

ALEKSANDAR RADOVIĆ
IV BONE

**BELA
KULA**

ŠVAJCARSKI GAMBIT
KNJIGA II

— Laguna —

PROMETEJ

Copyright © 2011 Aleksandar Radović i Iv Bone
Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA,
Beograd i IK Prometej, Novi Sad

Za J. R.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Glava I: BERHTESGADEN	11
Glava II: NIKOLAJ IVANOVIČ JEŽOV	34
Glava III: ERIKA KANARIS	55
Glava IV: MIHAIL TUHAČEVSKI	74
Glava V: ŽOZEF DARNAN	95
Glava VI: EDVARD BENEŠ	118
Glava VII: JOZEF GEBELS	141
Glava VIII: ŽAN ŽIRODU	161
Glava IX: HONORIJE	182
Glava X: CRNI KONJANIK	202
Glava XI: FILIP PETEN	229
Glava XII: BELA KULA	250
Glava XIII: RAJHSPROTEKTOR	280
Glava XIV: ATENTAT	306

Glava XV: ZATVOR 327

Glava XVI: HORST BEM 355

BELA KULA

Glava I

BERHTESGADEN

Adolf Hitler ne prestaje da besni. Izvukao se iz svoje kožne fotelje i korača gore-dole po kancelariji, a Martin Borman ga posmatra. Na sredini prostorije zastaje i pesnicom desne ruke udara po otvorenom dlanu leve ruke, a zatim nastavlja da korača, ponavljajući iste rečenice, navodeći ista imena, ne tražeći pritom ni najmanji nagoveštaj odobravanja od svog sekretara. Ipak, Hitler ne viče, naprotiv; u muklom glasu još više dolazi do izražaja hrapavi naglasak ovog provincijalca izgnanog u Berlin, grad koji ne voli, a od kojeg mora da načini svoju prestonicu dok čeka da Germanija ugleda svetlost dana.

„Sve su to nesposobnjakovići. Nesposobni da shvate, da izvrše naređenja. Da li su zaista nesposobni?

Neki svakako jesu, na primer oni koji ne postavljaju pitanja. Ali to ne važi za one koji znaju ili koji misle da znaju.

Eto, na primer, Blomberg ne spada u glupe. Međutim, on isuviše razmišlja. Veruje da je iznad mene zbog toga što od detinjstva nosi širite. Ali, on ne poznaje rat. Nije bio u rovovima, i nije bio izložen otrovnim gasovima koje su francuski

nitkovi bacali na nas. Nisam siguran da li je ikada čuo fijuk metka, osim na strelištu.

Dakle, Blomberg i Kajtel veruju da sve znaju, ali oni tek treba da dobiju rat. Sebe smatraju stratezima, a meni su potrebni verni psi koji tragaju i koji pronalaze. Pokazaću im ja šta znači voditi rat. Srećom ja sam kroz jedan rat prošao. Šta misliš o Geringu, Martine?“

Sekretar se uspravio na svojoj stolici, ali nije odgovorio. Zna da Hitlera uopšte ne zanima šta bi on mogao da odgovori. Monolog se nastavlja.

„Taj Herman nije loš. Ostavlja dobar utisak. Samo ne bi smeo previše da se opusti, njegova sklonost ka luksuzu i ženama može da nam naškodi na duži rok... Ipak! Gering još uvek ume da bude popularan. A Hes, da li ti se on sviđa?“

Martinu Bormanu se Hes sigurno ne sviđa. Isto onoliko koliko dobroćudna faca Firerovog sekretara deluje umirujuće na one koji drhteći dolaze da nešto izmole ili da odgovaraju kancelaru Trećeg rajha, toliko glava Rudolfa Hesa deluje uznemirujuće i onespokojavajuće. Kako je uopšte taj ekscentrik ozarenog pogleda uspeo da postane Hitlerova desna ruka? Borman je instinktivno nepoverljiv prema ovom pokloniku okultnih veština koji je Honorija spasao od Himlera i izvukao iz kandži Gestapoa. Sam Bog zna zbog čega... Hitler ponovo počinje da priča o svom vernom Rudolfu.

„Kakva predanost i, uz sve to, kakva delotvornost! Taj me bar nikada neće izdati, poginuo bi za mene, a kada bi trebalo izvršiti samoubistvo za našu stvar – on bi se svakako ubio. Pomoći će mi da izravnam račune sa neprijateljima Rajha.“

Neprijatelja Rajha ima više nego dovoljno – pre svega Jevreja. Kakva je to samo bagra, ti podlaci koji koriste bedu nemačkog naroda ne bi li sami prosperirali.

Doduše, bio je taj Jevrejin lekar koji mu je u mladosti spasao život. A onda, bio je tu i onaj drugi, u rovovima, koji ga je potpuno sam izvukao iz bodljikave žice u koju se bio zapetljao dok su mitraljezi rigali smrt sa francuskih položaja. Tu je i ostao, jadnik, dobio je metak u slepoočnicu, tik ispod šlema, upravo u trenutku kada je telo svog kaplara uspeo da skloni i ubaci u krater koji je napravila granata. Seća se čak i njegovog imena – Isak – zaista čestit čovek – časovničar.

Ali, na tu nekolicinu dobrih, koliko je samo zelenaša, izrabljivača, parazita? Time treba da se pozabavi Himler, on mora da reši taj problem.

Borman se Himlera pribojava više nego Hesa. Jer, on je normalan, inteligentan i kukavica. Uvek se treba pribojavati kukavica. Oni su spremni na sve, baš zato što se boje. Da bi spasli sopstvenu kožu ubili bi i oca i majku, a kako su Himlerovi roditelji mrtvi, mogao bi lako da se okrene drugima. Međutim, taj neugodni čovek je vremenom uspeo da se postavi kao neko bez koga se ne može, pre svega zahvaljujući SS-u, a zatim i Gestapou. Dobro organizovana, dobro obučena strašna tajna policija, kojom upravlja Hajdrih, slepo je odana svojim gospodarima. Oni su više od vernih pasa, oni su odani vukovi.

Kao da je postala svesna da se misli na nju, Blondi, koja je ležala iza pisaćeg stola, protegla se i jedva čujno zarezala. Hitler ju je čuo. Zaustavio se, nasmešio i pozvao je:

„Blondi, dođi... dođi, mila moja.“

Životinja je ustala i počela da se približava sitnim koracima, spuštene glave u znak pokornosti ili potpune odanosti, Borman ne zna baš sasvim. Firer zna. On se naginge, miluje izduženu njušku vučjaka čije se uši povijaju unazad kako bi što potpunije uživala u gospodarevom milovanju.

Sve mi se čini da je Adolf Hitler zaboravio na moje prisustvo. Tačno je da je fotelja, koju mi je malopre ljubazno ponudio sedajući, pritom, naspram mene na kanabe, odvojena od ostatka prostrane prostorije nekom vrstom paravana od izrezbarenog drveta. To je delo jednog udruženja drvodelja koji su na taj način želeli da izraze odanost novom gospodaru Nemačke. Hitler voli takve darove, poklone tih skromnih običnih ljudi, radnika čestitih duša i jednostavnih ideja koji su njegova najbolja i najsigurnija podrška.

Koliko li ih je samo iščupao, tih jadnih očajnika, iz kandži crvenih? Sebi je stavio u zadatak da sav taj prevareni narod vrati istinskim nemačkim vrednostima. U tome se sastoji njegova sveta misija. Socijalizam, naravno, ali ne bilo koji! Svakako ne onaj boljševički koji odbacuje vrednosti istorijskih tekovina i rase. On se ne zalaže za neku mutnu internacionalističku teoriju, on je za nacionalni socijalizam duboko uvrežen u nemačkoj tradiciji.

Nacionalna pripadnost je sveta i, ukoliko želi da usreći sve Nemce, potrebna mu je pravedna, dakle socijalna država. On ne odbacuje socijalizam, ali mrzi tu moskovsku kanceroznu izraslinu i gnuša je se. Zbog čega bi socijalizam bio podvrgnut ukazima iz Moskve i zašto bi služio sovjetskim interesima? Hitler nije glup: komunizam veoma dobro služi Rusiji, nacionalsocijalizam će poslužiti Nemačkoj. Staljin vara svoj svet: crveni nemaju monopol nad socijalizmom.

On jasno i glasno zahteva socijalizam zato što on predstavlja neku vrstu ideala i pruža snažnu političku motivaciju. Ali, on želi da taj socijalizam bude nemački i nacionalni, usađen u zemlju te džinovske celine koja se proteže od Visle i srednjovekovnih vojnih krajina tevtonskih vitezova sve do obala Rajne.

Da je kojim slučajem Rus, bio bi sa crvenima, za Staljina, jer kako biti Rus a ne biti staljinista? Uostalom, kako biti Nemač, a ne biti hitlerovac? Zajednička šansa za dva najveća naroda u kontinentalnoj Evropi, za Nemačku i Rusiju, sastoji se u tome da njima upravljaju veliki ljudi.

Narodni i populistički tribun Adolf Hitler oseća izvesnu bliskost sa komunističkim vođom Josifom Visarionovičem Staljinom. On zna da to nije moguće, ali voleo bi da se sretne sa tim čovekom prodornog pogleda, čistačem rovova revolucije, purifikatorom Svete Rusije, sa tim stručnjakom za moskovsku dejudeizaciju. Divi se kako je ovaj nesvršeni bogoslov uspeo da se otarasi Trockog, Kamenjeva, Zinovjeva... Rusija bez Jevreja već postaje pristupačnija za saradnju.

Međutim, Staljin se vara ukoliko misli da je sve rešio time što je napravio red u Centralnom komitetu i visokim sferama države... jevrejsko zlo je pustilo korene u svim sferama sovjetskog društva i podmuklom, opakom ideologijom koju propagira podrija napore generalnog sekretara koji nastoji da obnovi moć države.

Njegov monolog se nastavlja pričom o tome koliko Staljin greši kada propagira klasnu borbu, kad je ona sasvim drugorazredna u odnosu na borbu između rasa.

Od pre četiri godine, kada sam počeo povremeno da posećujem kancelara, naučio sam da mu čitam misli i ta stvar sama po sebi nije posebno teška. Čovek koji nastavlja da korača po svom prostranom kabinetu, želeći da izbaci višak energije koju kancelarijski ljudi ne uspevaju da potroše, taj čovek jednostavnog govora, ograničenog na nekoliko stotina reči, sa elementarnim rezonovanjem, impresionira me samo onda kada zaodene svoj plašt narodnog tribuna.

Tada doživljava pravi preobražaj, transformaciju koja ga uvećava i uznosi, njegov govor poprima čarobnu mutaciju

koja njegovoj pojavi daje električni naboj i svaku reč izgovorenu njegovim hrapavim glasom pretvara u projektil koji nepogrešivo pogađa metu. Izgovorene reči daju tom smešnom austrijskom akcentu snagu bujice, dok njegov pogled postaje neizmerno prodoran. Za mene je Hitler moćan samo kada je gnevan, kada ga obuzme vizionarska histerija, pa urlajući izgovara parole ponesen govorničkim žarom. Čitanje nekog njegovog govora, objavljenog u *Folkische beobachteru*, isto je tako dosadno kao i čitanje neke Vagnerove partiture iz nota; tu nema života, nema uverljivosti, nedostaje sama suština.

Jer, kada izađe iz tog svog transa, kancelar ponovo zapada u prosečnost, ponekad čak i u intelektualno mediokritetstvo. Potrebna je sva veličina i sjaj vlasti, sve poštovanje koje se ukazuje vladarima da bi se on saradnicima, naravno, ali i sagovornicima, prikazao kao državni zvaničnik visokog ranga – kao neko koga slušaju i poštuju. On je zaista baštinik tog dugog niza običnih ljudi, čak i prosečnih ljudi, čije reči, od trenutka kada oni zasednu na tron, deluju jače, postaju moćnije i uzvišenije, kao da su dijamantima optočene.

Moć ima dvostruko dejstvo: ona čini da sve čega se dotakne postane sveto i da svi koji je imaju polude. Kada se tom postulatu doda atribut apsolutna, koji prati totalitarne režime, lako se može zaključiti da apsolutna vlast čini svetim apsolutno sve što dotakne i apsolutno ludima sve one koji je poseduju. U suštini, nijedan režim ne može da izmakne tom zakonu, ali je demokratija tu da stvari učini podnošljivijima. Treba prihvatiti smenjivanje vlasti koje jedino demokratski režim omogućava, otvarajući sigurnosne ventile u tom procesu. To, s vremena na vreme, primorava one koji nama vladaju da zađu pred svoje birače i da strahuju od neizvesnosti koju nosi svako slobodno glasanje. Drugačije rečeno,

demokratski režim sa svojim redovnim smenjivanjem vlasti, doprinosi otrežnjenju političara i čini im izvanrednu uslugu omogućavajući im da sačuvaju mentalno zdravlje.

Hitlerova egzaltiranost je splasnula. Ponovo mu je na usnama onaj blagi osmeh koji toliko cene njegove sekretarice. On ih poziva u bilo koje doba dana ili noći, ali ih često poziva i za sto i to sa veoma istaknutim gostima. Nije ga briga za protokol i za konvencionalnost, dovoljna mu je učtivost. Poslednji seda za sto i uvek stavlja kraj sebe neku od svojih bliskih saradnica.

Ta srdačnost je izuzetna i toliko utiče na mene da, kada odlazim u sedište vlade, srca punog ogorčenja zbog nepodnošljivih scena nasilja kojem su izloženi protivnici Rajha, moja nelagodnost nestaje već pri prvom rukovanju, prvom pogledu. Taj čovek nije đavo, stavio bih ruku u vatru za to, on nije vražiji duh koga opisuju Leon Blum ili Eduar Daladje – oni koji su pobedili na izborima u Francuskoj i doveli Narodni front na vlast. U njemu ne vidim ni Nepogrešivog velikog čoveka kojeg preterano veličaju Gebels, Gering ili Hes, niti beznačajnog demagoga, kako o njemu s nipodaštavanjem piše komunistička štampa. On je politički prepredenjak, lukav i odlučan, udara brzo i nemilosrdno svaki put kada je to moguće, ali ume da se pokaže fleksibilnim i razumnim kada je odmerenost potrebna. Posebno mu idu naruku vreme i događaji – očigledno je da ga je sreća dobro poslužila... barem do sada.

S druge strane, priznajem mu kao slabost intimne komplekse među kojima, u mojim očima zavodnika, nikako nije najmanji njegova nesposobnost uspostavljanja normalnih odnosa sa ženama. Kakva šteta, u suštini, uživati najveću i najočigledniju zavodničku moć – vlast – a ne služiti se njome...

Prilazi mi zaboravljajući Bormana i gleda me pravo u oči.

„Trebalo bi da se vidite sa Hajdrihom“, govori mi Hitler, „ispričaće vam neke važne stvari. Želim samo da znate da potpuno stojim iza onoga što će vam reći.“

Klimam glavom u znak saglasnosti. On je očigledno zadovoljan i nastavlja da govori o onome što, po mom mišljenju, predstavlja osnovni razlog moje posete Berghofu.

„Kako mi se čini, naše stvari se dobro odvijaju. Dokle smo stigli?“

Pružam mu papir sa nizom cifara koje označavaju iznos depozita. Hitler ga uzima i gotovo bi se moglo reći da ga obuzima uzbuđenje. „Ali, ovo je stvarno jako dobro. Nisam mislio da smo stigli do tog nivoa!“

„Garantujem vam to. Ali, ukoliko želite da uvećate svoj kapital, ništa lakše. Ubrzo biste došli do iznosa uvećanog za 10 odsto kamate. Zar vas to ne bi zanimalo?“

On kratko razmišlja i kaže:

„Mislio sam o tome. Ali, ja sam i dalje običan čovek koji je video pustoš koju su doneli špekulisanje i inflacija i zbog toga mi nije mnogo stalo da stavim svoje vrednosti u ruke jevrejskih finansijera. Ti ljudi su grabljivice kojima nikako ne treba pružiti priliku da pokažu svoje podle talente.“

Jevreji. Opsesija Adolfa Hitlera, fiks-ideja koja ga muči, nagriža i koja će ga bez sumnje i odneti. Kancelar nije shvatio da je najznačajnije svojstvo jevrejskog naroda njegova besmrtnost.

I druge zajednice su proživljavale i proživljavaće sudbinu progonjenih, ali od svih tih zajednica najžilaviji su upravo oni najmanje brojni i najprogonjeniji: Jevreji i Jermeni. Nisu li, ugnjetavanje, prinuda, opasnost od istrebljenja u krajnjoj liniji najbolji stimulansi za opstanak tih neobičnih naroda koji bi se, kada bi bili više tolerisani i prihvatani, sami od sebe utopili u neke veće zajednice?

Da se držimo samo Davidove dece, ne izvlače li oni, na kraju krajeva, prednosti iz svih tih brodoloma?

Iznosim tu primedbu svom sagovorniku, a on živo reaguje.

„To bi se zaista moglo i pomisliti u prvom trenutku. Ali ne treba pasti u zamku sažaljenja. Oni su samo prividne žrtve. Njihova pasivnost je samo fasada. Naprotiv, Jevreji su umeli da razrade ofanzivnu strategiju koja se vremenom isplatila: oni stavljaju pod kontrolu čitave zemlje i nacije. Njihova mračna finansijska moć truje elite zemalja koje se iz nemarnosti ili neznanja prepuštaju svemu tome. Zbog toga Jevreji i njihovi šticećenici vladaju privredom, industrijom, univerzitetima, čak i umetnošću i kulturom. Oni dominiraju, oni oblikuju javno mnjenje i pridobijaju ga proglašavajući lažne univerzalne vrednosti u svojoj borbi protiv pravih nacionalnih tekovina slave i veličine.“

„Meni se sve to čini veoma preteranim. Očigledno je da su Jevreji nezaobilazni u visokim finansijama i trgovini, ali ipak znam da postoje čitavi sektori društva u kojima su oni veoma malo prisutni – u vojsci, administraciji i politici!“

„Ali, to uopšte nije slučaj! Uzmite samo Leona Bluma u Francuskoj!“

„Jedna lasta ne čini proleće, gospodine kancelaru!“

„Razočaravate me, dragi barone. Jedan tako dobar poznavalac Francuske kao što ste vi ne može da ne zna koliko ima Jevreja u vladi i štampi te definitivno korumpirane zemlje.“

Osim ako... Okleva za trenutak.“

„Osim ako?“

„Osim ako mi tamo ne zavedemo red, mi i francuske patriote koje odbijaju tu judeifikaciju svoje zemlje.“

Pošto se diskusija već nastavlja u usiljenom tonu, nastojim da do kraja ostanem đavolov advokat.

„Ali Jevreji tvrde da uopšte ne dominiraju Francuskom ili Sjedinjenim Američkim Državama.“

„Ah, vidite – to je dokaz da je opasnost veoma prisutna i da se cionistički projekat lukavo ostvaruje.“

Očigledno je da Hitler pripisuje Jevrejima još više maki-javelizma i inteligencije nego što već imaju – oni koji zaista do sada nimalo nisu lišeni...

„Poštujem Ameriku i zbog toga nikada prema njoj neću ispoljiti nikakvo neprijateljstvo. Kao, uostalom, ni prema Engleskoj. Ali, ipak sam uznemiren zbog toga što naši nemački Jevreji vrše kolonizaciju Njujorka nakon što su punih džepova napustili Nemačku, oštetivši pritom naše radnike.“

„Oslobađaju vas svog prisustva.“

„To je tačno i ne žalim se zbog toga. Ali, brine me takvo bekstvo, taj odliv kapitala. Nedostaje nam sav taj novac, kako me uverava doktor Šaht.“

Trudim se da se ne osmehnem pri pomisli da u svojim sefovima držim makar i skromni deo tog blaga, a pogotovu zbog toga što su i sredstva mog sagovornika tu takođe pro-našla utočište. Ipak, teren je opasan. Stoga odlučujem da se vratim na pitanje koje je izazvalo tu bujicu mržnje.

„Da ostavim, znači, vaš kapital onakav kakav je?“

„Kad se sve svede, da. Ali, možda ću promeniti mišljenje u vezi s tim. Moglo bi se dogoditi da, zahvaljujući vašim umesnim savetima, pristupim nekim investicijama.“

Nasmešio sam mu se u znak odobravanja. „Možete računati na mene.“

„Znam...“ Nasmešio mi se i pruža mi ruku što je znak da je sastanak završen. Borman me prati.

Laska mi to što sam pozvan u Berghof u koji se pozivaju samo velikani ovog sveta, ali to je ipak čudno... Firer me

dovodi na svoje najtajnije mesto da bi se na kraju upustio u dug monolog ne dajući mi nikakvo novo uputstvo u vezi sa upravljanjem njegovim kapitalom. Šta je imao na umu?

I dalje sam zbunjen i odlučujem da sačekam da mi Rajnhard kaže nešto više o tome. Po Hitlerovim rečima, on ima nešto važno da mi kaže što znači da će uskoro stupiti u kontakt sa mnom.

Moćna Bormanova limuzina vraća me u Minhen gde sam planirao da proslavim Božić s nekolicinom prijatelja iz Berna. Iskoristio sam posetu Berhtesgadenu da bih proveo nekoliko dana u bavarskoj prestonici.

Božić se približava. Kao i obično, Nemačka se pretvara u jelovu šumu punu boja, prekrivenu snegom i ispunjenu veseljem. Na ulicama se grupe ljudi okupljaju ispred izloga, onda se razlažu i ponovo sastavljaju, ljudi se mimoilaze, neki koračaju užurbanim sitnim koracima, dok se drugi kreću dugim i sporim hodom. Svuda vlada slavljenička atmosfera.

Puštam da me ponese svečarsko raspoloženje, raspoloženje naroda i jednog sveta koji možda okreće glavu od sukoba koji kao otrovni mehuri izbijaju na površini bare, pretvarajući se u razjedajuće čireve.

Španija je u plamenu, Kinu su osvojile japanske trupe, čak i uštogljenu Englesku potresa dinastička kriza. Ipak, ono što najviše uznemirava nalazi se na nekom drugom mestu. U trku u naoružavanju, koju je započela Nemačka, postepeno su se uključile Sjedinjene Američke Države i Francuska, koju ministar vojni Eduar Daladje želi da opremi snažnim mehanizovanim vazдушnim i kopnenim snagama. Uskoro će njihovim stopama krenuti i Velika Britanija...

Nije u istoriji čovečanstva zabeleženo da je neki arsenal ostao neupotrebljen, pogotovu u slučaju kada su potencijalne

zaraćene strane tek pre petnaestak godina odložile oružje, a snažna mržnja ih još uvek nagrizala.

Odjednom se uključuje javna rasveta i razbija ova moja sumorna razmišljanja. Noć polako osvaja veliki grad. Više se ne razaznaju dobro detalji, ali fantasmagorična slika celine deluje čarobno. Čini se kao da hladnoća više ne prodire kroz kabanice, a vrata pivnica ispuštaju svoj zimski dah u obliku toplih i ljutih isparenja. Vraćam se u svoj hotel. Tek što sam ušao u sobu, zvoni mi telefon, to je Rajnhardov sekretar Ginter koji mi zakazuje sastanak za sutra ujutru. Zajedno ću doručkovati sa svojim prijateljem u njegovoj kancelariji.

Očigledno je da SD ne gubi vreme. Šta ima tako značajno da mi kaže?

Posle dana ispunjenog uzbuđenjima, brzo sam zaspao i ne razmišljajući mnogo o onome što predstoji.

Kada sam se probudio, shvatio sam da je trenutak mog sastanka veoma blizu i da moram da krenem. Utoliko pre što čovek koji me očekuje ne spada u strpljive.

Puna tri meseca ga nisam video. Bolje rečeno, tada sam ga poslednji put sreo. Bilo je to prilikom zatvaranja olimpijskih igara u Berlinu, na prijemu na koji je Gebels pozvao svoje prijatelje i svoje dužnike kako bi im izrazio zadovoljstvo i samog sebe pohvalio zbog uspeha u organizovanju igara. I sam Hitler ga je udostojio prisustvom, u pratnji Himlera i Rajnharda, izražavajući na taj način poštovanje dobrom doktoru.

Nisam imao nikakvog razloga da se nađem na listi zvaničnika, ali je Leni insistirala da dođem. Na kraju večeri, dok je doktor Gebels nestajao u noći sa jednom mladom brinetom, ugledao sam Magdu kako diskretno odlazi u pratnji Rajnharda.

Kada sam stigao u sedište SD u Minhenu, gde su me očigledno očekivali, jedan posilni me je brzo odveo do Hajdrihove kancelarije. „Ah, Gotfride! Kako se radujem što te vidim. Nismo baš imali mnogo prilike za razgovor prilikom poslednjih susreta.“ Kaže mi to krajnje mirno osmehujući se uglom usana.

U takvim okolnostima, ćutanje je najoprezniji odgovor. To me uopšte ne sprečava da shvatim da je Rajnhard očigledno Magdin ljubavnik. On tu tajnu deli sa mnom, možda u tome čak nalazi neke prednosti. Na primer, da ubedi svoju suprugu da sam ja izabranik supruge ministra propagande, što nije potpuno netačno...

Rajnhard je čovek od ukusa i ne pokazuje nepristojan trijumf. Tako je naše ćaskanje u šaljivom tonu potrajalo neko vreme. Kada smo završili doručak moj prijatelj je počeo da govori ozbiljnijim glasom. Ubrzo sam shvatio zbog čega. Mora da mi priča o stvari koju je pomenuo Hitler.

I tako moj prijatelj opširno izlaže neverovatni plan u kome bi trebalo da učestvujem.

Precizno birajući reči, što ukazuje na to da je bio mornarički oficir, Rajnhard se vraća na prošli rat. Na rat koji je prvo bio svetski, a zatim postao i građanski u nepreglednim ruskim stepama. Na krvave sukobe između vojnika koji su se pobunili protiv carskog poretka, organizovanih u sovjetu, i trupa koje su ostale lojalne dinastiji Romanov.

Rajnhard ne beži ni od vizije užasa tih bratoubilačkih borbi u kojima se čitave porodice cepaju i istrebljuju među sobom. Kao neki glavnokomandujući koji donosi odluke u svom štabu, on me podseća na osnovne crte sukoba koji je dodao još četiri miliona poginulih na tri i po miliona civilnih i vojnih žrtava iz perioda od 1914. do 1917. godine.

Rajnhard mi znalački opisuje to doba – prekretnicu u kojem se čitav jedan svet urušio. Rusiju razdiru grčevi jedne revolucije kojom upravlja boljševička partija i jedne kontrarevolucije koju podržava inostranstvo. Revolucionarna armija je ugrožena na svim frontovima. Nemci joj presecaju put ka Ukrajini, Englezi i Francuzi se stavljaju na stranu belogardejskih generala Denikina, Judeniča i Kolčaka. Oni upućuju dobro obučene i snažno naoružane trupe u borbu protiv komunista.

Bila je potrebna sva ideološka snaga jednog Lenjina, gvozdena pesnica Trockog i okupljanje oficira idealista kako bi sasvim mlada Crvena armija izdržala oluju a zatim i sama, osiljena, pregazila reakciju.

U toj buri koja je imala nebrojene posledice pomalja se jedna ličnost – Mihail Tuhačevski, mladi profesionalni vojnik koji je u veliki rat stupio u činu carskog potporučnika. On pada u nemačko zarobljeništvo, što će docnije predstavljati njegovu jedinu slabu tačku, ali uspeva da pobege na vreme kako bi se pridružio revolucionarima. Zahvaljujući tome što boljševicima nedostaju oficiri, Trocki mu 1920. godine poverava komandovanje Prvom armijom.

Ovaj novi Bonaparta će sa 25 godina upoznati snažne radosti bitke, jurišajući na čelu svojih vojnika, i tako, okupljajući svoje, sasecajući neprijatelje, on izrasta u pravog heroja. Postaje ikona sovjetske Rusije, po ugledu na one slavne generale iz godine Druge Francuske Republike na čiji su pomen drhtale sve evropske monarhije, iako su bili jedva nešto stariji od dvadesetak godina.

Tokom četiri godine, on predstavlja oličenje slave Crvene armije i, gotovo sa žaljenjem, sa nepunih trideset godina – kada poručnici obično postaju kapetani – biva ustoličen u komandanta Vojne akademije SSSR, načelnika generalštaba

Crvene armije i zamenika ministra odbrane. Ovaj neustrašivi general i izuzetni strateg dobiće čak i maršalsku palicu.

Međutim, on se ne ograničava samo na to da organizuje kopnenu vojsku, već kao pasionirani strateg razvija avijaciju i oklopne snage. Prepun je ideja i predloga i, kada ne uspeva da za njih pridobije Staljina, počinje na svoju ruku da ih sprovodi u delo. Krenuo je tako što se usudio da učini nešto nezamislivo: približio se najvišim oficirima Rajha Fon Zektu i Fon Manštajnu. Za stotine njihovih oficira, koji će predstavljati kadrove budućeg Vermahta, on nudi prostor, industrijski potencijal i diskreciju sovjetske Rusije.

Nemačke oklopne jedinice i avijacija razvijaju se nekažnjeno iako time krše odredbe Versajskog ugovora. T. zadovoljno trlja ruke zbog toga, srećan što započinje saradnju koja će, kad nastupi odgovarajući trenutak, uništiti naciste u Nemačkoj i komuniste u Rusiji.

Jer, taj inteligentni, velikodušni čovek, odani prijatelj i istinski patriota, kako ga predstavlja sam Rajnhard, u politici se pokazao neshvatljivo naivnim. Da bi me ubedio u to, moj prijatelj približava svoju stolicu, i snižava glas.

„Pre dve nedelje posetila me je jedna izuzetna ličnost: general Skoblin.“

„Ne znam ko je to.“

„Ne znaš njega, ali si sigurno čuo za njegovog šefa, generala Milera?“

Sada bi već trebalo reagovati. Rože Mason mi je pričao o tom bodrom sedamdesetogodišnjaku koji živi u Parizu, može se sresti na stazama Bulonjske šume u društvu male čete telohranitelja, 12 pripadnika Ruskog svevojničkog saveza koji može da pretenduje samo na status društva ratnih veterana. Evgenij Miler opasan je samo u očima Nikolaja

Ježova, šefa NKVD-a koji, kako bi se dodvorio svom gospodaru Staljinu, stalno izmišlja zavere i nove izdaje.

Kako odgovoriti Rajnhardu... Izabrao sam lakši put, to jest, iskrenost.

„Da, čuo sam za tog generala Milera.“

„Nije važno“, uzvraća mi gotovo ljubazno šef SD-a. „Onaj koji nas interesuje je Skoblin.“

General Skoblin, takođe nekadašnji pripadnik belogardjaca, nije uspeo da izbegne pažnju francuskih obaveštajnih službi koje su se o toj kontroverznoj ličnosti raspitivale kod svojih švajcarskih kolega. Lagao sam kada sam se pretvarao da ne znam za njega, tačnije, upola sam lagao jer sam odista bio zaboravio na njega. Pod uticajem priče koju mi priča Rajnhard, u sećanje mi naviru delovi kazivanja o tom carskom oficiru.

Mason je strastveno zainteresovan za sve što se tiče ruskih tajnih službi. On ih se, naravno, pribojava, ali, kao pravi znalac, on im se istovremeno i divi. Po njemu, one su apsolutni gospodari tog velikog pozorišta senki gde se neraskidivo prepliću manipulacija i dezinformacije. Stoga se trudi da me što je moguće bolje nauči njihovim metodama infiltriranja i praksi dezinformisanja.

General Skoblin, koji je stigao u Francusku preko Krima i Turske, za razliku od svojih brojnih sunarodnika, ne mora da radi da bi zarađivao za život. Njegovi čudesno očuvani prihodi omogućavaju mu da odsedne u hotelu „Aleksandar“, u Aveniji Viktor Igo. Njegova žena pevačica Nadežda Plevicka nastavlja svoja putovanja i turneje po Francuskoj, Engleskoj, čak i Sjedinjenim Američkim Državama.

Francuske službe se pokazuju na visini zadatka. Oficiri iz bezbednosti prate dolaske i odlaske zavodljive pevačice. Njihove zasluge su ipak polovične: ne samo da je njihov

plen lako uočljiv, već se u njenom okruženju nalaze tako brojni obožavaoci da je prava dečja igra zauzeti mesto među njima. Zbog toga, kada Skoblin stiže u hol hotela „Aleksandar“, njegovu suprugu i njega dočekuju kao značajne goste u Sovjetskom Savezu. Služba bezbednosti je postavila ljude i opremu koji će joj omogućiti da zna kada i sa kim će lepota deliti svoje čari.

Tako sam bar pretpostavljao, jer Rože Mason pravi velike pauze u svojim komentarima, oklevajući kod svake škakljive pojedinosti. S druge strane, ono što mi kaže veoma je poučno: Ježov i Jagoda pre njega ucenili su Plevicku na najgnusniji način uzevši kao taoca njoj najdraže biće, sina koga je dobila sa drugim mužem. Dete je primljeno u kadete Crvene armije – školu otvorenu samo za decu heroja revolucije. Njegova majka je stoga redovno obavestavana o napredovanju svoga sina, čiji život zavisi isključivo od materinske lojalnosti. Unakrsna saradnja i isprepletanost veza je često takva da se ni sam đavo tu ne bi snašao. Držim se dakle onog bitnog: generalom Skoblinom, barem indirektno, manipulišu Sovjeti, pa se u sebi pitam kakva bi mogla onda biti njegova uloga u ovoj priči?

Rajnhard nastavlja. „On je došao da me vidi u najvećoj tajnosti.“

„Nedavno?“

„Sasvim nedavno je došao da mi iznese predlog u koji ni danas ne uspevam da poverujem.“

„Koji predlog?“

„Da se sastanem sa Ježovom!“

Očigledno, Mason je bio dobro zaključio... Skoblin zaista radi za NKVD. Naravno da ne mogu ovaj detalj da iznesem svom prijatelju. Na licu mi se javio najzaprepašćeniji mogući izraz. Uzviknuo sam:

„Sa Ježovom, da li si zaista spomenuo Ježova?“

„Da li ti izgledam kao da se šalim?“

„To je neverovatno, ali zašto i, pre svega, kakve to veze ima sa mnom?“

„Iz razloga što se radi o Tuhačevskom, a ti si taj koji ćeš mi organizovati susret.“

„Ja? A gde i kako, moliću lepo?“

„Na neutralnom terenu, a što se ostalog tiče, sve prepuštam tebi. Ono što tražim jeste da do tog susreta dođe što pre – do kraja godine.“

„Ali, ostalo je samo dve nedelje do kraja godine.“

„Upravo toliko mi je potrebno da se pripremim. Sada te napuštam. Razmisli, organizuj se i što pre mi saopšti mesto i datum. Ah, zaboravio sam! Srećan Božić, Gotfride!“ Ustaje da se pozdravi sa mnom i da mi učtivo stavi do znanja da je naš susret završen. Njegov sekretar Ginter je već na pragu, spreman da me isprati.

Treba da se vratim u Švajcarsku, da se što je pre moguće vidim sa Rožeom Masonom. Moram hitno da kontaktiram sa Monikom. To i činim iz svog hotela u Minhenu izgovarajući se da sam zaboravio potpis na jednoj transakciji koja mora apsolutno da bude obavljena pre praznika. Moja oštroumna partnerka očigledno shvata da treba da dođe u banku gde ću je ja sutra ujutru čekati.

Nažalost, ništa od mog Božića u Bavarskoj. Ovaj nagli odlazak zahteva od mene da čitavu noć provedem za volanom svog mercedesa. Noć koju ću upotrebiti da u glavi sredim detalje vezane za taj istorijski i tajni sastanak. Uzbuđenje koje me je obuzelo toliko je veliko da mi ni za trenutak ne preti opasnost da zadremam. Moćni automobil guta kilometre uz potmulo brujanje. Kada stižem na granični prelaz

u Šafhauzenu, više ne uočavam u retrovizoru svetlu mrlju koja me, kako mi se čini, prati već neko vreme.

Prvi put posle mnogo godina osetio sam čudno olakšanje kada sam video švajcarske policajce, kao da sam napustio neki svet neizvesnosti i opasnosti da bih uplovio u luku mira i spokoja. Ipak, ja volim Nemačku, njenu tako posebnu božićnu atmosferu, tu mešavinu revnosti i germanskog paganstva, ali mi se ovog puta čini da neprijatni sastojci kao što su fanatizam i netolerancija ipak kvare slavljeničko raspoloženje i praznični duh.

Treba odagnati predubeđenja, naći se sa Monikom, sve joj ispričati i pripremiti taj istorijski trenutak čiji ću reditelj, a verovatno i učesnik, biti ja, nepoznati švajcarski bankar.

Kao što je i bilo predviđeno, partnerka me čeka kod moje kuće. Sasvim je beskorisno organizovati neki od onih konspirativnih sastanaka koji samo služe za to da probude znatiželju i najbezazlenijeg posmatrača.

Udobno smeštena u mom salonu, ona sitnim zalogajima gricka puter-kifle koje joj je kupio moj nastojnik. Pred njom je šolja od finog porcelana puna bele kafe koju ja ne podnosim ali koju ona obožava. Spušta šolju da bi me pozdravila: „Drago mi je što te vidim, Gotfride!“

Između dva gutljaja čaja detaljno joj prepričavam svoj razgovor sa Rajnhardom i, ono što inače nemam običaj da radim, pričam joj o tome kako me je lično Firer uveo u materiju.

Monika upija moje reči ne prekidajući me, prateći povremeno klimanjem glave najuzbudljivija otkrića, kao što je poseta generala Skoblina šefu SD-a i pominjanje Ježova. Na kraju smo se dogovorili da odmah otputujemo u šarmantno mesto Krezus u Friburskom Oberlandu gde Rože Mason ima na raspolaganju jednu planinsku kuću koja pripada tajnoj

službi, u podnožju Bere. Pukovnik se tamo odmara, a Monika ga je obavestila i o našem dolasku.

Sad je ona za volanom. Iako se malo pribojavam njenog vozačkog umeća, legao sam na zadnje sedište i utonuo u dubok san koji njena lagana vožnja ni na koji način nije prekidala. Ravnomerno brujanje motora pokriva čak i moje malo hrapavo disanje. Bar tako mi je, onako uzgred, maliciozno rekla kada smo stigli.

Dobro je što smo obilatno doručkovali jer smo stigli rano popodne, u trenutku kada se prazne restorani. Glad se vratila i ja nameravam da to pitanje rešim u najkraćem mogućem roku. Naš domaćin ne beži od toga i uzimajući radosno Moniku podruku, vodi nas prema dnevnoj sobi u svojoj planinskoj kući.

Čim smo se našli pred tanjirima punim kobasica i reš pečenih krompira, ponovo počinjem svoju priču i prekidam je samo onda kada Rože Mason želi da produbi saznanja o ovoj ili onoj tački koja se tiče mojih odnosa sa nacističkim državnim aparatom.

Vest o susretu koji treba organizovati između Ježova i Hajdriha potpuno ga je zaprepastila. Totalno ga je prenerazilo što sam baš ja zadužen da u najvećoj tajnosti organizujem taj sastanak. On mi to kaže bez okolišenja i u njegovom pogledu koji je iznenada postao neobično prodoran mogu da pročitam da nije daleko od toga da pomisli da sam otišao dalje nego što je od mene bilo očekivano u nudi usluga Hitleru. Što i nije u potpunosti netačno.

Nastojim da popravim situaciju igrajući na kartu svog istinskog prijateljstva prema šefu SD-a. Objašnjavam da mogu potpuno i bez ikakvog ustezanja da igram ulogu agenta švajcarskih tajnih službi, ali da od mene ne treba tražiti da dovodim u nezgodnu situaciju svog prijatelja Hajdriha.

Bio je to jedini uslov postavljen u prvobitnom dogovoru i ja se toga pomno pridržavam. Kako bi reagovao Hitler ako bi ja Rajnharda odbio, a ovaj ga prethodno bio uverio u moju saradnju?

Pukovnik me shvata i ukazuje mi na to da sam, verovatno i protiv svoje volje, ušao u veoma uski i sasvim zatvoreni krug protagonista državnih tajni, pa ćemo onda morati da prilagodimo svoja pravila saradnje tom višem nivou obaveštajnog rada.

„Ubuduće, sve ono što budete rekli i činili, biće deo velike istorije i može da nosi veoma ozbiljne posledice. Stoga ću predložiti da nastavimo prisne kontakte, ali uz maksimalnu zaštitu – a to nije ništa drugo do kvadratura kruga. Stoga ćemo vi i ja sve češće morati da se oslanjamo na Monikine usluge.“

Shvatam i slažem se. Predlog da se pojačaju kontakti sa ovom mladom ženom nimalo mi ne smeta, jer su mi Monikina privrženost i prijateljstvo postali dragoceni. To ne kažem svom šefu koji se smeši, dok mu se na licu očitava odobravanje. On nastavlja, postavljajući sasvim neočekivano pitanje:

„Da li vam nešto znači ime Dals?“

„Naravno. To je prezime dvojice Amerikanaca, dva brata, koji rade za advokatsku kancelariju Saliven i Kromvel. Ta kancelarija zastupa interese jedne nemačke banke iz Roterdama, koja, opet, pripada grupi IG Farben – to je ona grupa kojom upravlja Herman Gering.“

Izgleda da je Rožea Masona iznenadio moj odgovor.

„E, pa, čini se da ste dobro obavešteni!“

„To mi je posao, i to dvostruko. Ali kada već pominjete tu temu, temu poslovnih odnosa između američkog sveta finansija i nemačke industrije, mogu da vam kažem da su dva druga Amerikanca veoma umešana u operacije saradnje

sa trustovima u Ruru. Averel Hariman je veoma povezan sa grupom Tisen, a izvesni Preskot Buš i njegov tast Džordž Voker prisno saraduju sa porodicom Krup koja javno pokazuje svoja nacistička ubeđenja.

„Da li su oni vaši konkurenti?“

„Ne spadamo u istu kategoriju.“

„Da li ste sigurni u ove informacije?“

Malo sam se trgao. „Znate, ako uopšte postoji neka oblast za koju pretendujem da sam u njoj kompetentan, onda su to svakako finansije. A, ukoliko postoji neka mana koje se gnušam, to je laganje. Možete biti mirni u pogledu pouzdanosti mojih obaveštenja: na granici onoga što mi profesionalna čast dopušta da vam kažem, budite sigurni da imam u rukama materijalne dokaze za ovo što govorim. Amerikanci zaista saraduju sa finansijerima nacizma i to nije od juče. Bilo bi nepojmljivo da Ruzveltova administracija ne zna za te odnose i potpuno sam ubeđen da Vašington igra na kartu *wait and see*“.

„To što kažete veoma je ozbiljno.“

„Svakako. Ali, nemojte da zaboravite da su nemački doseljenici u Sjedinjenim Američkim Državama bili i ostali veoma brojni i uticajni. U Šerburu, koji je glavna luka za ovu novu vrstu trgovanja, mnogo više se govori nemački nego engleski.“

„Ipak, među tim ljudima ima mnogo protivnika nacizma.“

„Mnogo manje nego što mislimo. Naravno, ima Jevreja, političkih izgnanika, intelektualaca. Ali, oni su mnogo manje brojni od običnih ljudi koje je uništila kriza, koji su ostali bez posla i žive u bedi. A to ne znači da su oni obavezno

* Čekaj i gledaj.

neprijateljski raspoloženi prema Hitleru. Oni se još uvek osećaju kao Nemci.“

Monika ćuti. Znam šta ona misli, kao ubeđena sledbenica Klemansoa, znam da je uvek podržavala stavove starog tigra. Stari je bio nepoverljiv prema čitavom svetu, a posebno prema Vašingtonu otkako je američki Senat odbacio Versajski ugovor. Jedva se uzdržala da ne šapne „zar vam nisam rekla“ svome šefu u uvo.

Monika smerno ponovo vraća diskusiju na temu koja me sada već sasvim zaokuplja. Ispitujem Rožea Masona o modalitetima organizovanja susreta između Ježova i Hajdriha.

Šef švajcarske tajne službe je odlučan čovek i pritom veliki profesionalac kada je reč o špijunaži. On zna da sam mu doneo na srebrnom poslužavniku jednu od njegovih najvažnijih operacija u karijeri, možda i najslavniju. Posle dugog razmišljanja, Mason nam daje instrukcije: „S obzirom na okolnosti, evo kako ćemo postupiti...“

Glava II

NIKOLAJ IVANOVIČ JEŽOV

Parkirao sam kola koja mi je pozajmila Monika ispred fontane *Zähringerbrunnen* i pešice otišao do uličice Kramstrasse u kojoj se nalazi kuća koja je nekad pripadala Albertu Ajnštajnu. Rože Mason mi je dao ključeve i ja sada bez žurbe proveravam detalje istorijskog susreta koji pripremam.

Potajno sam zadovoljan što ću u stanu koji je svojevremeno bio prebivalište jednog eminentnog jevrejskog intelektualca, primiti tako osvedočene judeofobe kao što su Rajnhard Hajdrih i mračni Nikolaj Ježov. Ajnštajn je živio i radio u Bernu i, upravo ovde, u broju 49 u Kramštrase, okupljao je svoje kolege Morisa Solovina i Konrada Habilita na sastancima Olimpijske akademije koji su zauvek izmenili istoriju sveta, pre svega u naučnoj oblasti.

Idem iz jedne prostorije u drugu – po jedna je predviđena za svaku delegaciju – a jedna je namenjena održavanju same konferencije. Brižljivo proveravam vrata i prozore, pregledavam rasvetu, znajući da će me ljudi iz NKVD verovatno sumnjičiti da sam postavio mikrofone za prisluškivanje. Mogu slobodno da traže, ništa neće naći. Konačno dolazim

do kuhinje u kojoj vredno radi troje pripadnika švajcarske obaveštajne službe, među kojima je i jedna žena koja u sebi na najbolji mogući način objedinjuje fizički izgled Grete Garbo i inteligenciju Marije Kiri. Istina, nisam preterano siguran u njene kulinarske talente... S obzirom na to da je Mason gurman prefinjenog ukusa, ipak ne mogu da verujem da je služba mogla da zataji u tom pogledu.

Pet minuta pre utvrđenog vremena, prve zvanice se pojavljuju na vratima koja se odmah otvaraju: težeći što većoj diskreciji, trudio sam se da ne čekaju na ulici, a upravo je to zadatak snažnog momka-telohranitelja kojeg mi je odredio pukovnik Mason – da im osigura brzi prolaz.

Očekivao sam Nemce, ali su Rusi stigli prvi. Trojica čekista, veoma prikladno obučениh, okružuju jednog omalenog čoveka čija glava dopire tek do ramena najnižeg među onima koji ga prate. Iako ga nikada ranije nisam video, odmah shvatam da je to Nikolaj Ivanovič Ježov, naslednik Jagode, čovek čije krvave čistke već nekoliko meseci podjednako potresaju partiju, vladu, vojsku, pa čak i samu političku policiju NKVD.

Stiče se utisak da komunistički režim više ne zna na koju će stranu pre da puca, likvidacije u podrumima zloglasne Lubjanke su sve učestalije. Praveći se da ne primećujem trojicu saradnika, što mi je preporučio Rože Mason, energično pružam ruku omalenom čoveku i stežem je iz sve snage. Međutim, stisak mog posetioca nije ništa manje čvrst i mogu da pročitam u njegovom pogledu, neobično prodornom, nešto nalik poštovanju.

Nemam vremena da se time pozabavim jer se gotovo odmah posle toga pojavljuje delegacija SD predvođena svojim šefom. Da sam ikada sumnjao u Rajnhardove kvalitete, u njegovu otmenost, ili u njegov glumački dar, on bi

te večeri odagnao svaku moju sumnju, priredivši najsavršeniju demonstraciju svojih umeća. Strog ali bez krutosti, ljubazno se osmehujući, uputio se prema meni i pružio mi ruku, a u očima mu se mogla videti ona iskra veselosti koja obeležava prve susrete. Nije mi poznato da li Ježov zna za prirodu mojih odnosa sa mladim gestapovcem, ali Nemač je sve ovo tako dobro odigrao da sumnjam da bi Rus mogao posumnjati u bilo šta.

Paradoksalno, meni sleduje uloga da ih uzajamno predstavim, što je u suštini nepotrebno jer se oni međusobno već dobro poznaju, možda se cene, a verovatno se i mrze. Obavljam tu formalnost i nudim ih kafom i slatkišima pre nego što im pokazujem zasebne prostorije gde se timovi mogu odvojeno pripremati za sastanak. Zatim ih ostavljam sve skupa u velikoj prostoriji. Delegacije zauzimaju mesta s jedne i druge strane velikog stola od svetle hrastovine. Na oba prozora koja gledaju na ulicu, a prema kojima je nemačka delegacija okrenuta leđima, navučene su teške zavese od crvenog somota. Nema nikakvih ukrasa, nikakvih dekorativnih predmeta, tu su samo podmetači za pisanje od crvene kože i pepeljare. Povlačim se rekavši da ću biti u susednoj prostoriji i da ću im biti na raspolaganju. Sovjet izražava saglasnost blagim i ozbiljnim glasom:

Vaše gostoprimitstvo je savršeno, grofe Fon Adler, i upućuje mi izveštačen osmeh zbog kojeg se, odjednom, osećam neprijatno. Čim sam zatvorio vrata, morao sam da se bacim na druge svoje dnevne zadatke i da sa slušalicama na ušima slušam dijalog bez lica koji će zapečatiti sudbinu jedne od najistaknutijih ličnosti u istoriji Sovjetskog Saveza.

Beležim razgovor ovde onako kako sam ga bio zapisao za pukovnika Masona.

Prvi govori Rajnhard Hajdrih. „Zahvaljujem vam što ste u tako kratkom roku pristali na susret pogotovo imajući u vidu vaše dugo putovanje kroz Evropu usred zime.“

Ježov: „Želeo sam da vas upoznam, Hampšturmfireru. Naše mišljenje o vama je veoma pohvalno i nismo nimalo ravnodušni prema vašim naporima da izgradite novo socijalističko društvo. Iako nisam uveren da ste zauzeli korektan stav prema Jevrejima.“

Hajdrih: „Ne možete da zamislite koliko su oni pogubni po interese Nemačke. Oni uništavaju privredu, dovode do propasti obične male ljude, prisvajaju nacionalna bogatstva, kuju zavere sa inostranstvom.“

Ježov: „Zar vi stvarno verujete da oni predstavljaju manju opasnost po Sovjetski Savez? A šta su Trocki i Kamenjev i Zinovjev učinili za socijalizam? Srećom, nisu uspeali da izbegnu budnost druga Staljina.“

Hajdrih: „Već sam dugo uveren da su vaši neprijatelji istovremeno i naši, počev od tog Bronštajna koji je želeo da nastavi rat protiv Nemačke iako je bilo jasno da smo mogli mnogo toga da dobijemo da smo se ujedinili protiv judeo-kapitalističke opasnosti. U tom smislu, Brest-Litovsk je bilo jedino što se moglo učiniti, najmanje zlo i ja ne mogu a da ne zažalim što nismo nastavili borbu rame uz rame kao drugovi protiv zajedničkih neprijatelja.“

Konstatujem da je u tom trenutku zavladała tišina i mislim da razmenjuju poglede, u nemom preispitivanju. Čuje se neko mrmljanje koje može da potiče samo od Ježova, on preuzima reč i to okončava moju nedoumicu.

Ježov: „Ipak, kada pomislim da Trocki, u trenutku dok razgovaramo, ide ka Meksiku, žalim što vaše podmornice više nisu operativne.“

Hajdrih: „Pošto se i dalje osećam kao mornarički oficir i meni je žao zbog toga, ali lepi dani Ratne mornarice tek nam predstoje. Verujte mi da ona neće izneveriti svoju misiju.“

Ježov: „Bar imamo satisfakciju što smo demaskirali trockističke zaverenike. Mogu da vam saopštim, ne izdajući pritom neku veliku tajnu, da je antisovjetski trockistički centar onespособljen i da su svi članovi pohapšeni.“

Hajdrih: „Vaše poverenje nam čini čast, družte komesare, i mislim da je došao trenutak da uđemo u srž teme.“

Tu Rajnhard napravi kratku pauzu koju je njegov sagovornik iskoristio da bi nastavio tihim glasom, toliko tihim da moram da se u najvećoj mogućoj meri napregnem kako bih razumeo šta govore.

Ježov: „Moram da se vratim u godine neposredno posle rata, godine naših i vaših poraza, kao i godine našeg i vašeg preporoda. Vi ste to ostvarili preko Fon Sektovog Rajhsvera, a mi zahvaljujući našoj slavnoj Crvenoj armiji. Uzgred, želim da demantujem uvreženo mišljenje po kojem je Trocki navodno tvorac naše nove vojne sile. To je samo posledica judeozapadne propagande koju su usmeravali socijal-izdajnici koji su sovjetskom narodu i vojnicima ogromno odricali zaslugu u spasavanju revolucije. U našoj nevolji – jer smo morali ponovo da se latimo oružja kako bismo se rešili belogardejaca Denikina, Judeniča i Kolčaka – ostvarili smo bržu obnovu svog vojnog potencijala. Vi znate da smo zahvaljujući tome mogli pozitivno da odgovorimo na vaše zahteve o obuci vaših avijatičara i oficira oklopnih jedinica, uz sve garancije tajnovitosti koje je ta obuka podrazumevala.“

Hajdrih: „Ja sam toga potpuno svestan i zbog toga smo vam veoma zahvalni. Vermaht nikada neće biti neprijatelj Crvene armije. Naprotiv, naše dve objedinjene i konvergent-

ne snage obezbeđivaće, kao što to već čine, stabilnost Evrope. A udružene, bile bi nepobedive...“

Čekista nepokolebljivo nastavlja svoje izlaganje kao da ga svečana Hajdrihova prijateljska uveravanja nisu mnogo uzбудila.

Ježov: „U toj saradnji, treba priznati da je jedan od naših najbriljantnijih oficira odigrao značajnu ulogu. Mislim na Tuhačevskog koga je uostalom drug Staljin prošle godine unapredio u maršala Sovjetskog Saveza. To priznanje je trebalo da ga ispuni zadovoljstvom, ali se stiče utisak da ga je pre svega uverilo da može još više da napreduje...“

Hajdrih: „Više od maršala? Šta to treba da znači?“

Ježov: „To znači da bi se maršal Tuhačevski rado našao na mestu našeg generalnog sekretara partije. Ne zaboravimo da su oficiri, u svim zemljama sveta, opsednuti vlašću. Ima bezbroj takvih primera oko nas:

Čang Kaj Šek u Kini, period Šova u Japanu, maršal Pilsudski u Poljskoj, admiral Horti u Mađarskoj, ne računajući sve one avanturiste što se bore za vlast po Južnoj Americi – njima se putanje više i ne mogu pratiti, a u njihovim zemljama pučevi se smenjuju s vojnim udarima. Da se vratimo Tuhačevskom: mi znamo da pokušava da se približi vladama Zapadne Evrope i da je uspostavio kontakte sa starijim carskim generalima kao što su Miler i Skoblin.

Stoga nameravam da se poverim, dragi prijatelju. Skoblin je istinski patriota i on nas obavestava o inicijativama Tuhačevskog. Mi smo, sa svoje strane, zatražili da redovno dostavlja izveštaje. Izgledalo mi je značajno da znate da Tuhačevski traži prijatelje i oslonac u Londonu i u Parizu...“

Rajnhard Hajdrih ga zajedljivo prekida:

„Ne želim da vas uvredim, ali mislim da mešate SD i Abver. Taj Skoblin ne spada u sfere našeg delovanja i, da

budem potpuno iskren, ne nameravam da mu otvorim vrata SD-a. Mene posrednici te vrste ne zanimaju, ali želim da istaknem da mi je veoma stalo da uspostavimo direktnu i uzajamno korisnu saradnju između naših službi.

Tako, ukoliko smatrate da Tuhačevski predstavlja opasnost za Sovjetski Savez, spreman sam da razmotrim na koji način bismo mogli konkretno da vam pomognemo da ga neutrališete. Možda ću vam delovati cinično, čak i čudovišno nezahvalan ako se uzmu u obzir usluge koje je vaš maršal učinio Rajhsveru. Međutim, više volim da se izložim toj opasnosti nego da izneverim lojalnost koju vam predlažem i o koju se ja lično nikada neću ogrešiti. Od danas sam vaš partner i vi možete računati na SD.

Dok slušam ove reči, imam neobičan utisak da sam izigran. Kako šef nacističke tajne službe može ovako da se obraća šefu komunističkog NKVD-a? Da li je za to dobio instrukcije ili je svojevolejno preduzeo takvu inicijativu? Savezništvo koje obećava u velikoj meri prevazilazi okvire odnosa koje mogu da održavaju dve tako različite zemlje kao što su Sovjetski Savez i Nemačka.“

Već gotovo četiri godine, smeđekošuljaši proganjaju crvene, hapse ih, muče i likvidiraju. Na provokacije se odgovara provokacijama, na ubistva ubistvima, ali očigledno je da nacisti pobeđuju. Te misli me obuzimaju dok se razgovor nastavlja. Sada priča Ježov i ja ponovo ostajem zaprepašćen.

Ježov: „Znate, Kominternu nije tako krut okvir kao što bi se moglo pomisliti. Komunističke partije su u službi domovine komunizma, a ne obrnuto. Jer, naše rezonovanje je sledeće: bez Sovjetskog Saveza ne bi bilo komunizma, i nisu ljudi kao što su Libkneht, Telman ili Roza Luksemburg ti koji su zapečatili trijumf naše borbe, već su to učinili očevi Oktobarske revolucije Lenjin i Staljin.“

Hajdrih: „A pomalo i Trocki!“

Ježov: „Manje nego što mislite!“

Hajdrih: „To će vas naučiti koliko možete verovati jednom Jevrejину.“

Čujem kako su prsnuli u smeh i u tom smehu nema ničeg konvencionalnog. Njih dvojica i njihovi pratioci, ako je suditi po zvonkim glasovima, sasvim se lepo slažu. Konstatujem da su Sovjeti veoma nezahvalni prema svim tim Jevrejima koji su u suštini podigli revoluciju i učvrstili je do te mere da od domovine komunizma naprave ozbiljnu državu koja uliva strah. Međutim, ne mogu da zaboravim da Ježov, sasvim prirodno, mora mrzeti svog prethodnika na čelu političke policije – Jevrejina Jagodu. Verovatno da mu nisu naročito prirasli za srce ni Jagodini istovernici Kamenjev i Zinovjev.

U tom raspojanom svođenju računa, jedini razlog da se živi je vlast, jer jedino vlast garantuje realnu nadu u život. Što se tiče mojih nemačkih prijatelja, ukoliko izuzmem Noć dugih noževa i čistku u SA, sređivanja računa nisu bila tako krvava.

Kada je smeh utihnuo, Rajnhard je ponovo uzeo reč. Znam da je njegovo izlaganje, ne mnogo diplomatsko, više nadahnuto nastojanjem da bude jasan nego potrebom da dominira. To je njegov način vođenja pregovora: sve zavisi od odnosa snaga. U sadašnjoj situaciji, SS oficir je savršeno shvatio ko je onaj koji moli a ko je, preko puta njega, onaj koji postavlja uslove. Ježov je jednostavno došao da od šefa nemačke nacističke tajne službe zatraži da mu pomogne da kompromituje jednu od najmoćnijih ličnosti Sovjetskog Saveza kako bi ga mogao optužiti za izdaju i prišiti mu tu etiketu, toliko zgodnu da bi se neko direktno izveo pred streljački vod.

Rajnhard Hajdrih ga nepokolebljivo čeka sa onim direktnim pitanjem, potpuno neizbežnim kada pregovarač name-rava da tvrdi pazar.

Hajdrih: „Savršeno shvatam da vam Tuhačevski smeta. Ali, on je maršal, koliko znam, veoma je popularan i prilično je, barem do sada, bio naklonjen Nemačkoj. Sve su to razlozi da bude poštovan.“

Ježov: „To je zmija otrovnica koju smo isuviše dugo gajili u nedrima. Ukoliko ga pustite da živi, ukoliko ga pustimo da živi, ujedaće nas jednog za drugim.“

Hajdrih: „Vas možda. Nas, dozvolite mi da posumnjam. On bi sasvim mogao da bude neki novi Pilsudski ili neki novi Franko. I pored njegovih kontakata sa Londonom ili Parizom, niko me ne može ubediti da bi prema nama bio više neprijateljski nastrojen nego Staljin.“

Ježov: „Mogu ja!“

Hajdrih: „A kako?“

Ježov: „Daću vam dokaz naše lojalnosti i toga koliko smo zainteresovani za našu buduću saradnju. Već sada mogu da vam dam dokaze o pripremi atentata koji se planiraju na vašeg kancelara i veći broj drugih visokih zvaničnika Rajha, među kojima ste i vi.“

Hajdrih ispušta zvižduk koji odjekuje u mojim slušalicama.

Hajdrih: „Jeste li vi sigurni u to?“

Ježov: „Još jednom vam kažem, ovde imam imena zaverenika, njihove namere i *modus operandi*. U potpunosti sam siguran i sve sam pripremio, znajući da ćete mi postaviti to pitanje. Ove atentate su pripremili naši ljudi, ne iz moje službe naravno, ali iz drugih organizacija naše velike proleterske porodice.“

Hajdrih: „To su nemački komunisti, ukoliko sam dobro shvatio?“

Ježov: „Upravo tako.“

Hajdrih: „I vi ćete mi ih isporučiti, tek tako, u zamenu za vašeg slavnog maršala?“

Ježov: „Spreman sam da vam ih izručim, čak ne čekajući vašu saglasnost u pogledu pružanja pomoći u demaskiranju našeg zajedničkog neprijatelja. Pristali vi na tu pomoć ili ne, evo, ovo su dosijeji za vas.“

Hajdrih: „Naš zajednički neprijatelj, kako vi to kažete...“ Ali, šef Gestapoa se odmah zaustavlja i, u tišini koja je usledila, zamišljam ga kako dijagonalno iščitava dokumenta koja mu je ljubazno uručio Ježov.

„Imate li mnogo ovakvih dosijea?“

Ježov: „Imam ih izvestan broj kojem mogu da dodam i dosijee pruskih oficira, gotovo sve samih aristokrata, koji smelo kuju zavere protiv nacističkih propalica.“

Posebno naglašava reč *propalica* da bi stavio do znanja da on nije tog mišljenja; ne čujem nikakvu Hajdrihovu reakciju, a Ježov mirno nastavlja:

„Pošto igramo otvorenim kartama, otići ću čak malo dalje. U mogućnosti sam da vam predam kopije zapisnika sa Treće internacionale vaše Komunističke partije i da vam dam imena najznačajnijih vođa i zaverenika.“

Hajdrih: „Mi ih već znamo!“

Ježov: „Verovatno, kada je reč o većini njih. Ali, bili biste veoma začuđeni obimom i kvalitetom naših informacija. Ne znam da li vam znače nešto imena Gertner i Šulc, ali mi posedujemo obaveštenja iz prve ruke o njihovim namerama, sredstvima i celoj logistici. Isto tako, raspoložemo obaveštenjima o pastoru Bonheferu koji, pak, sa druge političke strane diže veliku buku.“

Hajdrih: „Za njega znamo i nećemo ga poštediti!“

Ne mogu da suzbijem drhtaj. Kako je moguće da jedan božji čovek kao što je Ditrih Bonhefer bude uhapšen, saslušan, čak i likvidiran? Moja protestantska svest se buni protiv cinizma mog prijatelja koga nisam mogao zamisliti u tom svetlu.

Ježov: „Pazite, u pitanju je teolog. Ukoliko smem da vam dam savet, onda znajte da treba da poštujuete verske ličnosti jer se ljudi sujeverno plaše religije. Narod se može lako zbuniti i poverovati da se pritiskom na Crkvu može izazvati Božiji gnev.“

Hajdrih: „Ali, zar vaš Karl Marks nije govorio o opijumu za narod?“

Ježov: „Naš Karl Marks? Kako mi se čini, on je pre svega vaš. On je Namac.“

Hajdrih: „On je pre svega bio Jevrejin!“

Ježov: „Rekao sam vam – pomalo je to izvorni greh Oktobarske revolucije, tačnije, to bi bio slučaj da drugovi Lenjin i Staljin nisu bili oprezni po tom pitanju i doveli stvari u red. Samim tim, mislim da bismo morali da zbijemo redove u nastojanju da iskorenimo međunarodno jevrejstvo iz naših institucija.“

Hajdrih: „Nećete valjda da mi kažete da je Tuhačevski Jevrejin?“

Ježov: „Ne, naravno. Ali, ne smemo zaboraviti da je on bio štićenik Jevrejina Bronštajna i da je njegov generalštab prepun Jevreja. Verujte Staljinu: on ima nos za to, uočava ih na udaljenosti od sto milja. Dakle, družite se, da li ćemo raditi zajedno i sarađivati onako kao što je to činio Štiller sa Ohranom?“

Hajdrih: „Ukoliko govorite o Bizmarkovom obaveštajcu, mogu samo da se saglasim. Moj odgovor je – da. O vašem maršalu posedujem dokumenta koja bi vam mogla biti od

velike koristi i obavezujem se da vam ih dostavim. Ipak, od vas tražim, s obzirom da je ovaj dosije veoma osetljiv, da mi dopustite da zamaskiram našu saradnju tako što ću vam ove papire uručiti posredno, preko jednog pouzdanog posrednika.“

Ježov: „O kome je reč?“

Hajdrih: „Dopustite mi da prećutim njegovo ime. Saznaćete kada bude došao trenutak za to i saglasićete se da je to ličnost izvan svake sumnje.“

Ježov nije reagovao, bar ne glasno. Iz tog ćutanja sam zaključio da je prihvatio pogodbu koju mu je predložio šef SD. Uostalom, on nema alternative. Ulog, eliminisanje jednog uglednog maršala Sovjetskog Saveza, nikako se ne može porediti s puštanjem niz vodu nekolicine komunističkih aktivista koji imaju dvostruki hendikep: ne samo što su Nemci, nego još i sa ubeđenjem propovedaju svoju veru. Taj znak hrabrosti i odlučnosti može u Ježovljevim očima da predstavlja samo dvostruku neoprostivu grešku.

Gotovo sa žaljenjem skidam slušalice, isključujem kablove i brižljivo sklanjam svoju aparaturu. Rože Mason mi je preporučio da se ne izlažem nikakvom riziku i da okončam prislušivanje čim čujem ono bitno. Čini mi se da je upravo to sada slučaj i ne mogu da rizikujem da me neko iznenadi ukoliko nastavim sa prislušivanjem. Dobro sam postupio: nepunih pet minuta pošto sam sve doveo u red, jedan nemački oficir upada u prostoriju u kojoj se nalazim i koju sam namerno ostavio otključanu. On traži neku tako beznačajnu stvar da mi nije teško da shvatim kako SD kontroliše moj teren. Čini mi se da Rajnhard ipak malo preteruje.

Kada su došli po mene, nepun sat pošto sam prestao sa prislušivanjem, brzo sam pročitao na licu svog prijatelja da

je susret urodio plodom i da sam svojim posredovanjem još više uvećao kapital poverenja koje uživam u kući SS.

Na Ježovljevom licu se, s druge strane, ništa ne može pročitati, a što se tiče oficira koji ga prate, oni više podsećaju na sfingu u Gizi nego na ljudski rod. Namrštena i zlokobna lica mora biti da su osnovni kvaliteti koji se zahtevaju na prijemnim ispitima za ulazak u NKVD. Nije važno, ta gospoda obučena u istovetne duge tamne kapute i s crnim filcanim šeširima na glavama otišla su posle uobičajenih izraza zahvalnosti i predaje lepo ukrašenih boca votke.

Dva sata kasnije, kada je sovjetska delegacija krenula put snežnih stepa, Rajnhard, koji malim gutljajima ispija najbolji konjak u kući, upućuje mi jedan od onih lepih osmeha koji ga čine gotovo simpatičnim. Ispruženih nogu, lagano zavaljen u fotelju od smeđe kože, prepušta se uživanju: zadovoljan je sobom.

„Na kraju ćeš mi, dragi moj, dati legitimaciju Gestapoa.“

„Gestapoa možda neću, ali SD-a kad god budeš želeo.“

Smešim se pri pomisli na izraz lica Rožea Masona i Monike kada bih im jednom pokazao takvu propusnicu – ključ za sva vrata. Stoga žurno dodajem jedno *što da ne* koje bi neko drugi na mestu Rajnharda Hajdriha doslovno shvatio. Ali, za sada on ima druge preokupacije.

On počinje detaljno da mi prepričava susret sa Ježovom i ja nastojim da to pratim sa uzdržanom pažnjom, u želji da se ne odam ni najbezazlenijom pretpostavkom u vezi sa onim što namerava da mi poveri. U suštini, on rezimira razgovor i to čini dobro i verno, gotovo do detalja.

Ježov, koji je tek pre nekoliko meseci preuzeo dužnost, dobio je od Staljina zadatak da nastavi čistku koju je započeo njegov prethodnik Jagoda. Izgleda da gazda nije bio baš

zadovoljan brzinom hapšenja i likvidacija i da je želeo da se, što je moguće brže, okonča ta neprijatna neophodnost.

Ali, pre svega, trebalo je očistiti NKVD iznutra, a to Jagoda nije znao ili nije hteo da učini. Stoga je Ježov danas zadužen za najopsežniju čistku koju je ikada sebi nametnula jedna obaveštajna služba i procenjujem da je njegovo putovanje u Bern bilo veoma značajno kada se na njega odlučio i pored svih neodložnih poslova.

Rajnhard je nastavio:

„Stoga je moj zaključak jednostavan: Tuhačevski je, čak i pre Trockog koji može da sačeka, postao čovek koga treba likvidirati. U to sam se ubrzo uverio, posle pomalo podužeg uvoda, uostalom, bez nekog većeg iznenađenja, jer nas je onaj gad Skoblin već obavestio o tome. Čim je smrtna presuda pala iz Staljinovih usta, preostalo je samo da se organizuje likvidacija. Upravo u toj tački naš interes se poklapa sa interesima Sovjeta. Iako je veliki strateg i srčani borac, maršal je istovremeno slab političar. Nije umeo da izabere tabor. Mada je mogao kod svojih starih drugova iz Rajhsvera i kod nacionalsocijalističkih rukovodilaca da pronađe partnere, saveznike, čak i prijatelje, otišao je da se baci pred noge zemljama Antante – Engleske i Francuske. Međutim, kod Saveznika, veruj mi, nema ni savesti ni vernosti, rekao bih – čak ni časti nema... Utoliko gore za njega, ali ne mogu da ne pomislim koliko je strašno kada dobar jahač odabere lošeg konja – to je zaista vrhunac užasa!

Stoga sam obećao Ježovu da ću mu predati dokaze o verolomstvu Tuhačevskog. Činjenica je da znam da Kanaris poseduje dosije koji bi mogao biti poguban za sovjetskog maršala.

Abver je nekoliko koraka ispred nas. Njegove zasluge za to su relativne: s jedne strane, stariji je od SD, a sa druge, pošto je to vojna služba, njima je bilo mnogo lakše da se približe

komandi Crvene armije. Sastaću se sa admiralom, a ti znaš bolje nego iko da će mi biti neobično da ravnopravno razgovaram sa svojim bivšim šefom, pogotovu ako se setiš pod kojim okolnostima sam napustio Ratnu mornaricu!“

Kada je stigao do tog dela priče, napravio je pauzu. Očigledno se setio bolne prošlosti i to je u njemu pobudilo snažan osećaj nelagodnosti, pa ja sa svoje strane osećam da treba da pokažem da sam prisutan i da saosećam sa njim. Izigravam trezvenost.

„Nemaš šta sebi da prebaciš, znam to isto tako dobro kao i ti.“

„Hvala ti, Gotfride, ni ja ne zaboravljam kakav si mi prijatelj bio u tim prilikama i kakav ćeš zauvek biti.“

Zadovoljavam se time da se osmehnem, ne dodajući ništa. On nastavlja svoju priču.

„Moguće je da Kanaris gaji izvesnu grižu savesti zbog ružnih okolnosti u koje sam bio upleten, pa će zbog svega toga možda smatrati da nije u položaju da mi odbije tu uslugu.“

Ne uočavajući zamku koju mi postavlja, saglašavam se:

„To je zaista moguće, ali nije izvesno!“

„U pravu si. Zbog toga ću te zamoliti da se ti sastaneš s njim.“

„Ja? Ali u kom svojstvu?“

„Sasvim je jednostavno. Admiral je prvorazredni strateg, brzo će shvatiti da je u interesu Nemačke da Crvenu armiju liši čoveka koji je njen mozak. Tuhačevski kontroliše, reorganizuje i modernizuje sovjetske snage. On je neprijatelj koga treba uništiti i, pošto Staljin to već traži od nas, bilo bi glupo da ne iskoristimo ovu priliku da trajno oslabimo potencijalnog neprijatelja.“

I dalje sam zbunjen.

„Između ostalog, Kanaris štiti onog pastora za koga se tako mnogo interesuješ. Ukoliko ga argumenti ne ubede, možeš da mu predložiš nagodbu: Bonhefer za Tuhačevskog ili, ako ti je tako prihvatljivije, za dokaze o maršalovoj izdaji. To neće moći da odbije!“

„Ali, tražiš od mene da se bavim tom gnusnom ucenom! Shvataš li da sam Švajcarac i da me je baš briga za sovjetske maršale!?“

„Ali ne i za Bonhefera! A to što si Švajcarac ni na koji način ne škodi tvom kredibilitetu, naprotiv.“

Kao da me je grom pogodio. Videvši moje zaprepašćenje, Rajnhard shvata da je otišao malo predaleko.

„Slušaj, tvom pastoru ne preti nikakva opasnost, ali moram da stavim sve šanse na svoju stranu!“

Očigledno je da tim pokušajem smirivanja pokušava da se izvuče, ali zlo je već učinjeno.

„Dopusti mi da razmislim.“

Rajnhard prinosi čašu konjaka usnama i tiho mrmlja:

„U redu, ali nemamo mnogo vremena!“

„Stoga bi trebalo odmah da kažem – da!“ – pitam ga ironično.

„Tako sam i mislio.“ Rajnard hladno prelazi preko moje ironije.

Potpuno sam zgranut brutalnošću zaključka. Kako čovek sa kojim sam prijatelj petnaest godina, kome sam učinio tako velike usluge, misli da me može smatrati za nekog sebi podređenog, za nekog službenika kome se izdaje naređenje koje se ne može odbiti? Celokupan moj osećaj dostojanstva buni se protiv tog grubog kršenja naših navika i u velikom sam iskušenju da ga odbijem. Makar samo zbog toga da bih ga naterao da shvati da i u najčvršćim prijateljstvima postoje

veoma precizne granice koje nikada ne treba prelaziti, a tu svakako spada i ucena!

Ipak, uprkos svemu, iz mojih usta izlazi pozitivan odgovor. U trenutku sam shvatio da mi viši interesi službe nalažu da ostanem u svemu tome. Moje učešće u tako sofisticiranoj manipulaciji oduševiče Rožea Masona.

Činjenica da sam šefu SD potreban da preko mene uputi zahtev šefu Abvera mnogo govori o odnosima nepoverenja između ovih dveju službi. Kao dobar profesionalac, Mason će umeti iz toga da predvidi posledice, a možda čak i da izvuče neke prednosti! Moje učešće u obavljanju tako riskantnog zadatka samo može da laska švajcarskoj službi. A zatim, tu je i nešto drugo: reč je o sudbini onog dobroćudnog čoveka sa okruglim naočarima – Ditriha Bonhefera čiji bi život bio ugrožen da sam odbio. Uprkos Rajnhardovim zakasnelim uveravanjima, ni izdaleka nisam ubeđen u njegove dobre namere u vezi s čestitim pastorom.

„U redu. Ali, to će se odvijati onako kako ja budem smatrao da treba, na moj način, i kada ja budem mogao!“

„Vrlo dobro, ali neka to bude brzo!“

To je samo naprslina koja me istovremeno dovodi do očajanja, ali mi donekle i odgovara. Već više meseci ne mogu da se oslobodim osećanja krivice prema prijatelju za kojeg nisam verovao da će jednog dana dospeti na najviše funkcije jednog totalitarnog režima. Izdaja bliske osobe mi je izgledala opasna i neprijatna. Svojim postupcima Rajnhard me sam oslobađa skrupula, pa sad šef tajne nacističke službe može imati tretman koji inače nikad ne bih namenio Marijinom bratu.

Dogovorili smo se da ću se sastati sa Kanarisom pre kraja godine. Svakako, šef Abvera mi nikako ne stoji na usluzi, ali raspoložem čvrstim argumentima da ga privolim da prihvati

moj predlog. Tako sam otputovao za Ciri h glave pune planova i srca ispunjenog zadovoljstvom zbog obavljenog zadatka.

Dekor se menja, sagovornici su novi, tema ista. Sutra dan rano ujutru, razgovaram sa pukovnikom Masonom i upoznajem ga sa zaverom koju su skovali najstrašniji šefovi tajnih službi u Evropi. Te službe su zastrašujuće i nepredvidive zbog konfuzije koju održavaju čuvajući više interese svojih zemalja i istovremeno vodeći mračnu borbu za vlast koju vode unutar svojih partija. Snažni oficir sedi potpuno nepomično, samo povremeni dugi oblaci dima koje izvlači iz svoje lule daju izvesnu živost njegovoj mermernoj figuri. Znam da razmišlja, odmerava, proračunava i da će uskoro pasti presuda. Neće biti nikakve rasprave, ja mu se neću suprotstaviti, ali tu poslušnost doživljavam kao nešto potpuno prirodno i tu nemam nikakvog predbuđenja, jer znam da je u skladu sa najvišim švajcarskim nacionalnim interesima.

Govorim mu o neverovatnoj pogodbi sklopljenoj između dvojice špijunskih velemajestora i upoznajem ga sa pristankom koji sam dao kada je zatraženo moje učešće u svemu tome. Uostalom, Rože Mason nije ni trepnuo kada sam mu bez okolišanja izložio svoja opravdanja; verujem čak da sam u njegovom pogledu uočio i neki zračak odobravanja. Monika takođe klima glavom u znak saglasnosti.

Gotovo je! Preostaje samo da stupim u kontakt sa admiralom koji je tako efikasno instrumentalizovao Matu Hari dok je bio vojni ataše u Lisabonu. U tom trenutku, Mason je prvi put posle više od jednog sata progovorio:

„Dobro poznajem Kanarisa. On je častan čovek, patriota i potpuno je je posvećen svojoj misiji. On nije nacista i nikada neće to biti. Svakako, ne mogu da vas preporučim kod njega i isto tako vi ne možete da se neposredno pojavite kao

Hajdrihov opunomoćenik. Stoga ćemo nastupati u etapama. U tom pogledu, Monika nam može biti od velike koristi.“

Istog trenutka, moja pažnja se pojačava za jedan stepen. Kako će ova kći jednog francuskog pukovnika, koji se istakao u ratu, moći da mi pomogne da se sastanem sa velikim šefom nemačke vojne obaveštajne službe? Ona mi sama pruža ključ.

„Vi sigurno mislite na mog strica Kerbrijana“, kaže ona blago. „On, naravno, više nije aktivan, ali njegovi odnosi sa admiralom Kanarisom su preživeli sva iskušenja kojima je tako dugi period mogao da ih izloži. Zamislite“, nastavlja ona obraćajući se meni, „pomorski kadet Kerbrijan i kadet Kanaris sreli su se još 1910. godine u Norveškoj gde su pristali njihovi brodovi. Upoznali su se i odmah se dopali jedan drugome. Zatim je došao rat i moj stric se ukrcao na krstaricu Kraljevske mornarice koja je napala Drezden gde je služio poručnik bojnog broda Kanaris i doživeo iznenađenje da ga pronađe, posle čudesnog spasenja. Njihove su uzajamne simpatije zaista bile iskrene. Do trećeg susreta došlo je posle rata kada je moj stric, tada već kapetan korvete, otišao u misiju inspekcije nemačke mornarice gde ga je bila uputila Komisija za poštovanje primirja. Oni su tada, uprkos mučnim okolnostima, razvili istinski bratske odnose. Otada se redovno dopisuju.

Vilhelm Kanaris je došao u Pont-Aven na venčanje moje sestre Mari-Šarlot, Kerbrijanove ćerke, i ja sam ga tom prilikom upoznala. Zagrljio me je, poljubio u oba obraza i srdačno izjavio: 'Veoma mi se sviđa način na koji govorite naš jezik.' On je to izgovorio na besprekornom francuskom.“

Čini mi se da su stvari počele dobro da se odvijaju.

„Ali, kako ćete mu prići. Pod kojim izgovorom? Taj čovek je izuzetno pronicljiv psiholog koji će sigurno otkriti manevar.“

U tom trenutku Rože Mason interveniše veoma zaštitnički:

„Nemojte se bojati. Ukoliko budete igrali na kartu iskrenosti, Kanaris će to shvatiti i neće vam nimalo zameriti, naprotiv, ceniće to što ga niste tretirali kao budalu. Jednostavno zaboravite na mene i objasnite mu da ste Hajdrihov prijatelj, što on ima mogućnost da sazna ili da proveriti. Šef SD-a, da bi zaštitio tajnost svoje operacije, pronašao je zaobilazni put da bi zatražio njegovu pomoć.“

Stavljam primedbu, preuzimajući ulogu đavolovog advokata:

„Nije li to malo previše nategnuto, predlog koji šefu Abvera prenosi Hajdrihov nepoznati izaslanik, kada bi bilo neuporedivo jednostavnije da se njih dvojica direktno dogovore o sastanku u četiri oka?“

„Ne, ne treba da zaboravite da bi takvi direktni kontakti izazvali sve moguće vrste špekulacija i da, uostalom, svaki od njih ima svoga Judu – Miler je to za Hajdriha, Kemler za Kanarisa. Verujte mi, niko neće ni pomisliti da jedan Švajcarac može da bude posrednik u takvoj vrsti pregovora. Utoliko pre što bi ga u slučaju neke indiskrecije bilo lako dezavuisati ili čak eliminisati...“

Monika i ja se zgleđamo. Da li je ozbiljan naš šef ili je to na delu švajcarski humor? Znajući koliko je pukovnik privržen sopstvenim agentima, sklon sam ovoj drugoj alternativni.

U svakom slučaju, put je utrt, do mog sastanka će doći zahvaljujući Monikinoj intervenciji. Moja prijateljica uspešno kreće u akciju. Na moje veliko iznenađenje, dobija telefonom admirala lično. Ona mu objašnjava da će biti u Berlinu za vreme Božića i da bi volela da vidi njega i njegovu porodicu. Stari lisac se pretvara da joj veruje i predlaže joj da provede Badnje večer kod njega.

Gotovo ne verujući da je do ovog poziva došlo, još i danas čujem Moniku kako pita:

„Ali, ovaj... neću biti sama.“

„I tvoj muž je dobrodošao.“

„Ne radi se o mom mužu.“

„Ko je tvoj pratilac, Monika?“

„Jedan veoma drag prijatelj, jedan švajcarski bankar iz najboljeg društva... koji će vam se svakako dopasti.“

„Ukoliko je to tvoj izbor, dobrodošao je.“

I tako smo, sasvim jednostavno, 24. decembra 1936. godine, Monika i ja zazvonili na vrata u Ulici Tripitzfauer 76.

Glava III

ERIKA KANARIS

Toplina osmeha ne može izbrisati hladnoću pogleda. U najboljem slučaju, može je samo ublažiti. Plave oči ispod gustih obrva gledaju me prodorno, ispitivački. Monika nas upoznaje predstavljajući nas: „Ujka Vilhelme, dozvolite da vam predstavim grofa Fon Adlera, Gotfride – admiral Kanaris.“ Veoma ozbiljno se pitam nije li šef Abvera upravo prozreo našu tajnu i nije li na putu da pogodi da sam ja pravi razlog za ovu iznuđenu proslavu Badnje večeri.

Stežemo jedan drugome ruku. Na prstima mornara nema ni prstena ni burme. Ne znam da li je to iz poštovanja prema starom običaju primoraca da ne nose predmete koji bi ih, u slučaju da budu zakačeni užetom, mogli povući u more, ili iz želje za diskrecijom. U svakom slučaju, silueta koja se ocrtava iza lepog, ali niskog stasa našeg domaćina prepoznatljiva je već na prvi pogled. Zanosna žena u neuporedivom sjaju četrdesetih godina može biti samo Erika Kanaris, violinistkinja koja sa mojim prijateljem Rajnhardom deli tako izrazito germansku ljubav prema muzici. Mada veoma različiti, Kanarisovi zajedno čine jedan izvanredno lep par

i ja istog trenutka počinjem da osećam naklonost prema toj čarobnoj ženi.

Gospođa Kanaris mi deluje toliko zavodljivo da ne mogu a da se ne zapitam da li je ta savršena žena, elegantna a neizveštačena, izuzetno lepa ali ne i provokativna, popustila pred Rajnhardovim šarmom. Malo sam joj se naklonio i usnama ovlaš dodirnuo ruku koju mi je pružila. Po mom mišljenju, francuska učtivost iza svoje prividne ispraznosti pruža veoma konkretne uvodne pogodnosti za uspostavljanje dijaloga između polova. Žena kojoj se s poštovanjem klanjamo više nije tuđinka, a još manje može biti predmet ignorisanja ili prezira. Erika prihvata izraze mog poštovanja s diskretnom ljupkošću koju, kako mi se čini, njen muž ume da ceni. Kanarisovi nas dočekuju učtivo i srdačno.

Već je kasno. Treba da se smestimo kako bismo se pripremili za večernji obed. Iščekujem ovaj trenutak još od početka putovanja. Pitanje je sasvim jednostavno: da li ćemo spavati u istoj ili u odvojenim sobama? U prvom slučaju, još se nisam opredelio između vrline i požude. Moja partnerka bez sumnje postavlja sebi isto pitanje.

Moje iščekivanje kratko traje. Potpuno prirodno, kao da nas uvodi u svoj salon, Erika nam na prvom spratu otvara teška vrata od svetle hrastovine koju Nemci toliko vole: „Evo vašeg apartmana. Imate dve sobe, ali zajednički salon i kupatilo. Opustite se, nema potrebe da žurite. Naši prvi gosti još nisu pristigli. Nadam se da vam smeštaj odgovara.“

Elegantna prostorija koja je meni namenjena ima zidove obložene svilenim tapetima i debeli tepih na kojem preovladava zelena boja. Sav nameštaj – toaletni stočići i niski stočići svedoče o veoma pouzdanom ukusu prisutnom isključivo u aristokratskim porodicama ili kod visoke buržoazije. Iskreno sam začuđen tim obiljem pažnje.

„Bez ikakve sumnje, gospođo, ali zaista ne znam kako da vam zahvalim.“

Erika skromno odgovara: „Čini nam istinsko zadovoljstvo da vas ugostimo.“

Svakako, ovaj put koji više smatram nekom vrstom klopke, izlazi iz okvira mojih uobičajenih putovanja. Verovatno samo od mene zavisi da li će iz njega proizaći neki uspeh. Moram iz sve snage da se potrudim.

Naše zauzimanje prostorija odvija se na najprirodniji mogući način: svako se smešta u svoju sobu i brižljivo raspakuje svoje stvari. Kada smo se sreli u salonu, razmenjujemo utiske o srdačnom dočeku.

Monika odlazi u kupatilo kako bi obukla svoju večernju haljinu. Ja mirno čekam i kada ona konačno izlazi u večernjoj toaleti, savršeno našminkana i sa novom frizurom, ne mogu a da ne zaustavim dah od iznenađenja. Mlada žena koja se pojavljuje pred mojim očima, blistava i raskošna, nimalo ne liči na dobru drugaricu koja se nešto malo pre toga bila uputila u kupatilo. Moje veliko iznenađenje je očigledno vidljivo pošto mi Monika upućuje osmeh koji ne ostavlja nikakvu sumnju u pogledu njenog trijumfa i gordosti koju zbog toga oseća.

Odjednom osećam da više nisam na visini. Krajnje je vreme da i ja obučem večernje odelo. Bez lažne skromnosti, kad silazimo niz stepenice, pojavljujemo se na prijemu bračnog para Kanaris kao blistavi par kakav se može videti samo na bioskopskim platnima. Gosti se verovatno raduju, a bez sumnje su i domaćini polaskani što njihovoj večeri prisustvuju jedna lepa Francuskinja i jedan švajcarski bankar, koje mogu predstaviti kao svoje bliske prijatelje.

Mislim da ih nismo razočarali. Monika graciozno pruža ruku u svilenom rukavici gospodi koja se klanjaju uz ono

karakteristično lupkanje petama zbog kojeg na monden-skim soareima Nemci nikada ne prolaze nezapaženo. Što se mene tiče, brižljivo nastojim da poljubim ruku damama sa krajnje aristokratskim držanjem. Okupilo se desetak parova; niske bisera na damama veoma precizno ukazuju na njihovo bogatstvo, a gvozdeni krstovi i činovi na hijerarhijski nivo njihovih supruga ili kavaljera.

Muškarci su skoro svi u uniformama. Samo su dvojica u smokingu i oni su predmet izuzetne pažnje Erike Kanaris. Onaj viši, plavi, atletski građen, plavih očiju, izgleda kao da je upravo sišao s filmskog platna, iz nekog filma Leni Rifenštal. To je pukovnik Oster, zadužen za administrativno odeljenje Abvera, šapuće mi Monika koja je očigledno veoma dobro obaveštena.

„Vi ga poznajete?“

„Ne, prvi put ga srećem. Mason smatra da je on jedan od ljudi najlojalnijih admiralu.“

Druga osoba koja nije u uniformi, po svemu sudeći takođe pripada Abveru. Pitam svoju prijateljicu da li zna nešto o njemu. Mislim da je to Jozef Ruler, odgovara Monika. Mason njega lično poznaje, ali naravno, od nas se ne očekuje da to znamo.

I eto tako, jedan nevini bankar može mirno da se zabavlja u veoma cenjenom salonu Vilhelma Kanarisa sa dva velemajestora nemačke špijunaže a da oni, pritom, ni ne pomisle da ih je on identifikovao. Jer, upravo prema njima me neumoljivo vodi moja pratilja koja je, od trenutka kada se pojavila, postala centar pažnje ovog skupa. Pogledi koje su uprli u nju svi ovi izuzetni ljudi nemo svedoče o trijumfu lege Francuskinje.

„Vi ste grof Fon Adler, zar ne?“, pita Hans Oster. „Da li vam je grof Anton fon Adler rod?“

„Da, to je moj deda.“

„U tom slučaju, ako sam dobro razumeo, nasledili ste njegovu banku?“

„U stvari, nasledio sam svog oca koji je veoma razvio naše aktivnosti.“

Nasmešio se i opuštenim tonom obraća mi se kao ban-karu.

„U ovim nemirnim vremenima, šta biste savetovali svojim klijentima kao sigurnu investiciju... Možda zlato?“

„Zlato svakako, ali i francuski franak, gospodine.“

Naglašavam ovu reč *gospodin* pošto se niko, osim Monike koja mi je to došapnula, nije potrudio da mi kaže da je moj sagovornik potpukovnik.

„Francuski franak? Radije bih se opredelio za švajcarski franak, kada bih imao mogućnosti.“

„Ne biste bili u pravu, francuska ekonomija je veoma malo trpela posledice svetske krize zahvaljujući svojoj strukturi u kojoj poljoprivreda i dalje zauzima dominantno mesto, a takođe i zahvaljujući sklonosti Francuza da štede. To, nažalost, nije slučaj sa vašim sunarodnicima.“

„Kako bi uopšte mogli da štede? Upropašćeni su.“

Sada je na mene red da se nasmešim: „Mislio sam da je doktor Šaht spasao nemačku privredu i industriju.“

„Ne dajte da vas prevari nacionalsocijalistička propa-ganda. Hitler je otvorio velika gradilišta, gradi auto-puteve, socijalne stanove, ali to nije dovoljno da se resorbuje nezapo-slenost. Za to vreme, Narodni front u Francuskoj obezbeđuje plaćeni odmor svim radnicima.“

„Ipak, zaboravljate na folksvagen, čuveni narodni auto...“

„To je više vojni nego civilni projekat.“

Kao što se to često događa, razgovor skreće sa teme mojih bankarskih aktivnosti na nemačku remilitarizaciju.

Očigledno je da moji sagovornici, i Jozef Ruler se umešao u razgovor, nisu nezadovoljni time što se Vermaht obnavlja i postaje moćna institucija kakva je nekada bila. Oni kao stručnjaci ističu njegove jake i slabe strane, insistirajući na kvalitetu komandovanja i na angažovanju dobrovoljaca koji ponovo u velikom broju dolaze u kasarne.

Stoga sam pomalo zbunjen odgovorom pukovnika Oстера na pitanje o odnosu snaga sa francuskom armijom.

„U tom pogledu vlada potpuna neizvesnost. Ipak, mislim da su naši protivnici u prednosti. Oni su posle rata sačuvali visok stepen profesionalizma, ugledne čelnike, ali pre svega moral i uverenje u sopstvenu superiornost. Osim toga, javljaju se novi stratezi kao što je kapetan De Gol koji se zalaže za stvaranje potpuno mehanizovanih divizija. Siguran sam da generalštab u senci radi na tome, iako su izgradili pojas utvrđenja, liniju Mažino, koja je gotovo nesavladiva. Mislimo čak da je u pitanju manevar koji ima za cilj da zavara naš generalštab javnim davanjem prioriteta defanzivnoj strategiji francuske armije dok se, u suštini, Francuska oprema ofanzivnim oružjem.“

„Mislite na francusko vazduhoplovstvo?“

„Francuski inženjeri znaju da prave izvanredne avione, a to su Brege, Devoaten i Bloh. Oni ulivaju strahopoštovanje, a imaju i izuzetne pilote i svetski poznate kompanije kao što su Aeropostal ili Er Frans koji obaraju rekord za rekordom. To je izuzetno bogat izvor, pravi rasadnik koji bi mogao njihovom ratnom vazduhoplovstvu da pruži sva sredstva neophodna da bi se obezbedila potpuna nadmoć u vazduhu. A ona je u naše vreme osnovni preduslov za svaki vojni uspeh.“

„Ukoliko vas dobro razumem, vi mislite da bi bilo neoprezno izazivati Francusku i uvlačiti je u neki novi sukob.“

„To bi bilo pravo samoubistvo!“

„Onda bi to valjalo nekako objasniti Fireru!“

Ovoga puta, Ruler je taj koji komentariše.

„Govoriti sa Firerom? To je privilegija koju imaju isključivo članovi Partije. Mada nisam siguran da u tom pogledu Hitler prihvata bilo čije savete. Ima kod njega nečeg čudnog, nečeg vizionarskog, gotovo mesijanskog, što ga čini sličnim Raspućinu, s tim što on uz to ima i moć. Da li ste ga videli prilikom javnih nastupa?“

„Da.“

„Na jednom od onih skupova histerika i srećnih jadnika?“

„Da. I ukoliko želite moje mišljenje, vraćao sam se sa njih potresen.“

„E pa dobro, ako već taj čovek, koji je sve u svemu banalan, ponekad čak na ivici komičnog, može tako snažno da vas impresionira – vas koji niste Namac i koji ste stekli najbolje moguće obrazovanje, zamislite kakve posledice može imati njegov uticaj na psihu mase običnih ljudi, pojedinačno veoma pristojnih, ali kolektivno sluđenih.“

„Čitali ste Sergeja Čahotina, kako mi se čini?“

„Jesam, baš kao i vi. Verovatno vas neću iznenaditi ukoliko vam kažem da u potpunosti prihvatom teoriju po kojoj se pomoću političke propagande vrši nasilje nad masama.“

„Ni najmanje, i već sama činjenica da ga je nacistička partija zabranila, mene učvršćuje u uverenju da su njegove analize ispravne.“

Iznenaduje me ovolika iskrenost u načinu na koji razgovaraju dvojica mojih sagovornika, pa im, ne odmeravajući sasvim dobro sopstvenu smelost, skrećem pažnju na to. Konačno, šta oni uopšte znaju o meni? Ovog puta odgovara Oster.

„Gospodine grofe, dopustite mi da vam kažem da Abveru niste nepoznati. Pitaćete me zbog čega. Veoma je jednostav-

no. U prijateljskim ste odnosima sa grupenfirerom Hajdrihom i to nas je zainteresovalo. I to iz dva razloga, prvo, vi ste Švajcarac, drugo, uz to ste i bankar, znači da ste *a priori* neutralna ličnost, a to, opet, znači da ste svakako oprezni i da nikako ne volite krajnosti.“

„Nije bilo teško saznati kako se jednom pariskom studentu dopala ćerka muzičara iz Halea i kako je postao blizak njenom bratu. Nemačka ratna mornarica, *Krigsmarine*, ima mnogo nedostataka, ali se nikako ne bi moglo reći da ne vodi računa o poznanstvima svojih oficira, pogotovu kada je reč o strancima. Ostali ste prijatelj sa Rajnhardom i verno ste ga sledili, pružajući mu ponekad veoma korisnu pomoć u njegovom usponu u nacističkom partijskom aparatu. Zbog toga smo se interesovali za vas, ali, možete biti spokojni“, kaže Oster sa malicioznim osmehom, „nemamo šta da vam prebacimo... Bar ne do sada.“

Osećam kako me obuzima nemir i reagujem najbolje što mogu menjajući temu razgovora: „I kako ste se zainteresovali za jednog ubeđenog pristalicu francusko-nemačkog pomirenja.“

„Ne mislimo tako, gospodine Fon Adler. Francuzi su isuviše arogantni da bi na Nemce gledali drugačije do kao na primitivna bića!“

„Ubeđen sam da se varate, gospodo. Verovatnije je u pitanju to da su moji francuski prijatelji još uvek duboko potreseni zbog teškog poraza iz 1870. i da smatraju da je cena revanša u prošlom ratu bila previsoka. Međutim, ukoliko se ostave po strani istrošene formule i opšta mesta, Francuzi su pre svega krivi za neoprostivo i gotovo potpuno nepoznavanje i nerazumevanje Nemačke...“

„Dok mi dobro poznajemo Francusku i svakako joj se divimo!“

„Pa, morate priznati činjenicu da je vama već prešlo u naviku da tamo često odlazite, masovno i ne baš uvek na poziv...“

Ovoga puta smo sva trojica prsnuli u smeh, privukavši time pažnju ostalih prisutnih. Admiral nas je uočio i uputio se k nama sa širokim osmehom na usnama.

„Koliko vidim, vi ste se već upoznali! Mogu li znati razlog vaše veselosti?“

Kada je iz Osterovih usta čuo o čemu se radi, okrenuo se prema meni i govoreći veoma ozbiljno, što ne smatram slučajnim, bez oklevanja počeo da priča o najdelikatnijem problemu naše generacije, a to je da li bi Rajna, umesto da bude granica, mogla da postane spona, vezivno tkivo jednog novog francusko-nemačkog savezništva. On to čini jednostavnim rečima, izražavajući se precizno i zaključuje da zdrav razum mora da odnese prevagu: treba raditi na razvoju razumevanja i prijateljstva između velikih nacija.

Šef nemačke obaveštajne službe, koji se tokom rata sukobljavao sa francuskim službama, a zatim ratovao na moru protiv britanske Kraljevske mornarice, nikada ne prestaje da poštuje protivnika koga suštinski ne smatra neprijateljem. On se zalaže za iste vrednosti kao i svi profesionalci koji pripadaju, uprkos svim manevrima i dezinformacijama koje su organizovali jedni protiv drugih, onoj skupini ljudi koji bezuslovno služe uzvišenim interesima svoje zemlje. Vilhelm Kanaris se ne boji da kaže da bi bio spreman da se sastane sa svojim francuskim ili engleskim kolegama i da bi im rado stegao ruku.

Dok nam admiral objašnjava da tajne službe predstavljaju tragičnu neophodnost u jednom svetu punom razdora, svetu koji je zapao u dosad neviđenu krizu, Monika prilazi našoj grupi. Na izraze poštovanja koje Kanaris upućuje svojim

francuskim i engleskim kolegama, Monika klima glavom u znak odobravanja.

Pokušavam da navedem admirala da produbi misao postavljajući mu jedno delikatno pitanje:

„Da li to znači, admirale, da se bratstvo po oružju više odnosi na protivnike koji su se sukobili sa vama nego na one u vašem sopstvenom taboru koji su postupali nečasno?“

„Bez ikakve sumnje!“

Pokušavam da iskoristim svoju prednost:

„Da li stoga smatrate da bi jedna paravojna, izuzetno politizovana formacija kao što je SS mogla da uđe u okvire nemačkih oružanih snaga?“

„Ni u kom slučaju!“

Nije oklevao ni trenutka. Pored toga, niko od onih koji ga okružuju nije ni trepnuo. Očigledno je da Himlerove crne uniforme ne uživaju veliki ugled u Abveru. Kao da želi da me ubedi u to, Ruler dopunjava reči svog šefa:

„Vidite, gospodine grofe, nemačka armija je iznad političkih sukoba, iznad svake partijske pristrasnosti. Stoga je potpuno moguće napraviti karijeru u Vermahtu, a pritom posedovati socijaldemokratski ili centristički senzibilitet. Svaki oficir ili podoficir koji bi javno zauzeo stav u prilog ove ili one političke formacije, izgubio bi poverenje. Nemačka vojska služi nemačkom narodu, ne nekoj partiji niti njenom šefu...“

Iznenaden tolikom smelošću, ne mogu da se uzdržim a da ne primetim: „Ali, to je upravo ono što čine nacionalsocijalisti iz SS!“

„Vojna lica ne glasaju u Nemačkoj, gospodine Fon Adler, kao uostalom ni u Francuskoj! Zašto bi se onda dopuštalo ljudima koji ne glasaju da učestvuju u političkom životu? To ne bi imalo nikakvog smisla!“

Prihvatam taj umesni argument. Može se zaista smatrati razumnim da svi oni koji su u službi države i koji su na funkcijama u državnom aparatu, odlože svoje pravo glasa za neka buduća vremena kada budu odstupili sa javnih funkcija. Ova mudra odredba bi ih navela na veću neutralnost i nepristrasnost i svakako bi tako manje sumnjičili funkcionere da staju na nečiju stranu.

Podudarnost naših mišljenja me učvršćuje u stavu, još uvek pomalo konfuznom, da proživljavamo časove koji su presudni za budućnost Evrope. Da li će nemački narod ostati onaj uzor odmerenosti i demokratije koji su čak i carevi morali da poštuju, ili će se prepustiti lakoći ksenofobije i kulta ličnosti? Dvojica Kanarisovih saradnika ne kriju bojazan da će trijumfovati najgore. Ono najgore čije sam obrise naučio da prepoznam i čije sam posledice počeo da odmeravam.

Sprema se večernja božićna služba i to nas izvlači iz tog beskrajno zanimljivog i neuobičajenog razgovora, u kojem najistaknutiji nemački obavestajni oficiri izlažu jednom švajcarskom bankaru, koji se pojavio na njihovom slavlju, koliko im budućnost Rajha izgleda mračna.

Umotana u topao dug crni kaput, Monika me uzima pod ruku i pešice odlazimo ka luteranskoj crkvi u kojoj je još pre nekoliko meseci služio pastor Bonhefer.

Večeras je tu jedan iskusni propovednik koji nam pruža ono najosnovnije: propoveda o Hristovom rođenju, pričešću, pevaju se božićne pesme; dekor je potpuno konvencionalan, na ulazu stoje jasle uz obilje sveća svih boja: ta raznobojnost treba da simbolizuje raznolikost hrišćanskog sveta. Moja pratilja, koja nije protestantkinja, peva zajedno sa nama božićne pesme i otkrivam da ima lep glas.

Posle toga, vraćamo se po hladnoći koja me sada već obuzima i navodi me da snažno stegnem Monikinu ruku – čak možda malo prejako. Našim pratiocima s večere sigurno delujemo kao veoma skladan par.

Sneg počinje da pada, kao da želi da pojača magiju trenutka, teške tihe pahuljice postavljaju pod našim nogama mekani beli tepih. Svaki delić nesigurne, surove i uznemirujuće stvarnosti iščezava u božićnoj noći.

U tišini našeg hoda, na nekoliko metara od kuće, čujem da je iza nas neko pružio korak i da ubrzano korača. Stiže nas admiral lično, i pošto nam se sasvim približio, diskretno kaže: „Treba da razgovaram s vama. Pridružite mi se oboje u mom kabinetu.“

Da bi ukazala na značaj poziva, Monika mi malo jače stiska ruku i mi pratimo svog domaćina koji briše obuću u holu kuće i otresa pahuljice s ogrtača. Prepuštajući druge zvanice njihovom veselom žagoru, napuštamo topla isparenja koja dopiru iz trpezarije i ulazimo u najznačajniji kutak – u kabinet Vilhelma Kanarisa.

Admiral nas očekuje oslonjen na kamin u kojem dogorevaju drva bacajući crvenkaste odsjaje.

„Govoriću sasvim direktno jer ne mogu dugo zapostaviti naše goste, dragi grofe. Mislim da znam ko vas šalje i ne mogu da se otmem čuđenju što dotični koristi vaše posredništvo kako bi mi poslao poruku.“

Zaista, od ovoga se ne može biti direktniji i takva iskrenost zahteva da se na nju uzvрати ravnim merom.

„Rajnhard Hajdrih, sa kojim sam prijatelj više od petnaest godina, želeo je da budem njegov posrednik u jednom poduhvatu koji se tiče vas dvojice i stalo mi je da vam kažem da nisam preterano srećan što sam u to umešan.“

Pogodio sam pristup, čitam to u pogledu koji je uperen pravo u moje oči ali moram da se potrudim da nastavim na isti način. Stoga mu pričam o sastanku u Bernu, o čudovišnom dogovoru sklopljenom između naciste i komuniste, o obavezi koju je preuzeo šef SD da preda dokaze o navodnoj izdaji Tuhačevskog, čvrsto uveren da će mu u tom pogledu Abver biti od velike pomoći.

Monika klima glavom kada god izgovorim nešto značajno i na taj način izražava svoju nemu saglasnost.

„Shvatam, zaključio je Kanaris. Međutim, mada vidim zbog čega se Rajnhard Hajdrih obratio vama i zatražio uslugu, u pitanju je prijateljstvo, bez sumnje, ali takođe i dobar deo nepoverenja prema sopstvenoj službi, ne mogu nikako da shvatim kako je i kojim sticajem okolnosti Monika umešana u ovu aferu?“

„Poznajemo se već dugi niz godina i sasvim sam slučajno saznao za njenu povezanost sa vama.“

„To je u redu, ali zašto i nju uvlačiti u operaciju koja je tako opasna?! Jer, vas dvoje morate znati da rizikujete život ukoliko stvari krenu loše, a možda čak i ako se sve bude odvijalo kako treba!“

Njegov ton je leden kao da želi da istakne snagu upozorenja. S obzirom na to da ne dolazi u obzir da otkrijem našu zajedničku pripadnost švajcarskoj obaveštajnoj službi, ja sam u stvari uspokojen što se on naizgled zadovoljava tim upozorenjem i ne preduzima nikakva dalja istraživanja po tom pitanju.

„Imate li pojma o tome šta Rajnhard Hajdrih očekuje od mene?“

„Pretpostavljam da bi želeo da dobije dokumente koji se odnose na Tuhačevskog i otkrivaju njegovu veleizdaju, ili bi se bar mogli tako protumačiti.“

„Ali ja ih nemam! S druge strane, mladi maršal mi se sviđa, hrabar je, dobar je strateg i mi mu, povrh svega toga, mnogo dugujemo. On nam je zaista pomogao da obnovimo našu armiju i to je učinio bez zanovetanja i cenkanja, potpuno nam poklanjajući svoje poverenje. Vi tražite da mi izneverimo to poverenje. Ne krijem da bih, ukoliko treba da se opredelim između tog pokvarenjaka Ježova i srčanog Tuhačevskog, izabrao ovog drugog.“

Napravio je pauzu, bez sumnje da bi procenio efekat koji je na mene imalo ovo odbijanje. Međutim, ja nisam smatrao da treba da ga prekidam. Stoga on nastavlja:

„Ne mogu laka srca da izdam druga, makar on bio i boljševik. Ipak, ova tema zaslužuje da se o njoj porazmisli. Ideja da se jedna armija, koja će se kad-tad obrušiti na nas, liši svog najznačajnijeg stratega, armija čiji šefovi nastoje da sklope sporazume sa Francuzima i Englezima, uopšte nije glupa.“

Razmišljao je još jedan trenutak gledajući u kamin, a zatim mi je, podižući glavu, kazao:

„Ali, zbog čega mi se Rajnhard Hajdrih nije direktno obratio? Konačno, nas dvojica se dobro poznajemo. U muzici je bio Erikin partner i u jednom periodu smo ga redovno primali, upravo ovako kao vas večeras. Zaobilazni put koji je odabrao sa vama i preko vas izgleda mi, na prvi pogled, beskoristan, čak i kontraproduktivan. Uostalom, on i ja imamo prilike da se sretnemo i da nasamo porazgovaramo. Obojica smo svesni činjenice da se naši saradnici uzajamno ne poštuju i preterano ne cene.“

„Istini za volju, moram reći da sam ja sebi, sa svoje strane, takođe postavljao to pitanje, pa sam ga postavio i samome Rajnhardu!“

„Šta je on odgovorio?“

„On mi je, nekako zagonetno, odgovorio otprilike ovako: Stvar je izuzetno delikatna i treba joj prići zaobilaznim putem. Zatim je dodao: Molim te, kaži admiralu da mu se u svakom pogledu divim i da preduzimam sve mere predostrožnosti kako ga ne bih kompromitovao u mahinaciji koja bi mogla da krene po zlu. Abver treba da sačuva čiste ruke i ukoliko neko treba da ih uprlja, onda ću to biti ja!“

Kanaris ima zagonetan izraz lica. Ne izgleda mi baš previše ubeden argumentima mog prijatelja. Na kraju kaže: „Dopustite mi da razmislim.“

„Pokvarili ste mi Badnje veče čitavom tom pričom, ali ja sam vojnik i imam dug prema svojoj zemlji, iako joj i drugi služe, pa i oni koji nemaju iste skrupule...“

I to je bilo sve za tu svetu noć. Kanaris je bez sumnje zabrinut, to nam je i rekao, ali se ništa od te brige na njemu neće moći videti tokom cele večeri.

Sutradan, na Božić, vlada divan nered tokom doručka u kojem svako uživa na svoj način, birajući šta će i sa kim će jesti.

U trenutku kada sam sišao na doručak moja prijateljica još nije bila spremna. Iako sam veoma obilno večerao i to veoma kasno, osećam veliku glad pred brdom suhomesnatih narezaka i sireva okruženim obiljem crnog hleba i peciva koji prekrivaju dve trećine stola.

Ipak, noć je bila veoma trezvena i mirna. Ne bi se moglo reći da Monikina soba nije predstavljala iskušenje, ali mi smo u potpunosti poštovali naš profesionalni pakt.

Pažljivo mažem tanke kriške crnog hleba kada domaćin kuće ulazi da se pridruži ranoraniocima. Došao je da sedne kraj mene i veoma ozbiljno se raspituje da li sam dobro proveo noć. Ja mu zahvaljujem, a admiral se gotovo saučesnički osmehuje.

Dok režemo komadiće šunke, svako na svojoj naročitoj daščici, on mi šapuće:

„Želeo bih da popričam sa vama o našem poslu i, ukoliko želite, možemo da se vidimo nekoliko minuta posle doručka.“

Shvatio sam da je doneo odluku, ali ne mogu ni po čemu da predvidim kakvu je sudbinu namenio predlogu Rajnharda Hajdriha. U suštini, to me se pitanje i ne tiče, ali pošto sam okusio kuhinju državnih poslova, ne bi mi smetalo da idem dalje i da propratim razvoj događaja oko dosijea koji bi na kraju mogao da ostane zabeležen kao deo velike istorije. Ohrabren tom perspektivom, pratim admirala u njegovu radnu sobu.

Uskoro, smešten u ogromnu kožnu fotelju, pratim pogledom guste oblake dima koje Kanaris izvlači iz svoje cigare dok mi blagim glasom izlaže rezultate svog razmišljanja.

„Neobičan je predlog koji ste mi preneli i neobičan je zaobilazni put za koji se opredelio mladi Hajdrih da bi mi ga izložio. Konačno, neobičnost je ključna reč u ovoj đavoljskoj manipulaciji i predosećam da će cela ova priča biti takva, sve do samog kraja. Trebalo bi da se čuvam, možda je u pitanju zamka u koju bi želela da me uvuče Himlerova desna ruka. Međutim, vaša umešanost sve to menja, ona je čak najvrednije opravdanje ovog predloga. Mnogo sam razmišljao o tome. Verovatno je Rajnhard Hajdrih mislio da biste vi, ili neko sličan vama, mogao da se uveri da, bar među Nemcima, nema razmene podmuklih udaraca. To je prva tačka, neka vrsta preduslova za eventualni sporazum.“

Zatim se postavlja pitanje osnovanosti samog poduhvata. Da li zaista treba uništiti Tuhačevskog, i tom prijatelju Nemačke na poverenje koje nam ukazuje uzvratiti lažnim novcem, sramom i beščašću?

Moja vojnička čast se buni i na sam pomen tog manevra, utoliko pre što je sagovornik kome nastojimo da udovoljimo – Ježov – običan aparatčik koji se izlagao opasnostima samo u intrigama po hodnicima Lubjanke.

Međutim, umeće ratovanja podrazumeva i primenu manevra, na šta je prvi ukazao još Sun Cu.

Taj aspekt strategije još bolje je razvio Lao Ce kada je napisao da je cilj ratnog čina to da se neprijatelj onesposobi za borbu. On je u vezi s tim izneo izvanredno razmišljanje koje svaki nemački oficir dobro zna – rat je čin nasilja i lukavstva koje nema granica.

U tom smislu, lišavanje Crvene armije njenog najboljeg stratega zapravo je genijalni manevar, i taj manevar nije van našeg domašaja.“

U tom trenutku admiralovog izlaganja, prisetio sam se Masonove priče o zaveri skovanoj protiv nesrećne Mate Hari u kojoj je kapetan korvete Kanaris odigrao odlučujuću ulogu kada je francuskoj obaveštajnoj službi dostavio lažne dokaze o navodno dvostrukoj igri te profesionalne igračice. Uzdržao sam se od bilo kakve aluzije iz straha da svog sagovornika ne dovedem u delikatni položaj. Nastavak njegovog kazivanja pokazao je da je moj oprez bio sasvim opravdan.

„Ne želim da izvlačim korist iz ove situacije ali možete da kažete Hajdrihu da prihvatam njegov predlog. Mogu mu pomoći. Međutim, postavljam jedan uslov: da jedna nevinna ruka obezbedi dostavljanje dokumentacije SD-u. Na taj način, ukoliko dođe do bilo kakve indiskrecije, greška će biti pripisana toj nedužnoj osobi. Pogađate verovatno da je reč o vama.“

„Uopšte nisam posumnjao u to!“

„Vi znate šta je u pitanju?“

„To veoma lako mogu da pretpostavim!“

„I to vas ne plaši? Ne navodi vas na odbijanje ili bar na razmišljanje?“

„Bilo bi preterano da kažem da se osećam potpuno bezbednim. Međutim, pošto mi se čini da vam je stalo do toga, reći ću vam zbog čega prihvatam da posređujem. Pre svega, zbog prijateljstva prema Rajnhardu Hajdrihu koga sam podržavao i u mnogo težim okolnostima, kao što je bio njegov odlazak iz Ratne mornarice – Kanaris je klimnuo glavom u znak saglasnosti – a zatim i zbog toga što mi predlažete ulogu tajnog agenta o čemu ne bih mogao da sanjam ni u svojim najluđim snovima, a konačno zbog mog krajnje neprijateljskog stava prema komunističkom režimu i tom užasnom Staljinu.“

Dobro sam pazio da ne dodam – zbog toga što je to Hitler zatražio od mene – jer bi to značilo da priznajem naše odnose čiju suštinu Kanaris, po mom mišljenju, ne može ni da nasluti. A ponajviše zbog toga što je život pastora Bonhefera bio cena te čudne pogodbe.

Rajnhard se bez sumnje tako malo boji tog priznanja da mi je dozvolio da o tome govorim, ali ja ne želim da to koristim da se ne bih upetljavao u jednu dodatnu ucenu. Dovoljna mi je ova s maršalom Tuhačevskim.

„Dakle, kako ćemo postupiti?“

„Sasvim jednostavno, odgovara Kanaris. Pozvaću vas čim budem prikupio odgovarajuću dokumentaciju. Niko se neće iznenaditi što mi gost sa Badnje večeri ponovo dolazi u posetu. Tražim od vas samo jedno: ostavite Moniku izvan svega ovoga. Vešto ste je iskoristili da biste stupili sa mnom u kontakt i to bi trebalo da vam bude sasvim dovoljno.“

Ona već previše toga zna i ja nikako ne bih želeo da je još više eksponiram. Utoliko pre što je Francuskinja i što je udata za švajcarskog federalnog savetnika. Shvatam da ste prijatelji

i da je cenite, ali zamislite na trenutak da francuska vrhovna komanda bude obavestena o našem projektu – evropska ravnoteža, ionako krhka, eksplodirala bi za tren oka.“

Nije mi nimalo teško da to zamislim i istog trenutka dajem svečano obećanje admiralu da Monika više ni na koji način neće učestvovati u ovim događajima. Rastajemo se uz srdačan stisak ruke.

Kada sam se ponovo našao sa Monikom u velikom salonu Kanarisovih, bio je dovoljan jedan pogled da ona shvati ishod admiralovog i mog razgovora.

Glava IV

MIHAIL TUHAČEVSKI

Putovanje u povratku je gotovo identično putovanju u dolasku. Učesnici su isti – to smo Monika i ja – dekor je isti, ali se svi reperi nižu obrnutim redom, prostor i vreme su potpuno izokrenuti, kao što se to dogodilo vragolastoj Alisi u romanu Luisa Kerola. Nikada mi Monika nije izgledala tako zavodljivo i malo je nedostajalo da podlegnem iskušenju. Međutim, prevagnuli su osećanje dužnosti i, jednostavno, zdrav razum. Napustili smo Berlin i našli se u istoj poziciji kao prilikom odlaska, u odnosima dobrog drugarstva, oslobođenog bilo kakvog iskušenja.

Otkud ova situacija? Apsolutno je pravilo u obaveštajnim službama da se nikada ne dopusti uspostavljanje ljubavnog odnosa između dvoje agenata. Intimni odnosi bi još više otežali ionako složeno obavljanje zadataka. Sentimentalno približavanje izaziva stanje koje se može poistovetiti sa nesigurnošću i ranjivošću, kako za jednog, tako i za drugog. S obzirom na to ograničenje, Rože Mason, kada bi samo posumnjao da bismo Monika i ja mogli da podlegnemo uzajamnoj privlačnosti, ne bi oklevao da okonča naše odnose,

i to ne samo u okviru ovog dosijea Tuhačevskog. Za mene je ova avantura isuviše izuzetna da bih tek tako mogao da je napustim.

Obostrana opasnost padanja u zamku uzajamne privlačnosti nije jedina opasnost koje se moramo čuvati i koju moramo po svaku cenu izbeći. Pre svega, treba vešto da vodimo pregovore o odnosima između Rajnharda Hajdriha, Vilhelma Kanarisa i Rožea Masona. U tom pogledu postavljaju se brojna pitanja, jedno delikatnije od drugog.

Pre svega, tu je pitanje mesta koje zauzima Monika u međunarodnoj šahovskoj partiji koju su admiral i pukovnik ocenili kao opasnu, a koja je ostala potpuno nepoznata SS oficiru; pitanje Monikinog opstanka u toj igri. Tome treba dodati da bi mlada Francuskinja, s obzirom na to da je potekla iz porodice vojnih lica, svakako bila sumnjiva jednom ubeđenom nacisti.

Iako smo do tančina upoznati s ovom situacijom, druge činjenice nam u potpunosti izmiču i prinuđeni smo da živimo sa tim: to posebno važi za umešanost Rožea Masona u ceo plan, što je očigledno nepoznato dvojici Nemaca i što svakako mora tako i ostati jer bi, u protivnom, naši životi bili ugroženi.

Međutim, već bi malo ozbiljnija istraga pokazala da postoje veze između švajcarske obaveštajne službe i Monike. Makar posredno preko njenog muža koji je visoki federalni funkcioner. Stoga to treba sakriti od šefa SD-a, iako bi Kanaris, koji je poznaje, takođe mogao sebi postaviti neka pitanja. Lično ne verujem u to i mlada žena me ohrabruje u tom mom uverenju. Međutim, nije isključeno da on nešto već zna o tome, samo se dobro čuva da nam to i pokaže. Čak i kada bi to bio slučaj, ne mislim da bi se šef Abvera smatrao izdanim ukoliko bi saznao da je njegova prijateljica u isti mah i

poznаницa njegovog švajcarskog kolege. S druge strane, što se Rajnharda tiče, tajna mora ostati potpuna!

Pored toga, nepoverenje koje vlada između dve obavestajne službe – Abvera i SD-a – ipak me uznemirava. To bi moglo silno da obraduje neprijatelje Nemačke. Reč je o slabosti koju će, u određenom trenutku, neizbežno iskoristiti neka protivnička obavestajna služba.

Raspirivanje mržnje između ovih mašinerija gde bi se briljantni admiral suprotstavio mom prijatelju Rajnhardu nikako ne spada u moj akcioni plan. Ipak, mogao bih to da iskoristim: imao sam priliku da u najbližem okruženju pastora Bonhefera konstatujem istovremeno prisustvo gestapovaca i oficira iz redova kontrašpijunaže.

Pitam se da li bi taj tihi rat obavestajnih službi mogao da dovede do otvorenog sukoba i da li se i u drugim zemljama javljaju slični problemi: u svakom slučaju, moram to da imam na umu i da budem svestan činjenice da ću biti predmet naglašene i pomne pažnje sve te gospode.

Tim pitanjima, o kojima razgovaramo u vozu koji nas vodi ka Minhenu, pridružuje se ono četvrto pitanje na koje još nemam odgovora, pa me zato zaokuplja. Admiral verovatno sebi to pitanje već postavlja. Reč je o mogućoj Monikinoj pripadnosti francuskoj službi, obavestajnoj ili kontraobavestajnoj. Konačno, ona je Francuskinja po majci, to ne treba zaboraviti. A ja sam naučio da nikada ne potcenjujem patriotizam Francuza. Što se mene lično tiče, mada ja nisam nikakav stručnjak, sklon sam da na to pitanje odgovorim negativno, u onoj meri u kojoj ona već radi za švajcarsku službu. Ipak, ne bi bilo nemoguće da ova šarmantna osoba bude i ono što se naziva dvostrukim agentom i da radi i za Bern i za Pariz. Ali kako to saznati?

Sada pre svega moram da se posvetim onome što mi neposredno predstoji. A to je poseta koja mi sleduje na povratku: moram da posetim Rajnharda. On sam nije želeo da se sretnemo u Berlinu i ja imam svoje mišljenje o njegovim razlozima za to. Predložio mi je da provedem večer u glavnom gradu Bavarske koji je u izvesnom smislu Meka nacionalsocijalizma. To znači da ću sam sići na stanici u Minhenu, a Monika će nastaviti put dalje, ka Cirihi.

Pošto je više nego verovatno da mi je pripremljen odbor za doček, moraćemo da se rastanemo i smestimo u različite kupee u Nirnbргу, u slučaju da se neko ukrca u voz već u Ratisbonu. Vreme koje nam je preostalo jedva da je dovoljno da još jednom pažljivo pretresemo sadržaj izveštaja koje ćemo podneti Masonu.

Dok se rastajemo, proučavam Monikin pogled, želeći da proniknem u ono što bi mogao da odaje. U tom pogledu vidim prijateljstvo i neku iskru zahvalnosti koju teško mogu da protumačim: ne znam da li je ona posledica mog besprekornog ponašanja savršenog džentlmena, ili uzbuđenja izazvanog avanturom.

Upravo je onako kako sam i mislio. Čovek koji je iskrasnio preda mnom dok sam bio udubljen u čitanje lista *Folkišer Beobachter* ne može se pobrkati ni sa jednim drugim. Visok, sa ožiljkom na obrazu, sa crnim šeširom i odeven u kožni kaput – Baldur Lenc – kako se predstavlja, očigledno je iz Gestapoa.

Započinjem razgovor. Moje reči se uglavnom odnose na trajanje i udobnost putovanja kao i na uvodnik u novinama koji čitam, čiji je autor Alfred Rozenberg, mozak celog pokreta. Moj pratilac pokazuje interesovanje za moje štivo i prilično inteligentno komentariše članak o kome je reč. Tog dana Rozenberg svoje strastvene filipike ne upućuje Jevreji-

ma, već je svoje osude usmerio na izdaju Lutera, optužujući ga da je ubrzao pad Nemačke. Koliko iz ubeđenja, toliko i zbog toga što ne želim da delujem servilno, izlažem gestapovcu svoje neslaganje u vezi sa ovom poslednjom tačkom. Hrabro odbijajući da se povinuje ukazima svemoćne katoličke crkve, Martin Luter se pokazao istinskim vernikom.

Naša rasprava skreće, kao što se to obično dešava u Nemačkoj, na Jevreje i moj sagovornik podržava svoju tezu, uzimajući kao argument svoje judeofobije antisemitske stavove jednog ostarelog Lutera. Ukazujem mu na to da istina nije tako jednoznačna i da je isti taj čovek u teškim godinama svoje pobune protiv pape i utemeljivanja i razvitka nove veroispovesti branio Jevreje i preporučivao toleranciju u odnosu na njih. Moj sagovornik očigledno nije neznalica. U razgovoru se čuva bilo kakvog preterivanja i brižljivo izbegava da se direktno sukobi sa mnom. Njemu je savršeno jasno da sam ja šefov prijatelj i on je zbog toga oprezan i ne upušta se u bilo kakvu polemiku.

Uostalom, nije mi ni važno šta misli taj čovek, utoliko pre što sam ja sve pospaniji, i uskoro se prepuštam lakom snu, ne bih li se oporavio od proteklih dugih dana i kratkih noći. Izbacujući poslednji oblak dima, teška lokomotiva se zaustavlja izazivajući izvjesnu pometnju među ljudima koji već stoje u hodnicima. Kao čovek naviknut na vozove, mirno čekam u svom kupeu da prođe gužva i mahinalno fiksiram svog sagovornika koji okreće glavu zdesna nalevo i svaki put kada nam se pogledi sretnu, upućuje mi oprezni, učtivi osmeh.

Iznenada vidim kako se ukrutio, očiju uprtih u klizna vrata kupea, u stavu vojnika koji vidi pred sobom oficira sa višim činom. Zainteresovano okrećem glavu i u otvoru vrata uočavam čoveka koji je isto tako očigledno gestapovac kao i Baldur. Tek kada je stao u stavu mirno, mogao sam da na tu

fizionomiju stavim ime. Da, to je zaista onaj Barbi s kojim sam se pre nekoliko godina sreo u Frankfurtu.

„Gospodine Barbi, kakvo iznenađenje! I kolika pažnja s vaše strane da mi dođete lično u susret! Pa niste valjda pomislili da se mogu izgubiti?“ Prsnuo sam u smeh, a nijedan od mojih pratilaca ne zna da li treba da mi se pridruži ili ne. Ostaju ukočeni i zbunjeni. Očigledno je da smisao za humor nije nešto što je svojstveno novim gospodarima Nemačke. Konačno, zaključujem na osnovu toga da Gestapo i ja sasvim sigurno ne delimo iste vrednosti. Ova konstatacija me nimalo ne rastužuje, naprotiv. I zato, da bih pokazao izvjesnu dozu prezira, što je ponekad korisno učiniti u odnosu na ove kurbere, kako bi ih čovek držao pod kontrolom, prolazim ispred njega i izlazim iz kupea ne obazirući se na prtljag. Verujem da Rajnhard ne postupa drugačije sa ovakvim ljudima i, kada se sve uzme u obzir, mislim da je u pravu. Na peronu, ipak bacam diskretan pogled i vidim da su moji anđeli-čuvari uzeli svaki po jedan kofer i već hitaju za mnom.

Moćni crni mercedes, u koji smo utonuli sva trojica, polako se probija ulicama prekrivenim snegom. Konačno stižemo u Maksimilijanštrase i vozimo se njome nešto manje od jednog kilometra da bismo se konačno zaustavili nedaleko od Etnografskog muzeja. Zgrada u koju ulazimo smeštena je upravo preko puta ovog darvinističkog hrama, u kojem su izložene raskošne zbirke nemačkih antropologa iz prošlog veka.

Ništa spolja ne navodi na pomisao da se u ovom diskretnom zdanju odvijaju tajne aktivnosti glavnog štaba Hajdriha, šefa bezbednosti Rajha. U toj pretpostavci me dodatno učvršćuje detaljni pretres kojem su podvrgnuti posetioci i veoma cenim što sam ja toga pošteđen. Rajnhard me dočekuje u svom birou. U znak pažnje, na poslužavniku me

čekaju čaj, kafa i pecivo. Bez ustezanja sedam i zahvaljujem na ukazanom gostoprimstvu, obilato se služeći i posmatrajući pritom svog prijatelja koji ne ispoljava ni najmanji znak nestrpljenja. Pošto mi se nije pridružio za trpezom i s obzirom na to da verovatno ima veoma opterećen radni raspored, pretpostavljam da bi on voleo da brzo pređem na stvar.

Nemam nikakvog razloga da budem neprijatan prema svom domaćinu i brzo mu podnosim izveštaj o svojoj misiji.

„Moram pre svega da ti kažem da dolazim sa saglasnošću admirala Kanarisa u vezi s pitanjem koje te zanima. Pomoći će ti i dostaviće ti autentične dokumente koji će ti biti potrebni. To je ono najbitnije. A sada, što se tiče detalja mog posredovanja, mislim da je bolje da ti prepustim da mi postavljaš pitanja koja smatraš umesnim.“

Tako je i učinio. Sa uobičajenom preciznošću, rekonstruiše jednu po jednu etapu, ispitujući me pritom o razgovorima s admiralom Kanarisom, o mom Božiću u Berlinu, o zvaničama na večeri, o temama razgovora, sve do jelovnika na obedima. Podneo sam ne trepnuvši to ispitivanje koje nije trebalo da deluje zvanično i svaki put bih dodao neki detalj koji on lako može proveriti i koji daje kredibilitet celom mom kazivanju. Posebno ga je zanimalo na koji sam način stupio u kontakt sa admiralom. Sve se odvijalo na najbolji mogući način, do trenutka dok me Rajnhard, fiksirajući me pravo u oči, nije priterao uza zid.

„Kanarisu te je predstavio neko koga poznaješ?“

„Pa da, to je ono što si i želeo, zar ne?“ Pokušavam da preusmerim razgovor.

„Nikada mi nisi rekao da poznaješ nekoga ko je blizak sa Kanarisom?“, uporan je Rajnhard.

„Zbog čega bih to učinio?“

„Normalno je očekivati od prijatelja da ti se poverava!“

„Jeste, ipak samo do izvesne tačke. Nisam siguran da mi ti nisi baš ništa sakrio iz svog života i, uzgred rečeno, to ti uopšte ne zameram!“

„Da, ali to nije isto kada sam ja u pitanju!“ Rajnhard je jedva završio rečenicu kada je shvatio da je načinio grešku. Njegov odgovor: „Ali to nije isto kad sam ja u pitanju“ zvuči kao neka vrsta pretendovanja na superiornost koje je, najblaže rečeno, sasvim nepoželjno. Stoga nastoji da popravi situaciju:

„Da, ono što u stvari želim da kažem je da smo ti i ja u veoma različitim situacijama. Reč je o Nemačkoj, normalno je da se sve ono što se događa u Nemačkoj mene više tiče nego tebe.“

„I to je, bez sumnje, razlog zbog kojeg si baš od mene tražio da obavim posao koji je tebi lično bio mrzak? Jer, šta ja mogu da zaradim iz tvoje mahinacije sa Ježovom – metak u glavu ili možda neku drugu nesreću?“

„Gotfride, kunem ti se...“

„Bolje nemoj da se kuneš: mogao bi da zažališ. Možeš misliti šta hoćeš, ali jedino što od tebe tražim da veruješ jeste da sam se angažovao u jednoj veoma osetljivoj aferi isključivo iz prijateljstva prema tebi. Zbog tebe sam, dakle, otišao u Berlin i tvoju poruku sam preneo admiralu Kanarisu lično. On je od mene odmah zatražio razloge moje umešanosti u dosije koji nema nikakve veze ni sa bankarom, ni sa Švajcarcem, to jest sa mnom. I morao sam da priznam da sam, da bih mu se približio, pribegao lukavstvu i posredniku što se, na kraju, ispostavilo potpuno iluzornim za pronicljivog admirala.“

Rajnhard je pokušao da protestuje, ali mu nisam dao vremena.

„Morao sam da upotrebim svoje aristokratske kanale i da iskoristim svoje bankarske veze kako bih ostvario taj

manevar i uspeo da prodrem u Kanarisov intimni krug. Nije bilo lako i ne moraš da znaš detalje tog manevra, taj kanal bi mogao ponovo da se upotrebi i ponovo da ti posluži. Treba mi verovati, što u krajnjoj liniji znači uzvratiti mi poverenje koje sam ja tebi ukazao još na samom početku ove afere.“

Ovaj trenutak je značajan – postoje u životu prelomni trenuci kada se prijateljstvo slama ili učvršćuje. U iščekivanju njegove reakcije, i uprkos mojoj nervozni, nastojim da analiziram što je moguće objektivnije poziciju mog prijatelja. Rajnhard je donekle u pravu. On je svakako više od mene upleten u tu vrhunsku razmenu tumačenja osećanja, razmenu poverenja i postupaka na kojoj počiva svako prijateljstvo. Ali po prirodi njegovih funkcija, njegova osećanja mu ne pripadaju u potpunosti, a poverenje može ukazati samo u izvesnoj meri.

Kao pripadnik jednog totalitarnog režima, poniklog u pokretu koji je sav satkan oko jednog čoveka, pritom potpuno idealizovanog čoveka čije se mane slepo ignorišu, kao pobornik jedne u suštini neprihvatljive ideologije, može li se on uopšte osloboditi svih stega, tog oklopa, kako bi mi izrazio sopstveno mišljenje?! Jednom rečju, da li se on uopšte više može osloboditi nacizma i ponovo postati onaj otvoreni Rajnhard pun duha i poleta koga sam nekada znao.

Ja nemam tih ograničenja niti sličnih obaveza: slobodan sam čovek, jesam, naravno, vezan za neke interese, i preko Rožea Masona podležem posebnim moralnim obavezama koje svakako uključuju moju čast, ali ne i moj život. Žrtva koju tražim od ove istaknute ličnosti nacizma primoravajući ga da poštuje moju diskreciju veća je od one koju samom sebi namećem sarađujući u ovoj mračnoj mahinaciji – pritom se mešajući u međunarodna pitanja koja se tiču drugih zemalja, a ne moje.

Rajnhard shvata da ovaj pakt ćutanja koji mu predlažem sadrži veći rizik po njega: opasnost da bude izdan i rizik da izda stvar za koju se bori ukoliko bih ga nekim slučajem izmanipulisao. Bile bi to mnogo veće posledice za njega od onoga što bi se meni lično moglo dogoditi ukoliko bi neko u generalštabu Crvene armije postao svestan mojih postupaka. Konačno, ja stavljam na kocku samo svoj život, dok šef SD može da upadne u zamku koja bi uništila sve Hitlerove planove.

Ako Francuzi ikada doznaju šta se ovde krčka, mogli bi da upozore maršala Tuhačevskog i da ga podstaknu bilo na pobunu, bilo na raskid sa Nemačkom. Ništa od toga ne može imati nikakvih posledica po mene...

Dok prebiram po glavi sva ta razmišljanja, nastojeći da svaku činjenicu sagledam iz što je moguće više uglova, ne bih li pokrio sva gledišta, pažljivo pratim reakciju Rajnaroda Hajdriha. On se ne oglašava odmah. Kao svi iskusni političari koji žele da dobiju na vremenu, neophodnom za razmišljanje, on koristi onaj stari retorički postupak koji se sastoji u ponavljanju pitanja sa ciljem da se poveruje u njegovu iskrenu želju da se stvari u potpunosti razjasne, pa kaže:

„Ako sam te dobro razumeo, ti predlažeš da se, u ovom poduhvatu, i ti i ja držimo svako svog dela misije, ne zahtevajući precizna objašnjenja o načinu na koji svako od nas namerava da postupi? Da li sam te dobro shvatio?“

„Apsolutno“, odgovaram i dodajem:

„Mislim da bi tvoja želja, ili moja, da znamo više nego što je neophodno o onome šta drugi radi, predstavljala znak nepoverenja koji bi, osim opasnosti koju u sebi uvek sadrži neka zajednička tajna, izložilo naše prijateljstvo velikom iskušenju. Ne moram da znam koje će ti dokaze admiral Kanaris dati u vezi sa izdajom maršala. Moraš da mi prepu-

stiš da sam odlučim o načinu na koji ću se približiti admiralu i ubediti ga da prihvati tvoj predlog. Želim samo da ti kažem da, pošto je to bilo u centru našeg dogovora, nisam ni reč rekao Kanarisu o pastoru Bonheferu.“

„Dobro si učinio! Stoga mislim da si u pravu i prihvatam tvoj predlog! Daću uputstva svojim službama da te ne prate.“

„Hoćeš da kažeš, da me više ne prate!“

Prsnuo je u smeh. Taj smeh je tako spontan i komunikativan da mu se i ja pridružujem. Smejemo se tako glasno da se jedna vrata iza Rajnharda otvaraju i pojavljuje se začuđeno lice nekog visokog esesovca koji se bio zabrinuo za svog šefa: smeh očigledno ne odzvanja često na ovome mestu.

Na kraju smo se utišali i smeh je prestao. Ja biram taj trenutak da završim ovu diskusiju i da u punom poverenju otkrijem malu tajnu svom prijatelju.

„Hvala ti na poverenju, neću ga izdati. Želim samo da znaš da mi je u celoj priči pomogla jedna žena! I neću ti ništa više reći o njoj.“

Dodajem nešto opuštenijim tonom:

„Smiri se, nije reč ni o Magdi, ni o Leni!“

„To baš ne skraćuje spisak“, dodaje on obešenjački.

„Zahvaljujem ti na tom priznanju mojim kvalitetima zavodnika. Iz tvojih usta, to zaista mnogo znači!“

Osmesima koje upućujemo jedan drugom zapečatili smo naš pakt. Zabeležio sam poen u onoj meri u kojoj Monikina umešanost u moje aktivnosti umnogome prevazilazi tajne koje bi o njoj mogao odati Kanaris.

Neobično je to što shvatam da bezbednost moje partnerke mnogo više zavisi od admiralovog ćutanja nego od sigurnijeg i proverenijeg prijateljstva grupenfirera.

U suštini, naša sudbina sada leži u rukama velikog špijuna Abvera koji je, ne izlazeći iz svoje kancelarije, pustio

svoje pse-tragače da prate i istražuju razne pravce u potrazi za maršalovim tragovima. Verovatno sada ostvaruje jedan od najvećih uspeha u svojoj karijeri. Instinktivno, smiruje me Kanarisovo prisustvo u centru te manipulacije. Sve dotle dokle on bude igrao neku ulogu, Monika neće biti izložena opasnosti. Neću joj, uostalom, ni ja biti izložen.

Sa tim uverenjem prepuštam Rajnharda njegovim planovima i zadacima. Voze me njegovim ličnim automobilom do Zefelda gde po mene uskoro stiže moj šofer. Udobno smešten na zadnjem sedištu svoje limuzine, prepuštam se vrtlogu zbrkanih misli u kojima se naizmenično javljaju lica Vilhelma Kanarisa, Rožea Masona, Hajdriha i onog zlokobnog Ježova.

Čitava Evropa odzvanja od buke borbi koje razbijaju Španiju. Prokletstvo nasilja ponovo se obara na ovu zemlju koju je jedan vek pre toga opustošio Napoleon. Španci su u ratnom vihoru, bombarduju jedni druge i međusobno se ubijaju u paklenom kovitlacu koji, kako se čini, ništa ne može da zaustavi. Svakako ne mogu da ga zaustave sile Osovine koje su prve dodale ulje na vatru. Italijani su došli da podrže pobunjenike sa četiri fašističke divizije – ukupno 50.000 ljudi se iskrcalo u lukama koje drže Frankove pristalice. Nemci su se opredelili za intervenciju iz vazduha – 6.000 pilota iz Luftvafea nastavlja svoje velike manevre, ali ovog puta se zaista svojski angažuju i to u Asturiji i u Kataloniji gde su se jungeri pokazali kao zastrašujuće mašine smrti koje seju paniku i užas svojim zapaljivim bombama i sirenama koje urlaju.

Republikanski tabor može da računa na dobrovoljce internacionalnih brigada pune oduševljenja, ali u potpunom neredu, i na zvanično angažovana sovjetska pojačanja. U pitanju je generalna proba, generalštabovi svih zemalja su to dobro shvatili i pomno prate razvoj građanskog rata.

Ono što mene lično uznemirava i razočarava jeste pasivnost pobjednika iz Velikog rata – Francuske i Velike Britanije koje napuštaju sto za igru, one koje poseduju najbolje karte i koje se izlažu bezumnom riziku da dopuste da se u Madridu uspostavi diktatura koja je u apsolutnoj suprotnosti sa njihovim idealima i sa njihovim interesima.

Ipak, pitam se, nije li možda reč o tome da ta prividna opuštenost skriva neki strateški manevar. Koristim sve ono što sam saznao tokom ovih poslednjih nedelja i shvatam da ovaj građanski rat okončava, suprotstavivši ih na terenu jedan drugome, saradnju nemačkog i sovjetskog generalštaba. Te dve sile su se preko Španije našle suprotstavljene u međusobnom ratu. To nikako ne može da se ne sviđi Londonu ili Parizu!

Ako je to cilj saveznika, što oni naravno ne priznaju, njihov interes nalaže da se neprijateljstva nastave što je duže moguće. Stoga moraju da vode računa da ne izmire protagoniste, a naročito moraju da se potrudu da nijedan od ekstrema ne odnese prevagu. Ukoliko bi isuviše oslabila sovjetska pozicija, to bi Staljinu pružilo mogućnost i izgovor da povuče svoje trupe i da na taj način otvori put Frankovoj fašističkoj diktaturi. Kada bi se otvoreno pomoglo republikancima, to bi značilo pomoći Staljinu i na taj način doprineti uspostavljanju prokomunističkog režima u Zapadnoj Evropi. Kada se sve ima u vidu, shvatam stavove vlade Leona Bluma u Francuskoj i Stenlija Boldvina u Engleskoj.

Francuska levica se, kao i britanski konzervativci, zalaže za neutralnost koja u suštini pogoduje sukobu i iscrpljivanju njihovih ideoloških neprijatelja na krajnjoj desnici i na krajnjoj levljici. Tako, dok mlako zalaganje za smirivanje služi interesima velikih demokratija, prve žrtve ovakve makijavelističke politike bivaju, pre svega, Španci. Sve mi se čini da

u toj suptilnoj igri lukave računice i grešnih misli tragedija može još dugo da potraje.

Što se Tuhačevskog tiče, uprkos mojim predviđanjima, ništa se nije dogodilo do 30. januara 1937. Taj datum sam zapamtio zbog toga što je to bio dan proglašenja zakona kojim se Adolfu Hitleru daju apsolutna ovlašćenja. Tog dana večerao sam u Lionu u jednom od onih restorana koji doprinose gastronomskom ugledu tog grada. Moja pratilja je Helena Ridveg sa kojom i dalje održavam čaroliju intimnih odnosa koji mene ispunjavaju a verujem, bez lažne skromnosti, da i njoj donose zadovoljstvo.

Veče se izvanredno odvija i nadam se da će se sjajno završiti kada se budemo vratili u našu raskošnu sobu u hotelu Selestin. Uverena u zadovoljstvo koje sledi i koje kao da nagoveštava, kako mi se barem u prvi mah čini, Helena se senzualno naginje prema meni. Mislim da je to jedna od onih igara umiljavanja koje od tridesetpetogodišnje žene čine kvintesenciju savremenog erotizma, kada mi ona, sa najnaivnijim izrazom lica, tiho kaže:

„Ne znam da li mi se priviđa, ali čini mi se da nas jedan tip, iza tebe, sasvim u dnu sale, ne ispušta iz vida i da čak nešto zapisuje u beležnicu. Ne okreći se sada, upravo nas posmatra!“

„Čestitam ti, draga moja, nije mi bilo poznato da imaš razvijene reflekse tajnog agenta.“

„Bolje reci neverne supruge! Već više puta sam osetila da me prate. Mislim na svog muža koji je možda angažovao privatnog detektiva.“

„Herkula Poaroa za bračno neverstvo!“

„Nemoj da se smeješ, ni najmanje ne priželjkujem bračnu scenu u kojoj ne bih imala baš lepu ulogu. Sudbina Jelene Trojanske me nikada nije mnogo inspirisala...“

Nasmešio sam se na ovu homerovsku asocijaciju. A lepota je to prokomentarisala s gnušanjem:

„Kako, tebi je to smešno?“

„Ne, nikako, tebe uporediti sa lepom Jelenom to je sasvim u redu! Ali poređenje tvog muža sa Menelajem, u tom slučaju...!“

Uputila mi je široki osmeh očigledno polaskana tim komplimentom. Jelena je ipak bila najlepša žena antičkog sveta.

„Dopusti mi da razmislim. Do kraja večere, pronaći ću način da neutrališem tog špijuna.“ I tako, iako smo mi Švajcarci pobornici neutralnosti, a uzgred rečeno, Hitler nam je upravo potvrdio taj status, krenuću u napad. Gotovo se radujem toj misli: neutralan ili ne, ja sam taj koji će započeti neprijateljstva.

Dok razrađujem akcioni plan, ta Hitlerova izjava mi se vraća u sećanje. Nekoliko dana pre toga, kancelar je javno saopštio da će poštovati teritorijalni integritet i neutralnost naše male zemlje, što je oduševilo Švajcarce. Pošto su se smirili, moji zemljaci, kojima ne nedostaje smisao za humor, podsmehnuli su se ovoj pomalo usiljenoj opreznosti šalom: naše planine dostupne su samo velikim stratezima. A oni veći provokatori su dodali: naša vojska neće moći da mu očita lekciju... Imajući u vidu moć Vermahta, nacističku organizaciju i nemački vojni duh, ove izjave su mi izgledale veoma smele... Ali ja treba da se suočim samo sa jednim čovekom i to svakako nameravam da učinim.

Jagnjeći but, sirevi iz Savoje, kolač od jagoda, sva ta jela mi daju vremena da smislim strategiju za dotičnog tipa koji nas, to je sada očigledno, nadgleda i prati. Ja ga mirno izlažem Heleni koja treba da mi pomogne u kontranapadu.

Ustajem po završetku obeda i odlazim prema kasi za kojom sedi jedna gospođa pozamašnog poprsja. Jasno je

da tražim račun i dok brojim novac, posmatram u ogledalu našeg detektiva koji me očigledno ni za trenutak ne ispušta iz vida. To znači da je zainteresovan za mene i da mu verovatno nije cilj da bdi nad bračnim vrlinama Ridvebove supruge. U to sam želeo da se uverim.

Nas dvoje uskoro odlučujemo da krenemo. Iako je hotel veoma blizu restorana, tražio sam da mi pozovu taksi i izlazimo da ga sačekamo na trotoaru. Naš čovek ne mrda. S druge strane, ja imam utisak da nas i napolju očekuju. U dnu slabo osvetljene ulice više nazirem nego što vidim izduženu siluetu jednog tamnog automobila. Lagani zvuk motora me uverava da sam u pravu. Ubrzo ću znati da li moje malo lukavstvo funkcioniše.

Taksi se zaustavlja ispred nas. Otvaram galantno vrata Heleni koja ulazi u vozilo. Ona kreće u šetnju automobilom po Lionu. Ukoliko nju nadgledaju, automobil će je pratiti. U trenutku kada je taksi krenuo, okrećem se prema kolima koja čekaju u senci. Ona se polako odvajaju od trotoara, a zatim se zaustavljaju. Mislim da šofer nije odmah video da smo se Helena i ja rastali. On stoga okleva, pomišlja da prati taksi, a zatim shvata da sam ostao na trotoaru, promišlja se i potom zaustavlja. Više nema nikakve sumnje, ja sam taj koga prate.

Stvari se posle toga ubrzano odvijaju. Onaj čovek iz restorana izlazi na ulicu i mašući rukom poziva tamni automobil čiji se vozač konačno odlučuje da krene. Okrenut mi je leđima i uopšte me nije video, pošto je ubeđen da sam ušao u taksi. U trenutku kada vozilo stiže do nas, bacio sam se na njega i savio mu ruku iza leđa, iz sve snage. Jauknuo je u neverici, kako zbog toga što sam se iznenada našao iza njega, tako i zbog mog borilačkog zahvata. Moj čovek više ne može da mrdne, a u tom trenutku nekolicina posetilaca izlazi iz

restorana i posmatra neobični par koji činimo – ja ih pozivam: „Ovaj čovek je džeparoš i pokušao je da me pokrade!“

„Hoćete li da pozovemo policiju?“, pita jedan od kelnera iz restorana koji je pojurio na ulicu privučen vikom.

Stavljajući do znanja mom zarobljeniku da bih mu, ukoliko se bude i najmanje pomerao, mogao pritiskom na ruku iščasti rame, igram na kartu pomirljivosti:

„Neće biti potrebno, ali molim vas, uzmite mu beležnicu iz desnog džepa.“

„Vrlo rado“, uzviknu čestiti kelner, koji je stavio ruku u džep mog pacijenta i radosno izvukao iz njega mali crni blok.

„Evo, izvolite!“

Ja mu zahvaljujem i, kao konačni izazov, guram nesrećnog tipa koji se tetura na nekoliko metara od mene. Umesto da se sukobi sa mnom, on počinje da beži. Odmah zatim nestaje i automobil. Mala grupa koja se bila formirala, polako se razilazi.

Ostaje mi samo da otpešačim do hotela Selestin gde me čeka Helena verovatno zabrinuta i već nestrpljiva. Dok koračam, držeći čvrsto u ruci dragoceni dokument, razmišljam o incidentu koji sam izazvao. On je možda bezazlen; ali opet, postoji i suprotna mogućnost, da nosi obilje ozbiljnih posledica. Kada mi je kelner pružio blok, zapazio sam utisnut crni kukasti krst na tamnosivom omotu.

Sada sam u holu hotela. Znam da me Helena čeka, ali ne mogu da odolim radoznalosti. Sedam u ogromnu fotelju od crvene kože i zadubljujem se u čitanje beležnice.

Prvi put imam u rukama dokument takve vrste. Potpuno sam preneražen, preciznost autora dolazi do izražaja na svakoj stranici i pruža neupućenim čitaocima, među koje i ja spadam, veliki broj detalja o načinu na koji operiše Gestapo ili SD – u to još nisam sasvim siguran...

Moj informator, koji nikako nije imao nameru da to bude, zove se Nožoks. Kao neki marljivi školarac, napisao je svoje ime na unutrašnjosti korica. Posle toga, na prvim stranama, ima ih najviše desetak, pojavljuju se imena, možda šifrovana, sa brojevima telefona ličnosti ili možda organizacija koji su mi potpuno nepoznati.

Ovo ću morati da prepustim profesionalcima. Meni je zanimljiv nastavak – izveštaj koji počinje u oktobru 1936, o postupcima i ponašanju izvesnog broja lica kojima i sam pripadam.

Očigledno je da sam već i ranije bio predmet nadzora ali on je osetno pojačan posle sastanka u Bernu. Istini za volju, iz toga mogu da zaključim samo dve stvari: moj anđeo-čuvar nije otkrio moje odnose sa Rožeom Masonom, a Moniku pominje samo jednom prilikom, i to bez ikakve veze sa našim tajnim aktivnostima. Radi se o večeri u šumi Sen-Galen koja je održana posle jednog seminara o međunarodnim finansijskim operacijama. Na toj večeri nismo bili sami i bili smo pozvani zajedno sa drugim kolegama bankarima.

Kada je prvi osećaj olakšanja minuo, osećam kako u meni raste talas mržnje prema onome ko je naredio nadzor nada mnom. Nešto mi govori da to ne može biti Rajnhard. Ali neki drugi unutrašnji glas nastoji da me uveri da u službi koja je tako striktno organizovana kao što je SD, ipak šef mora biti taj koji odlučuje o svemu.

Moje oklevanje moglo bi da potraje jer ne mogu da zamislim da svog prijatelja ispitujem o tako delikatnoj temi. Barem ne odmah. Uostalom, sa puno razloga mislim da onaj koji me je sledio neće ići da se hvali onim što mu se dogodilo i da mogu da računam na njegovo ćutanje. Moram da sačuvam hladnu glavu i da analiziram šta treba da učinim u ovoj situaciji s obzirom na ove najnovije događaje. Samim

tim, moram sebi da postavim ono pitanje koje svaki agent uvek mora imati na umu: kome mogu da verujem?

Tu je i ono drugo obavezno pitanje za dvostrukog agenta kao što sam ja: za koga u stvari radim? Jedna stvar je sigurna: posle ove epizode, počinjem da odmeravam nepovoljne strane zanata koji nije moj i opasnosti koje mi prete kada se mešam u stvari koje me se ne tiču.

Sada vraćam beležnicu u unutrašnji džep sakoa. Više i ne pomišljam da o tome pričam Heleni koja verovatno ima sasvim drugačije želje – način na koji me je dočekala, nonšalantno opružena na divanu u poluprovidnom negližeu nedvosmisleno mi ukazuje na njena očekivanja.

Ipak, varam se. Njena radoznalost je probuđena i ona bez oklevanja pita:

„Dakle, kakvu sam predstavu večeras propustila?“

„Spuštanje zavese, draga moja. Naš čovek je izašao iz restorana kada je tvoj taksi krenuo. Pustio sam ga ispred sebe, zgrabio ga za ruku i zavrnuo je po svim pravilima grčko-rimskog stila.“

„Baviš se borilačkim veštinama?“

„Bavim se pomalo. Nisam nikakav šampion, ali se solidno snalazim. Pogotovu kada mogu da napadnem svog protivnika s leđa, što nije baš slavno niti viteški, priznajem. Ipak, naš čovek je bio onesposobljen da prati tvoj taksi, čak i da uđe u kola koja su ga nešto dalje čekala.“

„A onda? Jesi li mu oduzeo beležnicu?“

Mala lisica. Moja Helena nije samo stručnjak u ljubavnim igrama, ona poseduje i pravi dar za analizu. Nisam bio predvideo ovo pitanje.

„Ne, nisam se toga setio“, kažem i trudim se pritom da zvučim što je jasnije moguće. Srećom, lepota tu nelagodnost pripisuje prilično neugodnoj zaboravnosti.

„Nemoj mi reći da ga nisi ispitivao!?“

„Naravno, ali je on odmah uzviknuo da je novinar i da je pripremao članak o lionskoj gastronomiji.“

„Zbog čega nas je onda tako uporno posmatrao!?“

„Pitao sam ga i to. Odgovorio je da je smatrao da si veoma lepa i da je želeo da te intervjuše.“

„I zbog toga je krenuo u poteru za nama! I kola su ga čekala ispred restorana? Pa nisi mu valjda stvarno poverovao?“

Osećam da se sve više zaglibljujem u laž. Hitno moram da pronađem neko prihvatljivo objašnjenje. Kao i uvek u takvim slučajevima pribegavam poluistini.

„Ne, nije me prevario. I to iz razloga što sam ja taj koga je pratio. Taj tip definitivno nije novinar – pripada mnogo strašnijoj vrsti.“

„Ne želiš valjda da mi kažeš da je u pitanju policajac?“

„Upravo tako, policajac. Jedan od onih uhoda iz bezbednosti koja obaveštava francusku vladu o strancima, pogotovu ukoliko su bogati i ugledni.“

„Misliš li da je to sve? Pa u Francuskoj ima puno bogatih i slavni stranaca!“

„Ti si svakako veoma oštroumna, draga moja. Verujem da ono što zaista interesuje naše francuske prijatelje nije moja skromna slava već odnosi koje održavam sa nekim ličnostima Trećeg rajha.“

Helena ćuti jer zna. Nikada od nje nisam skrivao prijateljstvo prema Rajnhardu Hajdrihu ni poznanstvo sa Gebelsom i ta vrsta odnosa ni na koji način ne smeta supruzi velikog Hitlerovog poklonika, doktora Ridvega. Ipak, ona još jednom ispoljava uznemirenost.

Ali, reci mi, ukoliko te francuska policija prati, zar ne postoji opasnost da te ucenjuju, zbog drugih veza?

„Tu nema nikakvih opasnosti, te stvari ih savršeno ne interesuju.“ I da bih je umirio, dodajem: „Nije me ništa pitao za tebe i ja mu nisam otkrio tvoj identitet.“

„Zaista?“

Osećam da je zbunjena, ali nemam želju da nastavim ovaj razgovor. Umesto odgovora ljubim je i uzimam u zagrljaj. Potpuno se predajemo jedno drugome u strastvenom zanosu koji će potrajati do kasno u noć. Bili smo još uvek nežno zagrljeni kada je rano ujutru telefon počeo da zvoni. Potpuno iznenađen i sanjiv uzimam slušalicu i veoma jasno čujem Monikin glas.

„Gospodin Fon Adler?“, pita ona što je moguće bezličnijim tonom.

„Da, slušam vas!“

„Oprostite mi što vas ovako rano uznemiravam, ali želim da vas podsetim da imate sastanak u podne u Lozani. U suštini, ovde se radi o hitnom pozivu po unapred dogovorenoj šifri, ništa manje.“

S mukom se uzdržavam da ne ispoljim pred njom svoju uznemirenost.

„Biću tamo.“

Helena, teških kapaka, s mukom izgovara pitanje:

„Ko je to?“

„Moja sekretarica.“

Tvoja sekretarica zna da si ovde? U hotelu?

„Moram da kažem gde ću provesti noć.“ A zatim neobaveznim tonom dodajem: „Ali, nikada ne kažem s kim!“

Lepa Helena mi upućuje pogled u kojem naslućujem iskru ljubomore koja se u trenu gasi. Ako i gaji neke sumnje, to je, kako mi se čini, ne muči previše. Jasno je da sa ovom izvanrednom ženom nema nikakvih problema po tom pitanju. Oblačim se dok ona ponovo tone u san. Pre nego što krećem spuštam poljubac na njene usne, ali ona već spava.

Glava V

ŽOZEF DARNAN

Volim Francusku, njena staromodna gledišta, njen suštinski konzervativizam, njenu u biti ruralnu kulturu i sve one kvalitete koje Francuzi nastoje da poreknu silnim revolucijama, pobunama i naletima kolektivne groznice.

Francuzi vole da se prave pametni i da ukazuju ostatku sveta kojim putem treba ići. Ti bezobzirni delioci lekcija prvenstveno se mogu čuti u Parizu.

Francuski političari, koji se uzajamno žestoko kritikuju u skupštinskim klupama, ipak pripadaju istoj porodici, porodici izraženog konzervativizma, pa otud Leon Blum nije toliko udaljen ni od Morisa Toreza, ni od pukovnika De la Roka – ekstremisti su, u krajnjoj liniji, samo beznačajne, uzgredne pojave. U ovoj zemlji diskretnog šarma istinski lomovi nastaju unutar partija. Jednog dana mi je jedan moj pariski prijatelj poverio:

„Ako želite da se bavite politikom, odaberite Francusku, ukoliko želite da radite, idite u Nemačku.“ Danas mi ova konstatacija deluje ozbiljnije nego što mi se tada činilo.

Tim mislima sam zaokupljen u trenutku kada prelazim granicu i kada se pojavljuju švajcarski policajci. Oni ulaze u moj kupe i obraćaju se putnicima sa prepoznatljivim akcentom:

„Švajcarska policija. Pasoše, molim!“

U kupeu prve klase nalazimo se samo jedan par i ja. Oni su Francuzi koji mi nisu uputili ni jednu jedinu reč od kada smo krenuli iz Liona ali koji su me udostojili smeška kada su ugledali moj crveni pasoš i shvatili da sam Švajcarac.

„Idete u Ženevu?“

„U Lozanu“, odgovorio sam osmehnuvši se.

Polako započinjemo razgovor. Gospođa, presrećna što može da pohvali svog muža, objašnjava pred tim mirnim i ravnodušnim gospodinom da je on bivše vojno lice, da je bio u ratu i da je kao kapetan komandovao 44. bataljonom francuske brdske pešadije. On se, naravno, borio u Šampanji na frontu. Na kraju se i njen muž odlučuje da stupi u razgovor i da mi nadugačko izloži herojska dela, ne svoja već svojih ljudi. Ta oficirska uzdržanost mu služi na čast i uprkos očiglednoj krutosti, simpatičan mi je zbog svog nastojanja da oda počast hrabrosti svojih potčinjenih.

Među njima postoji jedan koji ga očigledno posebno fascinira. Reč je o izvesnom Žozefu Darnanu, heroju koga čitava francuska štampa ističe kao uzor svima, zbog toga što je uspeo da se, na čelu svoje grupe komandosa – čistača neprijateljskih snaga u rovovima, dočepa nemačkih planova za ofanzivu u julu 1918.

„Sećam se toga. Taj borbeni podvig je bio jedan od najslavnijih u ratu i pozdravljen je kao izuzetan doprinos pobedi!“

Kapetanovo lice se ozarilo.

„Poznajete našu istoriju? Začuđujuće, kada je Švajcarac u pitanju!“

„Ne baš toliko. Vaspitavani smo da se divimo našim velikim susedima – Francuskoj i Nemačkoj.“

„Francuskoj, to razumem, ali Nemačkoj, verujte mi, gospodine, sve su to samo Švabe, varvari, prostaci i siledžije!“

Vidim da kapetan očigledno pripada onoj francuskoj ekstremnoj desnici koja ne propoveda ljubav prema bližnjem. Vatroeno se zalaže za mržnju, za mržnju prema Švabama, mržnju prema Sovjetima, mržnju prema Jevrejima. Pokušavam da okolišam.

„Shvatate da mi, mi koji se nalazimo na mestu gde se spajaju i mešaju ova dva naroda, nemamo tako oštra gledišta. To upravo objašnjava našu neutralnost, a isto tako i našu spremnost na prihvatanje svih mirovnih ponuda.“

On to shvata, ali ne popušta i ne odustaje od svoje žestoke germanofobije. U pomoć priziva svoje uspomene koje svedoče o nemačkim zlodelima i pljačkanjima u Belgiji i na severu Francuske.

„Vidite, Darnan je znao kako postupati sa njima.“ A zatim je dodao:

„Znate li šta mu se desilo posle rata, pošto je dobio vojno odlikovanje za hrabrost iz ruku maršala Petena i Poenkareovu Legiju časti? E pa, postao je prevoznik u Lionu. Zar nije nesreća to što čoveka takvog kova nisu zadržali u vojsci? Čoveka koji je sopstvenim rukama ubio desetine a možda i stotine Švaba?“

Podrhtavam dok gospođa blaženo odobrava pominjanje ovih velikih podviga: ubice koje se u suton uvlače u neprijateljske rovove, nemilosrdno ubijaju iznenađene vojnike, masakriraju ranjenike, kao da je reč o životinjama. Kako se uopšte stiže dotle?

Kao da je osetio moju nelagodu, stari vojnik pokušava da mi objasni:

„Dragi gospodine, to je u ljudskoj prirodi, ništa mi nismo izmislili. Amerikanci su se tokom secesionističkog rata prepuštali istim takvim porivima i činili iste stvari, baš kao i Englezi u ratu s Burima. Čak su činili i mnogo veća zverstva, jer su se naši čistači rovova obračunavali samo sa vojnicima, nikako sa nenaoružanim civilima...

Jasno je da te krvave borbe prsa u prsa mogu da šokiraju, ponajviše zbog toga što se dimenzija zločina stopila u modernim ratovima sa ubistvom na daljinu, puškom, topom ili bombama, ali suština je nepromenjena, treba smrtno udariti neprijatelja. Uostalom, kada je reč o ulivanju osećanja straha i užasa, čini mi se da je kukavičkije korišćenje gasa koji sagoreva pluća, gusenica jurišnih tenkova koje gaze i kidaju tela, granata i bombi koje padaju s neba, nego posezanje za hladnim oružjem i borba licem u lice...“

Očigledno je da je kapetan filozof koji poredi indifirentnu, mehaničku i daljinsku smrt sa smrću izbliza, prsa u prsa, pa ovu drugu na neki način smatra... humanijom!

On ne raspravlja mnogo o toj temi i brzo se vraća na Darnana. Očigledno je da je opsednut tom ličnošću. Ali, šta ga zaista interesuje? Zaboravljeni heroj ili verni drug? On mi dodatno objašnjava:

„Znate, to je čovek koji ima mnogo zasluga. On je sam sebe stvorio. Moja žena ga je upoznala kada je učio zanat kod jednog stolara u Lionu, ona može nešto o tome da vam kaže.“

Oduševljena što je ponovo u centru razgovora, gospođa kaže:

„Činjenica je da je mali Darnan imao čvrst karakter i da se nije plašio nikoga i ničega. Kada su dve propalice, dvojica grubijana napali jednog njegovog mladog kolegu iz radioni-

ce, tako ih je žestoko pretukao da su završili u bolnici, obojica. Žozef je bio takav, na njega ste mogli da se oslonite. Uz to je bio velikodušan, delio je svoju hranu sa drugim šegrtima koji je nisu imali dovoljno.

Kada je stupio u vojsku, svi su shvatili da je okrenuo stranicu i da više nikada neće videti onog starog Žozefa. I zaista, kada se vratio sedam godina kasnije, jer je u međuvremenu izbio rat, na sebi je imao brojna važna odlikovanja, nosio je beretku alpskih lovaca i zvanje starijeg ađutanta. Moj muž ga je odmah zapazio, zajedno su ratovali i posle toga su ostali u kontaktu. Obojica su aktivni članovi *Vatrenih krstova*, dodala je ponosno.

Sad je sasvim izvesno da ničega neću biti pošteđen. Tek što sam se izvukao i prestao da budem predmet posebne pažnje nacista, upadam u svet *Vatrenih krstova*. Radi se o moćnoj organizaciji sa 500.000 pripadnika, sa ogromnom raznovrsnom masom članstva uvek spremnom za akciju, sa ženskim, sportskim, paravojnim sekcijama, sa socijalnim pokretom i službom za uzajamnu pomoć. Ukratko, reč je o uticajnom društvu sa mnogo različitih ogranaka. Optuživali su ih, po mom mišljenju nepravedno, da su odigrali odlučujuću ulogu u pobuni od 6. februara 1934. godine. Očigledno je levica Narodnog fronta posumnjala u moćni pokret koji je gvozdenom rukom vodio pukovnik Fransoa de la Rok. Bio je to izvanredan izgovor da se *Vatreni krstovi* osude kao buntovnička organizacija i da se naloži njihovo raspuštanje. Koristim priliku da o tome ispitam čestitog kapetana.

„Naše raspuštanje?!“, uzviknuo je on. „To je čudovišno, dragi moj gospodine, prljavi udarac komunista, Jevreja, nanet istinskim patriotima!

Zar smo mi, *Vatreni krstovi*, neprijatelji nacije? Svet je potpuno izokrenut naopačke. Nas optužuju da kujemo zave-

ru protiv Francuske, nas koji smo sve žrtvovali za nju i, uz to, da nas za to optužuju ti zabašanti, gulanferi, beskrupulozni finansijeri, korumpirani političari, stvarno... Pa to kriminal progoni pravdu! Svi ti ljudi, ti takozvani intelektualci i njihova pometena vlada vode nas pravo u katastrofu!“

„Ali, u koju katastrofu?“, prekinuo sam ga.

„U rat sa Nemačkom. Tačno je da mrzimo Švabe. Ali, zar zbog toga moramo da se ponovo sukobimo sa tom zemljom i to u trenutku kada se iza Nemačke nazire avet boljševizma?“

Recite mi, dragi gospodine, ako treba da birate između nacista i boljševika, koga biste odabrali?“

Imam želju da mu odgovorim da bih odabrao naciste i to je svakako ono što bih učinio pre samo nekoliko dana. Ali ono praćenje čija sam žrtva bio prethodne večeri ostavilo mi je gorak ukus u ustima. Zadovoljavam se neodređenim odgovorom.

„Moj neutralni status me ne stavlja baš u najbolji mogući položaj da vam odgovorim.“

„Nije to neutralnost, to je opreznost“, nasmešio se kapetan.

„Opreznost je moj zanat, gospodine, ja sam bankar“, odgovorio sam uzvraćajući mu osmeh. Ni danas nisam svestan zbog čega sam mu to rekao, ali ova izjava je imala neočekivani efekat na oficira koji je odmah iskoristio priliku.

„Bankar? Onda nas je sudbina smestila u isti kupe. Zamislite, mi upravo idemo u vašu zemlju da istražimo teren i nađemo neku diskretnu banku koja bi prihvatila da uveća ono što nameravamo da uložimo.“

Iskreno sam se osmehnuo.

Ne poznajem švajcarsku banku koja bi odbila depozit, a još manje ponudu da ga uveća. Oni koji nas kritikuju čak bi

rekli da mi postojimo na zemlji samo radi toga. Ipak, moram da preciziram da ne živim u romanskom delu Švajcarske.

„A mogu li da vas upitam gde radite?“

Pitanje nije baš dobro formulisano, ali nemam nameru da dajem lekcije francuskog jednom Francuzu.

„U Cirihi, dragi gospodine. Daću vam svoju vizit-kartu i, ukoliko želite, mogu vas preporučiti nekom od svojih romanskih kolega.“

Gospođa opet upada u razgovor. Mora da ona vodi finansije ili raspolaže nekim ličnim bogatstvom jer je, odgovarajući na pitanje, upotrebila veoma odlučan ton koji odudara od ranije ispoljene opreznosti.

„Ne mislim da to predstavlja neku smetnju, naprotiv. Ljudi iz naše okoline koji odlaze u Švajcarsku gotovo uvek idu u Lozanu. To je poznato francuskoj poreskoj službi. Nije li stoga inteligentnije otići nekoliko kilometara dalje, do Ciriha?“

Činjenica je da je, gledano iz tog ugla, stvar ostvarljiva, čak i poželjna.

„Pa dobro, draga gospođo, ukoliko vam moja banka odgovara, ona vam stoji na raspolaganju i lično ću se starati da budete zadovoljni našim uslugama.“

„Gvožđe se kuje dok je vruće“, kaže kapetan. „Možemo li da još danas sklopimo posao, a da ne idemo u vašu banku?“

Oklevam za trenutak.

„Deluje mi pomalo opasno da vam izvan banke otvorim račun. S druge strane, naši propisi nas primoravaju da vam zatražimo da odmah uložite depozit.“

„Što se toga tiče, imamo ono što je potrebno, ali ukoliko biste bili ljubazni da mi zakažete sastanak u vašoj banci, to će nam sasvim odgovarati. Telefoniraću svom prijatelju Darnanu koji ima automobil i koji će nas pratiti sa zadovoljstvom. Da li će vam to smetati?“

„S obzirom na ono što ste mi ispričali o vašem nekadašnjem saborcu, radoznao sam da ga upoznam. Predlažem vam da se sutra vidimo u 14.30.“

Nemamo više vremena za neku veliku priču jer voz ulazi u stanicu u simfoniji škripe i oblaka pare, što putnici i ne čuju, užurbano skupljajući svoj prtljag. Kao i svi ostali, uzimam kofer i pozdravljam svoje nove poznanike koji na mojoj vizit-karti mogu da pročitaju grof Fon Adler. Krajnja i jalova privilegija koju ima plemstvo – da bude poštovano i pre nego što to zasluži...

Jutro je gotovo završeno a ipak, dan tek počinje. Moja veza za Lozanu polazi sa susednog perona i ja žurim u tom pravcu. Na stepenicama me čeka poznata silueta i lice: to je Monika koju nisam video još od naše berlinske avanture. Srdačno se pozdravljamo pod zainteresovanim pogledom bračnog para Doano, kako se zovu kapetan i njegova dostojanstvena supruga, koji mi diskretno mašu u znak oprostaja.

„Nisi izgubio svoju dobru naviku da dok putuješ stičeš prijatelje, dragi Gotfride, i ovog puta se radi o bivšem oficiru!“

„Kako si pogodila?“

„Jednostavno. Legija časti i ratni krst su kao vizit-karta, zar ne? Pogotovu kada se tome pridoda oznaka P.S.F.“

„Nije mi poznata ta oznaka!“

„To je sasvim razumljivo, Francuska socijalna partija* postoji tek šest meseci. Ima istog predsednika i iste rukovodioce kao i Vatreni krstovi.“

„Govoriš o pukovniku De la Roku!“

„Upravo tako. Uzgred rečeno, on je ipak čovek koji je sprečio skretanje Vatrenih krstova prema rasizmu, antisemitizmu ili nacizmu.“

* P.S.F. – Parti social francais

„Ja lično nisam za to da bilo ko bude izložen progonu iz političkih razloga. Ne biram svoje prijatelje prema njihovom poreklu jer u protivnom, ne bismo bili... prijatelji.“

Nasmejala se od srca.

„Tačno je da se sa ocem koji se preziva Blum i sa majkom čije je prezime Kerbrijan može postaviti pitanje mog porekla. Jedna stvar je sigurna – nemam u sebi plave krvi.“

„Da li misliš da sam ja, sa svoje strane, potpuno siguran u svoje plemstvo? Ako su moji preci bili temperamentni, u šta verujem i čemu se nadam, morali su malo mešati krv i sa drugm staležima, makar samo zbog toga da bi okrepili lozu.“

Zaneti ovim rafiniranim ćaskanjem i ne osećamo kako vreme prolazi. Ipak, opuštenost je samo prividna. Krajičkom oka kontrolišem okolinu i Monika to primećuje:

„Nešto te uznemiruje?“; prošaputala je ona.

„Da, sinoć sam imao neobičan susret. Večerao sam sa prijateljem kada sam shvatio da nas neko nadzire. Nešto kasnije sam se apsolutno uverio da sam ja bio praćena osoba.“

„Kako si mogao da znaš“, upitala je Monika.

E pa, uspeo sam da ukradem beležnicu osobe koja me je špijunirala.

I evo me u neprijatnoj situaciji da joj ispričam šta se dogodilo a da joj ne kažem ništa o svom sastanku sa Helenom. Za to, jednostavno, nisam spreman. Monika svakako nije ljubomorna, ali sa ženama nikada ne možete biti isuviše oprezni. Stoga pričam kako sam večerao s jednim prijateljem, što pomalo komplikuje onaj deo sa automobilom. Molim se nebesima da mi poveruje. Monika, inteligentno, ne postavlja nikakva pitanja. Konačno, nju interesuje rezultat.

Pošto je dvostruka predostrožnost bolja od obične, razdvajamo se pre nego što smo sišli iz voza. Moja partnerka uzima taksi da bi stigla do mesta sastanka. Ja se opredeljujem

za tramvaj koji me nekoliko minuta kasnije dovozi na određite. U pitanju je vila u višim delovima Lozane. Kada sam ušao unutra, Monika se već nalazi u salonu gde mirno čeka Rožea Masona. Prijem je potpuno isti kao i svi oni na koje nas je pukovnik navikao, uz jednu razliku koja mi nije promakla: vila je očigledno zaštićena iznutra i nadzirana spolja.

Naš šef je već dobio od Monike prvi izveštaj o našoj misiji u Berlinu. On mi ga ponavlja u glavnim crtama kako bi proverio da li se naše procene slažu. Ja sve to upotpunjavam pričom o svom sastanku sa Hajdrihom u Minhenu trudeći se pritom da ništa ne izostavim.

Ne zaboravljam nijedan detalj, ni provereni nadzor, ni eventualne opasnosti kojima bismo mogli biti izloženi Monika i ja.

Klimajući blago glavom, pukovnik izražava sopstvenu zabrinutost i daje nam razloge svoje uznemirenosti:

„Mislim kao i vi da, čak i ako vam Hajdrih veruje, u njegovom okruženju ima dovoljno izdajica i provokatora koji bi vas rado poslali u neki koncentracioni logor.

On nas tera da udvostručimo oprez zbog čega ćemo izgubiti mnogo vremena, ali će nam to garantovati bezbednost. Zahvaljujući onome što znate možete da nanese nenadoknadivu štetu kako Nemačkoj, tako i Rusiji.“

Rože Mason pokazuje izrazitu nespremnost da govori o Sovjetskom Savezu. Po njegovom mišljenju, Rusija je večna, sa komunizmom ili bez njega.

Njegove reči me ipak intrigiraju.

„Na koga mislite kada govorite o izdajicama?“

„Ne znam odakle pre da počnem. Tu su esesovci koji žele da naškode Hajdrihu, ambiciozni potčinjeni, nadređeni koji ga se boje, kao što su Gering ili čak Himler, da i ne govorimo o agentima provokatorima iz sovjetskog GRU, ili čak iz

engleskog Intelidžens servisa. Istini za volju, trebalo bi da se čuvate svih i svega... Možda čak i samog Hajdriha, ukoliko niste apsolutno uvereni u njegovo prijateljstvo.“

Rajnhardovo prijateljstvo? Iskreno rečeno, javljaju mi se neke sumnje, bar dotle dok ne razjasnim onaj incident u Lionu. Govorim o tome Masonu istim onim rečima koje sam koristio kada sam to pričao Moniki. Pošto mu je poznata moja sklonost sentimentalnim avanturama, on naizgled samo delimično prihvata priču o mom prijatelju znajući pritom, kao i ja, da je ono bitno negde drugde.

Kada sam izvukao iz džepa sivu beležnicu na kojoj je utisnut crni kukasti krst, koju nisam mogao da pokažem Moniki u vozu, pukovnik ne može da prikrije čuđenje:

„Vi ste zaista izuzetno talentovan amater! Ukoliko vas uopšte možemo tretirati kao amatera. Imate li uopšte pojma šta predstavlja takav plen?

Šifrovana imena povelikog broja agenata SD, izveštaji o skupovima, ne računajući pritom, dodaje on namignuvši, sve što ćemo konačno saznati o vašem privatnom životu.“

Pravim se da sam uvređen:

„Što se tiče mog privatnog života, bilo bi lakše da me pitate direktno, uostalom, mogao sam da iščupam stranice koje se odnose na mene!“

„Vidim da shvatate zanat...“

Ali ja ne dopuštam da me Mason prekine: „Mogao sam da prodam ovu beležnicu nekoj drugoj službi a ne vašoj, mogao sam čak da je vratim njegovom vlasniku u zamenu za njegovu diskreciju i saradnju!“

Pukovnik se smeši i nastavlja: „Šta će, po vašem mišljenju, učiniti taj Nožoks koji je dopustio da mu oduzmete njegovu dragocenu beležnicu?“

„Po mom mišljenju, neće učiniti ništa. On zna da sam prijatelj njegovog šefa, ali on može sasvim logički da pretpostavi da, u želji da sačuvam kontrolu nad situacijom, ja o ovome neću govoriti nikome.“

„U pravu ste. Stoga vam savetujem da jednostavno ignorirate taj događaj u Lionu. Svako zna da onaj drugi zna, ali Nožoks takođe zna da je pogrešio što je izgubio beležnicu i da mu to ne bi bilo lako oprošteno, tako da će neko vreme živeti u velikom strahu, a vi ćete biti u mnogo ugodnijem položaju.“

„Ugodnijem! Bojim sam da vas ne pratim sasvim dobro, pukovniče.“

„E pa, evo: ili će ćutati, bojeći se u svakom trenutku da može biti optužen i diskreditovan kod svog šefa, ili će ispričati svoju laž i biti strogo, čak veoma strogo kažnjen čim bude izrekao to priznanje. Koliko sam shvatio, Hajdrih nije baš nežan... Po mom mišljenju, on će ćutati.“

Razmišljam.

„Ali, ukoliko bi slučajno, i pored sve sramote, priznao svoj gubitak?“

„Čak i ako učini taj korak, ništa ne ukazuje na to da će vas optužiti da posedujete tu beležnicu. Ona bi mogla da bude izgubljena ili ukradena od francuske obaveštajne službe...“

„A ako bi me ipak poimence optužio?“

„Pa dobro, u tom veoma malo verovatnom slučaju, trebalo bi da kažete da ste, pošto niste želeli da naškodite ni tom revnosnom službeniku, niti službi, još manje Hajdrihu, uništili taj kompromitujući dokument!“

„A kada bih ga jednostavno predao Hajdrihu? Pošto biste vi prethodno, naravno, analizirali sadržaj...“

„Ne, odgovorio je mirno Rože Mason, ne mislim da bi to bila dobra ideja.“

„A zašto? Zar to ne bi bio dokaz mog apsolutnog poverenja i nepoljuljanog prijateljstva prema Hajdrihu?“

Veliki špijun me je dugo fiksirao pogledom, a zatim mi objasnio svoj stav:

„Ne. Ima najmanje tri dobra razloga da se ta beležnica ne vrati Hajdrihu. Pre svega, sad je za to isuviše kasno, to je mogla da bude opcija, ali u tom slučaju trebalo je reagovati odmah, pozvati ga i reći mu da posedujete značajan dokument koji ćete mu dostaviti u najkraćem mogućem roku... Svako čekanje je sumnjivo.“

Zatim, bilo bi teško objasniti vašem prijatelju da je jednom od njegovih saradnika, profesionalcu, dragoceni dokument oteo običan amater. Hajdrih bi shvatio da ste prošli kroz posebnu obuku. Ma kakvo bilo prijateljstvo koje oseća prema vama, verujte mi da bi instinktivno osetio nepoverenje, što nam nikako ne odgovara.

Konačno, ovako ili onako, vi držite tog Nožoksa, bar za sada. I, ukoliko nije samoubilački nastrojen, mislim da bi nam mogao biti od koristi...“

Činjenica je da, s te tačke gledišta, Masonovi argumenti izgledaju uverljivo.

„Dakle, ukoliko dođe do tih krajnosti, i ukoliko me optuže da je posedujem, ja ću jednostavno reći, pozivajući se na svoju dobronamernost i poštenje, da sam odmah uništio kompromitujuću beležnicu.“

„Da, baš tako.“

„Ali, niko mi neće verovati!“; dodao sam.

„Ne, ali niko se neće usuditi da otvoreno posumnja u vašu reč! Nikako nemojte zaboraviti da je u ovom poslu, kao i u mnogim drugim, uostalom, od suštinske važnosti da uvek sačuvate deo priče pod velom tajne.“

„Što znači da se ne može verovati nikome?“

„Moglo bi se tako reći, ali to uz dodavanje reči potpuno. Ni najdražem prijatelju ne smete sve da kažete. Ljudski odnosi teško podnose apsolutnu iskrenost. Ove reči mogu da vas šokiraju, ali špijunaža zahteva ravnotežu odnosa. To, s obzirom na odnos doprinosa, na često nestabilan balans snaga, primorava da se, s vremena na vreme, diskretno izvrši pritisak na jedan od tasova vage.“

„To znači da razmena mora da bude uravnotežena na svim nivoima. Na primer, ja vam dam jednu informaciju, a vi mi za uzvrat date drugu. Ako sam ja jedini koji dajem, sistem je poremećen.“

„Upravo tako. Gotovo u potpunosti. Moglo bi se reći da ta ekvivalentnost doprinosa mora da se ispolji u manje ili više dugom vremenskom periodu. U međuvremenu, potrebno je da poverenje upravlja odnosima među stranama.“

Usušujem se da maliciozno postavim nezgodno pitanje.

„Sve je to lepo i krasno, pukovniče, ali ukoliko u našem odnosu dobro sagledam sve što ja vama donosim, veoma mi je teško da shvatim šta je to što bih zauzvrat mogao da dobi- jem. Iako je tako bilo dogovoreno u početku, iz vaše umesne analize jasno sledi da nema neuravnoteženije razmene od ove naše. To i sami morate priznati.“

„Prividno jeste tako, ali samo na kratak rok. Ako se pogle- da izbliza, a uostalom i izdaleka, vaša korist je velika – dobi- ćete bezbednost koja će se pozitivno odraziti na odvijanje vaših poslova.“

Nastavljam da iskušavam svoju prednost:

„Da li to znači da je mojoj banci obezbeđena diskretna podrška federalne vlade i da zahvaljujući tome ne treba da se bojim eventualne istrage u pogledu toga ko su moji klijenti i otkuda potiču njihova sredstva?“

Pukovnik me fiksira i svečanim tonom mi kaže:

„Upravo tako! Dajem vam reč da usluge koje činite Švajcarskoj nikada neće biti zaboravljene i da ćemo veoma voditi računa da, u širokom smislu te reči, protiv vas ne bude pokrenut nikakav proces u bilo kom domenu.“

„Ja, dakle, mogu da računam na vašu podršku i zaštitu u svim okolnostima?“

„U svim okolnostima, ali pod jednim uslovom!“, kaže mi pukovnik.

„Jednim uslovom?“

„Jednim jedinim: uslov je da ne prekršite zakon.“

„To i ne nameravam.“

„Onda smo se složili“, zaključio je Rože Mason uz polu- osmeh.

„Svakako, dogovor je pošten, što ni najmanje ne uma- njuje zadovoljstvo rada sa vama. Ipak, dopustite mi da vas podsetim da sam, kada sam u prvom trenutku prihvatio da se upustim u ovu avanturu, to učinio isključivo iz ljubavi prema svojoj zemlji!“

„A u drugom trenutku?“, zadirkuje me Monika.

„Iz radoznalosti, a zatim iz zadovoljstva, zbog izazova, zbog ljubavi prema igri, pa i riziku.“

Posle te rasprave o formi, treba brzo da se vratimo na suštinu. Moramo sada veoma precizno da programiramo predstojeće dane. Monika je od Kanarisa, koji ne želi direktno da stupa u vezu sa mnom, dobila poziv upućen meni. Treba da odem ne u Berlin, već u Amsterdam gde će admiral biti u poseti.

Čini se da je stvar hitna. Odlučili smo da otputujem već iduće nedelje. Preći ću Francusku, zatim Belgiju, što će osta- viti dosta prostora za moju bezbednost. Nadzor iz daljine će mi obezbediti švajcarske obaveštajne službe do holandske granice. Mason je nameravao da iskoristi ovo dugo puto-

vanje kako bi se uverio da li sam još uvek pod „zaštitom“ SD-a. Kada budem prešao tu granicu, pretpostavljam da će me preuzeti Abver, a nema nikakve potrebe da se ta gospoda sretnu sa mojim švajcarskim čuvarima.

Monika će obavestiti admirala i dobiće poslednja uputstva u vezi sa našim susretom.

Pre nego što smo se rastali, Rože Mason nam iznenada, polušaljivo – poludvosmisleno kaže:

„Uzgred rečeno, delovali ste kao da ste veoma bliski. Međutim, Kanaris veoma dobro zna da ste vi udati, draga Monika. Zar ga nije uznemirilo to što ste došli sa drugim čovekom u njegovu kuću?“

To je ono – govoriti neistinu kako bi se saznala istina. Ali odgovor je na visini napada.

„Predstavila sam Gotfrida kao veoma dragog prijatelja, i ništa više!“

Ona izigrava skromnost: „Naši odnosi su, kako da kažem, čisto cerebralni i mnogo je bolje tako. Sada je očigledno da ne mogu ništa protiv glasina...“

„Budite mirni, neće ih biti.“

Sat kasnije, dok se neupadljivim automobilom službe vraćamo prema železničkoj stanici, šapućem joj na uvo provokativno: „Kakva šteta što si udata!“

Odgovara mi s najozbiljnijim mogućim izrazom lica: „S obzirom na tvoj temperament, mislim da je bolje ovako...“

Ne postoji ljubazniji način da se kaže kako postoje ljudi koji nisu za brak... I da sam očigledno ja jedan od njih.

Vraćam se u Cirihi, a Monika odlazi u Ženevu. Ulazim u vagon prve klase koji je već u pokretu dok mi moja partnerka, u znak oproštaja, veoma elegantno maše.

Veče pada, moj šofer me čeka na stanici u Cirihi. Sutradan se sastajem sa bračnim parom Doano i sa njihovim pratiocem.

Vojnici i sveštenici nemaju šta da rade, ali vole to da rade rano ujutru. Čim je moja banka otvorena, kapetan i njegova supruga se smeštaju u moje predvorje, a sa njima je jedan čovek niskog rasta, ali snažan i energičnog lica. To je, dakle, Darnan, visokog čela, finih usana, sa malim brkovima, čvrstog pogleda sa surovim sjajem. Ne mogu da ga ne zamislím obučenog u svetloplavi šinjel, blatnjavog, potamnelog lica, kako skače u rovove sa nožem u ruci da nemilosrdno ubija grenadire u sivomaslinastoj uniformi. Te nesrećnike šćućurene na dnu neke zemunice, zaboravljene i od Boga i od ljudi, gladne, promrzle ljude unezverenog pogleda koji čekaju smrt, potpuno paralisani strahom.

Svakako, ovo je slika koju daje nemačka propaganda kada govori o varvarstvu ovih čistača rovova koji su širili užas u Kajzerovoj vojsci. Ta slika je uostalom bila kontraproduktivna, jer je mnogo više doprinosila demoralisanju boraca nego njihovom podsticanju.

Koliko li je ubio nemačkih vojnika ovaj čovek koji stoji preda mnom i koji mi čvrsto steže ruku? Mislim da ni sam ne bi mogao da mi odgovori, ukoliko bih mu postavio to pitanje.

Bračni par Doano ima mnogo više od obične ušteđevine. Oni su bogati. Imaju zlato, dragocenosti, hartije od vrednosti, a pre svega novac. Imaju novac iz svih epoha, sa svim mogućim pečatima, obimnu i neverovatnu kolekciju koja bi mogla da zainteresuje i najzahtevnije numizmatičare. Kako su uspeli da izvuku sva ta bogatstva a da ne izazovu sumnju francuske carine, nije mi poznato. Ipak, treba istaći da njihovo držanje i odlikovanja – Legija časti i vojno odlikovanje

– moraju ulivati poštovanje; što se transporta tiče, snažni automobil Žozefa Darnana je prevoz obavio bez greške.

Obavljamo formalnosti otvaranja računa, po jedan za svakog od mojih novih klijenata, i ja im predlažem da se, pošto običu grad, vrate i ručaju zajedno sa mnom: to je najmanje što mogu da im ponudim.

Moja banka nema mnogo klijenata njihove nacionalnosti. Francuzi, za koje kažu da mnogo štede, zadržali su iz svojih seljačkih korena izrazitu sklonost ka čuvanju novca i zlata na gomili. Dušek s parama mnogo je reprezentativniji nacionalni amblem od galskog petla i nalazi se u svim kućama. S one strane Rajne, ljudi se od svojih dukata i zlatnika ne rastaju osim kada kupuju zemlju, jutro po jutro. Stoga pitam svoje posetioce koji su razlozi zbog kojih žele da smeste svoj kapital u moje sefove.

Odgovara mi Darnan: pominje šok koji je izazvao Narodni front, vladu kojom rukovodi jedan Jevrejin koga podržavaju komunisti koji podržavaju zauzimanja fabrika i koji nacionalizuju železnice. On, u svakom slučaju, drži govor francuske krajnje desnice koji dobro poznajem i koji, s vremena na vreme, mogu da pročitam u *Pti žurnalu*. Međutim, moram da priznam da on svemu tome dodaje izvesnu vatrenost, iskrenost i ubeđenje koje me podseća na druge govore i druge osude, one musolinijevske ili nacionalsocijalističke.

Pažljivo, kao da žele da pokažu poštovanje prema ovom proleteru, kapetan i njegova supruga mi s vremena na vreme upućuju saučesničke poglede kako bi istakli da se slažu sa tom ne baš preterano iznijansiranom ideologijom. Ne mogu da se uzdržim a da ne izrazim neke rezerve:

„Gospodine Darnan, shvatam vaše frustracije, vaše žaljenje zbog neuspeha prevrata 6. februara 1934, ali nisam siguran da se pukovnik De la Rok slaže sa svim vašim idejama.“

„U pravu ste, gospodine barone – on ovo *baron* izgovara kao da je moj napoličar – ali, vidite, pukovnik De la Rok je kao i svi političari, dopušta da ga zahvati zanesenost pariških krugova. Zar se uopšte treba dogovarati sa crvenima ili sa onim izlapelim Eduarom Erioom? Ne bih se čudio da sa nekolicinom drugih naših poslanika konačno podrži vladu, pod uslovom da je Blum napusti!“

„A vi, kapetane, šta vi mislite o tome?“

„Mislim isto što i moj prijatelj Darnan. Sve manje shvatam De la Roka i sve mi je bliži prestolonaslednik, grof od Pariza. Kod njega ima više ideala, autentičnosti, uostalom, vi to sigurno znate...“

Bez sumnje pravi aluziju na moju aristokratsku pripadnost. Međutim, u jednom se vara: ne postoji veći demokrat od mene. Ja mu to nedvosmisleno kažem vodeći pritom računa da se zaklonim iza svog zgodnog statusa neutralnog Švajcarca.

„Mi Švajcarci imamo privilegiju da pripadamo najstarijoj demokratiji na svetu. Mi smo svoje prve armije sa narodnom vlašću napravili pre nego što je Kristifor Kolumbo otkrio Ameriku: toliko o tome. Naša reforma, Cvinglijeva reforma, sprovedena je pre nego što je Kalvin došao u Ženevu. Pre Holandije smo postali demokratska referenca i ponosni smo na to, kao i na našu Nacionalnu armiju koja je starija od svih drugih. Oprostite mi što vas podsećam na sve to, ali vi Francuzi tako malo poznajete istoriju svojih najbližih suseda.“

Kapetan se nasmešio:

„To nije prošlo tako lako. Koliko mi je poznato nisu bile retke seljačke bune, zavere, ustanci, a major Davel i Samuel Henci, vaši nacionalni junaci, često su bivali osporavani.“

Začudila me je njegova erudicija. Van Švajcarske malo ko zna za majora Abrahama Davela i njegov otpor autokratskoj

vlasti, niti za publicistu Samuela Hencija, vođu sitne buržoazije. Njih dvojica su doživeli isti kraj – pogubljeni su, da bi kasnije bili rehabilitovani. To sam mu odmah rekao i bio nagrađen zahvalnim pogledom njegove supruge. Koristim tu blagonaklonost da se obratim Žozefu Darnanu koji pomno upija moje reči:

„Pošto ovde možemo da govorimo u poverenju, moram da vam priznam da me je uznemirio talas ubistava koja se već nekoliko meseci događaju u Francuskoj i koja očigledno ostaju nerasvetljena.“

„U Francuskoj postoji tajna organizacija koja je sebi stavila u zadatak eliminisanje nacionalnih izdajnika. U pitanju su neprijatelji Francuske, pretežno komunisti, masoni i Jevreji“, kaže Darnan, ponovo se obilato posluživši vinom.

Odmah sam mu odgovorio: „Ali Dmitrij Navašin je bio bankar kao i ja.“

„Da, bankar. Ali ne kao vi! Dobro vam je poznato da je rukovodio Komercijalnom bankom za Severnu Evropu, a ta banka je filijala SSSR.“

„Imam utisak da ste odlično obavešteni! Da vam slučajno nije poznato i ime ubice?“

„Možda.“

On to kaže sasvim mirno, kao da je smrt jednog čoveka potpuno bezazlena stvar.

„A drugi, Leon Žan-Batist i Moris Žuif? Oni nisu bili ni komunisti, ni masoni!“

„To je nešto drugo. Pripadali su organizaciji i pokušali su da je oštete oduzimajući dobit od kupovine oružja koju su obavljali u njeno ime. Lupeži!“

„Kada govorite o organizaciji, šta pod time tačno razumevate?“

„To ne mogu da vam kažem.“

„Što znači da ste upoznati s njom ili joj možda čak i pripadate?“

„To ste vi rekli!“

Odgovara mi bez ikakve agresivnosti, bez provokacije. Razumem njegov iznenadni oprez. Shvatam da Darnan verovatno pripada nekom tajnom društvu u kojem vlada gvozdena disciplina. Ti ljudi čuvaju tajnu i shvatam da svim svojim bićem mrze republiku, boljševike, Jevreje i masone. Mržnja tih ekstremista je zajednička sa onom koju javno proklamuje NSDAP Adolfa Hitlera.

„A šta mislite o Hitleru?“, pitam kako bih bio načisto.

„Hitler?“, odgovara mi Darnan bez oklevanja, „čini mi se da nije dorastao izazovu, on je agitator koji je u svoje ruke uzeo stvar koja ga prevazilazi ali koja, sama po sebi, nije tako loša!“

„Mislite da je on neko s kim bi se moglo sarađivati?“

„Ko to zna?“

Supružnici Doano, koji su nešto rezervisaniji, međusobno se gledaju: shvatam da oni ipak ne bi išli toliko daleko.

Georg Huber prekida za trenutak čitanje. Eto istorije Francuske iz 1936, čak i oni najostrasceniji sa francuske ekstremne desnice još uvek su antinemački raspoloženi. Bile su potrebne mnoge nespretnosti Narodnog fronta da bi oni na kraju bili gurnuti u Hitlerovo naručje. Oficir nastavlja da čita.

Nekoliko dana kasnije sastajem se na najdiskretniji mogući način sa Vilhelmom Kanarisom na jednom ratnom brodu usidrenom u roterdamskoj luci. U skladu sa obećanjem koje sam dao admiralu i sa pravilima opreznosti koja smo utvrdili, Monika me ne prati. Ona je utvrdila mesto i vreme sastanka sa šefom Abvera i prenela mi je instrukcije.

Bilo je to sasvim jednostavno, samo je trebalo setiti se toga. Krstarica *Keln*, koja se vratila iz španskog rata u kojem je bila angažovana, pristala je iz tehničkih razloga u holandsku luku. Vraćala je u domovinu veliki broj nemačkih izbeglica koje su pobile od ratnih dejstava.

U masi ovih jadnih ljudi, koji nisu imali nikakve veze sa krvavim razračunavanjem između Frankovih pristalica i republikanaca, što tužno lutaju po brodskim hodnicima u potrazi za prijateljima ili rođacima koji su došli po njih iz Nemačke, prolazim potpuno nezapaženo.

Teško da me je uopšte neko i primetio kada sam stigao u oficirsku kantine u kojoj me šef Abvera sa osmehom na usnama poziva da podelim ručak sa njegovim nekadašnjim potčinjenim – komandantom broda.

On me predstavlja ovom oficiru čije ime nisam zapamtio, kao jednog od svojih švajcarskih prijatelja. Komandant broda, otvorenog lica i sa ćelavošću koja tek počinje da se nazire, želi mi dobrodošlicu i prisustvuje razmeni poklona – konjak za moje domaćine i jedan brižljivo upakovani album sa fotografijama za mene.

„To su fotografije sa Badnje večeri“, ističe admiral, „Erika ih je složila za vas.“ Ja mu srdačno zahvaljujem na pažnji i nazdravljam za Krigsmarine, dižući čašu najboljeg šampanjca – u svim mornaricama sveta znaju kako da ugoste.

Kapetan broda se povlači i ja ostajem sam sa Kanarisom. Pristupamo neophodnom utvrđivanju činjenica. Ne iznenađuje me to što mi kaže da deli moju zabrinutost u vezi sa Monikinom bezbednošću. Odmah je shvatio da ne verujem slepo u prijateljstvo Rajnharda Hajdriha i da, s obzirom na to da dve mere obezbeđenja više vrede nego jedna, verujem da je dobro i oprezno da SD ne bude upoznat sa njenim identitetom:

„To malo komplikuje stvari, ali vam to pruža i priliku da iskušate lojalnost svog prijatelja.“

U tom trenutku, ne znam zbog čega, ne mogu da odolim želji da mu ispričam incident u Lionu. Po njegovom pogledu osećam da sam uradio pravu stvar i da on ceni taj znak poverenja. Komentariše veoma trezveno:

„Dobro ste učinili što ste mi to ispričali. Ova priča zvuči kao dodatno upozorenje. I ja mislim kao i vi da se Nožoks neće hvaliti svojom greškom.“

„Da li ga poznajete?“

„Poznajem ga. To je beskrupulozni, ambiciozni karijerista koji bi pozavideo i slepcu na psu vodiču. Ali, poseduje jedan kvalitet – inteligenciju. Dakle, sve dok bude siguran da ćete ćutati, biće miran. Ali ništa više. Budite sigurni da ste sa obe noge kročili u carstvo manipulacije i izdaje!“

„Ali, čega treba da se plašim?“

„Jednostavno toga da će vas, ukoliko stvari loše krenu u Nemačkoj ili u Rusiji, optužiti kao francuskog ili engleskog provokatora i onda će vas smaknuti!“

„Pa kako da se zaštitim?“

„Mislio sam o tome i pripremiću teren. Dobro me saslušajte. Kroz nekoliko nedelja doći će do provale u arhivama Rajhsvera. Afera će biti držana u tajnosti, ali ja ću učiniti sve što bude neophodno kako bi se to saznalo tamo gde treba.“

„U Berlinu?“

„U Berlinu i drugde. Tako ćete vi ostati izvan svega toga.“

Glava VI

EDVARD BENEŠ

Shvatam da treba brzo da delujem ukoliko želim da izbegnem Rajnhardovu radoznalost. Ne vraćajući se u Švajcarsku, napuštam Holandiju i odlazim u Nemačku preko Frizije koju Nemci nazivaju Istočnom iako je to njihova najzapadnija pokrajina.

Neprestano menjajući vozove, nastojim da improvizujem maršrutu koja bi onemogućila i najiskusnijim pratiocima da me slede a da pritom ne budu primećeni. Radi veće sigurnosti, nosim sa sobom dokumente koje mi je uručio admiral – smeđi koverat koji iz opreza nikako nisam želeo da otvorim. Uveren sam da bi SD bio u stanju da utvrdi svaki moj pokušaj u tom smislu.

Stižem u toku večeri u Berlin ne obavestivši nikoga. Bez teškoća sam pronašao hotel u kojem me niko ne poznaje i smestio se u sobu sa pogledom na aerodrom Tegel, a zatim pozivam SD. Već je kasno, ali ova kuća besprekorno funkcionise i znam da je Rajnhard Hajdrih na radnom mestu. Operater koji mi odgovara ne pokazuje nikakvo iznenađenje zbog toga što tražim Gruppenfirera, verovatno se pretvara da

ga traži, a zatim, pošto mi je izrazio žaljenje što nije mogao da udovolji mom zahtevu, predlaže mi da ostavim poruku. Ja to i činim, ali odbijam da se predstavim.

Nepunih četvrt sata kasnije, zvoni telefon. Čujem poznati glas – Rajnhardov. Sve je dogovoreno u tri rečenice: kola dolaze po mene i ja pod zbunjenim pogledom hotelijera napuštam njegovu zgradu ne izmirivši račun. Čovek koji me vodi diskretno mu pokazuje legitimaciju, što je ovoga sasvim obeshrabilo da bilo šta zatraži i čak mora da preda mome pratiocu prijavu namenjenu policiji koju sam brižljivo ispunio.

Nisam video svog prijatelja još od našeg susreta u Minhenu. Tokom poslednjih dana toliko se toga dogodilo da je bolje unapred preseći bilo kakvu diskusiju. Zato diskretno pružam koverat Rajnhardu. On ga uzima, posmatra ga i odmerava a zatim se njegove fine tanke usne izvijaju u ljubazan osmeh.

„Ima li ovde nečega što bi moglo da obezglavi Crvenu armiju?“

„Pretpostavljam da je tako, ali u stvari ne znam. Dobar poštar poštuje tajnost prepiske.“ On klima glavom odajući priznanje mom poštarskom profesionalizmu, a zatim brižljivo stavlja koverat na pisači sto ne otvarajući ga.

„Videćemo to malo kasnije. Ne volim da na brzinu čitam dokumente za koje znam da su od prvorazrednog značaja. Takođe, ako je suditi po tvom umornom izgledu, vidim da zaslužuješ da se malo odmoriš. Dolaziš iz Švajcarske?“

„Ne, bio sam mnogo bliže!“

Nisam siguran da je s obzirom na pređeni put to tačno, ali u tom trenutku se divim Rajnhardovoj taktičnosti koji ne pokazuje želju da sazna nešto više o tome. Mislim da je ova diskrecija rezultat našeg razgovora u Minhenu kada sam mu

nedvosmisleno stavio do znanja da ne nameravam da mu polažem račune. On je shvatio da naše uzajamno poverenje zahteva da ne budem zatočen u nekoj neopravdanoj subordinaciji i da je bolje da me tretira kao slobodnog i saglasnog saradnika. Koristim tu povoljnu okolnost da mu kažem da već sutra treba ponovo da krenem na put pošto imam mnogo toga da obavim u ovom vremenu ekonomskih teškoća.

„Ja to shvatam, ali želim svakako da te zamolim da provedeš noć kod nas. Lena će biti srećna da te vidi, baš kao i Klaus i Hajder. Obećavam ti da ćeš moći da odeš na spavanje kada ti to budeš želeo. Imaš li kartu za sutra? Ne? Pobrinuću se za to!“

U toku te večeri, koja protiče u sasvim germanskoj atmosferi, uz neizbežnu supu imali smo i izvrstan gulaš, sa tankim kriškama sira, a na kraju nam je Rajnhard majstorski odsvirao jedan odlomak na violini. Očigledno nadahnut, moj prijatelj potom seda za klavir kako bi odsvirao jedan Bahov prelud. Znao sam da je kao violinista pravi virtuoz, ali se pokazalo da je i izuzetan pijanista. Dok sedim pored njega, prepuštam se slatkim spokoju ovog doma u kojem se note Johana Sebastijana Baha nižu veoma precizno pod njegovim prstima koji su na klavijaturi isto onoliko gipki koliko su čvrsti dok drže mač. Pomišljam da su to oni isti prsti koji pišu ona strašna uputstva i potpisuju neumoljiva naređenja u službi jedne stvari koju ja sve teže mogu da razumem.

Racije koje organizuje Gestapo u homoseksualnim i jevrejskim sredinama, žestoke manifestacije organizovane u Beču, učešće u građanskom ratu u Španiji, verska represija... I, kao kruna svega, ona čudna Hitlerova deklaracija u kojoj tvrdi da će Nemačka poštovati teritorijalni integritet Švajcarske. Znači da ima i sporazuma kojih ne namerava da

se drži! Sva ta uzburkanost već u velikoj meri uznemirava sve, počev od samih vlada.

Sve su brojniji glasovi koji osuđuju netolerantnost i egzaltiranost jednog razularenog nacionalizma. Po svom poreklu, obrazovanju, ja sam sušta suprotnost toj novoj agresivnoj politici Nemačke, ona mi je sasvim tuđa. Štrezeman i Brijan su mrtvi i pokopani. Istorijski sporazum između te dvojice realnih i hrabrih državnika imao je blagotvorne posledice po Nemačku: obuzdavanje galopirajuće inflacije, okončanje okupacije Rura, povratak zemlje na međunarodnu scenu.

Zahvaljujući tim uspesima, ekstremističke formacije, sa Nacionalsocijalističkom partijom na čelu, uvukle su se u narodne slojeve da bi tamo propovedale ne pomirenje, već mržnju i revanšizam, iako bi one same imale mnogo muka da podignu i povedu Nemačku putem preporoda.

Razgovori o ovim temama sa Rajnhardom sve su ređi i, čak i kada ih povedemo, njihov sadržaj je osiromašen. I jedan i drugi osećamo kako rastu nesuglasice među nama. I jedno-me i drugome isuviše je stalo do našeg prijateljstva da bismo ga izložili opasnosti jalovih svađa. To je cena koju moramo biti sposobni da platimo kako se naša uzajamna osećanja ne bi poremetila i verujem da je Rajnhard dovoljno inteligentan da profitira iz ove situacije. On može koristiti moj položaj i uticaj, a pritom ne mora zahtevati ideološku podređenost.

U suštini, po svemu sudeći, ja imam najmanje koristi od takvog našeg druženja. Moj prijatelj to bez sumnje zna, u svakom slučaju on to oseća: i sve dok u to bude čvrsto uveren, nikakvo iskušenje neće moći da uništi naše povlašćene odnose. Nije mi poznato dokle će ići ovo nadmudrivanje. Pošto je verovatno sentimentalniji nego što to pokazuje, on u načinu na koji eksploatiše moje prijateljstvo kombinuje cinizam i iskrenu privrženost. Ili barem veruje da to čini.

Jer, jezičak na vagi ne preteže baš ubedljivo na njegovu stranu. Moje angažovanje kod Rožea Masona, moja veza sa Monikom sve do uzajamnog poverenja u odnosima sa Vilhelmom Kanarisom ostavlja mi ipak neki dobitak koji ne moram da delim sa njim. Bolje je tako, ne samo zbog moje bezbednosti, zbog efikasnosti mog rada, već i zbog morala. Ne bi bilo pravično da nosioci jedne tako opasne ideologije drže u svojim rukama sve konce evropske sudbine. Moram da dam svoj doprinos kako bi **dobro**, taj relativni etički zahtev, ali sa istinskim demokratskim vrednostima, odnelo prevagu nad svakim oblikom apsolutizma.

Veoma mi prija Linino umirujuće prisustvo i njena blizina. U punom sjaju lepote i šarma svojih tridesetih, gospođa Hajdrih je izuzetno zavodljiva. To je šarm koji veoma dobro osećam, ali koji ne mogu dirati. Još sam uljuljkan u ove slatke misli kada Rajnhard postavlja preko klavijature široku traku od crvenog somota i zatvara poklopac na klaviru. Seda pored mene i uzimajući me za ruku šapuće mi tiho:

„Zahvaljujem ti na onome što si mi doneo, Kanaris nas nije izneverio.“ U iskušenju sam da mu odgovorim da to što govori o *nama* i mene uključuje u poduhvat u kojem ja radije ne bih dalje učestvovao, ali ne stižem da ga prekinem.

„Kažem *nas* zbog toga što bih želeo da mi učiniš još jednu uslugu. Da li bi mogao da nađeš neki prihvatljiv razlog da se sastaneš sa Edvardom Benešom?“

„Govoriš o čehoslovačkom predsedniku?“

„Da, tačno. Shvataš da u stanju zategnutosti koja vlada između Čehoslovačke i Rajha zbog te afere oko Sudetske oblasti ne mogu ni na koji način da mu pošaljem nekog izaslanika!“

„Rajnhard, pre nego što ti odgovorim, želeo bih da znam šta to smeriš i kakve veze uopšte ima Beneš sa tvojim i Ježovljevim poduhvatom?“

On shvata i bez velikog odugovlačenja objašnjava mi svoju ideju. Dok slušam kako razmotava svoje klupko mahinacija, istovremeno sam i užasnut i zadivljen. Gledam kako moj prijatelj plete paukovu mrežu u koju će se uskoro uhvatiti nesrećni Tuhačevski. Iako ga ne poznajem, osećam izvesne simpatije prema tom heroju građanskog rata i tvorcu moderne Crvene armije tako loše nagrađenom za ispoljenu hrabrost i odlučnost.

Intriga počiva na jednoj apsolutnoj neophodnosti: potrebno je da Staljin, gospodar Rusije, dobije od jedne ličnosti kojoj se ništa ne može zameriti i koja, što je najbitnije, nije iz Sovjetskog Saveza, dokaze o izdaji Tuhačevskog.

Taj posrednik, poželjno bi bilo da to bude državnik, i sam mora da bude ubeđen u autentičnost tih dokumenata, ali takođe mora da bude i posebno zainteresovan da oni budu uručeni. Na neki način, trebalo bi iskoristiti usluge nekoga ko nešto duguje gospodaru Kremlja. U moru ugovora koji se potpisuju između SSSR i svih mogućih zemalja, počev od Nemačke, pa do Francuske, najkredibilniji partner Moskve nalazi se u Pragu. Beneš je lično bio inicijator ideje o osnivanju zajedničkog fronta protiv fašizma između SSSR, Čehoslovačke i Francuske.

Razumeo sam. Takođe shvatam da je moje uvlačenje u taj dosije sa nesagledivim posledicama neumesno i opasno. To kažem Rajnhardu koji se samo blago nasmešio.

„Ipak, vidim dve očigledne prednosti tvoje umešanosti! Prva je da, kada je o tebi reč, nema mesta ni najmanjoj sumnji. Ko bi uopšte mogao da pomisli da bi jedan švajcarski bankar, koji se čak ne bavi politikom u svojoj zemlji, mogao

da bude zainteresovan za sudbinu maršala Crvene armije. Druga prednost je u tome što ćeš, s obzirom na to da ćeš manipulirati nitroglicerinom, udvostručiti pažnju, a ja sam, s obzirom na tvoju inteligenciju i talente, siguran da ćeš tu delikatnu operaciju izvesti na najbolji mogući način.“

„Nisi loš kada je reč o cinizmu, Rajnhard. Što se mene tiče, trebalo bi da budem, da tako kažemo, realan. Sasvim dobro vidim kakvoj se opasnosti izlažem i tvoju korist, ali nije mi baš jasno šta bih ja mogao iz svega toga da dobijem!“

„Volim kada problem postavljaš na taj način. Evo šta ćeš dobiti od svega toga, jer znam da, s obzirom na to da si bankar, nećeš moći da odbiješ moj predlog. Osim simpatija našeg Firera koje si već stekao, nudimo tvojoj banci mogućnost da otvori neograničeni kredit kod Rajhsbanke. Za ovu očigledno tajnu odredbu znaće samo četiri lica: Hitler, direktor Rajhsbanke, ti i ja, imaš slobodan izbor da koristiš ovu privilegiju ili ne.“

Pre nego što je obaveštajac amater shvatio ponudu, profesionalni finansijer je progovorio: „To je zaista izvanredna prilika koju shvatam kao izuzetan znak poverenja i koju svakako ne mogu da odbijem!“

„Onda, neka je sa srećom!“, zaključuje Hajdrih očigledno zadovoljan. Zatim dodaje:

„Pretpostavljam da ne znaš šta si mi doneo?“ Kada sam potvrdno klimnuo glavom, on dodaje: „U pitanju je izuzetan dosije, dokumenti koje sadrži su tako ubedljivi da su čak i meni delovali autentično!“

„Pa verovatno zbog toga što to zaista i jesu!“

„Kako ti to znaš?“

„Zahvaljujući dedukciji. Kanaris ne potcenjuje eksperte NKVD-a kojima će dokumenti neizbežno biti predati radi utvrđivanja autentičnosti. Međutim i najsavršeniji falsifikat

uvek skriva neke nedostatke, stoga bi rizik od otkrivanja krivotvorenja bio vrlo realan!“

„Pa dobro, ako su dokumenti autentični, način na koji su prikazani je veoma kompromitujući za Tuhačevskog. Dosije je tako vešto sastavljen da niko ne može s razlogom da posumnja u grešne maršalove odnose s našim Generalštabom. U tome jasno vidim admiralov lični pečat“, zaključio je zadovoljno.

„Nemam nikakve sumnje u kvalitet Kanarisovog rada, nešto drugo mi ne da mira“, rekao sam Rajnhardu. „Kako bih mogao da objasnim da su mi takvi dokumenti došli u ruke?“

Rajnhard odgovara: „Spisak onih koji bi ih mogli imati u Nemačkoj i u SSSR-u duži je nego što se čini. Osim toga, Tuhačevski je poznat po svojoj neopreznosti i sklonosti hvalisanju. On se smatra nedodirljivim i zahvaljujući svom nemaru u više navrata je podelio strogo poverljive dokumente oficirima koji nisu bili ovlašćeni da imaju uvid u njih.

Nikakve sankcije nisu mogle biti preduzete... Recimo da je, povrh svih ostalih grešaka, počinio i onu jednu koja je prelila čašu. To je sasvim prihvatljivo objašnjenje koje ćeš moći da pružiš.“

„Pod uslovom da nijedan od ovih papira ne nosi oznaku tvoje službe!“

„Uveravam te da u tom pogledu nemaš nikakvog razloga za brigu!“

„U ovom dosijeu će sve biti originalno čak i Hitlerovo pismo načelniku Vermahta da se pomogne Tuhačevskom na najbolji mogući način...“

„Kako to misliš?“

„Baš kao što sam ti rekao! Jasno ti je da je ova operacija od izuzetne važnosti za dalji razvoj Firerovih planova. Ako

Beneš posumnja u autentičnost dokumenata, lično Hitlerovo pismo će ga definitivno uveriti u istinitost zaverе.“

Ostajem bez teksta. Ovo prevazilazi sve što sam mogao da zamislim! Sam Hitler će krivotvoriti sopstveno uputstvo nemačkom Generalštabu kako bi obezbedio dodatni element verodostojnosti celoj operaciji.

Pošto je to rekao, očigledno zadovoljan svojim efektom, moj prijatelj mi je stegao ruku i zvanično rekao: „Znači, sve je dogovoreno!“

Sutradan me lični vozač grupenfirera vozi na voz. Na stanici me čekaju dva mlada čoveka u civilu, sa dugim mantilima od crne kože, koji me prate do vagona i smeštaju u rezervisani kupe. Nastojim da izbegnem pogledе drugih putnika i obećavam sebi da ću popričati o tome sa svojim prijateljem koji je verovatno organizovanje mog putovanja poverio nekom od svojih preterano revnosnih saradnika.

Očigledno je da te zime 1937. godine mnogo vremena provodim u vozu. Koristim to vreme za čitanje, spavanje i razmišljanje. Planina koju treba da osvojim – susret sa Edvardom Benešom – zaslužuje da brižljivo odaberem pristup. O njemu znam da odlično govori francuski i da je veći deo studija proveo u Francuskoj. Taj detalj zaokuplja svu moju pažnju i uskoro saznajem da je pohađao parisku Školu političkih nauka.

Možda je pristup upravo na toj strani: moja škola je od samog nastanka otvorila vrata najboljim stranim studentima, a roditelji češkog maturanta su bili dobro inspirisani kad su poslali sina u Pariz kako bi upotpunio obrazovanje. Stoga ću istraživati taj pravac.

Kada sam se vratio kući, pregledajući neki godišnjak generacije diplomaca iz 1906, naišao sam na jednog prijatelja

iz Liona. Gabrijel de la Burdone je Benešova generacija i to je bankar sa kojim sam u odličnim odnosima. Telefonirao sam mu, pošto sam prethodno smislio izgovor za posetu, ali je on bio odsutan. Ono što je moglo da me omete, na kraju se pretvorilo u moju prednost. Od njegove sekretarice saznao sam da je školski drug Edvarda Beneša na odmoru u Gštadu i čak sam dobio njegovu adresu. Moći ću da organizujem susret.

Moja sekretarica je preuzela na sebe obavezu da pronađe mog bankara i vrlo brzo uspeva u tome. Hotel u kome je odseo sa suprugom i decom ima još nekoliko slobodnih soba i ona mi rezerviše jednu. Odmah sam otputovao u najpoznatije skijalište u Švajcarskoj. Iste večeri, dovršio sam sve pripreme za veliku scenu slučajnog susreta.

Pošto nema nikakvog razloga da bude nepoverljiv prema meni, moj lionski kolega pada u zamku i dopušta da ga pozovem na večeru. Kada smo seli oko tradicionalnog fondija uz koji smo pili izvrsno vino, još mi nije bilo sasvim jasno kako da formulišem svoju molbu. U pomoć će mi priteći providenje koje mi je očigledno naklonjeno u mojim špijunskim aktivnostima. Sve počinje od jedne rečenice koju je izgovorio bankar dok smo zajedno vrlo učeno raspravljali o međunarodnoj situaciji.

On mi poverava jednu stvar sa uverenjem onoga koji zna mnogo više nego što govori. Ipak, on već mnogo toga kaže:

„Znate, dragi moj prijatelju, da je Pariz dobio informaciju da češka vlada veoma ozbiljno namerava da uloži na sigurno mesto svoje rezerve plemenitih metala?“

S mukom prikrivam svoje zaista realno interesovanje. On nastavlja:

„Međutim, pregovori moraju da ostanu ultratajni iz očiglednih razloga. Kada bi to saznalo čehoslovačko javno mnjenje, nastala bi ludnica, dok bi u Berlinu to smatrali

kao podsticaj za ohrabrivanje nemira u Sudetskoj oblasti. Ministar Vensan Oriol je stoga pozvao nekolicinu bankara, među kojima sam i ja, i stavio nam u zadatak da se približimo vlastima iz Praga kako bismo procenili izvodljivost ovog poduhvata i kako bismo predložili diskretan način postupanja, što nije baš lako.“

Prilika je isuviše lepa, reagujem spontano:

„Želite li da čujete moje mišljenje?“

„Molim vas, izvolite.“

„Lično smatram da treba da nastupite, kako bi transakcija ostala u najvećoj mogućoj tajnosti, preko neke treće zemlje koja bi mogla da vam ponudi sve garancije sigurnosti i tajnovitosti operacije.“

Moj prijatelj bankar nije glup, on kaže:

„Preko Švajcarske, na primer. Međutim, s obzirom na to da ovi kontakti nemaju nikakav oficijelni karakter, mislite li da bi Švajcarska centralna banka prihvatila ulogu posrednika?“

„Za Centralnu banku ne znam, ali poslovne banke bi prihvatile. One čak mogu da intervenišu u potpunoj diskreciji. Govorim o svojoj banci i uveravam vas da to važi za većinu mojih partnera i kolega.“

Ovaj zaobilazni put koji dodatno komplikuje ali i prirkiva operaciju zadovoljava mog sagovornika koji će to bez sumnje preneti kao sopstvenu inicijativu. Nije važno. On kratko razmišlja, čak nije ni potrebno da utičem na tok njegovih misli, kada mi iznenada predlaže:

„Ako bih vas zamolio da vrlo zvanično odete da o tome razgovarate u Pragu? Razumete, vi ste Švajcarac i niko neće *a priori* sumnjati da je Švajcarac posrednik u međudržavnom sporazumu između Francuske i Čehoslovačke.“

Uzdržavam se od toga da mu se zahvalim, i naprotiv, da bi delovao što uverljiviji, malo oklevam.

„Mogao bih zaista da vam učinim tu uslugu, ali moj radni raspored je veoma opterećen, u svakom slučaju, u predstojeća dva meseca.“

Dok govorim, posmatram ga krajičkom oka. Očigledno je zainteresovan i osećam da je zagrizao. Ipak, nikako ne bi trebalo da se predomisli. Igram na kartu dobrog druga.

„Jedino ako...“

On spremno dočekuje ovu priliku.

„Jedino ako?“

„Jedino ako ne odem veoma brzo. Sledeće nedelje. Žrtvovaću svoj odmor i nadoknadiću to kasnije. Što znači nikada, dodajem smejući se. Da li bi vam to moglo odgovarati?“

„To mi odgovara u potpunosti. Pobrinićemo se za sve, za putovanje, troškove boravka i, naravno, bićete plaćeni za vaše usluge!“

„A što se tiče kontakta oko ugovora?“

„I o tome ću se pobrinuti.“ Razmišlja i izgovara ime koje sam i očekivao: „Najbolje bi bilo ići preko Beneša. Lično ga poznajem! On je moj drug iz klase na političkim naukama, da li ste to znali?“

Naravno da sam to znao i nisam došao u Gštad da to saznam... Ali, pravim se da mi je to sasvim nepoznato:

„Prvi put to čujem. Ali, mislite li da će me on primiti?“

„Neće odbiti ukoliko ga ja za to zamolim. Poslaću mu depešu preko naše ambasade.“

U svakom slučaju, moj čovek je dobro upućen i imao sam dobar nos kada sam baš njega odabrao. Ostaje mi samo da se priprelim za najuzbudljivije putovanje u svojoj novoj karijeri. U tom trenutku imao sam osećaj da me bogovi štite

– ili mi je to jednostavno naklonjen onaj Bog kojeg mi moja protestantska religija nalaže da volim.

Moj prijatelj bankar Gabrijel de la Burdone je održao reč. Dva dana po našoj večeri poslao mi je lakonski telegram kako bi mi saopštio datum i vreme odlaska voza iz Ciriha za Prag. U toku ovog putovanja proći ću i kroz jedan mali deo Nemačke. Iako mi to nije izričito napomenuto, shvatio sam da će me u češkoj prestonici čekati.

I tako je neumorni trgovački putnik nacističkog SD-a ponovo duboko udahnuo i krenuo na dobrovoljno putovanje u službi jedne državne laži. Uostalom, ne razmišljam previše o svojoj tajnoj misiji i ubrzo tonem u dubok san. Sanjam besmislene snove u kojima Hitler lično dolazi da me čeka na stanici kako bi me uverio u svoje prijateljstvo... Srećom, moje misli su hermetički zatvorene u mojoj glavi.

Dok pada noć, što se više približavam Pragu, sve me više zahvata ne uznemirenost već radoznalost. Kako ću biti dočekan?

Čekanje ne traje dugo. Vojna lica svih zemalja sveta imaju jednu zajedničku stvar – svoj izgled. To ih identifikuje bolje od dokumenata. Ta krutost, ti mehanički pokreti, nepomičan pogled odaju ih pre no što izgovore ijednu reč. Jedino uspon i sticanje činova ispravljaju to tipsko držanje i oslobađa ih uniformnosti ponašanja.

Često posećivanje predvorja vlasti postepeno unosi dozu humanosti u tu namernu robotizaciju. Međutim, to ipak ne ide dotle da profesionalne vojnike u potpunosti transformiše u ljudska bića. Francuzi savršeno izražavaju tu granicu između vojnih i građanskih lica dajući lepom terminu *civil* veoma zahvalno značenje.

Stoga ne mogu da se prevarim kada se preda mnom pojavljuje jedan dobro građen čovek strogog lica u civilu.

Verovatno je reč o predsednikovom ađutantu što mi on i potvrđuje dok mi saopštava svoj identitet. Čim smo se predstavili jedan drugom, pukovnik Štepanek energično uzima moj prtljag. Moj pratilac je veoma pažljiv i zahvaljujući njemu izbegavamo sve kontrole. U razgovoru koji vodimo dok idemo ka predsedničkoj palati pokazuje preciznost i oštromnost. Sa savršenim smislom za sažetost, ađutant mi s puno ljubavi govori o Pragu, gradu sa stotinu zvonika u kojem je i došao na svet.

Na desnoj obali Vltave, na jednoj prostranoj esplanadi, uzdiže se predsednička palata, zgrada u klasičnom stilu, koju nemam vremena da razgledam. Čim sam stigao, odvođe me u prostrano predvorje gde me preuzima Benešova lična sekretarica. Posle uobičajenih pozdrava, predlaže mi da ostavim svoje stvari i bez zadržavanja me odvodi u predsednikov kabinet.

Ulazak u nepoznat prostor u kojem vas dočekuje ličnost koju takođe ne poznajete, uvek predstavlja osetljiv moment. Od tog prvog trenutka zavisi utisak koji ćete ostaviti na domaćina. On svakako poseduje neosporne prednosti terena i legitimiteta: on je kod svoje kuće i dočekuje vas kao gospodar. U suštini, izuzetno je lako staviti posetioca u delikatan položaj ili mu, naprotiv, omogućiti da se opusti i očarati ga. U toj igri autoriteta i zavođenja, u toj igri moći, ja danas nisam gospodar.

Predsednik Beneš sedi za velikim radnim stolom od svetlog drveta i gleda me kako se približavam, stisnutih usana, orlovskog pogleda, ruku spojenih na stolu. Konačno ustaje, energično mi pruža ruku i na izvanrednom francuskom ljubazno me uvodi u materiju:

„Veoma sam srećan što mogu da vas primim, gospodine Fon Adler. Prvo, kao kolegu sa političkih nauka, a zatim kao

stručnjaka za međunarodne finansije. Švajcarac koji je studirao u Francuskoj, to mora dati dobre rezultate.“

Prihvatam skromno ove izraze poštovanja i izgovaram samo nekoliko konvencionalnih rečenica koje mome visokom domaćinu neće omogućiti da stekne neko definitivno mišljenje o meni.

To bi bilo sasvim dovoljno da se radilo samo o mojoj zvaničnoj misiji, kako je to predvideo moj francuski prijatelj bankar – da mi se omogući otvaranje vrata prema kompetentnim službama mlade republike putem ove čisto formalne audijencije.

Predsednik Beneš se stoga priprema da me uputi nekom od svojih saradnika i ja shvatam da je došao trenutak da mu izložim drugi razlog svog prisustva u Pragu. Čim sam izgovorio prve reči, na njegovom licu čitam čuđenje i zbunjenost, ali on je ućtiv i ne prekida me pokazujući na taj način da moje izlaganje nije u potpunosti neumesno. Ne mogu ovde detaljno da rekonstruišem sve što sam rekao, ali mogu preneti suštinu argumentacije, što je u krajnjoj liniji jedino važno.

„Zahvaljujući svojoj profesiji, održavam odnose od izuzetnog poverenja sa nekim od svojih klijenata i tako sam, na neki način, postao čovek kome se poveravaju. Stoga sam čuo brojne ispovesti o ljudima koji nama upravljaju i, kako je moja klijentela kosmopolitska, ta otkrića se često tiču državnika drugih zemalja, među kojima su na prvom mestu Nemačka i Francuska.

Čuvam u sebi sve te velike i male tajne, pošto mi profesionalna etika i dobri poslovni običaji zabranjuju da ih koristim, a moja vera me učvršćuje u tom zadatku. Nikada nisam prekršio to zlatno pravilo svoje profesije i stoga se ni najmanje ne bojim da me neko može smatrati manipulato-

rom ili dostavljačem. Već gotovo 20 godina podvrgavam se apsolutnoj disciplini ćutanja.

Ali u svim pravilima, čak i onim najstrožim, ima izuzetaka. U to sam se uverio i zbog toga mi je veoma neprijatno jer se oblast, u kojoj je moja lojalnost upravo iskušana, odnosi na jednu od najvećih zemalja na svetu – na Sovjetski Savez. Od toga kako će ova informacija biti tretirana može da zavisi mir u svetu.“

U tom trenutku svog ekspozea jasno vidim kako se Edvard Beneš lagano uspravio, što je očigledan znak da me pažljivo sluša. Nastavljam, sada već siguran da je zaista zainteresovan.

Da više ne bih održavao neizvesnost, idem pravo na stvar.

„Pre nekoliko dana, jedan od mojih najznačajnijih klijenata doneo je u moju banku veoma neobičan depozit. Ne radi se ni o zlatu ni o novcu, već o dosijeju koji je on smatrao da treba da mi preda u ruke, zamolvši me pritom da ga prosledim ka primaocu, ali pritom nije precizirao o kome se radi. Naravno, morao sam da se pred njim upoznam sa sadržajem dosijea i kada sam ga upitao da li taj dosije treba da bude uručen Josifu Staljinu, on je samo prokomentarisao: 'Ako vi tako kažete...' Tu tajanstvenu rečenicu shvatio sam kao potvrdu. Ne izdajući profesionalnu tajnu mogu da vam kažem da moj klijent ima ogromne interese u Sovjetskom Savezu.“

Prvi put me Beneš prekida:

„Divim se predanosti i efikasnosti švajcarskih bankara, ali teško mi je da poverujem da ste došli čak do mene da biste zaštitili interese svog klijenta!“

„Gospodine predsedniče, ne radi se samo o tome! Neke informacije se tiču i vas. Zbog toga vas molim da pažljivo pročitate ove dokumente.“

„Pošto ste upoznati s tim, šta sadrži ovaj dosije?“

„Jednostavno, dokaz o izdaji maršala Sovjetskog Saveza Mihaila Tuhačevskog. Ovaj briljantni oficir, koji je izuzetno popularan u Rusiji, namerava da svrgne druga Staljina i vrati ga na bogosloviju... Sve navodi na pomisao da su kontakti, u koje je stupio sa nekim silama kako bi ostvario svoj plan, naišli na dobar prijem.“

Mogli biste da mi kažete: zbog čega ne pustiti da sve ide svojim tokom i zašto ne pustiti Staljina, kada bude došlo do puča, da se snalazi kako zna i ume sa protivnicima. Imao sam na umu i to pitanje i tu misao! Ali sam isto tako shvatio da bi neku novu krizu u SSSR-u, mogla da iskoristi Nemačka kako bi stavila ruku na Austriju, na Sudetsku oblast i, što da ne, na komad Poljske. To bi, sasvim sigurno, dovelo do novog svetskog rata.“

Osećam da je Beneš u potpunosti zainteresovan. Nastavljam i iznosim najvažniji argument:

„Staljin štiti vašu zemlju, njegova moć odvratanja oslanja se na snagu Crvene armije. Ukoliko u njoj dođe do zavere protiv generalnog sekretara – šta će nacisti pomisliti o kredibilitetu ruske pretnje? Ta zavera dovodi u opasnost Čehoslovačku, gospodine predsedniče, i ja sam želeo da vas obavestim o tome.“

Kada se sve uzme u obzir, izuzetno je važno ništa ne poremetiti u krhkoj ravnoteži Evrope – bilo kakav novi trzaj mogao bi da ima dramatične posledice po čitav svet. Pošto nisam mogao direktno da prosledim dokumente koji su mi predati i s obzirom na to da mi se ukazala prilika da dođem u Prag kako bih istražio mogućnosti za finansijski sporazum između Francuske i Čehoslovačke u domenu državnih rezervi, zaključio sam da bi trebalo da iskoristim tu šansu da se sretnem sa vama kako bih vam predao ovaj dosije. Uveren

da je sama sudbina tako želela i zato sam se odlučio da ta dokumenta poverim Vama gospodine predsedniče, Vama koji ste istovremeno prijatelj i Francuske i Staljina.“

Edvard Beneš je shvatio da sam završio. Fiksira me pogledom, ustaje i počinje da korača po svom kabinetu kao što je to činio Hitler preda mnom pre nekoliko nedelja. Mora biti da je to navika velikih ovoga sveta – da hodaju dok razmišljaju. Ipak, ovog puta, ovo šetanje ne traje dugo. On se zaustavlja ispred mene.

„Razmišljam naglas, dragi gospodine, dopustite mi pre svega da vam kažem, nadajući se pritom da to nećete loše shvatiti, da ne znam ništa o vama sem da ste prijatelj jednog mog kolege iz Visoke škole političkih nauka sa kojim sam ostao u dobrim odnosima. Stoga bih morao da postupam sa najvećim mogućim oprezom i da ne srljam u ono što bi moglo da ispadne klopka. Mogli biste da budete provokator koji nastoji da me kompromituje sa jedne ili s druge strane.“

S jedne druge tačke gledišta, i pod uslovom da moje službe provere autentičnost ovih dokumenata, ovaj dosije je težak i mučan po čoveka koji je poznatiji po svojoj neustrahivosti nego po finoći svojih političkih analiza. Ne mogu da iz nesmotrenosti, ili preteranog opreza, ne obavestim svog prijatelja Staljina o opasnosti koja mu preti. Od generalnog sekretara, i vi to s razlogom ističete, zavisi bezbednost Čehoslovačke. Zato, ostajem neodlučan i zaista oklevam...“

Ćutim. Predsednik ne sme da stekne utisak da isuviše insistiram, moje angažovanje je dovoljno samo po sebi. Uveren sam da će Beneš sam pronaći rešenje za dilemu koja ga muči. Moja misija je ispunjena, verovatno iznad Rajnhardovih očekivanja, a ja sam duboko u sebi ubeđen da niko od njegovih agenata ne bi uspeo bolje od mene da obavi ovaj delikatni zadatak.

Čehoslovački predsednik me potom predaje svojim saradnicima kako bismo zajedno razmotrili celokupnu šemu, ovaj put veoma realnog, kretanja kapitala koji će krenuti iz Praga da bi završio u sefovima Francuske centralne banke.

Sagovornici sa kojima se srećem stekli su obrazovanje u francuskim školama, izuzev jednog bivšeg generalnog inspektora, jedinog preživelog iz austrougarske administracije. To nikome ne smeta jer dotični činovnik, iskusni finansijer očigledno revnosno sprovodi odluke svog ministra. Radimo bez predaha i za dva dana smo postavili temelje jednog ultratajnog sporazuma, toliko tajnog da se nikada neće saznati mnogo o svemu tome. Tokom ta tri dana i dve noći koje sam proveo u Pragu, uspostavio sam prijateljske odnose sa svojim domaćinima. Češki finansijeri razgovaraju veoma slobodno i razgovor može sasvim prirodno da se odvija na nemačkom a da to nikome ne smeta. Pričamo kao da se dugo poznajemo i zbog te prisnosti su nam otvorene sve teme, počev od politike.

Tada shvatam da sam verovatno potcenio strah koji uliva nova Nemačka, ne samo zbog suštine svoje politike, a to je žeđ za osvetom zapadu i želja da se povrate nemačke zemlje na istoku, već možda pre svega zbog forme: žestokih, pretećih i vatrenih Firerovih govora.

Nasuprot Francuzima koji se podsmevaju Hitlerovoj vagnerovskoj uzavrelosti, Čehoslovaci ga veoma ozbiljno shvataju i odmeravaju šta svaka rečenica i svaka reč znače u toj nepresušnoj bujici. Dobro se čuvam da ne kažem ono što znam o Fireru – da ne posvedočim o toj mešavini prepredenosti, urođenog znanja, prodornosti, glumatanja i nažalost ideološkoj zaslepljenosti i zabludi u odnosu na rase koje smatra nižima...

Kada bi moji sagovornici znali da sam se u više navrata sreo sa Hitlerom, ne bi nastupali sa toliko poverenja i sa tom spontanošću koja me osvaja. Savršeno shvatam da bi se oni, ukoliko bi trebalo da biraju između sovjetskog belog medveda i berlinskog mrkog medveda, opredelili za prvog.

Zahtevi Konrada Henlajna, lidera sudetskih Nemaca, takvi su da im se nikako ne može udovoljiti. Posle svakog ustupka Praga dolazi novi zahtev u skladu sa taktikom isprobanom u Sarskoj oblasti ili u Austriji. To je bure bez dna u samom srcu Čehoslovačke koje niko nikada neće moći napuniti. Ako se s tom analizom slaže predsednik Beneš, nema sumnje da će po svaku cenu želeti da neguje poverljive odnose sa gospodarom Kremlja. Daleko sam od toga da delim njihov optimizam i poverenje u moralnu čvrstinu druga Staljina, mada ne verujem previše ni u to da će kancelar Hitler poštovati svoju reč.

Ovih nekoliko dana me je uverilo u odluku koju će doneći predsednik koji treba da me primi nekoliko sati pre mog odlaska. Doček svakako nije topliji nego pre tri dana, ali ja vrebam trenutak kada će mi saopštiti zaključak u vezi s tajnim dosijeom. On pušta da čekam i detaljno me ispituje o rezultatima moje zvanične posete i pokazuje posebno interesovanje za sigurnost zlatnih zaliha njegove Centralne banke.

Te zalihe se povećavaju iz dana u dan zahvaljujući prodaji oružja, aktivnosti u kojoj se njegova zemlja specijalizovala. On mi stavlja do znanja koliko je značajno za opstanak češke nacije, uzgred, zaboravlja Slovačku, da njegova vlada može u određenom trenutku da raspolaže velikim manevarskim prostorom. U tom trenutku ne shvatam da mi on zapravo daje odgovor u vezi s mojom tajnom misijom izražavajući svoju zabrinutost za budućnost.

Konačno se pominje i dosije Tuhačevski, što on čini u jednoj veoma sažetoj rečenici: „Zadržaću vaš dosije, gospodine grofe, i zahvaljujem vam na tome.“

To je bilo sve, a i to je verovatno bilo mnogo, ali ja ću to razumeti tek mnogo kasnije. Jedan drugi gest će mi pomoći da bolje shvatim predsednikov stav. U trenutku kada se oprašta od mene, on otvara fioku svog radnog stola, izvlači iz nje jednu finu kutiju i pruža mi je bez ikakvog komentara. Osećam se glupo, ne usuđujem se da je otvorim pred njim i bez reči je stavljam u džep. Beneš deluje kao da ga to ni najmanje ne pogađa. Zahvaljujem mu i on mi se po prvi put osmehuje.

Nekoliko sati kasnije u svom kupeu, u vozu Prag–Pariz, konačno otvaram kutiju. U njoj se nalazi odlikovanje na kome je prikazan konj sa jahačem koji drži zastavu, a na reversu je figura žene koja iznad glave drži natpis **Za Svo-
bodu**. Crvena traka sa uspravnom belom prugom po sredini oivičenom dvema plavim lentama. Objašnjenja će uslediti kasnije i to iz usta Rožea Masona – radi se o prvoj čehoslovačkoj medalji ustanovljenoj posle rata da bi se ukazala počast dobrovoljcima koji su se borili protiv germanskih sila.

Ovog puta sa izvesnom dozom malicioznosti, priznajem, vraćam se direktno u Švajcarsku i ne svraćam ni u Berlin ni u Minhen. Pomalo mi prija da ostavim čitav aparat SD-a, a verovatno i samog Hitlera, da se peku na tihoj vatri. Konačno, svi ti divni ljudi koji mi dopuštaju da se izlažem svim mogućim opasnostima, mogu s vremena na vreme da dobiju poneku lekciju skromnosti. Uz to, izgleda mi mnogo mudrije da prvo ispričam celu priču Rožeu Masonu. Stoga je pukovnik taj koji uz obilje mera predostrožnosti, koje su za njega

pravilo, dolazi kod mene tokom vikenda odmah posle mog povratka: banka je zatvorena i moj stan je pust.

Šef švajcarske obaveštajne službe mi tada daje ključ za rešenje Benešove ćutljivosti. Pošto očigledno nije mogao da mi nedvosmisleno izloži svoje namere, stavio mi je do znanja da je maršal Tuhačevski u samom centru njegovih preokupacija. Davanje ovog vojnog odlikovanja jednom civilu poput mene, svedoči o zahvalnosti i ne samo čoveka već cele zemlje nadahnutom glasniku koji je blagovremeno upozorio Beneša od opasnosti koja preti!

Ja ga nisam prethodno obavestio o svom putovanju u Prag, ali Mason prihvata ovu vest sasvim spokojno. Začudo, u suočenju s njim vraćam se u poziciju učenika koji će polagati ispit iako je, po svemu sudeći, Rože Mason moj dužnik, jer ja pokrećem inicijative. U svakom slučaju, moram da priznam da se divim profesionalizmu ovog čoveka kojeg ipak ne smatram svojim prijateljem. Ova situacija je paradoksalna jer izdajem Rajnhardovo prijateljstvo kako bih sa savršenom lojalnošću služio onoga koji mi ništa ne pruža. Ili mi ipak nešto pruža – sigurnost da sam u svakom slučaju postao nešto više od običnog agenta i da u potpunosti zaslužujem poverenje koje mi poklanja tajna služba moje zemlje.

Dobijam potvrdu za to kada mi Rože Mason iznosi svoje mišljenje i ocenjuje da sam ispunio svoj deo ugovora, čak i mnogo više od toga. Za njega nema nikakve sumnje da će Kanarisov dosije biti predat drugu Staljinu i da će šef nemačkog SD-a od sada raspolagati jednom izuzetnom kartom koju će moći da iskoristi kada to bude pozeleo u igri sa sovjetskim tajnim službama.

Osnažen ovim uverenjem, zovem Rajnharda. Uspeo sam da ga dobijem telefonom što me navodi na pomisao da je

moj prijatelj ostavio veoma precizna uputstva u vezi s mojim pozivom.

„Gotfride, mislio sam na tebe.“

„Ne sumnjam u to“, kažem pomalo maliciozno.

„Pa?“

„Pa, obavljeno je!“, odgovaram što mogu skromnije.

„Odlično!“

Rajnhard mi je zahvalio, a zatim prekinuo vezu. Teško da bi se mogao i zamisliti kraći razgovor.

Glava VII

JOZEF GEBELS

Nisam morao dugo da čekam. Nepunih mesec dana posle mog putovanja u Prag, po ministarstvima počinju da kruže glasine po kojima se sprema zavera protiv generalnog sekretara Komunističke partije SSSR-a Josifa Staljina. Ova stvar prolazi gotovo nezapaženo u štampi i u javnom mnjenju.

Komunistički režim brižljivo filtrira informacije i čak ume savršeno spretno da manipuliše njima i da ih usmerava. *Pravda* (istina) – nije slučajno dobila to ime...

Gospodar Kremlja ni u kom slučaju nije neki ratni gospodar, ali od Lenjinovog odlaska postao je veliki tvorac predstava i legendi o ljudima na položaju. O tome bi mogli ponešto da kažu Kirov, Kamenjev i Zinovjev. I Trocki, takođe.

Uostalom, pogledi i skreću na tu stranu. Lav Trocki je upravo stigao u Meksiko gde se oseća bezbedno i nije nemoguće da ima na umu osvetu ili, plemenitije rečeno, da oktobarskoj revoluciji vrati njenu veličinu i prvobitni cilj. Tvorac Crvene armije još uvek može da računa na brojne prijatelje i pristalice u samom aparatu, što je Staljinu poznato i čega se

plaši. Uostalom, on ne prestaje da ih otkriva, da ih progoni i da ih šalje pred streljački vod.

Ali, ono što predstavlja novinu je što se prstom upire i na druge krugove. Moguće je da se radi o vojnom puču. Sovjetskom Savezu navodno preti vojni udar kao nekakvoj banalnoj južnoameričkoj zemlji. Izvršilac i budući korisnik puča bio bi Mihail Tuhačevski – crveni maršal. Daleki potomak jednog francuskog oficira Velike armije, drug izvesnog pukovnika De Gola iz zarobljeništva u Inglštatu, teoretičar savremenog ratovanja i čovek koji je ugušio pobunu mornara u Kronštatu. Ali, ova teza deluje veoma neverovatno poznavaočima Kremlja i drugim stručnjacima za taj sumorni svet koji se vratio u noć totalitarizma.

Mene, naravno, ne može da iznenadi prvo pominjanje ove priče. Ali, pravim se da ne znam ništa. I tako, prolaze dve, tri nedelje bez ijedne druge novosti. Kada konačno ponovo počne da se govori o ovoj aferi, ona eksplodira kao neki zlokobni mehur na površini močvare. Hipoteza se pretvorila u izvesnost: maršal Tuhačevski je optužen i uhapšen. Onaj koji je sproveo ovo hapšenje visokog rizika je čovek blizak Ježovu i sasvim novi član Centralnog komiteta – izvesni Nikita Hruščov.

Odmah sam shvatio da je pad najodlikovanijeg komandanta Crvene armije plod velike zavere u kojoj su učestvovali SD i Abver, ali i izdajice sopstvene stvari – NKVD kao i najviše instance Komunističke partije.

Istovremeno shvatam, a veoma mali broj nas to zna, da se to protivprirodno savezništvo moglo sklopiti samo zahvaljujući nevinim rukama nekih kolateralnih učesnika, zloupotrebljenih ličnosti kao što smo bili Edvard Beneš i ja. Daj bože da me velika istorija zaboravi i da zapamti samo imena onih čiji je zanat da varaju i obmanjuju.

Što se Berlina tiče, nemam nikakvih novosti. To mi potpuno odgovara i to ćutanje, možda naivno, pripisujem nastojanju Rajnharda Hajdriha da me zaštiti od bilo kakve indiskrecije. Koristim to što sam se udaljio od svojih obaveštajnih zadataka da se posvetim poslu do kojega mi je zaista stalo: reč je o proširivanju moje banke, odnosno o otvaranju novih filijala u centralnoj Evropi.

Poduhvat kome se posebno posvećujem je onaj u Pragu gde sam se udružio sa jednim Čehom – Novakom Toplicom. To mi je palo na pamet kada sam se vratio iz misije kod Edvarda Beneša i posle prilike koju mi je pružio moj prijatelj De la Burdone prenoseći mi želju jednog industrijalca koji se bavi naoružanjem iz Brna, tog gospodina Toplica, da otvorim jednu finansijsku ustanovu koja bi imala operativne odnose sa nekom švajcarskom bankom. Odmah sam se prijavio za taj posao, videvši u toj inicijativi najbolje opravdanje za nova putovanja u Češku. Moj saradnik me ohrabruje u tom pogledu i zbog toga na poslednjem spratu banke Toplic–Fon Adler opremam jedan funkcionalan stan. To je boravište koje spremam za slučaj da sreća nastavi da mi se osmehuje na obalama Vltave.

Prvih dana juna objavljena je vest: vojni sud je Mihaila Tuhačevskog i sedmoricu generala Crvene armije proglasio krivim za veleizdaju i osudio na smrt. Već sutradan stiže vest o njihovom pogubljenju. Nije se smelo dopustiti ni najmanje oklevanje, a još manje milost. Trebalo se nemilosrdno obračunati sa svakim pokušajem pobune. Staljin je morao da udari snažno i, što se toga tiče, moglo mu se verovati. Takva brzina nije imala presedana u istoriji: čak ni Francuska revolucija, u jeku terora, nije presuđivala svojim generalima uz tako potpuno odsustvo poštovanja prava na odbranu, niti ih je slala takvom brzinom na giljotinu.

Samim tim, počeo sam da shvatam da je otkrivanje takozvane izdaje Tuhačevskog samo trebalo da opravda već donetu odluku. Mukotrpan predaja dokumenata Rajnharda Hajdriha preko češkog predsednika ipak je bila formalnost. U suštini, Staljinu je trebalo samo formalno da se dokažu buntovnički planovi načelnika Generalštaba: on ga je već bio osudio na smrt. Nemačke obaveštajne službe, kada su prihvatile Ježovljevu ponudu, iako su u tome videle izuzetnu priliku da se oslobode najvećeg stratega Crvene armije, pre svega su služile mračnim planovima sovjetskog tiranina. Shvatam da sam, verujući da služim nemačkim interesima, i sam bio zloupotrebljen jer sam najviše koristio Staljinu.

Monika se slaže sa tom analizom, ali ne propušta da mi maliciozno došapne, kako bi smirila moju hrišćansku savest, da je u krajnjoj liniji moja intervencija pomogla oblacima da idu tamo gde ih vetar nosi... Nažalost, u pravu je. To je strašna cena mirne savesti: hladna odlučnost i zastrašujuća svirepost Staljina deluju mi, nakon svega, mnogo gore od kolerične agresivnosti i verbalne žestine gospodara Rajha.

Konačno, kada se sva prašina oko ove neverovatne afere slegla i kad su poslednji heroji Oktobarske revolucije nestali – mrtvi i pokopani, odlučujem se da otputujem u Nemačku. Izgovor mi pruža Firer lično i to u oblasti u kojoj ga nisam očekivao.

Da li je čitava ta mašinerija stavljena u pokret na njegovu inicijativu ili na inicijativu njegovog ministra propagande – doktora Jozefa Gebelsa – ne znam. U svakom slučaju, trijumfalni nacizam poprima akcente Svete inkvizicije, sudi dekadentnim umetničkim delima kako bi ih isključio iz nemačkog kulturnog nasleđa sa istom onom žestinom s kojom se obračunavao sa Jevrejima.

Nepunih mesec dana posle otvaranja izložbe francuske savremene umetnosti u Berlinu, dela galerije Valdorf Rihard iz Kelna zaplenjena su i prodana na licitaciji: reč je o delima Pikasa, Gogena, Van Goga, Kokoške i Munka. Nekoliko dana kasnije u Minhenu, posle izložbe umetnosti koju je Hitler ocenio kao degenerisanu, u prodaji se mogu naći slike Kandinskog, Paula Klea i Ota Diksa.

Sa zaprepašćenjem saznajem da će dela za koja se ne nađe kupac biti uništena! Kada list *Cirher cajtung* izveštava, bez ikakvog komentara, o ovoj odluci koju je doneo Firer lično, osećam da to predstavlja izuzetnu priliku i odlučujem da učestvujem u toj rasprodaji i da odmah krenem za Keln, a i za Minhen.

Veoma će smeli biti oni Nemci koji budu poželeti da kupe neka od ovih dela i cene će zbog toga biti jako niske. Nisam nikakav poznavalac umetnosti, ali moj osećaj za investicije mi ukazuje da je ovo dobar posao. Ja sam svakako novajlija u ovoj oblasti, ali se to nikako ne bi moglo reći za Leni koja je stručnjak u tom pogledu i koja već ima zavidnu zbirku slika.

Predlažem joj da me prati i ona to oduševljeno prihvata, podjednako srećna zbog mogućnosti da provede nekoliko lepih večeri kao i zbog izgleda da njena saradnja bude nagrađena umetničkim delima koja će povećati njenu kolekciju.

Potpuno mi je nepoznata vrelna Kelna koju otkrivam tog pravog kontinentalnog leta. Nikada do tada nisam kročio u Rajnsku oblast i ta zemlja mi se, za razliku od Bavarske, čini potpuno nepoznatom. Rajnski separatizam i dalje predstavlja iskušenje za dobar deo političke klase. Gering je to dobro shvatio kada je gradonačelnika Kelna, Konrada Adenauera, lišio svih funkcija, a zatim ga poslao u zatvor posle Noći dugih noževa iako je on sušta suprotnost jurišnim odredima Ernsta Rema.

Potpuno me osvajaju mir i tišina tog grada, čistota njegove srednjovekovne arhitekture, veličanstvenost njegove katedrale, najviše u Evropi, ali pre svega neizrecivi šarm šetalista kraj Rajne. Onaj koga nikada nije opila blagost letnje noći na terasama nadnetim nad rekom iz koje se širi pomešan miris vrba i lipa, nije upoznao niti zaista osetio Rajnsku oblast. Taj žamor, taj povetarac koji odiše nekim drugim vremenom, uistinu pokreće dušu i omamljuje čula.

Sreo sam se sa Leni na glavnoj železničkoj stanici. Maše mi izdaleka, čim me je ugledala. Čim sam stigao do nje, plava boginja mi velikodušno širi ruke i steže me u snažan zagrljaj. Ponovo osećam koliko je ta njena snaga i naslućivanje njenih mišića čine senzualnijom i poželjnijom od neke od onih tananih lutkica koje veruju da su neodoljive. Dugo se ljubimo, ne obazirući se na masu putnika koji nas guraju.

Licitacija se priprema kao neko sportsko takmičenje: treba ispitati teren, osmotriti kvalitet onih koji se nadmeću, proceniti raspoloženje organizatora i takmičara. Ne gubeći vreme, odlazimo u prodajnu salu u kojoj su izložena dela koja Leni proglašava izvanrednim i koja ispituje sa ozbiljnošću pravog aukcionara. Unosi svoja zapažanja u beležnicu, imena slika, autore i uz njih stavlja neke kabalističke znake koje samo ona može da razume. Pratim je bez reči, vodeći računa o svemu što nas okružuje, kao što to već izvesno vreme radim.

I tada primećujem u dnu sale čoveka u crnom kožnom mantilu, iako je veoma toplo, koji takođe posmatra i beleži bogzna šta u svoj notes. Očigledno, navike su u Gestapou veoma žilave. Shvatam da je ovaj tip ovde kako bi identifikovao provokatore koji dolaze da kupuju dekadentna dela koja su tako mrska režimu. Namerno ga uporno gledam, što na

kraju privlači njegovu pažnju i kada su nam se pogledi sreli, gotovo saučesnički mu se osmehujem.

„Poznajesh tog tipa?“, raspituje se Leni koja je primetila moju igru.

„Njega ne, ali znam iz koje je službe.“

„Došao je da posmatra kupce, zar ne?“

„Naravno, prilika je previše lepa da bi je propustio!“

U stvari, pitam se nije li gestapovac na posebnom zadatku i nije li možda zadužen za to da se pre svega interesuje za moju malenkost. Te misli sam zadržao za sebe.

Sutradan je licitacija. Kupujem dela o kojima mogu da sanjaju samo pasionirani kolekcionari: jednog Pikasa, dva Miroa, dva Šagala i desetak dela manje poznatih slikara koji će verovatno postati slavni ukoliko umru. Moja lepa prati-lja blista od radosti – jedan Šagal je za nju. Navela me je da kupim čitavu kolekciju po veoma umerenoj ceni. Onima koji bi osudili moj postupak, mogu da odgovorim čiste savesti da sam svakako spasao ta platna mnogo manje slavne sudbine nego što je oportunističko investiranje: na primer, spasao sam ih od lomače.

Kada smo obavili kupovinu, krećemo na put prema bavarškoj prestonici. U Minhenu već imam svoje utabane staze. Direktor hotela Bunenhof dovoljno je taktičan da uvek oslovljava sa *gospođo* sve mlade dame koje me prate i da se pravi kao da ih oduvek poznaje. Što se Leni Rifenthal tiče, ne mora mnogo da se trudi, jer nema potrebe da se pravi kako je zna. Kao jedna od najlepših žena Rajha, ona se redovno pojavljuje na naslovnim stranama časopisa i u filmskim žurnalima.

Predviđeno je da se prodaja održi u Hoftgartenu po završetku izložbe koju je Hitler lično otvorio 19. juna. Najavljeno je da će prodaji predsedavati jedna visoka ličnost, ali

njeno ime još nije otkriveno. Leni misli da se radi o Gebel-su, ja mislim da je u pitanju Gering, imajući u vidu njegovu sklonost ka spektaklima, njegov oportunistički, a pre svega njegovu pohlepu. Nismo dugo u neizvesnosti: Leni je bila u pravu i sada je zabavlja to da gleda ministra propagande u ulozi stručnjaka za modernu umetnost i sudije za estetiku. Pitam se da li prisustvo ovog visokog funkcionera koji nas oboje poznaje može da poremeti našu kupovinu. U svakom slučaju, za mene je to prilika da proverim svoju poziciju u nacističkom establišmentu i da iskušam lojalnost i pouzdanost svojih zaštitnika.

Izložena baština je impresivna. Sva remek-dela savremene umetnosti, pre svega nemačka, izložena su u prostranoj kružnoj dvorani Hofgartena i tako ova botanička bašta postaje jedna od najlepših u svetu. Kada smo ušli u centralni staklenik, Leni i meni zastaje dah. Iako je tu sve nasumično okačeno, bez nekog nastojanja da se bilo šta istakne, boje i forme prosto izviru iz te nekropole savremene umetnosti. Svako delo je u svojoj izvornoj lepoti, lepoti slikarevog pokreta, u izboru boja, u neobjašnjivoj alhemiji čulnih doživljaja.

Posetilaca nema mnogo i ja pažljivo pitam Leni da li bi joj smetalo ukoliko je prepoznaju, a ona mi odgovara razočaranim sleganjem ramena. Sedamo u prvi red. Ako već treba da se podnese izveštaj o našem prisustvu, neka bar naš ukus ne bude doveden u pitanje. Stoga nismo iznenađeni kada doktor Gebels ulazi u salu i seda kraj Leni koja se pravi da je oduševljena. Odmah započinje razgovor:

„Zaista nisam znao da ćete doći da prisustvujete povratku u ništavilo onoga što ja s teškom mukom mogu da nazovem slikama. Na kraju krajeva, umetnost je veliki dobitnik ove izložbe izopačenih dela. Veoma sam srećan što čovek tako istančanog ukusa kao što je baron Fon Adler svojim prisu-

stvom u našem poduhvatu estetskog čišćenja svedoči u našu korist.“ Zlurado se osmehuje dok me fiksira pogledom.

Pošto mi se obratio i samim tim mi dao za pravo da mu odgovorim, žurim da to učinim makar samo zbog toga da bih zaštitio svoju prijateljicu Leni.

„I vi ste čovek od ukusa, dragi doktore Gebels, i kao takav dobro znate da se u prirodi mogu naći svi mogući ukusi. Stoga mi izgleda teško da se generalno kaže za neka dela da su izvanredna, a za druga dekadentna. Poznato vam je koliko cenim Firera i to poštovanje se ne odnosi samo na državnika, već uopšte na čoveka, na umetnika i estetu. Došao sam stoga ovamo kao radoznalac, ali kao zainteresovani radoznalac. To znači da postoji velika mogućnost da kupim neke od ovih slika kojih vi želite da se otarasite.“

Da mu je neko uputio te reči, Gering bi eksplodirao, Hes bi prebledeo, ali Gebels ne menja izraz lica. Gleda me pravo u oči, netremice:

„Ne možemo da vas sprečimo da uzalud trošite svoj novac, dragi barone. Međutim, da li je razumno makar i indirektno podržavati takozvane umetnike koji nisu u stanju da naslikaju prepoznatljiv portret ili pejzaž, koji crtaju oblike bez glave i repa i koji zamazuju svoja platna drečavim bojama? Ne mislite li da izložba nemačke umetnosti koju je nedavno otvorio naš Firer više zaslužuje vašu pažnju?“

„Ko vam kaže da se ne interesujem za tu izložbu? Leni i ja nameravamo svakako da odemo i tamo, ali dragi doktore, sada se ovde upravo odvija prodaja zanimljivih slika a ja, kao dobar finansijski stručnjak, mogu da osetim dobar posao. Da li znate da će se dela ovih slikara, koje vi smatrate dekadentnim, kroz nekoliko nedelja izlagati u Parizu u uglednom muzeju Že de Pom kraj Luvra?“

„Ja ne spadam u one koji Pariz smatraju prestonicom dobrog ukusa i umetnosti. Francuzi su zaista dekadentan narod i vi koji ih dobro znate ne možete a da se sa tim ne složite!“

„Po cenu da vas razočaram, dragi doktore, ipak se ne slažem sa vama! Po mom mišljenju, Pariz je i dalje čudesna kulturna prestonica, a najbolji dokaz tome je što umetnici iz čitavog sveta upravo tamo hrle.“

Gebels se sprema da mi odgovori, ali krupni čovek na podijumu koji je seo preko puta nas, snažno udara drvenim čekićem po stolu označavajući da je prodaja počela. U neprekidnoj povorci ređaju se platna Kokoške, Kandinskog, Paula Klea, Ota Diksa, Emila Noldea – umetnika koji su svi u jednom trenutku živeli i radili u Nemačkoj.

Licitacija počinje sa veoma niskim cenama i ja krećem da dajem svoje predloge ne vodeći više računa o prisustvu ministra propagande. Kada se pojavljuje jedna Noldeova slika, osećam ruku na svom rukavu, to je Gebels koji mi jedva čujno šapuće:

„Trebalo bi da kupite ovu sliku...“ Ja to i činim ne pokazujući nikakvo iznenađenje i usredsređujem se na nastavak prodaje.

Na kraju licitacije, objašnjenje mi dolazi a da ga nisam ni tražio. Jozef Gebels nas uzima pod ruku, Leni i mene, i mi izlazimo zajedno iz sale formirajući tako veoma neobičnu trojku. Odmah sam shvatio da želi da nam objasni svoje iznenadno interesovanje za sliku Emila Noldea i trudim se da mu olakšam stvar dajući mu sledeći predlog:

„Dragi doktore, da li biste mi učinili veoma veliko zadovoljstvo i mojoj prijateljici Magdi uručili sliku koju ste mi savetovali da kupim?“

On zaprepašćeno ćuti. Koristim to oklevanje kao ohrabrenje i nastavljam svoju diplomatsku ofanzivu: „Ne vidim nijedan razlog da ne prihvatite da budete moj ambasador.“

„Ne, zaista ne, ali bih želeo pre svega da vam objasnim svoju reakciju. Da li znate da je Nolde član Nacističke partije i ja iskreno mislim da ima mnogo talenta. Ja sam to rekao Fireru i savetovao sam mu da se njegova platna izuzmu iz *degenerisanih* dela.“

„I onda?“, pitam ne krijući čuđenje.

„E, pa, zamislite, Alfred Rozenberg je uspeo da ga ubedi u suprotno...“

Rozenberg, intelektualac, teoretičar nacionalsocijalizma, jedan od inspiratora *Majn Kampfa*, čovek ispunjen mržnjom prema komunistima, Jevrejima, hrišćanima, Slovenima! Kako taj dogmatski i ograničeni duh ne bi mrzeo sve što ga prevazilazi? Oko njega se na sve strane čuju komentari o njegovom mogućem jevrejskom poreklu. Rozenberg – to zvuči sasvim *aškenazi* i on to zna. Sumnju koja se vezuje za njegovo očigledno jevrejstvo pothranjuju čistunci koji zaboravljaju da niko nije odgovoran za svoje poreklo. Otuda neodoljivo iskušenje da se pokaže najveća moguća revnost u judeofobiji po cenu lažnog i tragikomičnog koje u sebi sadrži ta ideologija krajnosti.

Antisemitizam Alfreda Rozenberga dostiže vrhunac kada je na sebe preuzeo objavljivanje *Protokola sionskih mudraca*, tog bezočnog falsifikata ruske carske policije koji je prevario brojne izdavače i čak stekao kredibilitet u očima mnogih. Što je prevara veća, veće su šanse da uspe, bar tako rado govori Jozef Gebels.

Ne poznajem Rozenberga i nemam nikakvu želju da ga upoznam. Čak i bez njegovog rasizma koji ide u krajnost i njegove karikaturalne judeofobije, lomača koju je organizo-

vao pre pet godina da bi na njoj spalio najlepša dela svetske literature bila bi mi sasvim dovoljna da zaokruži predstavu o ličnosti tog gnusnog čoveka. Taj varvarski gest javnog spaljivanja knjiga, svedoči u potpunosti o njegovom intelektualnom brodolomu i moralnom krahu.

S druge strane, moj put će se ukrstiti sa putem jednog drugog dostojanstvenika nove Nemačke i to u veoma neobičnim okolnostima.

Vratio sam se sa svog umetničkog putešestvija veoma zadovoljan svojim investicijama. Dok dva dragocena tereta slika kupljenih veoma povoljno, jedan iz Kelna, a drugi iz Minhena, putuju ka Švajcarskoj, ja se vraćam u Cirihi svojoj banci i svojoj kancelariji.

Naravno, nastavljam svoje poslove i ne propuštam da se obavestim o događajima koji u sve kraćim intervalima potresaju svet.

Građanski rat u Španiji loše se odvija po republikansku vladu zbog približavanja Hitlera i Musolinija, kinesko-japanski rat se širi do sovjetskih granica, a bliže nama, zaoštavaju se tenzije u Austriji i Čehoslovačkoj.

U svoj toj buci i graji, malena Švajcarska se okreće sama sebi, svojim planinama, svojoj neutralnosti i svojim bankama. Društvo naroda se iscrpljuje u potrazi za sporazumima koji će uzaludno pokušavati da zadovolje apetite jakih i odagnaju strahove slabih. Ali, kada se ima u vidu da su Etiopija i Libija, progutane u jednom komadu, postoji bojazan da bi ti krupni zalogaji mogli da izazovu i druge ekspanzionističke težnje.

Stiče se utisak da Nemačka nije zadovoljna ustupcima koje joj je učinila vlada iz Praga u Sudetskoj oblasti, niti izražava dobre volje kancelara Šušniga koji, da bi smirio Hitlera,

poziva u Austrijsku vladu ubeđene naciste i postavlja ih za ministre unutrašnjih poslova, vojske i finansija.

Moja bliskost sa visokim funkcionerima Rajha nije pomućena, ali ja više ne osećam isto zadovoljstvo kada učestvujem na mondenskim prijemima na kojima ima sve više uniformisanih ljudi koji se udvaraju plavokosim lepoticama – a one sve odreda luduju za malim čovekom sa čudnim brkovima. Više ne osećam nikakvu radost u vožnji zvaničnim limuzinama kraj svojih prijatelja iz SD-a. Nekako kao kroz maglu osećam da treba da se vratim na svoje mesto, da se više ničim posebno ne ističem.

U ovim nemirnim vremenima ponovo se usredsređujem na svoj posao i trudim se da budem neupadljiv u najvećoj mogućoj meri. Postarao sam se da moja porodična banka i dalje deluje pristojno, ništa više od toga, iako bi njena ekspanzija i njeni rezultati kod mnogih finansijera izazvali vrtoglavicu... Brižljivo prećutkujem svoje prihode, ne istupam više na profesionalnim forumima i prepuštam scenu svojim kolegama koji smatraju da moraju da izlažu svoje uspehe i profite. Umesto toga nastojim da služim svojim klijentima i da plasiram njihove uloge na najbolji mogući način po njih... i po mene. I tako sam iz dana u dan zaokupljen parafiranjem brojnih dokumenata, pisanjem uputstava, potpisivanjem dozvola za otvaranje računa i davanjem predloga za plasmane.

Jednog dana sam bio toliko udubljen u svoj posao da nisam čuo kada je ušla moja druga sekretarica koju sam morao da angažujem zbog proširenja obima posla. To je jedna veoma mlada devojka, tako mlada i sveža da čak i ne pomišljam da joj se udvaram. Konačno dižem pogled sa papira.

„Izvinite, Roz, nisam čuo da ste ušli, verovatno ste došli da me podsetite na moje obaveze?“

„Ne, gospodine, u pitanju je jedan posetilac koji traži da vas vidi a nema zakazan sastanak. Htela sam samo da vas upozorim da izgleda pomalo... čudno!“

„Ah, Roz, ako želite da izazovete moju radoznalost, neću moći da odolim. Ima li neko ime ta misteriozna ličnost?“

„Rekao je da se zove Karl Kraft.“

Karl Kraft? Ali, to je Honorije, mađioničar i vidovnjak, prvo veličanstven pa onda jadan, koga sam pre nekoliko godina izuzetno potištenog primio u Zefeldu. Ne bih se ni u jednu jedinu paru kladio na njega, toliko mi je izgledao bedan. Utoliko bolje, ukoliko je još uvek na ovom svetu, ali sećanje na okolnosti u kojima se oprostio od mene i ukrao mi pasoš ne čini da se baš radujem ovom susretu. Da li da ga primim ili ne? Moja radoznalost presuđuje u njegovu korist.

„Uvedite ga, Roz.“

Kada se okrenula posmatram fino izvajane noge i lepu siluetu moje mlade pomoćnice, ali taj kratkotrajni utisak nestaje jer ga briše moje sećanje na Honorija. Sećam se tog jadnog čarobnjaka i njegove smetenosti, pa očekujem da se i sada pojavi u onako žalosnom stanju i da ponovo zatraži pomoć i sredstva da bi pobegao od Gestapoa i njegovih ubica koje su mu na tragu.

Na postavljeno pitanje odmah dobijam odgovor... u najmanju ruku iznenađujući. Jedva mogu da prepoznam čoveka koji ulazi u moju kancelariju. Bodar, siguran u sebe, obučen u elegantno odelo s prslukom, sa bledoplavom kravatom i asortiranom džepnom maramicom, u tamnim cipelama sa diskretnim sjajem. Puštam ga da priđe i pritom ne napuštam svoju fotelju. Trudim se da delujem nepristupačno – izraz lica koji uglavnom rezervišem za loše platiše – i kažem:

„Dobar dan, g. Kraft, čini mi se da ste se tako zvali poslednjeg puta kada smo se videli? Želim da vas podsetim da smo u banci i da lopovi ovde nisu dobrodošli... Ipak, ukoliko možete da se uzdržite od praktikovanja svojih većtina... sedite.“

Honorije je poslušao i seo. Ne zbunivši se, ali nastojeći da deluje malo manje sigurno, počinje svoje pravdanje:

„Gospodine barone, potpuno ste u pravu što me podsećate na moje greške iz prošlosti i na moju bezobzirnost. Čak ste bili toliko plemeniti da mi dostavite sumu novca koja mi je spasla život.“

„Nemojmo preterivati. Želeo sam samo da vam pomognem da prevalite jedan težak trenutak.“ Uprkos tome što sam se potrudio da ispoljim prigodne znake netrpeljivosti i uprkos samom sebi, osećam da moj odbrambeni mehanizam slabi. Taj čovek zaista poseduje urođeni dar. Kao prepređeni psiholog on oseća tu promenu u meni, ali se ne trudi da izvuče korist iz toga. Naprotiv, on nastavlja poniznim tonom.

„Vi ste za mene bili pravi čarobnjak, a verujte mi, ja se razumem u magiju. Jedva da se može poverovati u moju priču. Dali ste mi mnogo više od novca, pokazali ste velikodušnost time što ste mi oprostili krađu zbog koje se i danas stidim i što ste mi dali lekciju dobrote koju sam se trudio da iskoristim na najbolji mogući način. Dopustite mi da vam ispričam tu priču.“

Promrmljao sam nešto što verovatno liči na odobravanje jer je on odmah nastavio.

„Kada me je tajna policija na intervenciju sa visokog mesta pustila na slobodu vrativši mi teška srca novac koji ste mi vi bili velikodušno poklonili, obuzelo me je osećanje stida. Taj osećaj je bio tako snažan da sam odmah počeo da

razmišljam o načinu koji bi u najmanjoj mogućoj meri bio nečastan da iskoristim tu drugu šansu koja mi je pružena.

Proviđenje je tada poslalo na moj put stvorenje još očajnije od mene, ženu koja je hodala trotoarom i koju sam nehotice gurnuo. Nesrećnica je pala i ja sam požurio da joj pomognem. Nisam mogao da joj odredim godine. Međutim, iščašila je članak i trpela je nesnosne bolove čim bismo pokušali da je podignemo. Srećom, brzo su stigla kola hitne pomoći i odvezla je u bolnicu. Smatrao sam da treba da je otpratim pošto nije bilo nikog drugog ko bi to učinio. Stoga sam obavio formalnosti oko prijema i ostavio kao zalag svoj novac, ne brinući se šta bi moglo da mi se dogodi.

Nisam bio bogatiji nego pre, ali sam umakao svojim progoniteljima i usvojivši vaš velikodušni i nesebični stav, povratio sam nešto nalik na ponos. Znae, naš susret je čudesno delovao: Gestapo je konačno prestao da se interesuje za mene i ja sam postao bolja osoba.“

Čudesno, kažeš... ne baš toliko ukoliko si pomenuo moje ime Himlerovim kerberima. Oni su sigurno brzo stupili u kontakt sa Hajdrihom – i verovatno se tako dogodilo to čudo. Osmehujem se u sebi zbog tog iznenadnog gubljenja interesovanja u Gestapou jer sam doživio nešto slično. Naravno, ništa ne govorim o tome svom sagovorniku, a što se tiče toga da li je ova simpatična varalica postala bolji čovek – e to bi, po mom skromnom mišljenju, zaista predstavljalo pravo čudo...

Obuzet takvim mislima ne mogu da se ne nasmešim. Honorije to shvata kao znak ohrabrenja i nastavlja svoju priču.

„Upravo sam hteo da napustim bolnicu kada me je jedna bolničarka pozvala i zamolila da odem da vidim bolesnicu

koja me je tražila. Ne znajući na kakav ću doček naići, pošao sam za mladom ženom u beloj uniformi.

Kada sam ušao u sobu, nisam lako prepoznao jednu ženu sa ulice koja se, u ovom neobičnom dekoru, preobrazila u još uvek lepu damu, sa sjajem zrelosti četrdesetih godina, koja me je ljubazno dočekala sledećim rečima: 'Evo mog spasioca. Želela bih da vam zahvalim i da vas upoznam.'“

Očigledno, mag mi više ne priča o čudu, u pitanju je prava-pravcata bajka, radi se čak i o Uspavanoj lepotici... Prepredeni Honorije, neće se on tako lako promeniti. Ali, ne prekidam ga i on nastavlja.

„Ponudila mi je da sednem pored nje. Poslušao sam bez reči. Pružila mi je tada svoju nežnu ruku i ja sam se naklonio da bih je poljubio. Kada sam je dodirnuo usnama osetio sam snažnu aromu finog parfema i kada sam se uspravio i pogledao je u oči, ona mi je jednostavno rekla, kao da mi čita misli: 'Šanel broj pet.'“

Ali, kako ste znali? – upitah zbunjeno.

'Morate znati, gospodine, da sam ja medijum i da mnoge paranormalne pojave koje su neobjašnjive za obične, smrtno ljude, meni su sasvim jasne. Čim sam vas ugledala na ulici, prepoznala sam vas kao takvog. Bio je to pravi šok za mene jer sam bila u dubokoj depresiji, pa sam čak pomišljala i da sebi oduzmem život. Shvatila sam da Bog to ne želi i da do mog pada nije došlo slučajno!'

Ne ljutite se na mene?

'Naprotiv, zahvalna sam vam utoliko više što sam saznala da ste uplatili kauciju za moje lečenje i da ste za to dali sve što ste imali kod sebe.'

Protestovao sam dostojanstveno, ali mi gospođa nije dopustila da nastavim.

Drugo: komešanje u nekim političkim sferama koje jačaju kontakte sa Velikom Britanijom, posebno sa lordom Halifaksom i lordom Hamiltonom. Želeo bi da ima više informacija o ulozi nekih visokih nacističkih dostojanstvenika – Geringa, Hesa, Himlera, pa čak i Hitlera – u tim nastojanjima. Pre svega želi da zna kakva je Hajdrihova pozicija u tom poduhvatu.

Onda je Rože Mason zaključio: „Možete li da mi pomognete da to jasnije sagledam kako bih procenio verodostojnost svih tih glasina?“

„Mogu da pokušam, ali kako mislite da treba da postupim?“

„Najbolje je da se vidite sa Hajdrihom i da ga pitate o tome.“

„Ali, kakav bih izgovor mogao da imam za susret s njim?“

„Pa dobro, mogli biste da popričate s njim o avanturi sa Petenom. Siguran sam da će ga to zanimati!“

„Ali šta da mu kažem?“

„Slušajte, čitav taj poduhvat je propao, nema mnogo toga da se krije, možete mirne savesti da mu ispričate o svom putešestviju u Viši.“

„Sve?“

„Da, ili gotovo sve... predstavice mu taj plan kao svoju inicijativu!“

„Moju inicijativu?“

„On će svakako umeti da ceni to što ste želeli da, izazivanjem podela u francuskoj opoziciji, pomognete Nemačkoj!“

„Nisam baš siguran u to! Prvo, on nije bio upoznat sa ovim, drugo, doživeo sam neuspeh!“

Mason se nikako nije dao pokolebati: „Slušajte me pažljivo:

Prvo, objasnite mu da ste nameravali da zatražite njegovu pomoć kada dođe do bekstva, ali ste prethodno hteli da se uverite da će zatvorenici biti uopšte voljni da sarađuju.

Bez tog preduslova, koji nije iziskivao njegovu pomoć, smatrali ste da je besmisleno da mu se tim povodom obraćate, a kamoli da tražite bilo šta od njega.

Drugo, malo se posipajte pepelom i laskajte mu. Recite kako je očigledno da bi ta operacija svakako uspela, samo da ju je on kojim slučajem organizovao... Nastojte da ga odobrovoljite pre nego što počnete da ga ispitujete o onome što nas zanima.“

„Dobro, to bi moglo da prođe – priznao sam – ali kako da pristupim temi koja vas zanima a da to ne bude sumnjivo?“

„Jednostavno ga pustite da govori. Rajnhard vas dobro poznaje, ceni vas i veruje vam. Vaši saveti su mu često bili od koristi, da i ne govorimo o vašim uslugama... Videćete da neće oklevati da zatraži vaše mišljenje.“

„Ali, konačno, treba da ga usmerim na pravi put!“

„Pa dobro, ukoliko se ne ukaže prilika, pitajte ga onako uzgred da li Himler, kao neki lakovernici, veruje u okultizam, astrologiju itd. Ali, budite spokojni, Gotfride, već će se ukazati prilika da u toku razgovora pristupite toj temi, videćete...“

Bio sam pomalo zbunjen: navesti Hajdriha da priča o bilo čemu što nije usko vezano za predmet njegovog interesovanja nije baš lak zadatak. Rajnhard kaže samo ono što želi da kaže...

Dva dana kasnije telefonirao sam svome prijatelju. Nažalost, mogao sam da razgovaram samo sa njegovim sekretarom. Tokom istog tog popodneva Rajnhard je pozvao mene.

„Gotfride, drago mi je što te čujem, šta mogu da učinim za tebe?“

„Slušaj, malo je delikatno govoriti o tome telefonom, možemo li da se vidimo?“

Predložio mi je da se sastanemo sledeće nedelje u Minhenu i ja sam odmah prihvatio taj njegov predlog.

Glava XII

BELA KULA

Stigao sam u Glokenštrase gde sam dočekan sa uobičajenom pažnjom. Hajdrihov sekretar Ginter odmah me je odveo u njegovu kancelariju.

„Dakle, mom prijatelju bankaru je potrebna moja pomoć?“

„Možda bankaru i nije, ali prijatelju svakako jeste!“

Pre nego što sam počeo da pričam, pažljivo posmatram Rajnharda. Deluje mi zabrinuto. Imao sam utisak da mu misli lutaju negde drugde, verovatno lete ka Češkoj koju Fon Nojrat ne drži baš čvrstom rukom. Znam da bi on rado bio u Pragu i osećam da ga je obuzela ideja da konačno preuzme protektorat u svoje ruke.

„Evo, pažljivo te slušam.“

Ispričao sam Rajnhardu za neuspeh koji sam doživeo u Višiju. U početku je izgledalo da ga moja priča preterano ne zanima. Ali od trenutka kada sam pomenuo ideju o slabljenju De Gola, počeo je da me posmatra sa više pažnje. Kao i obično, saslušao je celu moju priču ne prekidajući me, da bi me onda upitao:

„Rekao si mi da si video Petena? Ali, kako ti je to pošlo za rukom?“

„Posredstvom izvesnog Žozefa Darnana, pravog heroja i to iz oba rata. Taj čovek je blizak Petenu, pa sam iskoristio to njegovo poznanstvo.“

„Svakako, ali zbog čega si želeo da tražiš od maršala Petena dozvolu da se sastaneš sa francuskim političarima kojima treba da sudi Vrhovni sud iz Rioma? Otkud ti ta ideja?“

Nasmešio sam se tako prirodno da mislim da sam ga ubedio:

„Ideja je moja, niko mi je nije sugerisao. Ali, ako baš hoćeš da znaš, to mi je palo na pamet u toku jednog razgovora kada se neko naivno začudio što se tako odvlače pred sud ljudi odgovorni za jedan poraz. Osim kada su u pitanju slučajevi izdaje, koji se kažnjavaju izvođenjem pred streljački vod, nema nikakvog interesa da se osudi politički protivnik ili čak dojučerašnji neprijatelj, jer uvek postoji opasnost od rehabilitovanja tog protivnika.“

Bolje je pribegavati progonu, kao što su to činili Rimljani, kao što su to učinili Englezi sa Napoleonom. Dakle, ukoliko Daladje, Blum i njihovi kompanjoni imaju ideju da odu u severnu Afriku, oni bi odmah postali rivali generala De Gola. Međutim, ta kombinacija je polazila od jedne pretpostavke...“

Zastao sam, trudeći se da poprimim izraz lica.

„Rekao si mi isuviše, Gotfride, ili nedovoljno. Nastavi.“

„Dobro. Pošto pokušaj već nije uspeo, mogu da ti kažem šta sam nameravao.“

Rajnhard je naćulio uši kao lovački pas koji vreba plen.

„Eto! Da bi te ličnosti mogle da se diče, na primer u Alžiru, slavom i hrabrošću onih koji se suprotstavljaju Višiju,

bilo je potrebno da se oslobode sami, da ni na koji način ne duguju Petenovoj vladi svoju slobodu.“

„Da pobegnem?“

„Upravo tako. Jasno je da bi to bekstvo, koje bi izveli ljudi koji su već odavno izgubili sportske veštine, istovremeno iziskivalo pomoć spolja, ali bi pre svega bilo potrebno da oni sami prihvate da izvedu taj poduhvat. Jasno ti je da sam želeo da se u ovo poslednje lično uverim.“

„Dragi Gotfride, manevar koji si zamislio i čak pokušao da ostvariš zaista je veoma spretan. I ja, kao i ti, mislim da bi to veoma koristilo našim interesima zbog toga što bi to rascepalo i oslabilo francuski otpor u skladu sa starim dobrim principom *zavadi pa vladaj*. Ali, ipak moram da ti postavim još dva pitanja. Pre svega, zbog čega mi ništa nisi rekao? Zatim, ko je trebalo da te prati u tom poduhvatu? Uopšte ne mogu da te zamislim u ulozi nepristrasnog dobrovoljca koji organizuje operaciju te vrste. Prvo, za nešto takvo potrebno je mnogo novca, drugo, bila bi ti neophodna i pomoć prekaljenih profesionalaca koji ti jednostavno nisu na raspolaganju! Stoga sam apsolutno siguran da nisi nastupao bez nekih zadnjih misli. Da li se varam?“

„Čak i kada bih hteo da te prevarim, Rajnharde, ne bih uspeo... tvojoj pronicljivosti nema ravne. Ipak, uveravam te da sam mislio da postupam dobro...“

Ponovo sam načinio pauzu.

„Zaista je šteta što se nisi posavetovao sa mnom!“

Nastavio sam svoje izlaganje laskajući mu.

„I ja sada žalim zbog toga, ti bi svakako to bolje obavio, ali slušaj! Da sam dobio njihovu saglasnost, svakako bih došao da o tome porazgovaram s tobom! A ti bi se već snašao da organizuješ njihovo bekstvo i da ih pustiš na slobodu... i

to verovatno na nekom mestu gde bi mogli da naškode De Golu!“

„I da počnu svoju podrivačku delatnost izazivanjem podela u pokretu otpora...“, dopunio je Rajnhard.

Zaćutao sam, a ni Rajnhard nije dugo progovarao.

„Ipak, zahvaljujem ti na informaciji. Uostalom, možda je to ideja koja se još uvek može iskoristiti“, dodao je najzad sa saučesničkim osmehom.

„Kako to misliš?“

„Pa, dobro, vidiš, Englezi računaju na francuski pokret otpora i slabljenje tog pokreta bi značilo da im se oduzima malo nade... A ukoliko bi im se oduzela nada, možda bi ipak bili voljni da pregovaraju o časnom miru sa Rajhom!“

„Englezi? Rajnharde, ti to ozbiljno govoriš?“

„Vidi, Englezi su razumni ljudi. Maltretirani su na svim frontovima, Amerikanci nastoje da se izvuku i zaklone iza svoje neutralnosti, Sovjeti su naši saveznici, Francuska je poražena. Misliš li da bi odbili mir hrabrih koji bi Firer mogao da im predloži?“

Ni reč nisam progovorio.

„U takvim okolnostima, Gotfride, časni mir sa Englezima jeste nešto o čemu se može razgovarati! Zar nije tako?“

Iskoristio sam tu priliku da krenem u ofanzivu.

„Ne! Ne verujem da bi, racionalno, to bilo moguće, ali, konačno, nisam ni vidovnjak ni vrač! Radije pitaj stručnjake iz Anenerbea, onog vašeg društva za proučavanje drevnih mudrosti!“

Hajdrih deluje iznenađeno.

„Ja s tobom ozbiljno govorim, Gotfride!“

Odlučujem da iskoristim svoju prednost.

„Ozbiljno! U tom slučaju, reci mi ozbiljno kako je moguće da je Himler, to čudovište logike, hladan i proračunat,

mogao da osnuje jedan tako ezoterijski institut kao što je Anenerbe?“

Hajdrih se nasmešio: „Znaš kako, Gotfride, ta priča nije baš tako jednostavna! Moraću ipak da ti objasnim neke stvari.

Ne treba tek tako lakoverno podlegati grotesknim pričama. U stvari, trebalo bi jednom zasvagda stati na put olakim tvrdnjama da se Himler pri donošenju velikih odluka obraća medijumima i drugima koji se bave okultizmom.

Istina je sasvim drugačija! U tim svojim istraživanjima Himler pokazuje istu onu metodičnost koju pokazuje i u svom policijskom radu.

On je Anenerbe osnovao da bi sakupio izjave vidovnjaka, astrologa, čarobnjaka koji su tokom vekova izricali proročanstva, da bi izvukao iz starih mudraca sve što su mogli izreći o filozofiji države, o umeću vladanja. Upravo tu istaknuti stručnjaci u svim disciplinama nastoje da prikupe mišljenja onih koji su na svim mestima i u svim vremenima bili savetnici raznih kraljeva.

Zadatak Anenerbea može da se definiše kao prime-na drevne mudrosti na savremeni život. Ali, to je takođe i korisno propagandno oruđe: njegove publikacije imaju veoma veliki tiraž. Upravo zahvaljujući tome što Anenerbe deluje kao multidisciplinarni institut, Himler je bio u prilici da organizuje ciljano curenje informacija ka inostranstvu – raznih tajni koje je trebalo brižljivo filtrirati!“

I zaista, ono što mi Rajnhard sada govori razložno će objasniti Masonu navodnu Himlerovu strast prema misticismu. U pitanju je dakle više manipulacija, nego pravo verovanje u natprirodne sile.

Isto tako, od Hajdriha sam saznao da postoji jedno tajno ezoterijsko društvo – Red Tule – koje finansira SS, a jedan od

pokretača tog društva je niko drugi do Rudolf Hes. *Stižemo dakle do ozbiljnih stvari!*

„Hes! – ponavljam začuđeno – ali mislio sam da ga Himler mrzi, a ti mi sad kažeš da ga podržava u ezoterijskim istraživanjima?“

„Tačno tako, i kao što znaš ni ja ga ne volim previše, ali doći ćemo i do toga.“

Hajdrih mi dugo priča o Hesu. Po mišljenju mog prijatelja, ne treba imati iluzija, iza fasade ezoterijskog insistiranja na pripadnosti „plemenitom nordijstvu“ i sveg tog folklor-nog spiritizma postoji jedan vrlo realan, materijalistički cilj. Taj cilj je da se stvori jedna nova metodologija kako bi se ojačao kult ličnosti pokazivanjem uloge psihičke moći i uticaja zračenja nekih izuzetnih bića na sudbinu sveta.

Upravo to se dogodilo sa područjem Ultima Tule, naj-daljeg severa, dalekom i misterioznom zemljom iz antičkog doba i srednjeg veka: okultizam je bio jedna od onih graničnih oblasti još nepoznatih i neistraženih u ljudskoj psihi. Da bi mi to ilustrovao, Hajdrih mi citira Hesa: „Verujemo da Firer sledi jednu višu vokaciju, višu misiju za koju je predodređen u stvaranju nemačke sudbine.“

Svi Hesovi govori prepuni su te hitlerovske metafizike koja zahteva da naraštaj, koji je dovoljno srećan da živi u Firerovo vreme, zbog toga blagosilja svoje providenje. Svakako, prolazak tog naraštaja kroz svet sličan je oluji punoj gromova i munja, ali se iza pretećih oblaka već pomalja sunce pobede.

Rajnhard nastavlja da mi citira Hesa: „Nemačka će živeti zbog toga što Adolf Hitler živi, Bog čuva Adolfa Hitlera, Bog je uz Nemačku.“

U svojoj egzaltaciji, Hes sluti da je cela vasseljena podređe-na ritmu velikog klatna istorije čije je kretanje usaglašeno s

alternativnim ciklusom koji određuju više sile: plima i oseka, svetlost i tama, život i smrt. Te iste nebeske sile odlučuju o dolasku Mesije koji obrazac svoga ponašanja nameće celoj zajednici. Adolf Hitler je u tom viđenju sin nebeski, sublimirana emanacija božje volje, biće koje će vladati celim tim kontinentalnim carstvom koje je postala Nemačka.

Još uvek ne mogu da verujem svojim ušima:

„Čekaj, molim te, retorički efekti i propaganda su jedna stvar, ali da li, po tvom mišljenju, Hes zbilja u sve to veruje?“

„On je zaista uveren u to!“ Moj prijatelj ne može a da se ne nasmeši.

„Ipak, iza tih mističnih zanosa stoji nešto drugo!“ Rajnhard ponovo postaje ozbiljan.

„Naučni metodi u korišćenju ezoterije i istraživanju uticaja okultizma na psihi suštinski su zadaci Reda Tule. Himler smatra da će Gebelsova propaganda umeti da iskoristi rezultat tih istraživanja kako bi se psihologija masa natopila mitovima o Firerovoj nepogrešivosti i o nepobedivosti nemačke armije.“

Zatim dodaje: „Ali, u stvari, kada je reč o Hesovim sklonostima prema ezoteriji, Himler pre svega računa na to da ih iskoristi ne bi li ga se oslobodio.“

Hajdrihova priča me je veoma zanimala. Čutao sam i on je nastavio:

„U Krugu Tule uvrežilo se mišljenje da bi delovanjem na Britance bio moguć jedan drugi, novi Minhen. Nije li profesor Karl Haushofer postigao neverovatne rezultate kada je krišom 1938. godine uticao na duh britanskog pregovarača, lorda Halifaksa, koji je bio u misiji arbitraže u vreme afere sa Sudetskom oblasti? Čehoslovačka je posle toga pala kao zrela kruška... Hitler me je zadužio da predložim jedan plan i jednog pregovarača u pokušaju da ponovimo isti manevar!“

Fiksirao me je pogledom, a zatim nastavio:

„Ko bi mogao biti kvalifikovaniji od Hesa za misiju takvog značaja?“

Hajdrih je naslikao profil pregovarača sa svojim savršenim profesionalizmom i, naravno, sve je ukazivalo na Hesa – njegov položaj Hitlerovog naslednika, njegovo poznavanje engleskog jezika i psihologije Britanaca, njegovo obrazovanje; kao stručnjak za geopolitiku, bio je asistent Haushofera. Konačno, poslednji ali značajan argument – lično poznaje uticajnog lorda Hamiltona i može sopstvenim sredstvima da ode u Veliku Britaniju.

„Pored svih svojih znanja, Hes ima veru – on zaista veruje da mu je predodređena jedna viša misija – da spase civilizaciju od apokalipse! Da zaštiti Zapad od boljševizma – to ti je njegov pristup: geopolitika uz izvesnu dozu ezoterije!“, rezimira moj prijatelj.

Iako Hes veruje da ga providenje služi, treba verovati da sudbina pre svega služi Hajdriha. Naslućujem de se šefu SD-a ukazala odlična prilika da svede stare račune.

Ukoliko bi čitava ta afera uspela, Hitler bi mu bio većito zahvalan što je pripremio, organizovao i potajno i uspešno vodio pregovore koji su, po svemu sudeći, izgledali nemogućci. Ukoliko bi plan propao, Rajnhard bi se definitivno otarasio Hesa koga bi Englezi neizbežno zadržali kako bi ga iskoristili za svoju propagandu. U oba slučaja, Rajnhard Hajdrih bi izašao kao pobednik. Bila je to igra koju je najviše voleo da igra.

„Dakle, Gotfride, šta misliš?“

Jednom sam i ja ostao apsolutno bez reči. Sve što sam mogao bilo je da samo tiho uzdahnem u znak divljenja zbog razmera i obrazloženja ove intrige. Rajnhard mi je izgledao dvostruko zadovoljan – kako zbog makijavelizma svoje intri-

ge, tako i zbog mog nemog odobravanja. Kada sam se malo oporavio od zaprepašćenja, upitao sam ga:

„Ali, Rajnharde, kako ćeš reći Hitleru da je Hes najbolji mogući pregovarač. Firer dobro zna da ti nije prirastao za srce... On se oštro usprotivio tvom naimenovanju u Pragu!“

„Pa, jednostavno zbog toga što je to istina! On je drugi čovek Partije, govori engleski i anglofil je, stručnjak je za geopolitiku i, konačno, on je pilot. Ne volim Hesa, ali on je najkvalifikovaniji i najmotivisaniji. Mislim da Hitler mora da ceni moju iskrenost i da će odobriti moj izbor.“

Zanemio sam.

„Dakle, ukoliko doček bude povoljan, Englezi će se neizbežno osetiti polaskanima zbog nivoa i kvaliteta pregovarača!“ dopunio je moj prijatelj.

„Inače?“

„Inače će Hesovi postupci obavezivati samo njega!“

„Šta time hoćeš da kažeš?“

„Pa, dobro, reći ćemo da je u pitanju lična, pojedinačna inicijativa jednog rastrojenog čoveka, očajnog zbog sukoba sa Engleskom, čoveka koji se odlučio na taj potez u plemenitom ali naivnom nastojanju da spase mir!“

„Da ga Englezi prikažu kao ludaka, to još mogu da shvatim, ali da Nemci kažu da je drugi čovek režima neuravnotežen, to je zaista groteskno i opasno!“

„To nikako ne bi bila prijatna situacija, ali вреди pokušati, zar ne?“

„I Hitler se slaže sa tim?“

„Naravno i, videćeš, ako dođe do toga, on će preuzeti svoj deo odgovornosti!“

„Ukoliko Englezi odbiju da pregovaraju, on će reći da je njegov imenovani naslednik zapravo ludak?!“

„Ne, naravno, Gebels će pripremiti nešto ubedljivije... u pitanju je idealista koji je dopustio da padne u zamku perfidnog Albiona i tako dalje, već kako sledi...“

„Ali Hes, za njega je to praktično samoubistvo!“

„O, kad bi Hitler zatražio od njega da se žrtvuje, on ne bi oklevao; Hes svakako ima svojih mana, ali su njegova hrabrost i lojalnost van svake sumnje!“

Očigledno je da će Hes obaviti tu misiju. Vidi se da je Rajnhard sve predvideo.

Pohvalio sam tu njegovu temeljitost i zahvalio mu na poverenju. Moj prijatelj je nastavio na najspokojniji mogući način:

„Gotfride, ako ti otkrivam jedan tako razrađeni plan u vezi sa tako delikatnom temom, onda je to jednostavno zbog toga što si mi potreban!“

Ovoga puta sam zaista bio iznenađen.

„Konačno, izgleda da se sve neverovatno dobro uklapa i ja zaista ne vidim kako bih ja mogao da ti pomognem u tom poduhvatu?“

„Evo: treba ubediti Hesa da ode što je moguće pre, pre juna!“

„Zbog čega?“

„Pripremaju se velike stvari...“

Vidi se da moj, do sada, tako rečiti sagovornik ne želi da mi kaže ništa više, ali ja sam uporan...

„Misliš, na istoku?“

Rajnhard me gleda u oči ne trepnuvši. Očigledno je da sam shvatio. Mason će biti zaprepašćen. SSSR je sledeća Hitlerova meta! Mir sa Englezima, ili čak primirje, osigurali bi Hitlerov trijumf i omogućili bi Vermahtu da porazi i slomi Crvenu armiju, uz koncentrisanje ogromnih resursa

isključivo na Istočni front. Pokušavam da prikrijem svoje zaprepašćenje i nastavljam:

„Konačno, još uvek ne vidim kako bih ja mogao da utičem na Hesov odlazak, iako shvatam redosled događaja?“

„Ne ti, ali svakako jedan tvoj prijatelj!“

„O kome govoriš?“

„O tvom sunarodniku – Honoriju!“

Ostao sam potpuno zapanjen. Rajnhard je zaista mislio na sve. Honorije je, da tako kažem, moj poznanik, vidovnjak... i dužnik.

„Ali, Rajnharde, on stvarno nije moj prijatelj, nisam ga video godinama, čak ne znam ni gde se nalazi, niti...“

„Verujem da ćeš ga pronaći.“

„Slušaj, ti i sam možeš da zahtevaš od njega sve što želiš, zbog čega taj zaobilazni put?“

„Zbog toga što će s tobom sve ići mnogo bolje, možeš već da zamisliš da će biti veoma nepoverljiv ukoliko mu Gestapo, nakon što ga je progonio, zatraži bilo kakvu uslugu! To je upravo ono što želim da izbegnem...“

Još uvek pokušavam da se oduprem: „Ali šta treba da mu kažem?“

„Ma... naći ćeš već nešto, nisi baš nevešt što se toga tiče i, konačno, poznaješ ga...“

„Mislim da me precenjuješ... Šta si ono kazao, kada bi trebalo da Hes otputuje?“

„Najkasnije 15. maja!“

„Ozbiljno, Rajnharde, reci mi zbog čega misliš da bi ja to trebalo da učinim? Konačno, ja sam Švajcarac, a rat je nešto što ste vi želeli!“

Rajnhard Hajdrih se nasmešio gotovo ljubazno.

„Ima više razloga za to; ne bi želeo da nosiš svog sunarodnika na savesti, možeš da utičeš na tok ovog rata i čak na sudbinu sveta i, konačno, zbog toga što ti tvoj prijatelj to traži.“

„Ne volim tvoje pretnje!“

„Dobro, dobro, ostavimo Honorija. Izvini... Zaboravio sam da se Švajcarci baš ne odlikuju smislom za humor...“

„U pravu si, ne volim crni humor, uostalom, kad potiče od tebe, ja čak nisam siguran da je to uopšte humor!“

Rajnhard mirno nastavlja:

„Gotfride, ti si već služio Rajhu, Hitleru i meni. Potreban si nam. Ukoliko postoji šansa za mir, treba je iskoristiti. Konačno, mir ne bi trebalo da vas u Švajcarskoj ostavlja ravnodušnim. Osim toga, ti znaš Hesa, a poznaješ i mene – biće on ili ja, dakle, ko ti je draži?“

Slažem se. Zaista, ukoliko bi rat mogao da se zaustavi tim neverovatnim preokretom, čak iako su šanse za uspeh beskrajno male, treba iskoristiti tu priliku i to što pre, to bolje. Što se tiče izbora između Hesa i Rajnharda, dilema je brzo rešena. Nadam se da će se i Rože Mason složiti sa mnom.

„U redu.“

„Hvala ti, Gotfride, znao sam da možemo da računamo na tebe!“

„Ko to, mi?“

„Pa mi: Nemačka, Firer i tvoj prijatelj, moja malenkost, da ne govorim o budućem protektoru Češke i Moravske. Imaš banku u Pragu... Zar ne?“

Saučesnički se osmehujemo jedan drugome. Rajnhard nije zaboravljao moje poslove... Rajh će svakako znati da me nagradi.

„Kada budeš video Honorija, nemoj da stupaš u kontakt sa mnom. Zovi mog sekretara Gintera na broj 559 511 i kaži

samo ovu rečenicu: *Putheas Ultima Thule*. To će nam biti ugovorena šifra.“

U tom trenutku moj prijatelj je ustao kako bi pokazao da je susret završen. Ljubazno me je ispratio do vrata svog kabineta gde me je već čekao njegov šofer da bi me odvezao do stanice.

U limuzini sam ponovo razmišljao o neobičnoj Rajnhardovoj šifri: *Putheas Ultima Thule*. Očigledno da kod šefa SD postoji simbolična povezanost ideja. *Putheas* je onaj grčki mornar koji je, kada je otkrio maglovite hridi Norveške, pomislio da je naišao na najudaljenije i najmisterioznije predele koje čovek uopšte može da otkrije. Dao im je ime *Ultima Thule*. Tamo je Rajnhard, kao dobar partijski drug, i za veliku Firerovu slavu, nameravao da pošalje Rudolfa Hesa. Verovatno bespovratno...

Vratio sam se u Švajcarsku i pozvao Moniku čim sam stigao u banku. Sastanak s Masonom organizovan je iste večeri u Bernu. Ispričao sam čitavu priču šefu švajcarske tajne službe. Iako su neke od informacija koje sam mu predočio očigledno potvrđivale izvesna njegova saznanja, da je to izneo bilo ko drugi, cela operacija bi bila smatrana čistom fantazijom.

Ali, Mason je dobro znao da ne pričam prazne priče i da su razni Hajdrihovi manevri, kao i najneverovatniji putevi koje je koristio da bi sproveo u delo svoje intrige, bili zastrašujuće efikasni.

Pošto sam završio s pričom, vrebao sam Masonovu reakciju. Uprkos naporima koje je ulagao da ništa ne pokaže, on ipak nije mogao da ostane potpuno staložen. Činjenica je da je izgledao relativno spokojno dok sam izlagao razne stepene Hajdrihove manipulacije, ali mu je moje prihvata-

nje zadatka koji mi je poveren ipak nateralo boju u obraze. Naglo me je prekinuo.

„I tako, znači, prihvatili ste?“

„Da. Mislite da je možda trebalo da se uzdržim?“

„Ne, dobro ste učinili i to iz više razloga!“ Osetio sam znatno olakšanje, mada nisam bio sasvim umiren.

„Ali, pukovniče, šta da mu kažem? Kako da uverim Honorija, ma kakav on čudak bio, da kaže svom dobročinitelju Hesu da ide da se baci u englesku vučju jamu?“

„Možda Honorije veruje u izuzetnu sudbinu svog zaštitnika...“, maliciozno se nasmeši Mason.

„Ma, dajte, nije baš toliko lud!“

„Slušajte me dobro Gotfride. Za Honorija ću se ja pobrinuti, reći će tačno ono što treba!“

„Ali, ne razumem kako?“

Mason je objasnio. „Hajde da razmotrimo jednu po jednu stvar, slažete li se?“

Prvo, šanse jesu male, ali vredi pokušati. Ukoliko taj poduhvat bude uspeo, svi će imati koristi od toga, a ukoliko operacija doživi neuspeh, jedina žrtva će biti Hes!

U oba slučaja, Rajnhard Hajdrih će biti unapređen, on će znati da vam je dužnik, a i u jednom i u drugom slučaju spasićemo Honorija.“

Nisam mogao da se uzdržim a da ga ne upitam: „Kako ćemo to spasti Honorija?“

„Vidite, zbog toga što ćete od njega zatražiti da učini ono što želi Hajdrih. Verujte mi, svejedno da li je u pitanju šala ili ne, za njega je to životno osiguranje. Ukoliko Hes uspe u svojoj misiji, on će biti nedodirljivi mag, a ukoliko doživi neuspeh, moramo ga što brže iščupati odande...“

Bio sam potpuno zaprepašćen. „Kako to mislite? On je, dakle, jedan od vaših agenata?“, uzviknuo sam.

„Ne, uveravam vas da nije to u pitanju, recimo da je samo... povremeni saradnik!“ Agent ili ne, stvari počinju da bivaju jasnije. To objašnjava Masonovo zanimanje za tu neobičnu ličnost.

Bilo kako bilo, za sada, to zvuči kao prilično dobra vest.

„Dakle, Honorije će na moj zahtev ubrzati Hesov odlazak?“

„Da“, jednostavno odgovori Mason.

„Ali, kako će on znati da nastupam u vaše ime?“

„Pa neće znati!“

„Ali, zaista ne razumem!“

„Pa dobro, sastaćete se sa Honorijem i jednostavno ćete mu predati jedno anonimno pismo. Vi ste glasnik, znate kome treba da uručite pismo, ali apsolutno ne znate ko ga šalje, niti vam je poznat sadržaj pisma.“

„Da li je to zaista tako jednostavno?“

„Da, najdelikatniji deo te operacije bilo bi organizovanje diskretnog susreta sa njim, jer je Honorije pod neprestanom prismotrom. Ali, pošto je u pitanju sam šef Gestapoa koji od vas traži da se sa njim sastanete, mislim da tu neće biti nikakvih problema...“

„Potrebno je ipak naći dobar izgovor za susret!“

„Zar niste rekli Moniki da je bio došao da vam vrati novac i da vam se stavi na raspolaganje?“

Divim se njegovoj formulaciji.

„Da, a ja sam ga pritom sumnjičio da želi da izvuče neki novac od mene... Očigledno sam pogrešio.“

„Eto, podsetite ga na sve to.“

„Kako da ga nađem?“

„Često odlazi u hotel *Ekscelzior* u Minhenu, tamo je već stekao neke navike. Glavni grad Bavarske je istovremeno prestonica spiritizma i vidovnjaštva. Tu se pružaju mnogobrojne

prilike za laku zaradu, a to je iskušenje kome naš mag teško može da odoli. Tokom nedelje boravi u Berlinu gde radi u okultnom Hesovom kabinetu, ali vikende provodi tamo.“

„Vi to imate na umu neki slučajni susret?“

„Ne, otići ćete tamo s jasnom namerom, i to će polaskati njegovom egu. Interesovali ste se za ono čime se bavi, tražili ste ga, zatim utvrdili gde se nalazi, konačno ste ga našli i lično došli do njega – videćete, biće veoma ponosan što vas sreće u takvim okolnostima.“

„Ne sumnjam... Pod kojim izgovorom ću otići da ga vidim?“

„Pa, investirate u Nemačkoj, u Centralnoj Evropi... kakve su perspektive?“

„Bankar, kao ja, koji s obe noge čvrsto stoji na zemlji! Da tražim horoskop za svoje poslove!“

„Bankar čije su noge na zemlji, a glava među zvezdama“, nastavlja Mason uz laki osmeh. „Konačno, lično ste se uverili u neslućene razmere njegovih veština...“

„Da, ali pod kojim izgovorom ću mu predati anonimno pismo, a da se ne razotkrijem?“

„Celu stvar ćete obaviti u dva koraka. Zakažite konsultaciju za subotu uveče, potom ga pozovite na doručak sutradan ujutro.“

Onda, dok u nedelju budete doručkovali, reći ćete mu da je neko, ko je preduzeo sve mere predostrožnosti ne bi li ostao anonimn, proturio ispod vaših vrata pismo za njega.“

„Ali, on će biti nepoverljiv!“

„Ne verujem. Pre svega, on zna da je pod nadzorom i savršeno shvata želju svojih klijenata za diskrecijom. Pošto je vidovnjaštvo zvanično zabranjeno u Nemačkoj, ove male igre su dobro poznate medijumima i prorocima. Zatim, on neće dovesti u pitanje vaše dobre namere, vi ste mu već

jednom spasli život. Konačno, sigurno će mu se dopasti to što ćete biti svedok da ima obožavaoce... Njegova sujeta će vam ići naruku.“

Dobro, to polako počinje da se uklapa. Pošto je ono najznačajnije završeno i dogovoreno, uočavam da je Mason zamišljen. Pitam ga:

„Ali šta vi, pukovniče, mislite o svemu tome?“

„Pa, prilično sam rastrzan: iako želi da ostane umeren, Hitler je ipak uspeo da ostvari nekoliko neverovatnih poduhvata. Njegove pristalice bi čak to nazvale čudima!

To da Firerov pomoćnik ode avionom kod lorda Hamiltona i dobije od britanske krune i plemstva obećanje za separatni mir sa Engleskom, sve to mi se čini veoma neverovatnim, ali ne i nemogućim. A zatim, kakav bi to samo uspeh bio za Hesa! Dokazao bi da spiritualnost može da odnese prevagu nad snagom. Međutim, pre svega kakav trijumf za Himlera i Hajdriha. To bi bio strašan poraz stare klike generala koji su svi protiv uspona SS-a.“

Mason je nastavio:

„Zamislite da je Haushoferov sin Albreht, koji radi za Ribentropovu službu, poluzvanično sreo g. Burkharta, predsednika Međunarodnog Crvenog krsta, po svoj prilici zato da bi Švajcarce pridobio za tabor mira! Mislili smo da bi on koordinirao te pokušaje približavanja sa Englezima. Spomenuti su i Hamilton i lord Halifaks. Znali smo takođe da anglofilija, ali i sama Hesova ličnost, čine od njega osobu pogodnu za učešće u tim pregovorima.

Ali, veliko iznenađenje za mene predstavlja to što se Hajdrih umešao u te operacije zblizavanja, a pogotovo to da ga je Hitler lično zadužio da se postara za Hesovo putovanje. To znači da će sve biti brižljivo proračunato i organizovano.

Kada to kažem, mislim da Hitler ipak loše procenjuje englesku reakciju. Isuviše mnogo krvi je proliveno. Ta operacija je mogla da uspe pre ofanzive na Zapad, možda pre Denkerka, ali je sada isuviše kasno. U parlamentarnoj demokratiji jedna spektakularna akcija daće sasvim drugačije rezultate od onih u jednom totalitarnom Rajhu.“

„Vi, dakle, mislite da se Hitler i Hajdrih samo zanose?“

„Hitler možda u to i veruje, on je čak spreman da žrtvuje najvernijeg od svih vernih – Rudolfa Hesa. Ali, mislim da sa Hajdrihom priprema neku vrstu odstupnice. Što se samog Hajdriha tiče, gotovo sam siguran da je ubeđen u neuspeh misije. Jer, ako to bude neuspeh za mir pa čak i za Hitlera, Hesov nestanak će predstavljati pobedu za Hajdriha! U svakom slučaju, vaš prijatelj je zastrašujući igrač!“, zaključio je Mason i dodao:

„A zatim, nemojte zaboraviti Bormana koga dobro poznajete... kako mi se čini.“

„Martin Borman? Ali kakve veze ima on sa ovom pričom?“

„Ukoliko Hes nestane, Borman će postati Firerova desna ruka. On je već šef kabineta na neki način, ali pre svega je čovek broj dva u partijskom aparatu, odmah iza Hesa.“

„Pa šta onda?“

„Pa u tom slučaju će on postati broj jedan. Shvatate da mu je u interesu da Hes ode da oprobna svoju šansu sa Englezima. Njegova odanost Hesu je svakako u velikom iskušenju.“

„Dakle?“

„Dakle, mislim da će Hajdrih dobiti revanš, a Borman unapređenje.“

Shvatam zbog čega se Borman toliko trudio da opere Krafta od svake sumnje i da podstakne njegovo unapređenje u Hesovom okruženju. Poznajući ezoterične sklonosti svog

pretpostavljenog, nastojao je da podstakne njegove sklonosti prema okultizmu bacajući ga Honoriju u zagrljaj.

Očigledno da u samom vrhu nacističke hijerarhije, sa takvim prijateljima čoveku nisu ni potrebni neprijatelji!

Gledajući Masona, uspravnog, živog pogleda, odlučnog lica, ne mogu a da ne osetim ponos zbog svoje zemlje. On je ona nepokolebljiva bela kula koja na svetskoj političkoj šahovskoj tabli brani švajcarsku neutralnost. U ovim nemirnim vremenima u kojima prete sve moguće opasnosti, mala alpska republika ume veoma spretno da manevriše kako bi izbegla ratni uragan. Ostala je oprezna, širom otvorenih ušiju i očiju kako bi pratila, osluškivala, analizirala i tumačila svaki pokret zaraćenih strana kako bi diskretno ali efikasno postupala u skladu sa sopstvenim interesima. I, ako je moguće, u skladu sa interesima mira.

Dve nedelje kasnije, sastao sam se sa Honorijem. Kada sam stigao na stanicu u Minhenu, uzeo sam taksi. Uvek se radujem da ponovo dođem u taj grad koji sada dobro poznajem. Taksi me ostavlja ispred hotela *Ekscelzior* u koji ulazim prvi put. To je prava palata. Očigledno, Honorije ne živi u oskudici.

Uzimam sobu. U stvari, to je izvanredan apartman sa pogledom na katedralu. Odmah pišem poruku za Honorija i šaljem je recepciji. Jedva da sam raspakovao prtljag i malo se osvežio, telefon već zvoni. Honorije je na vezi. Deluje raspoloženo, veselo, kao u najboljim danima, i saopštava mi da će mu biti veliko zadovoljstvo da me ponovo vidi. Zato mi predlaže da se sastanemo i večeramo zajedno. On čak dodaje, ne bez izvesne doze humora, da je, pošto sam ja njega već više puta ugostio u svojoj kući, sada red na njega da me pozove i počasti.

Podsećam ga pomalo zajedljivo da ja njega, strogo uzev, nikada nisam pozvao u svoju kuću, ali dodajem da imam razumevanja za njegovo ne preterano dobro pamćenje; on verovatno i ne može dobro da se seća tačnih okolnosti događaja iz prošlosti, pošto je njegova profesija da proriče budućnost, a ne da se bavi prošlošću. Obojica smo se od srca nasmejali.

Honorije nastavlja: „Razlog više! Večeras ste vi moj gost – u 20.30 u restoranu hotela.“

„Vrlo dobro“, odgovorio sam. „Vidimo se uskoro.“

Sala je raskošna i kada sam ušao u restoran, Honorije je već tamo. Stvarno ostavlja utisak čoveka koji je odlično raspoložen.

„Videćete, ovo je izvrstan restoran.“

On pregleda jelovnik u gotovo pobožnoj tišini, da bi zatim pozvao kelnera. Posle toga smo poručili. Kada smo obavili tu formalnost, odlučio sam da pređem na suštinu teme.

„Čestitam vam, g. Krafte, predvideli ste veliku budućnost Nemačkoj uopšte i Rudolfu Hesu posebno, bravo!“

Osmeh, koji ga nikako ne napušta, sada se još više širi; očigledno je polaskan.

Nastojeći da bude skroman, pokušava da objasni:

„O, nemam tu nekog velikog udela. Hitler je imao toliko uspeha zbog toga što poseduje jednu finu racionalnost, istančaniju od svih drugih ljudi. Moja je misija bila da otkrijem astralni splet okolnosti koji je povoljan za nemačke poduhvate i da o tome informišem Rudolfa Hesa. On je taj koji je mogao da utiče na kancelara kako bi doneo dobre odluke u pravom trenutku.“

Gorim od želje da saznam više o načinu na koji funkcioniše par Hes–Hitler, ali se dobro čuvam da mu postavim to pitanje. U protivnom, anonimno pismo koje sledi moglo bi

da izgleda isuviše sumnjivo. Stoga puštam svog sunarodnika da govori, mada njemu za priču i nije potrebno ohrabrenje.

„Znate, Hes je pronicljiv i intuitivan čovek koji ume da predoseti stvari i veoma zainteresovan za intuitivnu spoznaju i umeće pronicanja u budućnost. Nemojte me pogrešno shvatiti, nije on nikakav okultista kakvim žele da ga predstavite njegovi neprijatelji! Svakako, kretao se u ezoterijskim krugovima, ali je brzo napravio selekciju među vidovnjacima i odstranio lažne magove i prave šarlatane.“

„A vi ste mu pomogli u tom plemenitom poduhvatu?“ Nisam uspeo da se obuzdam i da ne prokomentarišem.

„Pa da, i mislim da sam stvarno obavio dobar posao! Vidite, jedina moja zasluga bila je da u zvezdama pročitam koji su pogodni trenuci za donošenje velikih odluka. Nijednog trenutka nisam sebi dozvolio da predložim bilo kakav način uticanja na događaje u Nemačkoj, a još manje da razrađujem strategije. Ne, Hitler je istovremeno strateg i istančani psiholog, a Hes je vrsni poznavalac geopolitike i ekspert u odmeravanju odnosa snaga. I jedan i drugi su okruženi svojim timovima sastavljenim od najboljih stručnjaka iz svih disciplina. Verujte mi, svaka njihova odluka je brižljivo pripremana, odmeravana i premeravana, ispitivana i preispitivana u svetlosti svih elemenata koji bi mogli da utiču na ishod. Shvatate, oni razrađuju složen mehanizam, a ja im samo pomažem da odluče o tome koji je trenutak najpovoljniji za njegovo pokretanje!“

Ne mogu da verujem svojim ušima, ne znam da li se to Honorije malo zagubio, da li je potpuno sišao s uma, ili se jednostavno razmeće, ali se ova analiza neverovatno dobro uklapa u moj scenario i ja odlučujem da nastavim da mu laskam.

„Dakle, tehničari, stručnjaci za racionalnost, grade brod, rafinirani psiholozi regrutuju i sastavljaju posadu, a vi ste taj koji kaže kada su plima i oseka, kao i vetrovi, povoljni za plovidbu!“

„Dragi barone, savršeno ste me razumeli. A kao što dobro znate, nema povoljnog vetra za onoga koji ne zna kuda ide!“

„U svakom slučaju, rezultati su tu!“ kažem zadivljeno.

Njegov osmeh je dosegao vrhunac. Sada je pravi trenutak za prelazak na ozbiljne stvari.

„Možete li pomoći i meni, u mojim poslovima?“

„Naravno“, odgovara mi Honorije na najozbiljniji mogući način. Očigledno je da njegova taština više nema granica.

On me brižljivo ispituje o datumima i mestima i prikuplja ogroman broj informacija o mojoj aktivnosti i meni kao ličnosti, da bi mi napravio horoskop. Kada je prikupio sva ta obaveštenja, Honorije se sav posvećuje naučničkim proračunima. Nagnut nad svojom beležnicom na stolu, on zapisuje brojke, oduzima ih, sabira i uspostavlja odnose među njima. Čitav taj postupak traje dobrih petnaestak minuta. Čovek je fascinant, potpuno je zaokupljen svojim radom i ljudi bi ga lako mogli doživeti kao pravog naučnika: zaista je u pitanju veliki glumac!

Kada je završio, svečano spušta penkalo na beležnicu i gleda me pravo u oči. Dok ja očekujem neke uobičajene besmislice, Honorije postaje veoma ozbiljan. Nema ni traga od osmeha na njegovom licu.

„Vidim uspeh u svim vašim profesionalnim poduhvatima i... onima van profesionalne sfere. Podržavaće vas moćni prijatelji i sudbina će vam biti naklonjena“, kaže za početak, a onda dodaje:

„Samo se pazite leta 1942, to je opasan trenutak!“

„Za moje poslove?“

„Za vaše poslove i za vas!“

„Možete li biti precizniji?“

„Potrebno mi je više vremena!“

Uzalud laskam sebi da sam racionalno biće, u dubini duše osećam kako nastaje neka potmula uznemirenost. Pomalo preuveličavam stvar i koristim priliku da mu predložim da se opet vidimo sutra, prilikom doručka. On sa zadovoljstvom prihvata i obećava mi da će iskoristiti noć da ponovo izvede i upotpuni svoje astrološke proračune.

Pre nego što smo se rastali, raspitujem se za cenu njegovih usluga. Honorije mi odgovara uz širok osmeh: „Da vidimo, da li vam prikladno deluje cena sutrašnjeg doručka u ovom izuzetnom restoranu?“

Pokušavam da protestujem, ali mi Honorije ne ostavlja vremena za to.

„Gospodine Fon Adler, ja sam vaš dužnik i biće mi čast da vam pomognem. Imam samo jednu reč i nameravam da je poštujem. Biće to doručak ili ništa!“

Divim se umetniku, sada je na mene red da se nasmešim. „Ako je tako, onda do sutra!“ Vraćam se u sobu obuzet pomešanim osećanjima. Svakako, zadovoljan sam zbog načina na koji se odvija moj manevar – jer sutra ću se ponovo videti sa Honorijem – ali sam ipak zaintrigiran.

Sve je to neobjašnjivo, ali malo je nedostajalo da me taj vražji Kraft stvarno uplaši! Uspeo sam ipak da se saberem. Da bih se umirio, pribegavam jednoj maloj, veoma kartezijskoj demonstraciji. Na kraju krajeva, ukoliko Honorije ne vidi zamku u koju guraju Hesa, njegovog dobročinitelja, zbog čega bi bolje tumačio moju budućnost? U svakom slučaju, više ću o svemu tome znati sutra.

Kada sam se ujutru probudio, pronalazim koverat koji mi je ubačen ispod vrata. Na njemu stoji jedna jedina reč: Hono-

rije. Kao i obično, Mason dobro obavlja stvari. Teško mi je da zamislim da bi ovo pismo moglo da promeni tok rata ili sudbinu Nemačke. Mason je delovao dosta skeptično u pogledu šansi za uspeh Hesovog poduhvata. I ja sam rezervisan na tom planu, ali kako čovek može da zna nešto sa sigurnošću kada je u pitanju Hitler kome je sudbina, barem do sada, bila tako čudesno naklonjena? U svakom slučaju, ulog u ovoj operaciji toliko je značajan da je Mason na kraju ipak procenio da je korisno, i čak neophodno, pokušati da se ona izvede.

U svakom slučaju, posle tog podviga, mnoge stvari će se promeniti. Naravno, promeniće se i za Hesa, ali i za Hajdriha... S tim mislima u glavi odlazim na doručak gde me Honorije već čeka za stolom. Ljubazno se pozdravljamo i čim sam se smestio, šef sale dolazi da primi našu narudžbinu.

Koji trenutak kasnije, ja se obraćam Honoriju: „Pre svega, moram da vam uručim ovo“, kažem i doturam mu koverat što je moguće diskretnije.

„Gospodine grofe, ne mogu da prihvatim, ja sam vaš veliki dužnik i...“

„Ali, uopšte nije reč o tome, gospodine Kraft. Radi se o jednom pismu koje je očigledno upućeno vama i koje je na čudan način stiglo u moju sobu!“

„Ah!...“ izusti Honorije, ali nije delovao preterano zbunjeno.

„Shvatite, ja sam pod nadzorom i očito je da je neko ko nas je juče video zajedno želeo da mi, na neki način, diskretno preda poruku. Takve se stvari dešavaju... U svakom slučaju, molim vas da prihvatite moje izvinjenje zbog neugodnosti.“

„Nema tu ničeg lošeg i pošto mi tako ljubazno nudite svoje usluge, srećan sam što mogu zauzvrat da vam budem od koristi.“

Honorije prihvata i diskretno stavlja koverat u unutrašnji džep svog sakoa.

„Dobro, pređimo na ozbiljne stvari“, kaže on svečano.

Nisam mogao da se uzdržim a da se ne nasmešim jer su se ozbiljne stvari upravo dogodile. Očigledno, Honorije nije tog mišljenja pošto njegov izraz postaje krajnje ozbiljan.

„Gospodine grofe, ponovo sam napravio vaš horoskop. I mogu samo da potvrdim predviđanja od sinoć.“

„Recite mi onda.“

„Vidim negativnu konstelaciju planeta počev od proleća 1942.“

Istog trenutka i ja postajem ozbiljan i zapravo se nimalo ne pretvaram.

„Šta će se dogoditi?“

„Pa, ne mogu to tačno da vam kažem, astralne teme nisu uvek precizne, ali vam mogu potvrditi da u tom kritičnom periodu treba da budete veoma oprezni i da pre svega izbegavate London!“

„Da izbegavam London! Ali ja uopšte nemam nameru da idem tamo, pogotovu u vreme rata!“

„Dobro, to je odlično, držite se što dalje od Londona i bićete van opasnosti.“

Očigledno, teško mi je da poverujem, ali ne mogu da uvredim svog sagovornika i nastavljam da ga ispitujem.

„Nešto drugo?“

„Da, samo još nešto. Video sam u vašem horoskopu jednu zabludu, jednu veliku zabunu i nepravdu – neko će hteti da na vas svali odgovornost za nešto što niste počinili. Ukoliko vas budu priterali uza zid, za ime boga, nemojte nikad, slušajte me *baš nikad*, priznati istinu, jer će vam i najveća moguća laž, pa čak i lažno priznanje biti mnogo spasonosnije u tom kobnom trenutku!“

„Zašto, zbog čega, u kakvim okolnostima?“

„Veoma mi je žao, gospodine Fon Adler, ali ne mogu ništa više da vam kažem. Leto 1942. je tako ispunjeno događajima da teško mogu da izdvojim samo one koji se tiču vas. Ipak, ne može se poreći da uživete pomoć veoma istaknutih ličnosti koje će vas izvući iz te neprilike.“

Odmah sam pomislio na Hajdriha i, mada mi je bilo teško da poverujem u zloslutna Honorijeva predviđanja, ipak sam malo umiren. Honorije vidi moje zabrinuto lice i žurno dodaje:

„Kao što znate, gospodine grofe, astrologija nije egzaktna nauka. Ništa od svega ovoga nije izvesno. Jednostavno sam želeo da vam skrenem pažnju na neke elemente i uticaje koji bi mogli da vam naškode.“

Gleda me pravo u oči i nastavlja.

„Slušajte, izbegavajte London, imajte na umu da treba da pribegnute lažima ukoliko to zahtevaju dramatične okolnosti i znajte da vas ljudi na visokim položajima neće zaboraviti.“

Pošto ga ne prekidam, on nastavlja:

„Mogu čak da vam kažem da ćete posle tog nemirnog perioda otići na jedno veliko putovanje!“ Ukoliko je želeo da me umiri, moglo bi se reći da je uspeo – ovako tumačim njegove reči: neće me zaboraviti Svevišnji i na kraju ću otići na veliko putovanje... To je jače od mene i ja mu zajedljivo kažem: „Rado bih otišao na to putovanje sa vama!“

Honorije se dobroćudno smeška: „Ali ne, gospodine grofe, nije reč o tome. Zaista ćete oputovati na jedan drugi kontinent i bojim se da tamo kuda budete išli, u visokim krugovima u kojima ćete se kretati, neću moći da vas pratim.“

Sada se i ja smešim.

„U svakom slučaju, kada rat bude završen, obećavam vam da ćemo se videti kod nas – u Švajcarskoj!“, dodao je Honorijs, verovatno u želji da me umiri.

Gledam na sat, već je deset.

„E, pa dobro“, kažem i ustajem da bih se oprostio. „Gospodine Krafte, zahvaljujem vam na ovim otkrićima i pre svega na vremenu koje ste mi posvetili.“

„Gospodine grofe, bilo mi je veliko zadovoljstvo!“

Naš stisak ruke bio je dug i srdačan.

Popeo sam se u svoju sobu i telefonirao Hajdrihu kao što sam obećao. Ginter se javio sa druge strane, ja sam izgovorio šifrovanu poruku Putheas Ultima Thule i odmah prekinuo vezu. Spakovao sam se, naručio taksi, kada je zazvonio telefon. Nisam verovao svojim ušima. Bio je to Hajdrih lično, njegova poruka bila je još sažetija od moje: „Hvala!“

Informacija je bila dobro preneti i za manje od pet minuta Rajnhard je bio obavešten. Očigledno da SD funkcioniše precizno kao časovnik. A ja sam onaj koji je pokrenuo jedan od brojnih zupčanika koji čine taj sofisticirani mehanizam.

Kao i svi ostali, o Hesovoj neverovatnoj epopeji saznao sam iz štampe.

Proglasili su ga ludim čim je sleteo. U jednoj stvari nacisti i saveznici su se složili – a to je da proglase Hesa čovekom koji je u velikoj meri izgubio razum. Reč je, naravno, o zvaničnoj verziji. U stvari, Hitler je bio veoma zbunjen ovim događajem, a što se Engleza tiče, postavljalo se pitanje šta je taj „ludak“ mogao da im ispriča.

Imao sam priliku da sutradan razgovaram o tome sa Masonom. Sam me je zamolio da dođem kod njega. On mi je objasnio da će Forin ofis požuriti da strategijski iskoristi Hesov dolazak za ciljeve dezinformisanja. Britanske tajne

službe će dopustiti da procuri informacija da Hes navodno traži mir sa Velikom Britanijom kako bi se Hitleru omogućilo da krene u kampanju protiv Rusije.

U stvari, oni će se truditi da zavedu i obmanu Ruse, zahvaljujući tajnim izvorima informacija, nastojeći da utiču na Moskvu da odbaci sporazume sa Rajhom. Englezi su se nadali da će te informacije navesti Staljina da svoje snage pridruži snagama Velike Britanije u borbi protiv Nemačke pre nego što bude isuviše kasno.

Mi koji smo znali mnogo više o čitavoj toj stvari shvatili smo da je upozorenje Britanaca bilo utemeljeno na stvarnim činjenicama, ali je isto tako svedočilo o veoma lošem poznavanju Staljina i njegove izražene paranoičnosti. Crveni diktator će se više bojati glasina fabrikovanih u Londonu nego činjenica koje nedvosmisleno ukazuju na predstojeći napad Nemačke na SSSR.

„Dakle, u pitanju je dvostruki neuspeh“, rekao sam Masonu kada je završio analizu.

„To je očigledno neuspeh za Nemačku koja je izvrgnuta ruglu i koja će ostati u ratu protiv Engleske. Neuspeh i za Veliku Britaniju koja neće uspeti da uveri Staljina da prihvati preokret u savezništvu.“

Na ovu svoju konstataciju, očekivao sam komentar špijunskog velemajestora.

„Da“, priznao je Mason.

„Ipak, treba relativizovati stvari. Što se Nemačke tiče, slažem se da je u pitanju zla sreća. Kada je reč o Engleskoj, to nije tako sigurno. Svakako, u neposrednoj budućnosti ona neće moći da računa na Rusiju koja bi je, svojim angažovanjem, oslobodila nemačkog vojnog pritiska. Međutim, Britanci sada znaju da će se u krajnjoj liniji otvoriti novi

front na Istoku – a, verujte mi, *to je velika pobeda*. Pravo čudo za Englesku!

I, konačno, za vašeg prijatelja Hajdriha, taj Hesov neuspeh je lični trijumf...“

„Ali, on je ipak učestvovao u toj operaciji!“, požurio sam da istaknem.

„Da, ali je to činio veoma spretno, čuvajući pritom sve adute u rukavu... i rizikujući reputaciju i život jednog rivala. Videćete, biće unapređen. A kada bude povedena velika ofanziva na Istoku, Hajdrih će punom parom pokrenuti fabrike oružja u Češkoj!“

Nešto kasnije, već sam bio u banci, kad me je Hajdrih pozvao kako bi mi saopštio veliku novost. Ovoga puta smo duže razgovarali telefonom.

„Gruppenfirer Hajdrih me dva puta lično poziva u razmaku od svega nekoliko dana, to je prevelika čast!“

„Gotfride, želim da podelim radost sa tobom!“ Glas mu zvuči kao u najboljim danima. Očigledno je da ga Hesov neuspeh nije mnogo pogodio.

„Dobro, slušam te!“

„Eto, Firer je odlučio da me imenuje za protektora Češke i Moravske.“

„Čestitam!“

„To još uvek nije zvanično, ali hvala ti, Gotfride, želeo sam da ti kažem da ne zaboravljam tvoju dragocenu pomoć u ovoj stvari.“

„U ovoj stvari i u brojnim drugim stvarima“, dodao sam pomalo ironično.

„Da, naravno“, dodao je on smejući se. „Ali, ovaj put to nije isto!“

„Hajde, Rajnharde, to je normalno i, uzgred, već si mi se bio zahvalio.“

„Da, znam i ponovo ti iskazujem zahvalnost!“

„Vrlo dobro i veoma sam srećan zbog tebe.“

„Videćeš... Imaš banku u Pragu i, kao što sam ti rekao, umeću da ti pokažem svoju zahvalnost!“

Kada je Hajdrih u pitanju, dve uzastopne izjave zahvalnosti i sve to veoma raspoloženim tonom – to je prava euforija.

„Pa dobro, bankar ti zahvaljuje, a prijatelj ti želi sreću!“

„Hvala ti, Gotfride i... želeo bih takođe da dođeš da nas obiđeš u Pragu, Linu i mene.“

„Sa zadovoljstvom. Kada?“

„Što je moguće pre. Čim se budem organizovao, pozvaću te.“

„Dobro, drži me u toku.“

„Odlično, računam na tebe!“

„Kao i uvek...“

„Kao i uvek...“, ponavlja on uz uzdah.

Posle kratkog saučesničkog ćutanja, zamolio sam Rajnharda da pozdravi Linu i poljubi decu.

„Obavezno ću to učiniti i... do skorog viđenja!“

„Do skorog viđenja“, odgovorio sam. Prekinuo je vezu.

Dugo sam nepomično sedeo. Potpuno prepušten uspomnama, zamišljao sam strogu figuru grupenfirera Hajdriha koji zrači srećom i zahvalnošću. Kada sam se sabrao, nasmešio sam se sopstvenoj naivnosti ... očigledno starim.

Ovaj telefonski razgovor bio je najduži od svih koje sam ikada vodio sa Rajnhardom. Veoma mi je prijao jer sam, makar na nekoliko trenutaka, ponovo imao utisak da na vezi imam svog bliskog prijatelja iz mladosti.

Glava XIII

RAJHSPROTEKTOR

Odigrali su se mnogi događaji, a najneverovatniji među njima bila je operacija Barbarosa u kojoj se Vermaht, odlučniji nego ikada, obrušio na Sovjetski Savez. Siloviti napad je zatekao Crvenu armiju u potpunom rasulu. Organizovanjem operacije Tuhačevski, Hajdrih je uspeo da obezglavi ruski Generalštab. Nemačka je ubirala plodove te operacije od dugoročnog strategijskog značaja. Ta manipulacija je podstakla nepoverenje Staljina koji se oslobodio najboljih pripadnika svoje armije i pristupio masovnim likvidacijama među najobučenijim i najiskusnijim oficirima. Staljinove čistke, koje su krajem tridesetih godina dovele do potpune sovjetske dezorganizacije, urodile su katastrofalnim posledicama. Vojne snage SSSR sada nisu bile u stanju da pruže nikakav koordinirani otpor nemačkom pritisku. Gospodar Kremlja skupo je platio svoju paranoju.

Zvanična saopštenja o poredama, u kojima su svakodnevno iznošene informacije o napredovanjima Vermahta, pretvorila su Firerovu popularnost u kolektivnu histeriju.

U septembru, Hajdrih je zvanično ustoličen kao protektor Češke i Moravske. Nemačka je bila na vrhuncu moći.

Sa Rožeom Masonom stvari se dobro razvijaju. Početkom decembra boravim u Bernu, Mason me je pozvao na ručak. Malo sam začuđen zbog toga jer znam da je profesionalno oprezan, a savezna prestonica je prepuna špijuna. Međutim, kada mu o tome postavljam konkretno pitanje, on mi odgovara savršeno zdravorazumski. Ta njegova racionalnost i smisao za preciznu analizu nikada ne prestaju da me iznenađuju.

„Dragi moj, niko ne vodi računa o javnim pojavljivanjima. U malom svetu špijunaže, ono što interesuje i intrigira – to su konspirativni susreti. Vidite, u ovoj sali, u ovom restoranu, mogli biste da prepoznate Alana Dalsa, predstavnika američkog OSS, generala Šenefelda iz Abvera, druga Djomkina iz NKVD, kao i nekolicinu drugih predstavnika manje značajnih obaveštajnih službi. Bez želje da vas uvredim, mogu da vam kažem da nikome od njih nije važno ni vaše prisustvo ni vaš identitet.“

To je veoma oštroomno. Koristeći svoj status nevidljivog čoveka, gledam ovu neobičnu skupinu oko sebe. Nepomirljivi neprijatelji se sreću i pozdravljaju se. Ta nerealnost scena koje se ovde odigravaju stavlja me u položaj Alise u zemlji čudesa.

Ipak, čini mi se da je Amerikanac taj koji privlači najviše pažnje. Razgovor vodi na savršenom nemačkom jeziku i prima, ne dižući se od stola, izraze poštovanja svojih kolega. Jedini pozdrav koji je razmenio sa Masonom bilo je klimanje glavom: ma kako strašna i poštovana bila OSS, Švajcarac je na svom terenu i ništa mu ne bi bilo mrskije nego da se ponaša kao vazal. Sve do trenutka kada, pri kraju svog ručka sa jednom šarmantnom osobom, Alen Dals odabira put koji

prolazi kraj našeg stola. On poštuje ritual ove vrste susreta i sa širokim osmehom pruža ruku pukovniku koji ustaje da ga pozdravi. Osećam da me američki špijunski velemaistor fiksira sa toliko izraženom radoznalošću, da moj domaćin oseća obavezu da me predstavi.

„Ne znam da li ste već imali prilike da se sretnete sa grofom Fon Adlerom, gospodine konzule, on je jedan od naših najboljih bankarskih stručnjaka.“

„Ne verujem, ali mi je čast da upoznam jednog eksperta za finansije, oblast koju je Konfederacija umela da uzdigne do savršenstva.“

On mi steže ruku, potom i Masonu, a meni upućuje sledeće reči: „Dopustite mi da vam predstavim svoju sestričinu Alison Driskol koja je ovamo došla iz Sjedinjenih Američkih Država da bi nastavila studije poslovnog prava.“

Lako porumenevši, devojka nam upućuje savršen osmeh. Celokupan utisak je izvanredan, ima pravilno lice na kome se ističu ljubičastoplave oči, fino izvajani vrat i, što naročito privlači pažnju, nagoveštaj bujnih grudi ispod zategnute bluze. Zaista vidim nekoliko dobrih razloga za druženje sa porodicom Dals.

Ne sumnjam ni trenutka da će, čim se bude vratio u svoj biro, najstariji među braćom Dals, koji se doskora tako lepo družio sa porodicama Krup i Tisen, otvoriti neki almanah ne bi li pronašao podatke o meni. Zbog toga nastojim da mu olakšam posao i pružam mu vizitkartu na kojoj se pored mog imena, zvanja i adrese nalazi i grb porodice Fon Adler. Nasmehio sam se kada sam video kako je mahinalno prešao palcem preko gravire. Mangup je to primetio i lupkajući se lagano po grudima, kako na levoj, tako i na desnoj strani, kaže mi kao starom prijatelju: „Žao mi je, ali ja više nemam

nijednu vizitkartu. Hoćete li mi oprostiti ukoliko vas pozovem na večeru?“

„Oprostiću vam ukoliko budete moj gost. Neka naš prijatelj, pukovnik Mason, organizuje to več.“

Možda sam malo preneglio i napravio korak više nego što je trebalo ali, konačno, Dals me je na to primorao.

I tako, posle nekoliko meseci, imam priliku da sedim za stolom sa dvojicom glavnih učesnika tajnog rata koji vode obaveštajne službe u Konfederaciji. Ta vrsta sukoba je večna, u njoj nema ni totalnog poraza, ni apsolutne pobede. U odnosu na klasični rat, ovaj ima ogromnu prednost zbog toga što odnosi veoma malo žrtava. Ali, upravo se o tome i radi: jedina otvoreno ispoljena ambicija tajnih službi, čiji svi drugi ciljevi po definiciji ostaju skriveni, jeste da se izbegnu nepotrebne žrtve.

U ovom trenutku, Alen Dals verovatno zna sve i o mojoj banci i o meni, ali se pravi da to otkriva tokom našeg razgovora. Pristajem na njegovu igru i iznosim mu svoje analize o ekonomskoj i monetarnoj situaciji u svetu. Izražavam zadovoljstvo zbog dobrog stanja dolara i zbog dominantnog položaja koji američka valuta deli sa švajcarskim frankom na svetskim berzama.

U skladu sa svojim navikama, Mason je uzdržan, uglavnom ćuti, ali pažljivo sluša. To nije slučaj sa Dalsom koji ima veoma precizne ideje ne polju finansija i rado nam ih i potanko izlaže. Moram da kažem da mi se čini da su njegove primedbe razborite i da pokazuju poznavanje stvari. Upravo započinjem temu o teškoćama sa kojima se suočava engleska funta, kada šef sale dolazi i donosi na srebrnom poslužavniku zapečaćen koverat za konzula Sjedinjenih Američkih Država. On ga otvara i ljubazno moli Masona i mene da ga izvinimo za trenutak. Pogledom je preleteo preko nekoliko

redova i, odjednom nam, očigledno uzbuđen, govori zvanično: „Gospodo, proživljavamo istorijski trenutak, bolan za našu naciju, a mislim i za sve civilizovane narode: Japan je upravo bez objave napao američku mornaricu u Perl Harburu – gubici su zastrašujući.“ Glas mu se malo izmenio, ali on i dalje govori odmerenim tonom jednog džentlmena.

Sada Rože Mason treba da reaguje. On to čini sa hladnom otmenošću koja mu je urođena, dodajući pritom malo saosećanja koje iziskuje ova tragedija:

„Iskreno mi je žao i saosećam sa vama u vašoj nesreći, ekselencijo. Mislim da se Perl Harbur nalazi u južnom Pacifiku, ali taj napad na vrlo neprijatan način podseća na norveški, holandski i jugoslovenski presedan. Vi znate da mi osuđujemo te agresije koje su utoliko gnusnije jer im nije prethodila nikakva objava rata.“

„Perl Harbur je pomorska baza naše flote na Pacifiku i bojim se da Japan sada ne krene na sve naše interese u toj zoni, kao i na interese Velike Britanije i Francuske. Naravno, još uvek je teško predvideti tok događaja. Ali, vi ćete shvatiti, gospodo, da moram što pre da se vratim u svoju kancelariju.“

Dals ustaje, pozdravlja pukovnika, a meni na odlasku kaže: „Gospodine barone, bilo mi je drago da vas ponovo vidim. Nadam se da će mi uskoro biti moguće da vam uzvratim poziv.“

Rože Mason i ja dovršavamo obed, i jedan i drugi potpuno preneraženi neverovatnom smelošću Zemlje izlazećeg sunca koja se upravo opredelila za najstrašnijeg neprijatelja na planeti, što se još niko nije usudio da učini. Sjedinjene Američke Države su postale velika sila i, pre svega, kako je svojevremeno primetio Aleksis de Tokvil, duboko patriotska nacija koja će žestoko reagovati na uvredu. Ali, moj pukov-

nik iz svega toga izvlači jedan drugi zaključak koji nas više dotiče. On to ovako objašnjava.

„Ruzvelt, koji se već odlučio za rat, izvući će odgovarajuću pouku iz savezništva Japana i Nemačke. On ne može da započne bitku na Pacifiku ukoliko ignoriše savezništva i odnos snaga u Evropi, koja je gotovo u potpunosti u rukama snaga Trećeg rajha. Ukoliko postoji neko ko danas može da trlja ruke, zadovoljan onim što se događa, onda je to Čerčil. Moglo bi se reći da je večeras on pobedio. Jer, kada se dve velike anglosaksonske sile budu udružile, Hitler će, po mom mišljenju, izgubiti.“

„Zar ne mislite da ishod rata više zavisi od rata koji se vodi u Rusiji?“

„Sad je isuviše kasno za Nemce, dragi moj. Trebalo je već da zauzmu Moskvu, koja im je bila na dohvatu, ali je Firer želeo da prvo osvoji Staljingrad. Sada, čak ako i uspe u tome, što je još uvek moguće, više neće biti vremena da ponovi ono što je učinio Napoleon ušavši u Moskvu.“

„A i on je, uprkos tome, na kraju bio poražen!“

„Sasvim tako. Stoga će Hitler biti u iskušenju da mobilizuje sve one koji bi mogli da poveruju u njegovu pobedu ili u njegov krstaški rat protiv boljševika. Ali, nisam siguran da takvih ima mnogo.“

„Francuzi mu sigurno neće biti od velike pomoći. Čak su i kolaboracionistički krugovi oprezni. Maršal Peten igra dvostruku igru. On popušta u manje važnim pitanjima kao što su Jevreji, pripadnici pokreta otpora, radnici koji se upućuju na rad u Nemačku, ali je čvrst kada su u pitanju vojne baze u severnoj Africi, u Libanu, u Atlantiku, koje drži pod svojom kontrolom.“

„A Laval?“

„Sve je očiglednije da mu jedinu podršku pruža Oto Abec.“

„Pa to i nije tako loše.“

„Bez sumnje, ali njegovi neprijatelji su Francuzi – Darlan, okruženje maršala Petena, Darnan, Dea, Dorio, svi ga mrze i očekuju njegov pad!“

„Dakle, s te strane Hilter nema šta da očekuje?“

„Po mom mišljenju, Francuska će još dugo ostati van igre. Jer, ne verujem mnogo više ni generalu De Golu koji svakako uživa Čerčilovu podršku, ali ima samo šačicu pristalica.“

Prelazimo na druge mogućnosti koje se pružaju Hitleru. Po meni ih ima još nekoliko: tu su Ukrajinci, oslobođeni sovjetskog jarma, Rumuni, Hrvati, bosanski muslimani, Mađari i, pre svega, Italijani. Naše se procene, ipak, razlikuju. Mason je veoma rezervisan kada je reč o motivaciji svih ovih potencijalnih učesnika u ratu, dok ih ja možda preceñujem. Kao i obično, dolazimo do Rajnharda Hajdriha. Između pukovnika i mene pominjanje te veze, koju ne mogu ni da prekinem niti da olabavim, postalo je predmet šale. Kao pragmatičar koji prikuplja informacije, Rože Mason mi iznenada kaže:

„A zašto ne biste malo otišli do Praga? Konačno, imate tamo neke interese, zar ne? Pre svega biste mogli da posetite Rajnharda. On tamo već dva meseca vlada kao apsolutni gospodar.“

Mišljenje Rajnharda Hajdriha, koji je i dalje najbolje informisani čovek u Nemačkoj, o svim ovim novim događajima, bilo bi od izuzetnog značaja za našu službu.“

Shvatio sam, moram ponovo da idem da ispitujem svog prijatelja. Međutim, ponovni odlazak u Prag i susret sa Rajnhardom na novoj funkciji ne čini mi se kao loša ideja, utoliko pre što me je sam rajhsprotektor tamo pozvao.

Prošlo je već neko vreme otkako sam se odomacio u češkoj prestonici. Moj poslovni partner Novak Toplic pokazuje kooperativnost i promišljenost. Upravlja našim interesima sa sigurnošću koja deluje čudnovato u ovim nemirnim vremenima. Činjenica je da može da se osloni na sinergiju sa mojom švajcarskom bankom i mi potpuno legalno transferišemo u Cirihi najveći deo naših sredstava. Stan koji sam kupio u potpunosti zadovoljava moje potrebe; tokom mog odsustva, brižljivo ga održava jedna mlada devojka, Angela Gabčik, jedna od ćerki porodice sa kojom me je upoznala moja štićenica, gospođa Šuman.

Putovanje u Prag već je postalo rutinsko putovanje, samo što ću ovaj put sresti Rajnharda u novoj ulozi rajhsprotektora, to jest prokonzula Češke i Moravske. Sada je čak i u Švajcarskoj teško pronaći benzin, pa se zato odlučujem za voz. To će me poštediti umora i dovesti u kontakt sa stanovnicima Rajha, što mi sasvim odgovara. Navikao sam da razgovaram sa ljudima koje srećem na svojim putovanjima, zahvaljujući čemu mnogo više saznajem o stanju duha svojih nemačkih prijatelja nego što bih mogao saznati iz novina koje su, u ovim ratnim vremenima, neizbežno kontrolisane. Za moja kretanja po Pragu pobrinuće se, kao i obično, moj češki partner. I zaista, on me čeka na stanici.

Ta zima 1941/1942. bila je izuzetno oštra. Sneg obilato veje i, nošen vetrom, skuplja se u velikim smetovima koje ratni zarobljenici čiste snažnim zamasa lopata. To su, uglavnom, francuski vojnici u braon uniformama. Na glavama nose svoje dvoroge vojničke kape od filca koje onako malo nakrivljene deluju skoro mangupski. Bez ijedne reči, ijednog pogleda upućenog prolaznicima ili automobilima,

oni gomilaju na trotoarima tešku sivu masu u koju se pretvorio sneg uprljan od saobraćaja.

Toplic me vodi pravo u palatu na Hradčanima u kojoj Rajnhard sada stoluje kao vicekralj. Svemoćni rajhsprotektor račune podnosi jedino udaljenom Fireru, zatočenom u Vučjoj jami, u srcu šume u istočnoj Pruskjoj. Čini se da u Pragu vlada mir, kao i u Beogradu, Varšavi ili u Parizu, ali mislim da iza tog prividnog mira Gestapo steže svoj obruč i da su hapšenja i deportacije sve brojniji.

Ova zemlja, bogata talentima i resursima, sada je samo ogroman rezervoar iz koga se neštedimice crpi kako bi se podržale žrtve vojnika, pripadnika Vermahta i Vafen SS, koji polažu svoje živote kako bi spasli civilizaciju od boljševičke opasnosti. „Hiljadugodišnje germanske teritorije“ integrišu se u sastav nemačkog Trećeg rajha, kao što je to bio slučaj u vreme habzburškog Svetog nemačkog rimskog carstva. Vltava je ponovo postala Moldava, automobili moraju da se kreću desnom, a ne levom stranom. Gestapo je rekvirirao nekoliko objekata za svoje službe, a za sedišta je odabrao jednu od najstarijih banaka u Pragu.

Kada sam stigao do ograde palate, predstavio sam se, ali me ovde, za razliku od pripadnika službi u ulici Princa Alberta br. 8 u Berlinu, niko ne prepoznaje kao prijatelja ovdašnjeg gospodara. Morao sam dugo da čekam dok nije došao po mene jedan oficir obučen u crno i učtivo me zamolio da pođem sa njim do kancelarije obergruppenfirera Rajnharda Hajdriha.

Dolazim u posetu jednom pravom šefu države. Hodnici odzvanjaju mehaničkim zvukom naših koraka, a stražari nas, kako prolazimo kraj njih, pozdravljaju u stavu mirno, s oružjem na gotovs.

Rajnhardova kancelarija se nalazi na prvom spratu, tamo gde je, još pre nekoliko nedelja, doktor Emil Hoha, Benešov naslednik, mogao da održava iluziju češke vlade. Da bi potpuno raspršio i uništio taj privid, moj prijatelj je, čim je stigao u Hradčane, uhapsio generala Alojza Elijaša, češkog premijera. Elijaš je ubrzo nakon toga osuđen na smrt pod optužbom da je bio u dosluhu sa češkom vladom u izgnanstvu u Londonu. Zastava sa kukastim krstom zamenila je češku zastavu i nadmeno se zavijorila nad predsedničkom palatom.

Konačno me uvode u prostrani kabinet rajhsprotektora. Čim me je opazio na vratima, on ustaje i prilazi sa dostojanstvenošću jednog šefa države ali i sa svojom uobičajenom srdačnošću.

Zaista nema nikakve sumnje da se preda mnom nalazi jedna impresivna, pa u izvesnom smislu čak i uzvišena ličnost. Za mene, nesumnjivo zaslepljenog osećanjima koja gajim prema njemu, Rajnhard Hajdrih je sasvim izvesno najharizmatičniji od svih velikodostojnika nacističkog aparata.

„Gotfride!“

„Rajnharde!“

Čestitam mu iskreno, a on prima moje čestitke isto tako prirodno, sa neskrivenim zadovoljstvom. Kažem mu da sam u ovoj istoj kancelariji bio pre gotovo tačno pet godina.

Ne može a da se ne nasmeši: „Pretpostavljam da si bio na tajnom zadatku?“

Prihvatam igru: „Činjenica je da je u pitanju bila toliko tajna misija da sam se obavezao da o tome nikada nikome ništa neću reći...“

„Svi smo oduvek znali da cenimo tvoju efikasnost i... diskreciju.“

Pogledao me je pravo u oči, dugo me je fiksirao, i nastavio:

„Dragi prijatelju, ja sam ti već izrazio zahvalnost, i Firer ti je zahvalio, a sada je red da i veliki Rajh pokaže koliko ti je zahvalan.“

Vrlo svečano je izvadio jedan dokument na kome je pisalo: dekret rajhsprotektora, a zatim ga je preda mnom potpisao.

Zahvalnost je zaista bila na nivou Rajha – velika. Monopol za banku Toplic–Fon Adler na sve finansijske transakcije protektorata Češke i Moravske sa Švajcarskom. U ovom periodu intenzivnih razmena između protektorata i Švajcarske, taj dekret predstavlja izvor izvanrednih prihoda za moju banku.

Ne mogu da verujem svojim očima. Prelevman u korist moje banke, u vidu procenta, na sve finansijske operacije između dve zemlje. Bio je to pravi zlatni rudnik – vazdašnji san svakog bankara.

Pošto sam razrogačio oči u neverici, on je pozvao svog sekretara. Ginter me je pozdravio veoma prijateljski i odneo zvanični dokument, uz instrukciju da obezbedi ne samo njegovu hitnu objavu nego i neposrednu primenu.

Pokušao sam da reda radi protestujem, ali me je Rajnhard prekinuo.

„Firer je već želeo da te nagradi kreditnom linijom Rajhsbanke, a ti za pet godina nisi uzeo ni marku! Veruj mi da ta ogromna povlastica koja ti je bila dodeljena, a koju ti nisi želeo da iskoristiš – sve to ga je veoma impresioniralo. Hitler lično mi je izneo ovu ideju i ja sam mogao samo da se složim s tim! Lojalno si nam služio i to bez ikakve naknade. Mnogo ti dugujemo, ja još više, i imam čvrstu nameru da ti se odužim. Isplatiću ti i naš dug i... svoj dug.“

„Slušaj...“

Ponovo mi nije dopustio da završim: „Sećaš li se našeg poslednjeg telefonskog razgovora?“

„Da, naravno!“

„Pa dobro, obećao sam ti nešto i nameravam to da održim. Seti se da si, nekada davno, ti sam to bio formulisao: *Vernost je moja čast!*“

Moj prijatelj ništa nije zaboravio. „Rajnhard, zaista ne znam šta da kažem!“

„Onda nemoj ništa ni reći!“

Hajdrih je ustao, a jedan ađutant je već bio na vratima. Kao i obično, moj prijatelj me je ispratio i iskoristio priliku da me pozove na večeru kod njega sutradan uveče. Odmah sam prihvatio njegov poziv.

„Odlično, Lina će biti oduševljena da te ponovo vidi.“

Posle toga smo se rukovali. Dugo, kao u dobra stara vremena. Moram da priznam da sam ponovo bio uzbuđen zbog Rajnharda. Obećao mi je da će unaprediti moje poslove kada bude stupio na dužnost u Pragu i, evo, održao je obećanje. Moj prijatelj je plaćao svoje dugove i to mnogo galantnije nego što sam mogao da zamislim! Ponovo me je obuzela griza savesti što mu nisam bio ni toliko veran ni lojalan koliko je to moj prijatelj verovao. Svakako, lično sam se izlagao, zauzimao i služio njegovim ciljevima, ali moji pravi motivi bili su strani i čak suprotni razlozima na koje je on mislio.

Otišao sam u svoju banku gde su se poslovi razvijali. Odmah sam saopštio Hajdrihovu odluku svome poslovnom partneru koji nije mogao da veruje sopstvenim ušima.

„Da nije neka šala?“, upitao je šokirani Toplic.

Odgovorio sam mu ironično:

„Da li ti rajhsprotektor izgleda kao šaljivdžija?“

„Ne, naravno da ne, ali jesi li svestan poklona koji nam je dao! Ovo je čudo neviđeno!“

„Da, pa pokušaćemo da ga ne razočaramo...“, rekao sam gotovo nehotice.

„Takav dar s neba, to se dešava samo jednom u životu!“, prokomentarisao je Toplic još uvek veoma uzbuđen.

Po dogovoru, sledećeg dana sam otišao u rezidenciju svog prijatelja u posetu porodici Hajdrih. Dvorac i imanje su veličanstveni, u skladu sa odgovornošću ličnog Firerovog izaslanika. Rezidencija je raskošno opremljena, a Lina je savršena domaćica. Sve odiše dobrim ukusom i obiljem.

Na početku večeri, u iščekivanju Line koja je otišla da dovede decu, razmenili smo nekoliko reči o situaciji u svestu. Pokušavam da saznam šta Rajnhard misli o smeloj akciji Japanaca u Perl Harburu.

Lice mu se smračilo. Pošto ga dobro poznajem, shvatam da ga je obuzeo potmuli bes.

„Ne znam ko je ubedio japanskog cara da napadne Sjedinjene Američke Države, ali veruj mi, ko god da je to učinio, grdno se prevario! Trebalo je da Japan napadne Rusiju. Tako bi se okončala stvar sa Staljinom! Japanci su hteli teritorije, resurse, naftu! Već su bili u Kini, okupirali su Mandžuriju, a Sibir im je, sa svojim ogromnim bogatstvima, širio ruke u susret. Samo je trebalo da se sagnu i da ga pokupe kao zreli plod. Crvena armija, kojoj je Vermaht naneo teške gubitke, gotovo je na izdisaju. Zajedno bismo završili sa Rusijom do idućeg proleća.“

Ali ne, gospoda su želela da ratuju na Pacifiku, na četiri hiljade kilometara od svojih obala. Nisu održali reč, probudili su džina koji je želeo samo da ostane po strani, sada će to skupo platiti!

To je loša strategija i nažalost i Nemačka će trpeti zbog toga! Rat na istoku će se produžiti, a Amerikanci će stati na stranu Engleza i pružiti im značajnu pomoć. Ne, veruj mi, Perl Harbur je više pobeda za London nego za Tokio!“

Čini mi se kao da sam to već negde čuo. Očigledno, Rajnhard je daleko od toga da hvali hrabrost Japana. Uopšte ne smatra uništenje američke flote na Pacifiku velikom pobjedom, kao što to prikazuje nacistička štampa. On u tome vidi ozbiljnu japansku stratešku grešku, koja bi na duži rok mogla da ugrozi nemačke interese.

„A šta o tome misli Hitler?“

„Firer kaže da ne može sve. On sam da uradi ali... veruj mi, ta japanska avantura ga uopšte ne raduje.“

Pokušavam da promenim temu.

„On nikada ne bi učinio takvu grešku!“

Rajnhard se smeši. „O, ne! Hitler nikada ne bi napravio takvu grešku!“

Više ne pričam o geopolitici već pozdravljam porodicu. Deca su porasla i cela kuća odjekuje od njihovog veselog žamora. Rajnhard u porodičnom okruženju – to je prizor koji treba videti da bi se u njega moglo poverovati. Zastrajući SS protektor i svemoćni šef bezbednosti Rajha hoda četvoronoške, praćen smehom male Zilke, u jednom trenutku ga nokautira Klaus, u drugom briše nos Hajgeru. Poslušno prinosi čaj svojoj ženi... i poverava se svom švajcarskom prijatelju: „Vidiš – tek je ovo pravi život.“ Pre odlaska na spavanje, deca dolaze da nas poljube. Rajnhard se izvinjava, na njega je red da te večeri priča bajku.

Ostajem sa Linom koja mi poverava kako je srećna što ima tako dobrog muža i što deca imaju tako dobrog oca. Ona ne zaboravlja da sam ja pratio Rajharda kada je došao da zatraži njenu ruku. Seća se dobrog utiska koji sam ostavio

na njene roditelje – sa prijateljima kao što je grof Fon Adler, Rajnhard može biti samo izuzetna osoba, zaključila je njena majka... Slatko smo se tome smejali.

Napustio sam kuću porodice Hajdrih ispunjen iskrenom radošću zbog svog prijatelja koji je, uprkos svojim visokim funkcijama, umeo da stvori tu luku mira i sreće. Rajnhard uživa u porodičnom krugu. Naravno, ti trenuci su retki, ali postoje i on očigledno zna da ceni tu blagodat.

Pošto sam sredio svoje poslove u Pragu, vraćam se za Cirihi.

Nalazim se s Masonom i prenosim mu Hajdrihove reči o Perl Harburu. To je veoma tačna analiza, poverava mi pukovnik. Ali, ono što začudo raduje Masona jeste ogromna poslovna povlastica koju je Hajdrih dodelio mojoj banci.

„A zbog čega vam to izgleda tako važno?“

„Pa vidite, kada bi postojao neki ozbiljni plan napada na Švajcarsku, Hajdrih vam nikada ne bi učinio takvu uslugu!“

Pukovnik je stvarno pronicljiv. I zaista, da je Rajnhard znao za neku nameru u tom smislu, teško da bi mi ponudio jedan tako dragoceni dar, da bi mi malo kasnije saopštio – nažalost, nema ništa od toga. Pošto već dobro poznaje mog prijatelja, Mason je ubeđen da Rajnhard želi da mi da poklon dostojan svoje nove funkcije – carski i trajan. A kada bi Hitler imao nekih pretenzija na Švajcarsku, Hajdrih bi svakako bio prvi upućen u to!

To je i moje intimno ubeđenje ali, konačno, Mason možda ima dodatne informacije. Gledam ga, oklevam, a onda se odlučujem da ga upitam šta u stvari misli o svemu tome. On pravi malu pauzu, a zatim snižava glas:

„Tokom minulih meseci, posle propasti Francuske i zauzimanja čitave Evrope, Švajcarska se afirmisala kao jedina

slobodna zemlja na kontinentu, sa svih strana okružena armijama sila Osovine. Mi opstajemo ne zbog toga što smo dobili obećanje da će biti poštovana naša neutralnost, jer Hitler nije čovek koji poštuje datu reč, već zato što je to u interesu Berlina. Mi kupujemo za njega, naplaćujemo se u zlatu, onome zlatu koje je on ukrao i nudimo mu, ukoliko to želi, utočište za njegov kapital.“

Da li je možda nanjušio moje transakcije sa Hitlerom? Trudim se da ostanem miran i da delujem ravnodušno. Potpuno spokojnog lica primam komentar koje bi me još pre samo nekoliko godina duboko uznemirio. On nastavlja:

„Ipak, mi smo izloženi pritisku. Ali, on je u funkciji onoga što se događa u drugim zemljama koje se graniče sa Nemačkom i koje su sve okupirane.“

Počinjem da nabrajam: „Austrija, Čehoslovačka, Poljska, Belgija, Francuska...“

„Da, a od njih je Čehoslovačka svakako najznačajnija jer je Hitler tamo poslao Rajnharda Hajdriha... Osim ako nije želeo da ga se oslobodi!“

„Kako to mislite?“

„Pa moglo bi se, na primer, zamisliti da se našem prijatelju ponudi da učestvuje, čak i da stane na čelo neke zavere pristalica mira, patriota koji žele da spase Nemačku od propasti dok još ima vremena za to.“

„Da li stvarno verujete u to?“

„Samo sam rekao: moglo bi se zamisliti. Isuviše ste inteligentni da bih vam nešto više kazao o tome.“

„Da li treba ponovo da se vidim s njim?“

„Ne odmah. Ali, kroz tri ili četiri meseca svakako.“

Nema žurbe, ali je to put koji vredi ispitati. Tako ću ovih nekoliko meseci moći da posvetim svojoj banci.

Ponovo odlazim u Prag krajem maja 1942. Posle odluke rajhsprotektora i odgovarajućeg dekreta, moji poslovi cvetaju više nego ikada ranije. Uprkos tom izuzetnom poklonu koji nam je pao s neba, moj partner i ja ne zanemarujemo naše tekuće poslove. Češka industrija radi punom parom, a transakcije sa Švajcarskom su brojne i značajne po obimu.

Ponovo nalazim Hajdriha u njegovoj palati. Doček je kao i uvek impresivan. Opet ne mogu da se otmem utisku da sam došao u posetu šefu države. Tu je Ginter; on me dočekuje sa srdačnošću koju ispoljava svaki put kada me vidi i odvodi me u rajhsprotektorovu kancelariju.

Čim sam ušao, dva čoveka su ustala iz svojih fotelja preko puta predsedničkog pisaoćeg stola i uputila se ka izlazu. Rajnhard ih poziva: „Frank, Henlajn, dođite da vam predstavim svog starog prijatelja koji je takođe prijatelj našeg Firera i Nemačke. Grof Fon Adler je Švajcarac, a pošto čista krv ne može izneveriti, moram da vam kažem da je nemačkog porekla.“ Okreće se ka meni: „Ne moram da ti predstavljam svoje saradnike, zar ne?“

To zaista nije potrebno. I jedan i drugi su se proslavili radom na uništavanju Čehoslovačke i na vraćanju Sudetske oblasti Nemačkoj. Njihove fotografije su bile na naslovnim stranama svih evropskih novina. To je cena slave koju plaćaju time što njih svako prepoznaje, a oni sami ne mogu druge da prepoznaju. Pogled koji mi savršeno sinhronizovano upućuju njih dvojica takav je da nimalo ne žalim zbog svoje anonimnosti, utoliko pre što im Rajnhard samo kaže: „Gotfrid je bankar.“

Kada su se Henlajn i Frank udaljili, rajhsprotektor ponovo postaje srdačni prijatelj od koga me više ništa ne razdvaja.

„Dakle, Gotfride, kako se odvijaju poslovi?“

„Zahvaljujući tebi – izvanredno!“

„Lepo, zadovoljan sam zbog tebe!“

„Ne toliko koliko ja! Još uvek ne znam kako da ti zahvalim!“

„Nikada nećeš moći dovoljno da mi zahvališ!“, kaže on. Ta izjava je propraćena lakim osmehom u uglu usana. Poznat mi je taj izraz.

„Ili možda možeš!“

Tu smo, dakle!

„Francuska je zemlja koju dobro poznaješ?“

„Verujem da je tako.“

„Video si se sa maršalom Petenom?“

„Da, u okolnostima koje sam ti ispričao.“

Nastavljamo razgovor koji smo započeli pre nekoliko meseci, kada sam mu preneo svoj plan i utiske o svom putovanju po višijevskoj zemlji. Ponavljam mu neke stvari koje je već znao, a on mi iznova postavlja pitanja, ponovo zainteresovan za temu o kojoj smo tada razgovarali.

Iznosim mu utiske o režimu u Višiju i ponovo mu govorim o Petenu, Darnanu i Lavalu. Pažljivo me sluša i veoma kratko se osvrće na situaciju u Pragu.

„Protektorat Češke i Moravske je pacifikovan i njegova industrija radi punom parom. Hitler je veoma zadovoljan i odlučio je da mi poveri novu misiju. U suštini, radi se o unapređenju.“

„O unapređenju!?“

„Da, sve je još u najvećoj tajnosti, ali biću uskoro prekomandovan u Francusku.“

U svakom slučaju, ovo je jasan odgovor na Masonovo pitanje: Rajnhard ne kuje zaveru protiv Firera. Naprotiv, Hitler će ga unaprediti u vicekralja Francuske!

Rajnhard nastavlja: „Slušaj, potrebne su mi tvoje usluge. Potreban mi je brz odgovor jer moram da se organizujem u skladu sa svojim novim funkcijama i, naravno, odmah sam pomislio na tebe.

Pre svega, tvoja ideja o tome da se oslabi De Gol veoma mi se sviđa. Mislim da treba ponovo razmotriti tu operaciju. Da li mi možeš napisмено napraviti plan akcije koji si u to vreme zamislio. Zatim, potrebni su mi tvoji saveti – ti poznaješ Francuze mnogo bolje nego ja. Dakle, možeš li da mi pomogneš?“

Pomalo u skladu s onim što sam i očekivao, Rajnhard mi, istina, nije baš stavio nož pod grlo, ali skoro da jeste... Pristao je da sačeka, ali ja znam da će rok biti kratak. Primećujem da nije izgubio govorničko umeće i dar ubeđivanja. Očigledno da je odgovor na prvo pitanje potvrđan. U tom svetlu, drugi odgovor se zapravo odnosi na to da li sam spreman da mu pomognem!

Ali, budući da ja dobro poznajem Rajnharda, znam da drugi zahtev krije zamku jer podrazumeva da odem u Pariz sa njim, što je ipak za mene neuporedivo delikatnije. Kao da je pogodilo moje misli, Hajdrih menja temu i iznosi mi predlog koji zaista ne mogu da odbijem:

„Koliko vremena ostaješ u Pragu? Postavljam ti ovo pitanje jer bih želeo da ti predložim dve stvari. Prva je da odsedneš kod nas, a druga da mi učiniš ogromno zadovoljstvo i da prisustvuješ koncertu koji će sutra uveče ovde održati orkestar iz Halea, a na programu će biti dva dela mog oca Bruna koga si dobro poznao.“

Zabeležio je poen. Želi da mu budem nadohvat ruke, jer mi nudi gostoprimstvo u rezidenciji kako bi uticao na moju odluku, odnosno na mene lično i kako bi sprečio moj eventualni odlazak. Tim pre što me je pozvao da prisustvujem

koncertu, što ne mogu da odbijem jer to neodoljivo podseća na prve godine našeg prijateljstva. Mogu samo da pokušam da ograničim rizik.

„Slušaj, Rajnharde. Ništa me ne bi moglo učiniti srećnijim nego da sutra odem na koncert i to sa radošću zaista prihvatam. S druge strane, kada bih odseo kod tebe, to bi mi mnogo toga iskomplikovalo. Za sada moram da ostanem u stalnom kontaktu sa svojim češkim partnerom kako bismo vodili poslove, a mi nemamo neko utvrđeno radno vreme. Mogu samo da ti obećam da ću tvoj poziv prihvatiti sa zadovoljstvom ali sledeći put, ukoliko se slažeš.“

„U redu. Ostavi svoju adresu i moj šofer će doći po tebe sutra u 18 sati.“

Odahnuo sam, izbegao sam prvi udar. Ali, moći ću da se vratim u Švajcarsku tek preksutra ukoliko dotle Rajnhard ne bude pronašao nešto drugo kako bi me primorao da ostanem duže u Pragu. Ne znam da li zbog svega ovoga počinjem da razmišljam o Geteu i onom njegovom putovanju u Prag, *Auf dem Wege nach Prag*, tek, to sećanje mi izaziva osmeh koji Rajnhard tumači na sasvim drugačiji način.

„Znam da ne voliš zvanične limuzine i da te to verovatno još više nervira ovde u Pragu. Međutim, treba da shvatiš da sam ja kao rajhsprotektor svemoćan u ovom gradu i da je moje prijateljstvo nešto što vredi... Kao što dobro znaš, to samo može dobro da utiče na tvoje poslove.“

Tačno je da ja, kad god sam doveden u nepriliku, reagujem tako što se blago osmehujem i da to Rajnhard savršeno dobro zna. Pomno se čuvam da ga razuverim i tražim samo da ne preteruje sa počastima i da naloži svom vozaču da me čeka ispred Karlovog mosta, gde ću sigurno moći da ga pronađem. On se slaže s tim i rastaje se od mene sa onom taktičnošću koju je uvek tako lepo umeo da unese u naše odnose.

Izlazim iz palate obuzet mnogim pomešanim osećanjima među kojima jedno ipak preovladava: najgore je prošlo, Rajnhard me nije saterao uza zid kao što to veoma dobro zna da učini ali, ako uzmem u obzir važnost te nove misije u Francuskoj, izvesno je da će on ponovo pokušati! Kada sam se vratio svojim poslovima i svojoj banci, posvećujem se formalnostima vezanim za slanje u Švajcarsku ogromnih profita ostvarenih tokom poslednjih meseci.

Veoma perfidno, vlasti Trećeg rajha puštaju da u zemlju koja je sigurnija od Fort Noksa pritiču finansijska sredstva čiji povratak mogu da zahtevaju i koja mogu biti korišćena za kupovinu onoga što je najpotrebnije ratnoj industriji: određenih sirovina. Na taj način, sasvim svesno i uz dobar profit, doprinosim nacističkim ratnim naporima, ali moram da kažem da u tom trenutku svog života zbog toga ne osećam ni nelagodnost niti posebnu grižu savesti.

Sutradan ujutru moram priznati da sam donekle iznerviran kada sam konstatovao da Angela nije došla da mi pripremi doručak. Ona stiže nešto kasnije, potpuno izbezumljena i nerazgovetno mrmlija objašnjenja i izvinjenja koja uopšte ne razumem. U čitavoj toj zbrci pominje se neki brat koji tek što je stigao, bolesni otac i neki propušteni tramvaj, ali meni sve to nije važno već samo tražim od nje da mi pripremi kofer za put. Nameravam da sutradan ujutru krenem vozom za Beč.

Dan brzo prolazi. Fabrici automatskih pištolja u praškom predgrađu hitno su potrebni neki retki metali koji se koriste u visokootpornim legurama i njen finansijski direktor mi donosi narudžbinu sa propisnim odobrenjem administracije protektorata. Obecavam mu da ću brzo reagovati i shvatam da sam dobio još jedan argument kako bih uverio svog prijatelja obergruppenfirera da ne treba da produžavam boravak u Pragu. Zatim na red dolazi jedan Čeh koji Vermahtu ispo-

ručuje čizme i kome preti prekid snabdevanja. Namiruje mi celokupni iznos porudžbine. Očigledno je da u protektoratu Češke i Moravske novca ima u izobilju.

Nažalost, nemam kod sebe večernje odelo koje bih obukao za koncert u palati Valenštajn, kako se sada zvanično zove ono što je za Čehe Valdštejnova palata. Moj poslovni partner mi ljubazno predlaže da mi pozajmi svoj smoking, što ja prihvatam sa zahvalnošću.

Kada sam stigao na Karlov trg, čekala me je moćna crna limuzina. Vozač, u civilu, za koga je jasno da pripada arijevske rasi, sportski je građen, plave kose i plavih očiju. Posle kraće vožnje u luksuznom mercedesu stižem u palatu Valenštajn. Nikako se ne bi moglo reći da moj ulazak protiče neopaženo. Nemci, koji su ovde najbrojniji, kako u civilu, tako i u uniformi, radoznalo zagledaju stranca kojeg zvanična Hajdrihova limuzina dovozi do glavnog ulaza, a jedan esesovski oficir s poštovanjem pozdravlja. Odmah me upućuju prema prvom redu velike sale gde sedi krem novog praškog društva: Nemci i njihovi češki prijatelji očekuju ulazak vladajućeg para. Pokazuju mi jednu stolicu kraj fotelje u koju će se svakako smestiti Lina.

Zauzimam mesto sam, u prvom redu, i osećam na sebi poglede svih prisutnih. Trudeći se da delujem ravnodušno, posmatram dekor u toj sali u kojoj je fresko-slikarstvom, poput kakvog antičkog božanstva, predstavljen veliki Albert Valenštajn. U sali se čuje lagano mrmljanje, oštri nemački suglasnici podsećaju da je ovaj izuzetni grad, koji je nekad bio prestonica Carstva, sada sedište nemačkog protektorata.

Odjednom je zavladao tišina, a zatim odjekuje i pomeranje stolica. Okrećem glavu prema ulazu i uočavam malu povorku koja se pojavljuje u dnu sale. Sam ispred svih, dolazi rajhsprotektor sa lakim osmehom, na bluzi besprekorne

mornaričke uniforme nosi samo gvozdeni krst. Iza njega Lina, u punom sjaju, sa trudnoćom koja se jedva uočava, iako je već poodmakla. Kada me je ugledala, njeno lice se ozarilo i kada je stigla do mene ljubimo se potpuno prirodno kao dvoje prijatelja kojima nije važna svečanost mesta na kom se nalaze.

Pošto se cela svita smestila, ponovo je zavladała potpuna tišina. Čuju se prvi tonovi muzike. Verovao sam da je čarolija ovih izuzetnih trenutaka izgubljena, atmosfera sasvim germanskog zajedništva sa velikom muzikom čiji nijedan izraz ipak ne može biti toliko lep kao onaj koji pružaju Bah, Mocart ili Betoven. Nikada nisam čuo kompozicije Rajnhardovog oca i čak sam sumnjao u njegov talenat. Bila je to predrasuda na koju se vraćam konstatujući da je njegova muzika, iako ne doseže genijalnost onih najvećih, prijatna za slušanje, fluidna i zaokružena. Umeće orkestracije je na zavidnom nivou a i muzika je nadahnuta, svaka tema je umesno iskorišćena i skladno razvijena. Iskreno aplaudiram njegovom koncertu za violinu i orkestar koji je Rajnhard, potpuno zadubljen i usredsređen, odslušao poluzatvorenih očiju, sasvim odvojen od svih problema koji inače zaokupljaju misli guvernera Češke i Moravske.

Kada se utišao i poslednji pljesak u miru praškog proleća, Rajnhard me je ljubazno zamolio da im posvetim još nekoliko trenutaka, Lini i njemu, i da im se pridružim u susednoj sali. Tu se nalazi već gotovo trećina zvanica i svi se oni s poštovanjem sklanjaju dok mi prolazimo. Na hitlerovske pozdrave Rajnhard odgovara koračajući ispružene ruke kao kakav rimski imperator.

Šampanjac je izvanredan, dolazi iz podruma najboljih francuskih proizvođača. Iskričavo vino se lije u potocima i ja već zamišljam esesovske kamione kako dovoze sanduke,

prelazeći celu Nemačku. Ratni plen, pljačka? Više sam sklon da poverujem u prvu hipotezu dok nastojim da u grlu što bolje osetim izuzetan ukus vina sa božanskim mehurićima.

Lina je sva posvećena meni i potpuno ignoriše Franka koji na sve moguće načine pokušava da od nje izmoli makar jedan pogled. Činjenica je da osećam istinsko zadovoljstvo što se oko mene trudi ova, u svakom pogledu izuzetna žena.

„Odlazim sutra ujutru za Berlin!“ Shvatam da Rajnhard jednim hicem pogađa dve mete. Dopušta mi da odem, a istovremeno daje na znanje Lini da će, pošto se tek vratio iz Pariza gde je boravio prošle nedelje, ponovo morati da otputuje za prestonicu. On ništa ne objašnjava, što mi uopšte ne smeta; što se tiče Line, ona ne prestaje da se smeši i, kao prava vojnička supruga, zadovoljava se time da mu kaže: „Pokušaj da ne zaboraviš rođendan svog sestrića, dragi moj.“ Ne znam o kom sestriću je reč, ali Rajnhard očigledno zna.

„Kako bih mogao, draga moja?“

Napuštam ih posle nekoliko oproštajnih reči. Prešao sam otprilike polovinu stepeništa kada čujem kako me neko dozi-va: „Gospodine barone!“ Okrenuo sam se i ugledao Henlajna kako žurno silazi niz stepenice kako bi me sustigao. Pita me, skoro srdačno: „Da li dopuštate da vas otpratim do kuće? Tako je sigurnije!“

„Naravno, poštovani gospodine... iako u blizini ne vidim nikoga ko bi me mogao ugroziti.“

„Ko bi vas ugrozio, ne. Ali ima mnogo onih koji vam zavide. A ima i nekih koji vas nadziru.“

Možda sam loše procenio ovog čoveka iz Sudeta. On je sve shvatio, igru vlasti, intrige, sumnje. Idemo laganim korakom sve do izlaza gde se pozivaju automobili da jedan po jedan dođu i stanu uz trotoar, dok ađutanti otvaraju i zatvaraju vrata uz neizbežni nacistički pozdrav.

Dok koračamo jedan kraj drugog, Henlajn me ispituje o poslovima i o tome kako ocenjujem atmosferu u Pragu.

„Šta da vam kažem? Mogu da konstatujem da je integrisanje ovih *provincija* u Rajh obavljeno bez trzavica i bez nasilja. Ipak, nisam tako siguran da u dubini duše Česi to tako lako prihvataju. Znae, gospodine ministre, ovde imate slovensko stanovništvo koje je svakako u velikoj meri germanizovano, ali koje je privrženo jednoj slavnoj prošlosti. Nemojte zaboraviti češke kraljeve i njihov otpor Habzburzima i njihovu upornu borbu za češki jezik.“

„Izgleda da dobro poznajete ovu zemlju.“

„Ne bih rekao da je baš poznajem. Ali je verovatno donekle razumem. To je jedna od prednosti toga što sam Švajcarac nemačkog porekla. Ja koji sam germanofon, germanofil i čak Nemaac po svojim precima, više ne bih mogao da zamislim da živim izvan zajednice koju činimo sa Francuzima i Italijanima. Mi možda nerviramo jedni druge, ali svoj pluralizam namećemo kao osnovno pravilo našeg jedinstva i to tako traje već više od sedam vekova. Mi dakle nismo, niti ćemo ikada biti, glasnici velikih celina. U Evropi ima isuviše partikularizama, suviše težnji za suverenitetima, da bi ona mogla ikada da sanja o ujedinjenju. Stoga ne smatram da su snovi u tom smislu realistični.“

„Vi dakle ne verujete u *Veliku Evropu* kako je zamišlja naš Firer?“

„Ne!“

Izrekao sam to kratko i jasno, koliko god brutalno zvučalo. Henlajn se ne može uvrediti zbog moje iskrenosti. Ukoliko je inteligentan, a on to svakako jeste, mora da prihvati moje razloge. Moćna limuzina sada ide polako prema Karlovom trgu.

„Možete ovde da me ostavite, nastaviću pešice, na dva koraka sam oдавde.“

„Nema potrebe, odvešćemo vas do kuće!“

„Ali zašto? Uopšte mi ne smeta.“

„Ne, ne. Ne biste bili bezbedni!“

Ta reč mu je izletela bez razmišljanja. Tako dakle, bilo bi opasno kretati se po Pragu noću, bez pratnje. To se nekako ne uklapa u uveravanja mog prijatelja Rajnharda Hajdriha, rajhsprotektora bivše Čehoslovačke Republike.

Glava XIV ATENTAT

Te srede, 27. maja 1942. ne moram mnogo da žurim. Voz za Beč polazi iz Praga nešto pre podneva i, s obzirom na gustinu saobraćaja, mom vozaču će biti potrebno samo četvrt sata da me odveze do stanice. Uključujem radio i spremam se da istrpim saopštenja Propagandštafela o poredama. Počinjem da slušam, već sam se bio donekle izveštio i u svemu uspevam da dešifrujem pravo značenje vesti koje se emituju a da pritom koliko-toliko ocenim koliki je udeo istine.

U centru pažnje i dalje je Istočni front, preciznije Staljingrad, koji još uvek odoleva žestokim naletima Šeste armije generala Fon Paulusa. Sve je očiglednije da od ovog sudara titana lako može da zavisi sudbina celog rata na Istoku. To je prvi zastoj dotad neverovatnog napredovanja trupa pod kukastim krstom. Ogorčeni otpor Crvene armije pojačava bes silovitih udara oklopnih jedinica, pre svega teške artiljerije koja bukvalno drobi džepove ruskog otpora. Staljingrad je postao pakao i postavlja se pitanje kako ljudska bića tamo uopšte opstaju. Iako to ne mogu da znam, pretpostavljam da je pesnica *čeličnog* Staljina, isto toliko nepokolebljiva koliko

su preteća naređenja iz Vučje jame. I na jednoj i na drugoj strani disciplina se održava po cenu masovnih likvidacija što ne ostavlja ni najmanje prostora za oklevanje.

Tog jutra mi se čini da, kroz obnovljeni intenzitet saopštenja Firerovog Generalštaba, ruski pritisak počinje da se oseća i da se oni koji su donedavno bili pod opsadom sada pretvaraju u napadače. Proveriću to kada se budem vratio u Švajcarsku iz britanskih informacija koje su poštenije i, naravno, iz švajcarskih izvora.

Iznenada, kada sam već prestao pažljivo da slušam tu neprekidnu bujicu saopštenja i vojnih marševa, jedna informacija najavljena kao izuzetno važna, naterala me je da načulim uši: obergruppenfirer Hajdrih bio je meta atentatora u praškom predgrađu. Napad je srećom bio neuspešan. Sasvim u skladu sa svojom legendarnom hrabrošću, rajhsprotektor se čak dao u poteru za teroristima. Predstoji njihovo hvatanje.

U početku sam u neverici, a zatim pojačavam ton kako bih se uverio da sam dobro čuo i shvatio o čemu se radi. Moj prijatelj Rajnhard je bio meta terorističkog napada, izvukao se iz svega toga nepovređen i ja sam, u dubini duše, srećan zbog toga. Međutim, nije mi dovoljno da se samo umirim, želim da on zna da sam uz njega u ovom iskušenju, utoliko pre što se u jednom novom saopštenju kaže da je rajhsprotektor lako ranjen, da mu život nije ugrožen ali da je, iz razloga bezbednosti, prebačen u gradsku bolnicu. Jurim do telefona, uzaludno pokušavam da dobijem palatu Hradčani, nailazim na nekog telefonistu koji traži da mu se predstavim, a zatim mi hladno stavlja do znanja da ne dolazi u obzir da bilo koga dobijem osim Gestapoa. Posle toga zovem rezidenciju, ali mi ponovo odgovaraju istu stvar. Ovog puta insistiram da me spoje sa Linom, ali kao što sam mogao i da pretposta-

vim, moja prijateljica je već krenula ka bolnici kako bi bila uz svog supruga.

Preostaje mi još samo jedan način da se umirim a to je da odem u bolnicu gde se nadam da će me neko prepoznati. Nadam se da ću tako konačno moći da Rajnhardu izrazim svoju zabrinutost, uzbuđenje i saosećanje. Jer činjenica je da sam veoma uzbuđen. I sam se tome čudim, pošto od Izabeline smrti nikada nisam tako intenzivno osetio tugu. Ipak, on je samo ranjen, ubeđujem samog sebe, uskoro ću ga videti na nogama i ponovo ćemo se zajedno šaliti na račun tog novog izazova sudbine. Baš onako kako smo činili nakon naše avionske nesreće. Ali, zebnja koja se javlja u meni, nekontrolisani i neobjašnjivi bol, jači su od hladnog razmišljanja koje nastojim sebi da nametnem. Neki bi to nazvali predosećanjem.

Ponovo pretresam u sebi ono malo informacija kojima raspolazem dok taksi – škoda na koju sam naišao u blizini svog stana – ide onoliko brzo koliko joj dopuštaju umorni motor i istrošene gume. Ovog puta ne upućujem ni reč vozaču koji je samo podigao obrvu kada sam mu rekao adresu.

Prag je u potpunom haosu. Bezbrojni vojnici u sivo-zeleonom i esesovci u crnom zaposeli su ulice, kao da se čitava nemačka armija okupila na obalama Vltave preimenovane u Moldavu. Prvi put nas zaustavljaju žandarmi u punoj ratnoj opremi. I vozač i ja moramo da pokažemo dokumente koje brižljivo pregledaju, a zatim nas puštaju da prođemo. Nešto dalje, ponovo nas zaustavljaju. Ovog puta su u pitanju esesovci čiji šef, jedan oficir sa mrtvačkom glavom na kapi, traži da kažemo kuda smo se uputili. Naravno, ja mu odgovaram.

„Idem u gradsku bolnicu.“

Širom je otvorio oči i u tom trenutku shvatam neumesnost svoje izjave jer očigledno još uvek nisam shvatio kolika je nervoza Nemaca.

„Ali, gospodine, to je apsolutno nemoguće. Pristup bolnici je zabranjen.“

Još uvek nesvestan toka kojim su krenuli događaji, insistiram što učtivije mogu.

„Potpuno shvatam, komandante“, kažem, „ali ja sam lični prijatelj rajhsprotektora Hajdriha i kao što se možete i sami uveriti, nisam Nemačkin već Švajcarac.“

„To vidim! Međutim, ukoliko niste lekar, u bolnici zaista nemate šta da tražite!“

Počinjem da shvatam da sam možda malo preterao. U nepredvidljivim naletima nacističkog fanatizma, Rajnhard je čovek koji je mogao sve, ali on sada, u ovom trenutku, polako bleđi i iščezava. On će se naravno oporaviti i obnoviti moj kredibilitet u očima ovih ubica ledenih očiju, ali treba izdržati do njegovog oporavka. Ni od kakve koristi ne bi bilo da isuviše skrećem pažnju na sebe. Uostalom, moj vozač koji ne uživa nikakvu posebnu zaštitu i koji je Čeh, što je u ovom slučaju otežavajuća okolnost, jasno mi stavlja do znanja da ne želi da ide dalje. Ukoliko ja želim da nastavim put ka bolnici, moraću da to učinim sam, bez njega.

To neće biti potrebno. Kraj nas se zaustavlja jedna teška limuzina. Izlazi jedan oficir SS besprekorno utegnuto u svoju crnu uniformu. On mi prilazi.

„Baron Fon Adler, kakvo iznenađenje! Otkud vi ovdje?“

„Brigadenfirer! Pa ja sam taj koji bi trebalo da bude iznenađen. Naravno, mislio sam da ćete doći da posetite svog šefa, ali ipak tako brzo...“

Valter Šelenberg me vrlo pažljivo posmatra. Odgovara mi što je moguće neutralnijim glasom:

„Uopšte nema nikakve koristi od toga što se nalazim ovde sada kada je grupenfirer u bolnici. U stvari, trebalo je da ga zamenjujem dok je bio odsutan u Berlinu. Međutim, dogodilo se da sam stigao nešto pre nego što je bilo predviđeno i to u dramatičnim okolnostima. Ali, nemojmo stajati ovde. Uđite u moja kola, molim vas.“

Ne čekam da mi dva puta kaže. Smeštam se pored onoga u koga, sudeći po onome što mi je pre izvesnog vremena rekao Hajdrih, mogu da imam poverenja. U svakom slučaju, njegova je ogromna zasluga u tome što mi je omogućio da nastavim put, bez opasnosti. Odmah konstatujem koliko je lako kretati se u službenim kolima i u najdramatičnijim okolnostima. Nijedna od pet-šest barikada na koje nailazimo ne zaustavlja nas na putu; deset minuta kasnije, stižemo na odredište.

Gradska bolnica u Pragu, masivna zgrada od klesanog kamena, liči na uzavreli mravinjak srušen konjskim kopitom. Beli mantili i uniforme užurbano se kreću u svim smerovima i potrebna je velika smirenost medicinskog osoblja da bi se kanalisalo sve to previranje, koje bi se za tren oka moglo pretvoriti u grozničavost i bezumlje. Brigadenfirera ne poznaju svi, podrazumeva se, u fizičkom smislu te reči, ali njegovi širiti i prirodni autoritet kojim je obdaren dovoljni su da nam omogućće da se probijemo do prvog sprata koji je, na zahtev Generalštaba, potpuno i isključivo izdvojen za Rajnharda Hajdriha.

Ulazimo u neku veliku prostoriju koja služi kao čekao-nica. Jedan stariji čovek u belom mantilu, sa stetoskopom oko vrata, hita nam u susret. Očigledno je da poznaje Valtera Šelenberga, bez sumnje je vojnik pošto ga pozdravlja sa „brigadenfirer“ i udara petom o petu upućujući mu pozdrav koji u sebi nema ničeg lekarskog. Ponosno se predstavlja kao

major Štumpfeger „iz SS“. Zatim uzima Šelenberga podruku i vodi ga na stranu. Njih dvojica dosta dugo razgovaraju, sve dok mi Šelenberg ne da znak da im se pridružim.

„Rekao sam majoru da ste jedan od najboljih prijatelja rajhsprotektora i da se zbog toga nalazite ovde. Major mi je, sa svoje strane, objasnio da je kod našeg šefa došlo do pucanja slezine i do nekoliko ne tako teških povreda, prouzrokovanih uglavnom šrapnelima od ručne bombe bačene na njegova kola. To nije ništa strašno i posle nekoliko dana odmora, moći će da se vrati svojim aktivnostima.“

„Možemo li da ga vidimo?“

„Ne.“ To kaže major veoma odsečno. „Morate da shvatite da trpi velike bolove, da je izgubio mnogo krvi i da ne želi da ga vide u takvom stanju. Taj refleks ponosa mu služi na čast, zar ne?“

Kada neko poznaje Rajnharda kao što ga ja znam, nije trebalo ni da postavim pitanje. S druge strane, znam da bi se ljutio da nisam došao da ga vidim.

„Ono što bih vas zamolio da mi učinite jeste da pozdravim Linu koja je, verujem, ovde.“

„Idem da je potražim!“

Nekoliko trenutaka kasnije Lina ulazi u prostoriju isto onako lepa kao sinoć, mada bleđa i crvenih očiju. Svojim držanjem daje zadivljujuću lekciju ponašanja i dostojanstva svim onim udvoricama koje žele da ih ona zapazi. Ona mi prilazi i uzima me za ruke.

„Gotfride, hvala ti što si došao! Pre nego što me išta upitaš, želim da ti kažem da je Rajnhard onoliko dobro koliko je to moguće. Njegove rane nisu smrtonosne. Samo je izgubio mnogo krvi kada se dao u poteru za tom kukavicom koja je na njega bacila bombu. Kakva hrabrost, zar ne?“

„Nije on samo hrabar, on je mnogo više od toga. On je oličenje vašeg ideala i ne znam da u Firerovom okruženju postoji neko ko u toj meri zaslužuje njegovo poverenje.“

Na moje veliko čuđenje, vidim kako se Linine oči zamagljuju: ta žena, tako snažna u bolu, mnogo manje je otporna na uzbuđenje. Stežem je u zagrljaj pod nepoverljivim okom lekara, dok Šelenberg ostaje potpuno nepomičan. Naš kratkotrajni izliv osećanja ipak daje Lini vremena da se sabere. Ona se blago oslobađa:

„Gotfride, reci ću Rajnhardu da si dolazio. Ma šta on govorio, prija mu kada zna da ga ljudi vole. Ti si zaista jedan od onih do kojih mu je najviše stalo.“

Nemamo šta više da tražimo u bolnici. Spremamo se da krenemo, ali primećujemo da je napolju zavladao iznenadno komešanje. Čujem reči „stiže rajhsfirer“ i da nije bilo Šelenberga, bili bismo uklonjeni, pritešnjeni iza zid, izbačeni, ko zna šta sve još. Međutim, moj pratilac se ne obazire na to i kreće u susret Hajnrihu Himleru, isto onako dostojanstveno kao da vrši smotru počasne garde. Uostalom, između dva reda esesovaca koji pozdravljaju oružjem na gotovs pojavljuje se čovek koga se svi najviše boje u nacističkoj Nemačkoj. Kada sam ga ugledao, bio sam potpuno zaprepašćen kako njegovim pogledom, tako i držanjem. Više nema ni trunke arogancije, ni tračka prkosa, otkrivam da je na ivici iscrpljenosti, mahinalno odgovara na pozdrave „Hajl Hitler!“ sa svih strana. Tako, dakle, ovaj fanatik ima srca, sposoban je da oseća i ume da saoseća? Sve mi je potpuno jasno čim se rukovao sa Šelenbergom, jer, pošto sam pritešnjen iza njega, i nevoljno postajem svedok njihovog susreta.

„Kako je to moguće, brigadenfireru Šelenberg? Kako je protektor Češke i Moravske mogao da bude prepušten na

milost i nemilost kriminalaca? Kako je naša bezbednost mogla toliko da podbaci?“

Šelenberg ništa ne odgovara. U Prag je stigao svega nekoliko minuta pre Himlera, ali bi, kada bi se samo usudio, pokazao prstom na prave krivce za ovu dramu, među kojima je i sam Hajdrih, ali i Horst Bem, šef tajne policije iz Praga, i general armijskog korpusa Kurt Dalnege, šef javne bezbednosti. Ta dvojica sada tiho stoje u rajhsfirerovoj pratnji.

Himler ni ne očekuje odgovor na pitanja koja postavlja. Govori za sebe, ponavljajući ista ona prebacivanja koja mu je uputio lično Hitler. U više navrata je promrmljao:

„Firer je ovim više pogođen nego nekom izgubljenom bitkom. Želi da se učini sve kako bi se štathalter oporavio što je moguće pre.“ Okrećući se prema jednom krupnom čoveku sa okruglim naočarima, koji ga prati kao senka, naređuje sa više uverenja nego što je potrebno:

„Doktore Gebhart, potrudite se da se ranjenik što pre oporavi.“

Čovek klima glavom sa nekom vrstom osmeha koji izražava saglasnost i tada ga prepoznajem. To je Karl Gebhart, Himlerov lični lekar koga mi je Leni Rifenshtal predstavila u Berlinu na Olimpijskim igrama na kojima je on bio glavni lekar, šef celokupne medicinske službe. Nisam siguran da me je prepoznao sve dok me, prateći rajshfirera, nije primetio i pružio mi ruku.

„Dragi barone, u svakoj drugoj prilici bio bih srećan što vas vidim. Kakva drama, zar ne?“

„Da, doktore, prava drama i kao što je to slučaj sa svim dramama, mi još uvek ne možemo da izmerimo sve posledice!“

On klima glavom, tapše me po ramenu i gleda me pravo u oči:

„Učiniću sve što je u mojoj moći, kažem to zbog toga što znam da ste mu prijatelj.“

Zatim nastavlja svojim putem; što se mene tiče, pošto nemam šta da tražim u Himlerovoj pratnji, diskretno se odvajam i dolazim do izlaza. Tek što sam prošao kroz glavni izlaz, poziva me jedan esesovac za glavu viši od mene.

„Vaša dokumenta, molim vas.“

Počinjem da preturam po džepu, nimalo uznemiren, kada iza sebe čujem jasan glas: „Pustite ga, poznajem ovog gospodina, on je jedan od naših!“ Još uvek ne znam čiji sam to, ali zato veoma dobro prepoznajem taj glas, to je Ginter. Rajnhardovog sekretara nisam video nasamo još od kada je Eleonori Šuman i meni otvorio vrata slobode. Za trenutak se pitam da li je Rajnhardu podneo izveštaj o mojoj avanturi i gotovo istog trenutka pogađam da je čitavu tu stvar pripisao mojim osvajačkim uspesima. Verovatno je pomislio da sam pokupio neku lepoticu iz snova kojoj sam želeo da pokažem lepote svog doma i, kao častan čovek, nije hteo da odaje tu malu tajnu. Ponekad je dobro važiti za zavodnika! Odmah mu potvrđujem kako je bio oštrouman.

„Zahvaljujem vam, Gintere, za ono od pre izvesnog vremena. Uzvatiću uslugu.“

„To je sasvim prirodno, gospodine barone. Ni štathalter ne bi drugačije postupio.“

I ta stvar je, dakle, rešena. Samo, u moje misli ipak se uvlači jedno neželjeno i neugodno strahovanje, kojeg nikako ne mogu da se oslobodim: pribojavam se odgovora koji sam morao da dam Rajnhardu u vezi sa svojim angažovanjem u Francuskoj. Tačno je da sam, zahvaljujući atentatu, dobio dragoceni predah. Istovremeno, više nije hitan moj povratak u Švajcarsku i verovatno bi bilo razboritije i primerenije mojoj misiji da ostanem još nekoliko dana u Pragu, tek da

se uverim u njegov oporavak. Postoje takvi periodi kada sve počne da se odvija onako kako bi trebalo. Osećam da me štiti Sudbina. Drugi bi rekli sreća.

Pozivam Gintera da zajedno popijemo piće; posle malo ubeđivanja, on prihvata poziv. Ja mu kažem da, po mom mišljenju, u danima koji slede, Česi više od svega moraju da se trude da budu i ostanu nevidljivi: Hitlerov gnev mora da je strašan.

„Ni ne slutite koliko ste u pravu. Firer želi nemilosrdan odgovor na ovo nedelo. Zadržite ovo za sebe, ali on je uputio Franku telegram u kome mu naređuje da se pogubi 10.000 Čeha.“

„Ali, kojih Čeha?“

„Onih sumnjivih, ljudi koji imaju nešto na savesti.“

„Ali takvo brutalno uzvraćanje samo može da ide naruku Benešu i vladi u izgnanstvu. Emil Haha će izgubiti sav ugled kod svojih sunarodnika, ukoliko ga uopšte još ima!“

Ginter ne odgovara. Za njega je i samo pominjanje greške Firera jednako izdaji. Jedan Švajcarac može tako da govori, ali jedan Nemač ne može. Više voli da mi poveri još nešto.

„Rajhsfirer se ne slaže u potpunosti sa tim. On je naredio da se uhapsi 10.000 ljudi, pre svega, intelektualaca koji su protiv Hahe, ali će streljati samo stotinu. To je preda mnom rekao Bemu.“

Sto streljanih talaca zbog atentata na Hajdriha – meni ta mera deluje kao opasno neproporcionalna. Ne komentarišem, primam informaciju i ostavljam Gintera koji odlazi u Hradčane. Što se mene tiče, vraćam se u svoju banku kako bih otkazao povratak i na neodređeno vreme produžio svoj boravak u Pragu.

Kada sam otvorio vrata svog stana, Angela je već otišla. To mi nije baš po volji jer stičem utisak da se, pošto smatra da

sam u vozu za Beč, malo slobodnije ponaša u vezi sa radnim vremenom. Razočaran sam jer veoma pristojno nagrađujem njene usluge i nikada ne zaboravljam mali bonus ili dodatni slobodan dan, s vremena na vreme.

S druge strane, ni ona ne gleda strogo na sat i nikada ne odlazi iz mog stana dok ga besprekorno ne očisti. Možda se ipak dogodilo nešto što bi se moglo nazvati višom silom. To govorim sebi dok stavljam kofer u plakar, ne raspakujući ga: trud oko slaganja odela i košulja me nervira i, kao osvedočeni pobornik ulaganja najmanjeg mogućeg truda, odlažem za sutra sve ono što mi se ne mili da uradim danas.

Tri dana su prošla i ja ih doživljam kao kaznu. Uslovi za kretanje po Pragu su postali stvarno strašni. Umesto da polako popuštaju, kontrole su sve jače. Očigledno je da su žandarmi i esesovci, kojih ima sve više i više, dobili uputstva da budu veoma strogi, što oni revnosno sprovode u delo. Češka policija je praktično nestala sa ulica, verovatno je i ona pod sumnjom. Najčešće se mogu čuti glasine o zdravstvenom stanju Rajnharda, o izvorištu atentata, o saučesništvima koja su išla naruku ubicama.

Pošto ne želim da se upuštam u opasna nagađanja, trudim se iz sve snage da saznam istinu o tom jutru 27. maja 1942. i da rekonstruišem sled događaja. U tom poslu mi mnogo pomaže to što mi se poverava Šelenberg, čovek koji se na delu pokazao kao otvoren partner pun razumevanja. Sreo sam ga tri puta tokom ta tri dana i njegove reči su tako iskrene i zanimljive da ih ja svake večeri brižljivo beležim. Upravo iz tih beležaka mogu da napravim pravu reportažu na koju danas mogu da se vratim.

Proteklo je devet meseci otkako je Rajnhard Hajdrih u posedu protektorata Češke i Moravske. Posed, to je prava

reč da se okvalifikuje lična, potpuna i apsolutna vlast nad čitavim jednim regionom ili, tačnije, nad jednom bivšom zemljom. Od svih zemalja rođenih iz Versajskog ugovora, Čehoslovačka je bila najpotpunija, najbogatija. To znači da mu je dodeljeno dostojanstvo jednog šefa države. Sinoć sam mogao, u palati Valenštajn, dobro da odmerim koliko ga se boje i koliko ga poštuju.

Ipak, ovaj čovek koji pati od neizlečive vrednoće nije se zadovoljio samo time da upravlja tom kraljevinom. Nije mu ni na pamet palo da se oslobodi svoje druge dužnosti, dužnosti brige za unutrašnju bezbednost Trećeg rajha. U tom smislu, on je takođe posvećen rešavanju jevrejskog pitanja. Pre četiri meseca, na obali Vanzea u Berlinu, u vili Marlije, u potpunoj tajnosti je održana jedna konferencija. Jedinu predmet rasprave na ovom skupu koji je organizovao upravo Rajnhard Hajdrih bio je da se pronađe rešenje koje će Rajhu omogućiti rasterećenje, potpuno oslobađanje od jevrejskog problema.

Kada mi je Šelenberg ovo poverio, shvatio sam da pokušava da mi prenese neku poruku, ali nisam shvatio stvarni značaj njegovih reči. U sebi zamišljam okupljanje čitavog jevrejskog stanovništva u geta i logore sa ciljem kasnijeg deportovanja van nemačkih teritorija. Pomišljam na Madagaskar, što je Rajnhard pominjao u više navrata, na pogranična područja sa Rusijom, ili čak na Palestinu. Samo u tom smislu mogu da shvatim reči „osloboditi Rajh od jevrejskog problema“.

U tom trenutku Huber prekida čitanje Fon Adlerovog rukopisa. Grof zaista ni izdaleka nije mogao da zamisli koliki je stvarni značaj i šta je pravo značenje mučnog Šelenbergovog poveravanja.

Kako je mogao da zna užasnu stvarnost koju je krilo ovih nekoliko reči: osloboditi Rajh jevrejskog problema? Konferencija u Vanzeu, Huber u mislima rekonstruiše događaje.

Kada su se okupili 20. januara 1942. godine, svi učesnici, predstavnici zainteresovanih ministarstava i organizacija, zapravo su bili ličnosti drugog reda – svi izuzev rajhsprotektora Rajnharda Hajdriha. Začuđujuće je to što se ni Gering, ni Borman, ni Ribentrop, ni Frik, ni Frank nisu udostojili da dođu. Huber u tome vidi izraz kolektivnog kukavičluka. Hajdrih, što se njega tiče, ne beži od svojih odgovornosti. Drugi visoki zvaničnici ne žele da se lično angažuju u sprovođenje plana za koji znaju da je monstruozan i da će zauvek obeležiti nacističku Nemačku neizbrisivim pečatom apsolutnog srama.

Procedura po kojoj će Jevreji biti eliminisani se promenila: sa proterivanja u daleke teritorije prešlo se na fizičko eliminisanje – na „konačno rešenje“. Likvidiranja Jevreja počela su na teritorijama na istoku, u Sovjetskom Savezu, Poljskoj, ali iako su bila masovna, nikada nisu imala prirodu apsolutnog istrebljenja za koje se zalaže Konferencija iz Vanzea. Doneta je odluka da se organizuje sprovođenje „konačnog rešenja“, to jest, sistematskog istrebljenja jevrejskog stanovništva sa teritorija Nemačke i zemalja koje je ona anektirala ili okupirala. Za to odgovornost preuzima Rajnhard Hajdrih; njegovi šefovi i kolege dovoljno su velike kukavice da to ignorišu. Ipak docnije, u Nirnbergu, nije im bilo nimalo neprijatno da listom optuže Hajdriha da je jedini odgovoran za koncepciju i za sprovođenje tog paklenog plana.

Očigledno, Hajdrih je odgovoran i kriv, po hiljadu puta kriv za taj genocid bez presedana u svetskoj istoriji. Ime će mu zauvek ostati prokleta kao sinonim apsolutnog zla. Ali Huber ne može a da ne pomisli na sve ostale nacističke velikodostojnike, podjednako krive za ratne zločine i za zločine

protiv čovečnosti, kako su jadno pokušavali da olakšaju svoju savest optužujući mrtvog čoveka. Kakav bi bio Hajdrihov stav u odnosu na sudije? Da li bi i on bio sav u poricanju i odbacivanju, ili bi, naprotiv, prihvatio odgovornost za svoje postupke? To se nikada neće znati...

Huber ponovo uzima grofove beleške i nastavlja da čita.

Rajnhard Hajdrih, od kada je na dužnosti u Češkoj i Moravskoj, ima dvostruku obavezu u odnosu na Firera: da mu pokaže sposobnost da vlada i istovremeno, što je prvi-pravcati podvig, da upravlja bezbednošću Rajha. On ne samo da mora da upravlja jednom zemljom, već mora i da koordiniše sve službe džinovskog policijskog aparata jedne totalitarne države. U pitanju je Rajh koji vodi rat i čije se granice neprestano proširuju. Da bi obavio taj težak posao, on se lično angažuje onako kako to nijedan drugi visoki zvaničnik nije u stanju da uradi. Ni Gering, zaokupljen bezočnim uživanjem u sopstvenim bogatstvima, ni Gebels, sav posvećen svojim mnogobrojnim ljubavicama, ni Borman, ograničeni i nesposobni službenik, čak ni Himler, sav obuzet željom da paradira, iako niko ne bi smeo da poznaje njegov lik.

Hajdrih raspoređuje svoje vreme na dve ravnopravne polovine, napuštajući zbog toga Linu i decu tri dana nedeljno i beskrajno produžavajući sopstveno radno vreme u kancelariji na Hradčanima kada boravi u Pragu. Na taj način se zatvorio u svoj profesionalni univerzum i razvio osećanje za organizaciju do te mere da je postavio jedan tajni teleprinter koji je povezivao njegovu kancelariju, Firerov Generalštab u Istočnoj Pruskoj i njegove službe u Berlinu i u okupiranim prestonicama. Diskretno se diči time što je najbolje obavesteni čovek u Nemačkoj, a na raspolaganju mu stalno stoje dva aviona, kao i specijalni voz na stanici u Pragu koji je

spreman u svakom trenutku da krene, što ga u tom pogledu čini ravnim Hitleru.

Na moje pitanje koliko će dugo moći da izdrži taj pakleni tempo, Šelenberg mi pažljivo odgovara da mu njegov šef uliva osećaj sopstvene prolaznosti i kratkovečnosti. Posebno pamtim ovu rečenicu, izrečenu trećeg dana:

„Pitam se da li on zaista želi da vidi kraj ovog rata, možda zbog toga što je shvatio da ga nećemo dobiti.“ Neobično proročanstvo iz usta jednog od najboljih nemačkih obavешtajnih stručnjaka.

Dakle, tog jutra, 27. maja 1942, u automobil ulazi jedan čovek koji je umoran, ali siguran u svoju moć. Njegov vozač je verni Klajn. Na tamnozelenom mercedesu 320 istaknuta je zastavica SS-3, kako nikome ni slučajno ne bi promaklo ko je čovek koji sedi pozadi. Da bi ranjivost mete bila još veća, automobil nema krov. Kada se približio jednoj veoma uskoj i oštroj krivini na putu za prašku četvrt Libenj, oberšarfirer Klajn naglo usporava. To je trenutak koji je jedan ubica odabrao kako bi iskočio pred mercedes i stisnuo obarač svog ručnog automata. Srećom po putnike u kolima, oružje se zaglavilo. Tada se Rajnhard Hajdrih uspravio na zadnjem sedištu svog automobila, potegnuo svoje oružje i pokušao da puca. Pištolj mu nije napunjen. Usledio je trenutak konfuzije koji je iskoristio drugi terorista koji baca dve ručne bombe i beži što brže može. Jedna bomba eksplodira u kolima i pritom ranjava rajhsprotektora. On, ipak, osluškujući samo svoju hrabrost, kreće u poteru za agresorom dok Klajn čini to isto bacajući se na strelca koji je odbacio svoje neupotrebljivo oružje. Ipak, ni dvostruki lov nije urodio plodom; čovek koji je bacio ručne bombe, skočio je na bicikl i odjurio niz put u punoj brzini, dok se njegov saborac, onaj koji je pucao iz automata, oslobodio pucajući iz svog pištolja na Klajna

koga je ranio u nogu. Dvojica atentatora i njihov saučesnik, osmatrač koji im je poslao optički signal pomoću ogledala, nestaju u zelenilu.

Rajnhard je sada blizu svojih kola. Pogođen je u predelu bubrega, počinju bolovi u krstima, ali mu niko od prolaznika ne pritiče u pomoć. Neprijateljski nastrojeni ili uplašeni kada vide uniformu SS, Pražani zaobilaze svog novog gospodara i nijedna kola koja tuda prolaze ne odlučuju se da se zaustave. Posle petnaestak minuta, što je čitava večnost s obzirom na stanje ranjenika, jedan raznosač konačno prima Rajnharda Hajdriha u svoj kamionet. Dok leži u zadnjem delu, ponosni obergruppenfirer oseća kako ga snaga napušta.

Improvizovana ambulatna kola stižu u bolnicu Bilovka koja je vrlo blizu mesta atentata. Hajdriha, koji leži potrbuške zbog toga što ima ranu na leđima, odnose u operacionu salu gde ga preuzima glavni hirurg, sudetski Namac Valter Dik, a asistira mu češki hirurg Alojz Vincenc Honek koji je anesteziolog. Prvi površni pregled pokazuje povrede u kojima se nalaze metal i konjske dlake iz tapaciranih sedišta automobila. Mora se pristupiti uklanjanju slezine, što počinje da radi treći lekar, profesor Valter Holbaum iz nemačke klinike na Karlovom trgu. Nažalost, zbog nesposobnosti ili zbog prevelikog uzbuđenja, Holbaum pravi isuviše veliki i loše postavljen rez što na kraju primorava Dika da zauzme njegovo mesto. Operacija se dobro završava, ali preveliki prvobitni rez veoma zabrinjava lekare koji se pribojavaju infekcije. Himler je svakako dobro uradio što je poveo svog ličnog lekara Karla Gebharta koji je, s obzirom na opasnost od infekcije, u prilici da napiše sulfonamide.

To je sve što znam o zdravstvenom stanju mog prijatelja Rajnharda, dok istraga, kako mi kažu, brzo napreduje. Trojica terorista su identifikovana i, po rečima mog informatora,

njihovo hvatanje je pitanje dana, možda čak i sati. Ja se tome radujem jer, ma šta da je uradio gospodar ove zemlje, ma kakve rezerve ja lično mogao imati u vezi sa konferencijom u Vanzeu, kukavičluk ovih ljudi koji su tek tako napali jednog samog čoveka, bez pratnje, potpuno me šokira.

Voleo bih da sve to kažem Lini, ali otkako smo se videli u bolnici, nisam uspeo da razgovaram s njom ni telefonom ni uživo, u neposrednom kontaktu. To me rastužuje, ne zbog lične preosetljivosti, već jednostavno zbog toga što mislim da bi joj bilo dragoceno da joj u ovim trenucima pokažem svoje prijateljstvo.

Još dva dana su protekla. Danas je 2. jun, a moja nelagoda se povećava zbog dve neprijatne stvari: s jedne strane, Angela se više nijednom nije pojavila, a s druge strane mi se više niko ne obraća niti me zove telefonom iz vladine palate. Stoga odlučujem da napustim Prag. Ipak me zadržava neko mračno predosećanje. Zbog toga činim poslednji pokušaj kod Gintera, ali ni njemu ne uspevam da se približim. Žalim se zbog toga njegovoj pomoćnici, a ona, koja me dobro poznaje, šapuće mi u slušalicu: „Nije mi dozvoljeno da vam kažem, gospodine barone, ali štathalteru je loše. Infekcija se proširila i smatraju da više nema mnogo nade...“

Ova vest me je potpuno prenerazila. Dugo razmišljam i odmeravam razmere katastrofe, a istovremeno shvatam bezgraničnost svoje nemoći. Razmišljanje je tako dugo da odlučujem da pozovem Moniku kako bih od nje zatražio savet, naravno izokola. Ona mi odgovara sa istom uzdržanošću i stavlja mi do znanja da bi, ukoliko čak ni Lini ne mogu da pomognem, bilo mnogo mudrije da se vratim u Švajcarsku. I, da bi bila potpuno jasna, ona govori o nekom izmišljenom bankarskom dosijeu koji iziskuje moje hitno prisustvo u Cirihu.

Stoga obaveštavam svog poslovnog partnera, koji se tokom svih ovih poslednjih dana trudio da bude maksimalno diskretan, i naručujem taksi kako bih otišao na stanicu. Stižem malo ranije, dva sata pre polaska voza. Zato, da bih ubio vreme, sedam na terasu jednog kafea. Još uvek ništa ne shvatam iako će moj život potonuti isto onako čudovišno kao i Titanik kada je udario u ledeni breg na severnom Atlantiku.

„Baron Fon Adler?“

Nisam ih čuo da dolaze. Okrećem se i vidim trojicu muškaraca. Uprkos vrućini koja vlada, odeveni su u kožne mantile. Nije potrebno da se predstavljaju, to su ljudi iz Gestapoa sasvim slični onima sa kojima se srećem već gotovo deset godina u Rajnhardovom okruženju, ni više ni manje odbojni ni zastrašujući. Podižem obrve.

„To sam ja.“

„Da li biste pošli sa nama, gospodine?“

„Drage volje.“

U tom trenutku sam ubeđen da su došli da bi me odveli kod mog prijatelja i pomalo uznemiren zbog toga što bi mogli da mi donose lošu vest. Iz iskustva znam da ne vredi započinjati razgovor jer ti ljudi poštuju strogo pravilo o ćutanju, kao monasi u manastiru. Ipak, videvši moju spremnost da saradujem, pokazuju se učtivi, čak uglašeni, smeštaju me na zadnje sedište kola koja prepoznam kao francuska, čuveni sitroen sa prednjom vučom, i smeštaju moj kofer u prtljažnik.

Sada se vozimo kroz Prag, udaljavamo se od centralne stanice odakle će voz za Beč otići bez mene. Neosetno, kuće postaju sve ređe, sada smo u predgrađu, više ništa ne prepoznajem ali jasno shvatam da ne idemo ni u bolnicu ni na Hradčane. Konačno, kola usporavaju, ulaze u mali park

u kojem se nalazi vila iz tridesetih godina, nema nikakvog obeležja osim esesovca koji stražari ispred glavnih vrata.

Otvaraju mi vrata. Moji pratioci, koji su, pretpostavljam, mirni što se tiče moje poslušnosti, dovode me u neku vrstu predvorja u kojem je jedini ukras Hitlerov portret u smeđoj košulji sa ispruženom rukom u gordom pozdravu. Ne ostajem tu dugo, odmah me uvode u kancelariju gde mi neki čovek u civilu, koji ne nalazi za shodno da mi se predstavi, što ne sluti na dobro, pokazuje da sednem na stolicu ispred njega.

„Da li ste vi Gotfrid fon Adler, bankar?“

„Da, to sam ja. Švajcarski državljanin, gospodine.“

„Mogu li da vas pitam šta radite u Pragu?“

„Vodim poslove.“

„Koje vrste?“

„Finansijske.“

„Vi tvrdite da poznajete rajhsprotektora?“

„Rajnhard Hajdrih je moj prijatelj već više od dvadeset godina.“

„Da li ste ga nedavno videli?“

„Video sam ga 26. maja na koncertu u palati Valenštajn.“

„Da, to znam.“

„Onda, zbog čega me to pitate?“

„To je pravilo, gospodine barone.“

Prvi put mi se obraća sa „baron“. Da bih pokazao da je poruka primljena, ja se njemu takođe obraćam prema njegovom činu.

„Pošto znate sve o meni, pukovniče, ne možete da smetnete s uma da imam veoma dobre prijatelje u Berlinu.“

„To je činjenica i zbog toga mi je sve ovo s vaše strane neshvatljivo.“

Širom otvaram oči.

„Počinjem da shvatam da, po vašem mišljenju ili po mišljenju nekog drugog, treba da se osećam krivim zbog nečega.“

On okleva pre nego što mi je odgovorio.

„Moramo da razjasnimo neke tačke. To neće dugo trajati ali tražim od vas da nam pomognete jer je moguće da se u vašim rukama nalazi ključ nekih pitanja koja nas zaokupljaju u vezi sa teroristima koji su ranili našeg štalthaltera.“

„Svakako želim da vam pomognem.“

On gotovo mahinalno komentariše: „To ćemo videti...“ A zatim, podižući glavu i fiksirajući me kaže:

„Poznajete li izvesnog Gabčika?“

„Zaista poznajem porodicu Gabčik. Njihova ćerka Adela radi za mene kao kućna pomoćnica.“

„A da li poznajete njenog brata?“

„Ne znam da ima brata. Po mom mišljenju, u pitanju je neka greška ili neko slično ime.“

On ne insistira ali nastavlja:

„Ti ljudi nisu iz vašeg staleža. Kako ste došli u kontakt sa njima?“

To je očigledno pitanje, jedino, na koje ne mogu da odgovorim: pominjanje Eleonore Šuman, Jevrejke, bilo bi isto što i kompromitujuće priznanje. Ali, ne mogu mnogo da okolišam i pogotovu moram odmah da odgovoram na svako pitanje, što mi nije jača strana. Stoga pribegavam lukavstvu, starom koliko i ljudski rod: opredeljujem se za to da samo upoznavanje prebacim na jednog mrtvaca koji to očigledno neće demantovati. Stoga uzimam prvo ime koje mi pada na pamet, jednog češkog klijenta za čiju sam smrt nedavno čuo.

„Preko jednog klijenta moje banke u Pragu.“

„Mogu li da vas upitam za njegovo ime?“

„Gospodin Bobek, Štepan Bobek... bar mi se čini da je tako.“

Moj sagovornik brižljivo beleži ime.

„Vrlo dobro“, zaključuje razložno moj sagovornik.

„Slobodni ste, gospodine barone.“

Glava XV ZATVOR

Neću dugo uživati u toj slobodi. Pogrešio sam kada sam odlučio da se vratim na stanicu, umesto da nestanem u Pragu. Nekoliko trenutaka pošto sam pristupio peronu bio sam okružen gospodom u kožnim kaputima. Manje učtivi od svojih prethodnika, bez reči su me zgrabili za ruke i grubo me ugurali u kola. Put više nije isti jer sam se uskoro našao ispred vrata mračnog zatvora Pankrac, u predgrađu Nusle čije mi je ime do prekjuče bilo sasvim nepoznato.

Kada prvi put u životu pređete prag zatvora, to neizbežno donosi gomilu strepnji. Najbeznačajniji gestovi, kao što su izvlačenje pertli, skidanje kravate i predavanje dokumenata odjednom se pretvaraju u ponižavajuće formalnosti. Ne mogu to da izbegnem, taj osećaj postepenog oduzimanja individualnosti, i posle te neprijatnosti izlazi iz prijemne kancelarije, ovog puta sa liscama na rukama.

Moji pratioci me vode do ćelije u kojoj, licem prema zidu, leži čovek koji se ne okreće čak ni kada se otvaraju vrata ćeli-

je. Jedan od agenata mi bez reči pokazuje moj ležaj, baca na njega nekakav stari pokrivač, bedno parče sapuna i izlazi.

Kada sam čuo kako je brava škljocnula, odjednom sam postao svestan svoje nezavidne situacije. Kao da je čekao taj trenutak, čovek se okreće. Ne mogu da mu odredim godine, kosa mu je seda, skromno je obučen i samo mi, stavljajući kažiprst na usta, stavlja do znanja da nas nadziru. Klimam glavom i pozdravljam ga jednim *dobar dan* na češkom, na šta on odgovara i podižući se s mukom, pruža mi ruku. U toku ovih nekoliko sati koje sam proživio u pratnji Gestapoa, ovo je prvi ljudski gest koji mi je upućen. *Artur London*.

I ja se predstavljam ne znajući tačno na šta me to ime podseća. Odjednom shvatam o čemu je reč. London – grad London. Prijećam se Honorijevih mračnih predviđanja! „U leto 1942. držite se što dalje od Londona, po svaku cenu...“; a evo me sad kako delim ćeliju Gestapoa sa čovekom koji se zove London. U pet kvadratnih metara naše ćelije teško ću moći da ga izbegavam! Honorije je bio u pravu. Zbog te konstatacije mi se sledila krv u žilama. Ne uspevam da se kontrolišem, osećam kako mi suze naviru na oči i kako se zatvara zamka u koju sam upao. Pokušavam iz sve snage, koja me napušta, da povratim duh i da ne potonem u očajanje.

Očigledno, tom drugom zatvoreniku je veoma loše. On se jedva drži na nogama, ljulja se i na kraju pada na svoj ležaj. Tek tada shvatam koliki je napor bio uložio zbog toga što je hteo da me uljudno pozdravi. Pomažem mu. Bole ga kolena i ramena, a na potiljku ima smeđe tragove krvi, kao da ga je neko davio, bez želje da taj posao obavi do kraja. Smeštam ga najbolje što mogu, stavljam mu pod glavu svoj pokrivač i sedam kraj njega. Dugo ostajem u tom položaju, ćuteći; na kraju je zaspao, nadam se malo utešen ovim ljudskim ponašanjem. Zatim tiho ustajem i prelazim na svoj ležaj.

Mora da sam i ja utonuo u san jer odskačem kada su se vrata otvorila. Ulazi jedan zatvorenik sa hranom pod nadzorom esesovskog stražara koji ne prelazi prag. Donosi samo jednu porciju, dopola ispunjenu nekom svetlom tečnošću i pruža mi je, kašika je unutra. Zatim okreće leđa i izlazi. „A za njega?“, pitam ja pre no što su se vrata zatvorila. „Njemu neće biti potrebno“, odgovara esesovac sa zlobnim osmehom.

Ne znam šta me je više utuklo, nadmenost mojih tamničara ili moja sopstvena glupost što sam poverovao u laskavu sliku Trećeg rajha, ili je bar takvom prihvatio. Trebalo je da i sam postanem žrtva Gestapoa kako bih spoznao pravo lice nacističkih dželata. Među njima je i moj prijatelj Rajnhard koji je u agoniji u ovom istom gradu, verovatno potpuno nesvestan onoga što mi se događa, ali nažalost začetnik i saučesnik strašne mašinerije koja me je upravo zahvatila.

Nisam gladan, pa kleknuvši kraj svog sapatnika pokušavam da ga nateram da pojede, kašiku po kašiku, retku ali toplu čorbu koja je bila namenjena meni. On počinje da plače tiho jecajući. Uzimam ga za ruke i šapućem: „Polako, opustite se, biće vam lakše...“ Zatim ga ostavljam i vraćam se na golu dasku pričvršćenu za zid: to mi je ležaj. Dugo ostajemo tako, bliski a ipak veoma udaljeni jedan od drugoga, svako zaokupljen svojim mislima, svojim zebnjama i, pošto čovek ne može drugačije da živi, svojim nadama.

Vrata se otvaraju, naravno, s treskom. Gotovo da čovek poveruje da naše tamničare ocenjuju i nagrađuju prema njihovoj sposobnosti da prave buku, da uznemiravaju i, ukoliko im se za to pruži prilika, da teroriju. Dva čoveka, bolje rečeno dva grubijana, agresivno upadaju u minijaturnu prostoriju koju ispunjavaju svojim stasom i silništvom. Upućuju se pravo prema mom drugu u nesreći, šćepali su ga i u trenu podigli s ležaja, i već ga divljački vuku van ćeli-

je. On nastoji da priguši krik koji se pretvara u ropac i, kao utvara, klizi po betonu dok za njim ostaje krvavi trag. Više ga nikad neću videti.

Više me je uzбудila ova jeziva scena nego moj sopstveni položaj. Obuzima me užas zbog te brutalnosti za koju sam verovao da je moguća samo u Sovjetskom Savezu. Kako je moguće da se ovako ponašaju moji nemački prijatelji? Kako retorički izlivi njihovih rukovodilaca mogu ovako da se pretvore u bestijalnu surovost, u apsolutno zlo? Shvatam da se zavesa iluzija cepa i da se pomalja pravi lik nacizma. Dok otkrivam ovu ledenu surovost, čvrsto se držim ideje da ni Hitler ni Rajnhard ne shvataju do koje su mere prekoračena njihova naređenja, ni koliko ta revnost i mahnito nasilje predstavljaju izdaju njihovog ideala. Želim da verujem u čudovišni nesporazum i, što se mene tiče, u grešku koja će uskoro biti ispravljena. Mada, u suštini, sumnjam da će slika tog čoveka koga vuku iz ćelije ikada nestati iz mog sećanja.

Mora da sam ponovo zaspao jer u moju ćeliju ulazi jedan esesovac koga sam već bio zapazio. Sasvim je mlad, nema više od dvadesetak godina. To su godine u kojima smo bili Marija i ja kada smo se prvi put sreli u Pariskoj operi. Poželeo sam da mu se obratim i da na taj način humanizujem naš odnos. Počinjem na najbanalniji mogući način – pitam ga koliko je sati – pošto mi je sat oduzet. Hladno, sa samopouzdanjem neobičnim za mladića tih godina, on mi kaže da nije ovlašćen da mi se obraća osim po službenoj dužnosti. Kada je to rekao, pruža mi metlu, krpu i naređuje mi da očistim ćeliju. Dok mi daje uputstva, susrećem njegov pogled koji prelazi s jednog ležaja na drugi, a zatim čujem pitanje izgovoreno oštrim glasom:

„Gde vam je pokrivač?“

„Ustupio sam ga čoveku koji je bio ovde, poneo ga je sa sobom...“

„Nemate pravo na to! Utoliko gore po vas, drugi nećete dobiti.“ Kada je to izrekao, okrenuo se i dao znak – jedan zatvorenik se u tom trenutku pojavio, uzeo omaleni zamotuljak mog druga iz ćelije i nestao. Srećom, još smo u mesecu junu.

Protiče nekoliko dana, praznih, očajno praznih. Izgubio sam pojam o vremenu, o danima, o satima, i kako nemam ništa da čitam, ništa da radim, nemam na čemu da pišem, mogu samo da se upustim u prebiranje po svojim uspomenama i da zamišljam raznorazne scenarije. Iako mi mladi tamničar dolazi veoma retko u posetu, verujem da me nadziru noću i danju. Živim kao neka divlja životinja uhvaćena u zamku, čak ni kao pacov koji bi već pronašao način da se izvuče iz tog zatvorenog sveta.

Stoga mi nije moguće da kažem, čak ni približno, kada je prestala ta apsolutna izolacija. Zauzvrat, znam da moj povratak u život počinje onog trenutka kada su se vrata otvorila i kada je ušao jedan oficir SS koji mi se, pošto me je prvo dugo nemo posmatrao, najzad obratio:

„Bićete suočeni sa svojim saučesnicima, gospodine, i ne želim vam sreću. Pođite za mnom.“ Krećemo hodnikom, a zatim se iznenada okreće i kaže mi u lice: „Uzgred rečeno, vaš prijatelj Hajdrih je mrtav. Mrtav i sahranjen.“ To doživljavam kao strahoviti udarac i moje ionako blede lice se potpuno izobličuje. To će mi mnogo kasnije reći jedan svedok te scene. Teturam se, pravim nekoliko nesigurnih koraka.

„Ne pretvarajte se previše, gospodine barone. Znamo s kim imamo posla.“

Shvatam da će biti đavolski teško da se branim. Iz zatvora u Pankracu upućuju me do zgrade u centru Praga gde

je Gestapo smestio jednu od svojih mnogobrojnih filijala. Uvek me je čudio broj tih centara u kojima se traganje za informacijama obavljalo na veoma energičan način. Kada sam i sam postao klijent, bolje rečeno nevoljni pacijent tajne policije, trebalo je da moje čuđenje ustupi mesto strahu, ali to se nije dogodilo, barem ne u prvi mah. Gotovo sam srećan što kroz rešetke kamioneta ponovo vidim ljude koji idu tamo vamo i ne sluteći da je bednik, koji prolazi kraj njih u marici, donedavno bio uvažena ličnost koje su se sami gestapovci pribojavali. Zavidim im na njihovoj sudbini, jer mi se čini da niko od njih nije pao sa onolike visine sa kolike sam ja pao.

Pokušavam da se usredsredim na svoju odbranu, pošto će biti potrebno da se branim od onih koji me budu optuživali, a oni neće biti spremni da mi mnogo veruju. Jedino na šta sam mogao da budem relativno ponosan u ovoj situaciji jeste to da sam potpuno sam u ovom vozilu i da imam tako impresivnu pratnju.

Povlašćeni tretman i dalje traje. Moja *svita* ulazi direktno u garažu jedne zgrade koju ne uspevam u potpunosti da sagledam. Kada se otvaraju vrata marice, moje vidno polje ispunjava desetak esesovaca u crnim uniformama.

Što se ceremonijala tiče, on je nepromenljiv i precizno poštovan – ništa što se ovde događa nije improvizovano. Dok me sprovode hodnikom, živo se razmenjuju pozdravi sa dignutom rukom, uz lupkanje peta i neizbežnim *Heil Hitler*. U više navrata sam imao priliku da primim izraze takvog poštovanja i nikada na to nisam obraćao posebnu pažnju. Danas me izluđuje njihova mehanička, repetativna priroda.

Čekanja nema. U kabinetu u koji me uvode nalaze se dva čoveka u civilu, otprilike mojih godina, razgovaraju stojeći kraj jednog prozora. Obojica puše. Kada sam ušao, okreću se, razmenjuju pogled koji izgleda saučesnički, i dolaze da

sednu za sto koji je smešten u centru prostorije i na kojem se nalazi jedan veliki dosije. Ne pozivaju me da sednem: nema čak ni stolice koja bi bila predviđena za to. Očigledno se nismo okupili da bismo ćaskali, već da bismo razjasnili postupke gospodina Gotfrida fon Adlera, ovde prisutnog barona i bankara po zanimanju.

„Gospodine Fon Adler, vi često boravite u Nemačkoj, zar ne?“

Ne odgovaram.

„Mogu li da vas pitam zašto se toliko interesujete za našu zemlju? Nemačka nije nimalo zanimljiva za jednog finansijera.“

„Varate se.“ Morao sam da odgovorim. Nisam daleko od toga da pomislim da me provocira. „Nemačka nudi značajne finansijske mogućnosti i stoga sam odlučio da u nju investiram.“

„Kako to da investirate? Da li imate ovde filijale?“

„Imam samo jedno predstavništvo u Berlinu, ali nije neophodno posedovati mnogo filijala da bi se vodili poslovi. Dopustite mi da vam objasnim.“

„Slušam vas.“

Upuštam se u opširno izlaganje iz koga proizlazi da se banka Fon Adler interesuje za ključne sektore nemačke privrede, a pre svega za specijalne vrste čelika i retke metale. Susrećem se sa vodećim ljudima u bankarskom sektoru, u industriji, predlažem im finansijske transakcije.

„Koliko ste investirali?“

„Nemam pravo da vam to kažem, ali iznos se izražava stotinama miliona maraka.“

„Budite precizniji!“

„Ponovo vam kažem, to mi nije dopušteno. Posle toga ćete me svakako pitati odakle potiču ti fondovi i gde se oni zapravo ulažu.“

„Upravo tako.“

„Molim vas, zamislite da vas neko pita za poverljive informacije o rajhsfireru, da li biste odgovorili?“

Čovek se trgnuo: „To nema nikakve veze!“

„To je upravo to. Radi se o poslovnim tajnama.“

Drugi od dvojice mojih sagovornika, koji je dosad ćutao, kaže:

„Zar ne dobijate sredstva iz Nemačke?“

„Mogu samo da vam odgovorim na isti način.“

„Na primer, jevrejska sredstva?“

Ovo je gotovo smešno. Oni ne mogu da znaju... On prsti-ma lupka po debelom dosijeu.

„Imamo priznanja.“

„Pretpostavljam da su dobijena pod prinudom!“

Pogled mu se smračuje.

„Šta podrazumevate pod tim?“

„Ništa. Dobro poznajem jevrejsko licemerje i mislim da nije baš razumno pokloniti im poverenje. Ako su me neki od njih optužili kod vas, to me uopšte ne bi začudilo. Svi znaju da je rajhsprotektor moj prijatelj.“

„Bio je!“

„To je tačno, bio je. Još uvek ne mogu da verujem da ga više nema...“

„Ostavili smo vam vremena da se priviknete na tu ideju.“

„Nikada neću moći da se naviknem na to!“

Čovek Broj jedan glasno uzdiše. Čak i ne pokušavam da mu proučavam izraz lica. On nastavlja.

„Znamo da ste poznavali izvesnog Honorija, koji je Švajcarac kao i vi. Taj Honorije je podstrekač bekstva Rudolfa Hesa u Škotsku. Priznao je da ste igrali ključnu ulogu u tom glupom poduhvatu. Ovog puta ne možete da se sakrijete iza neke jevrejske zavere.“

„Potpuno je tačno da znam Honorija, ali mi nije poznato da je mogao da navede Rudolfa Hesa da bilo šta učini!“

„Učinili ste nešto mnogo gore: finansirali ste ga s tim ciljem!“

„Uopšte mu nije bio potreban moj novac, Honorije je bogat.“

„Kako to znate?“, zaurlao je Broj dva. „Da li ima račun kod vas?“

„Ne.“

„Ah, kaže on trijumfalno, vidite da možete da izdate bankarsku tajnu kada vam to odgovara.“

„Nije nikakva tajna to što vam kažem da nije moj klijent.“

„Nemojte nas zamajavati!“

„Iznosim činjenice!“

„Ako već tako dobro rasuđujete, recite nam kakav interes bi imao Honorije da prizna vašu umešanost u čitavu ovu stvar. Po vašim rečima, on je bogat, znači da mu nisu potrebne vaše pare. On je bio Hesov prijatelj, baš kao što ste vi bili prijatelj Rajnharda Hajdriha.“

On kaže da ste ga vi predstavili gospođi Gebels i ostavio nam je utisak da vas dobro poznaje – čak se predstavljao kao vaš prijatelj. To od njega čini saučesnika jer, gospodine Fon Adler, nije li ipak čudno što su se *baš* dva Švajcarca uvukla u okruženje drugog čoveka Partije i šefa bezbednosti Rajha, i da su te *iste* ličnosti pokušale da nestanu tražeći spas u bekstvu posle svojih nedela?“

„Što se mene tiče, ja nisam bežao, jednostavno sam išao na stanicu! A zatim, slučajnosti postoje.“

„To je tačno, ali postoje i zavere!“ On ćuti za trenutak, a zatim lukavo nastavlja:

„Pridodajmo našim sumnjama vaše interesovanje za Ditriha Bonhefera... Poznajete ga, zar ne?“

Počinjem da shvatam da se obruč opasno steže oko mene. Brojevi jedan i dva to dobro razumeju takođe. Ako su podli nisu glupi. Izgovaram tobož oduševljeno:

„Čestitam vam. Vidim da ste umeli da iskoristite ovih nekoliko dana. Da li bi bilo skandalozno da vas upitam koji je danas dan i koliko je sati?“

„Ne, danas je 7. jun i 10 je sati pre podne.“

Shvatam da sam proveo – odnosno, da sam *proveo samo* – pet košmarnih dana. Ali, kako onda objasniti to što moji islednici raspolažu tolikim podacima o mom životu? Da znaju za moje odnose sa Honorijem, za moju vezu sa Bonheferom? A šta je sa mojim kontaktima sa porodicom Gabčik? Ali, zbog čega me onda ne ispituju o Magdi Gebels, o njenom mužu ministru propagande, ili o samom Hitleru? Konačno, proveo sam mnogo više vremena sa njima nego sa pomenu tim ljudima! Te stvari bi takođe trebalo da se nalaze u njihovim dosijeima zajedno sa, na primer, javnim rukovanjem sa Firerom i fotografijom objavljenom u *Felkišer beobahteru*?

Za to izostavljanje vidim samo dva moguća objašnjenja: ili žele da me što pre slome, ili je neka moćna ličnost iz Gestapoa, na primer, Miler ili čak Himler, naručila ovu pristrasnu istragu i rukovodi njome usmeravajući je tako da neke činjenice ostanu namerno skrivene. Ukoliko je reč o rajhsfireru – i namera i sprovođenje u delo – deluju sasvim verovatno i pošto ima dovoljno dvorjanika u njegovom okruženju koji žele da mu se dopadnu. Zacelo je moguće da je izdao naređenje da se ova istraga sprovodi upravo s takvim usmerenjem. U takvim okolnostima, bilo bi isuviše opasno ukazati na moje odnose sa Magdom, doktorom Gebelsom, i pre svega sa samim Adolfom Hitlerom.

Ispitivanje se nastavlja, ali je kurs promenjen. Brojevi jedan i dva uverteli su sebi u glavu da treba temeljno da ispi-

taju moje odnose sa porodicom Gabčik. Svakako, nimalo me ne umiruje to što znam da su ubeđeni u postojanje velike zavere sa ciljem da se ukloni rajhsprotektor, zavere u koju sam, po njihovom mišljenju, očigledno i ja umešan...

„Da li poznate Jozefa Gabčika?“

„Ne.“

„Angelu Gabčik?“

„Naravno. Ona je moja domaćica. U tome nema ničeg čudnog!“

„Kako ste je zaposlili?“

„To se dogodilo pre nekoliko godina. Kada sam se uselio u svoj stan, bila mi je potrebna poverljiva osoba da ga održava. Gospođica Gabčik je imala sve tražene kvalitete.“

„Preporučili su vam je, zar ne?“

„Da, već sam to bio rekao vašem kolegi!“

„Ko, Štepan Bobek?“

„Upravo tako!“

„Šteta što ne može da to potvrdi, g. Bobek je mrtav!“

Zaista ništa ne može da promakne Gestapou, brzo hvatam konce... Možda i nije bila tako dobra ideja da za svedoka uzmem jednog mrtvog čoveka! Pravim se iznenađen.

„Nisam to znao!“

Dvojica mojih sagovornika me pomno posmatraju, a zatim ponovo kreću u napad.

„Angela vam nikada nije pominjala svog brata Jozefa?“

„Nikada!“

„Zar vam nije bilo čudno to što je bila odsutna na dan atentata?“

Ispravljam ga:

„Uoči atentata. Istini za volju, iznerviralo me je njeno odsustvo. Protivno svim običajima, nije davala znake živo-

ta ni tog dana, ni kasnije. Što znači da je nisam video posle 25. maja.“

„Da li ste pokušali da s njom kontaktirate? Jeste li se uznemirili? Da li ste se raspitivali kod njene porodice?“

„Ne!“

„Čudno, zar ne? Utoliko pre što ste u to vreme uveliko pripremali svoje bekstvo ili, da se poslužim vašim špijunskim rečnikom...“

„Nisam špijun.“

„...svoju odstupnicu. Priznajte da nije imalo nikakvog smisla otputovati za Cirihi, a da pre toga ne vidite svoju kućnu pomoćnicu, da joj ne izdate nikakva uputstva.“

„Ali, molim vas da imate u vidu da je trebalo da otputujem 27. maja...“

„A da pritom ne vidite ponovo Angelu Gabčik?“

„A da, pritom, ne vidim ponovo Angelu Gabčik... Dakle, pošto je trebalo da otputujem tog zlosrećnog 27. maja, odložio sam putovanje za kasnije čim sam čuo tragičnu vest!“

Broj dva se zlobno nasmešio.

„Niste li ostali pre zbog toga da biste zaštitili odstupnicu teroristima, kako biste se lično uverili da su bezbedni? Jer, čak niste ni bili raspakovali kofer tog dana... Vidite i to nam je poznato!“

Kako znaju za taj detalj? To je već uznemirujuće. Utoliko pre što se ispitivanje nastavlja:

„A četiri dana kasnije, nestajete na vrhovima prstiju, još uvek nimalo uznemireni za sudbinu Angele Gabčik. Zaista ste se čudno ponašali, gospodine Fon Adler.“

Ja ćutim, a on nastavlja:

„Ono što je za vas neprijatno, a što je za nas očigledno, gospodine Fon Adler, jeste to što svi ovi detalji, sve ove indicije složene na ovaj način, zapravo govore protiv vas. Tako

ste vi, posle prvog saslušanja na kojem ste pokazali dosta samopouzdanja, odmah požurili da pobegnute – umesto da pokušate da skinete sumnju sa sebe.“

Ovaj čovek govori kao profesionalac; daleko od toga da oseća simpatije prema meni, ali istovremeno nije ni oličenje mržnje i stičem nekakav nejasan utisak da će mi on, ukoliko se budem pokazao spremnim za saradnju, biti naklonjeniji nego njegov kolega. Preda mnom se otvaraju jedna jedina vrata, a iza njih uska i neizvesna staza.

Ćutim shvatajući da ništa što bih sada mogao izneti u svoju odbranu neće moći da ih ubedi u moju nevinost. Jasno mi je da ću u najboljem slučaju moći da ukažem na neke olakšavajuće okolnosti koje bi donekle mogle opravdati moje čudno ponašanje. Dok ga ja netremice posmatram, Broj dva, kao da mi čita misli, hita da mi pruži priliku da popravim svoj položaj:

„Želeo bih da poverujem da niste namerno želeli smrt onoga za koga tvrdite da vam je bio prijatelj. Čak bih mogao i da poverujem da su vas zloupotrebili, da su vas iskoristili, ali nemojte tvrditi da ste nevini i ne pokušavajte da nas zavaravate nekom pričom za malu decu!“

Predložiću vam nešto konkretno: daćemo vam 10 minuta da se priberete, kako biste shvatili dubinu laži u koje ste se zapetljali. Ako se opredelite za konstruktivnije rešenje i ukoliko nas ubedite u svoju dobru volju, mi ćemo zatražiti da se o tome vodi računa: da se naspram vaših grešaka, na drugi tas terazija stavi sve ono što ste učinili za Nemačku, jer mi znamo i to da ste nam u prošlosti učinili neke usluge.“

Zatomio sam uzdah. Ukazala mi se verovatno mala šansa da dobijem malo na vremenu. Vreme, ta opsesija očajnika, osuđenika na smrt koji se, s glavom na panju, još uvek nada da dželat neće podići svoju sekiru ili da se ona,

čak i kada i ako bude podignuta, neće obrušiti na njegov vrat. Vreme, često tako varljivo, ali ponekad i milostivo, čije proticanje izmiče našoj kontroli, ma šta mi s tim u vezi mislili ili radili. To vreme je ona poslednja i sasvim jalova nada čoveka priteranog uza zid.

Brojevi Jedan i Dva ustaju i nestaju, stražar sa automatom dolazi da zauzme njihovo mesto, i nikome ne pada na pamet da mi ponudi da sednem. Ne obraćam pažnju na to, usredsređen na priznanje koje moram da im ponudim kako bih sebe poštedeo muka koje mi neposredno predstoje, po cenu da svaku laž platim kasnije, sa kamatom.

U tom smislu, shvatam da, kako bih povratio neki privid verodostojnosti, moram da se oslobodim balasta. Drugim rečima, samo priznanje nekih delića istine, koji bi se mogli proveriti, omogućiće mi da kod njih posejem sumnju i uznemirim ih. Međutim, moram brižljivo da plovim manevrišući između opasnih hridi – grebena laži koje se lako mogu otkriti i činjenica koje se veoma brzo mogu utvrditi. Moram da hodam uskom stazom postepeno povraćenog kredibiliteta, ni suviše brzo, ni suviše sporo, a u zaključku moram izneti neko upečatljivo otkriće koje je nemoguće proveriti.

Odjednom mi se kao zrak svetlosti, vraćaju Honorijeve reči: tragičan previd, lažna optužba... Mag je predvideo moje probleme sa Londonom i, šta je ono bio rekao posle toga... opasna situacija i... laž – samo me velika laž može spasiti! Tako je, moći ću da se izvučem samo pomoću laži. Pokušaću da učinim upravo tako. Konačno, u dramatičnom položaju u kome sam se našao više mi ništa drugo ne preostaje.

Pada mi na pamet ideja da se postavim kao profesionalac, da sebi dam zvanje koje nemam, da kažem da sam obavestajac, da varam u pogledu svoje uloge i svoje vrednosti na tržištu, da postanem kolega Broja jedan i Broja dva. Ukoliko

mi ovaj blef pođe za rukom, moglo bi se očekivati da će me drugačije tretirati jer će me primiti u svoj svet. Shvatiće da nema razloga da surovo postupaju sa mnom, da me maltretiraju; možda će prihvatiti činjenicu da vrednost, koju ja predstavljam, prevazilazi njihove nadležnosti i da o tome moraju da referišu svojim šefovima. Dakle, ako treba da se izvučem iz ove užasne zamke, biće to odozgo, jer su sva moja poznanstva na vrhu nacističke države, počev od samog Hitlera koji ne može tek tako da prihvati moj nestanak, po cenu da izgubi sve u Švajcarskoj. Trebalo bi da moj slučaj stigne barem do Šelenberga. Priznaću dakle da radim za neku špijunsku službu. Praviću se da sam špijun jer je to potrebno kako bih ostvario svoj cilj. Kladim se da će ovo priznanje uticati na njih utoliko više što će im biti izrečeno brutalno. Potrebno mi je da kod njih izazovem šok, da ih sasvim iznenadim; spas uvek dolazi od iznenađenja. Konačno, što bude značajnija moja ispovest, biće veća i njihova obaveza da informaciju prenesu na više instance. Čim sam doneo odluku, osećam se bolje.

Evo ih, vraćaju se. Pomalo zlovoljni, verovatno se pribjavaju mog otpora, pošto većina zatvorenika u prekidima isleđivanja nalazi novu snagu da poriče, obnavlja želju za borbom, pa i nadu u pobedu. Uzgred, čovek bi se mogao upitati zbog čega gestapovski islednici dozvoljavaju takve pauze svojim žrtvama kad već mogu lako da se smenjuju i tako koriste svoju prednost do konačnog priznanja. Danas znam da je tu proceduru nametnula hijerarhija koja je savršeno shvatila da svako popuštanje stege, ukoliko omogućava predah i stimuliše borbenost na kraći rok, na duži rok slabi moć odbrane. Pad postaje teži ako se nakon kratkog zaustavljanja ponovo nastavi.

Oni ne žure i gledam kako se smeštaju, naizgled nezainteresovani za ono što će se desiti. Znam da će ih saopštenje

koje ne očekuju primorati da daju i sebi i meni nove termine. Od sada, i za izvesno vreme, ja ću ponovo biti gospodar igre, to je novo činjenično stanje u ovoj drugoj partiji.

„Dobro sam razmislio o onome što ste mi rekli i zaključio sam da ste u pravu. Bilo bi glupo s moje strane da i dalje poričem ono što je očigledno. Pobili ste i ja vam to priznajem.“

Pravo je zadovoljstvo videti njihovo zaprepašćenje. Ni jedan ni drugi ne dopuštaju da zavlada neverica. Nenadanost pobeđe ih ubeđuje u veličinu vlastitih sposobnosti i oni su mi gotovo zahvalni za to. Paradoksalno, uverenost u moja sramna dela u velikoj meri otklanja njihovo neprijateljstvo pa i nepoverenje. Zid mržnje koji su podigli preda mnom počinje da puca i dobijam prvi dokaz za to kada mi Broj jedan, onaj koji mi je delovao odbojnije, kaže gotovo ljubazno: „U dobar čas. Sa zadovoljstvom konstatujemo da ste pametan čovek. Saslušaćemo vas. Stražaru, dajte gospodinu stolicu. Hoćete li čašu vode?“

Rado prihvatam osveženje kao i promenu položaja: iz žrtve pune pokajanja odjednom izrastam u ratnog zarobljenika. Pobeđen sam, ali ne i obeščašćen čovek. Ne žurim, ali i ne zloupotrebljavam novonastalu situaciju. Ovo što se zbiva potvrđuje ispravnost moje intuicije: Broj jedan i Broj dva grozničavo iščekuju moja priznanja – njihov trijumf je sada na dohvatu ruke. Počinjem svoju priču.

„Moram da se vratim nekoliko godina unazad. Tokom svojih studija u Francuskoj, upoznao sam jednog engleskog studenta sa kojim su se moji odnosi tokom vremena razvijali tako da smo postali prijatelji. Imali smo iste sklonosti, od klasične muzike, preko sporta, do visoke politike. U ovoj poslednjoj tački smo se složili kada je reč o tome da je obnavljanje jedne snažne Nemačke neophodan uslov za svetski mir.

Da bih vam omogućio da bolje shvatite naše približavanje, taj Britanac je posle postao blizak Nevilu Čemberlenu, ali je u tome bio veoma diskretan, toliko diskretan da se nikada nije javno pojavljivao kraj tog poznatog čoveka. Pitao sam se zbog čega je to tako sve do dana kada mi je priznao dve stvari: da je homoseksualac i da pripada Intelidžens servisu.

Vidim kako im se pažnja pojačava. Dobro sam filtrirao svoja priznanja: priznanje o neuobičajenoj seksualnoj orijentaciji mog imaginarnog engleskog prijatelja čini uverljivijim ono drugo – njegovo zvanje obaveštajca. Jer, ako sam izmislio jednu takvu ličnost, zbog čega bih od nje načinio perverznejaka, jedno od onih nečistih bića koje nacisti mrze i koje šalju u radne logore?

„Da li je Hajdrih, za koga tvrdite da ste ga dobro poznavali i koji vam je bio prijatelj, znao za postojanje tog Engleza?“

„Naravno!“ Bestidno sam lagao, a pošto je Rajnhard bio mrtav, teško da je mogao da mi protivreči. Nastojao sam da iskoristim svoju prednost: „On me je čak ohrabrivao da održavam odnose s tim britanskim agentom – što se pokazalo veoma korisnim, kako ćete i sami moći da konstatujete.

Dakle, taj prijatelj Alister Daglas je stavio sebi u zadatak da me zavrbuje. Moram vam priznati da sam na kraju, po Rajnhardovom savetu, dopustio da me ubedi da radim sa njim. Podsećam vas da se tada Čemberlen zalagao za dogovor sa Nemačkom. Tako smo, u stvari, utičući na Alistera, Hajdrih i ja mogli posredno da utičemo na politiku britanskog premijera.“

„To je tačno i njegova prerana smrt nam nimalo ne ide naruku.“

Broj dva mi je upravo potvrdio nešto veoma važno. Potpisnik Minhenskih sporazuma još uvek uživa dobar ugled u nacističkoj Nemačkoj, za razliku od onog smutljivca i provokatora Čerčila. Na sve to dodajem:

„Preuranjena i sumnjiva!“

Pogled koji mi upućuje je potpuno saučesnički. Istini za volju, verovatno je ljut na sebe što na to nije i sam pomislio. Ja nastavljam svoju lažnu ispovest:

„Čemberlenova smrt nastupila je u najgorem trenutku za Rajh, upravo onda kada je bilo potrebno dogovarati se umesto inatiti se, kada je bio otvoren put za anglo-nemačku saradnju koja bi tom suvladarstvu omogućila premoć u svetu na osnovu ravnopravne raspodele: kontinentalni prostori od Atlantika do Pacifika silama Osovine, pomorski prostori, uključujući američki kontinent, Anglosaksoncima. Bila bi to nova podela sveta, sve u svemu sasvim razumna.“

Pošto sam se u potpunosti prepustio delirijumu, mogu i da nastavim.

„Pošto me je Alister regrutovao, stupio sam u Službu za specijalne operacije (*Special Operations Executive*), čuvenu britansku SOE koju je osnovao ser Nevil. To uključivanje mi je bilo utoliko lakše zbog toga što sam, zahvaljujući Alisteru, pomagao britanskom premijeru da priprema razgovore u Minhenu. Zahvaljujući tome što sam Švajcarac, prolazio sam nezapaženo, ali naići ćete na tragove mog prisustva u Pragu, kod predsednika Edvarda Beneša lično.“

Eto, to je nešto što će već moći da provere!

„Vi dakle poznajete Beneša?“

„Ne mogu to više da krijem od vas, baš kao što ne želim da skrivam da je on posle toga postao jedan od mojih kontakata. Shvatili ste, dakle, kako i preko koga sam sarađivao u operaciji koja ne samo da nije imala za cilj ubistvo Rajnharda Hajdriha, već je samo trebalo da ga upozori! Jer ja njegovu smrt ne bih želeo ni za šta na svetu.“

„Da ga upozori? Šta to znači?“

„Pa dobro, Beneš je apsolutno želeo da sačuva život Alojza Elijaša koji je, kao što sada znate, bio agent njegove tajne službe u emigraciji i koji je upravo bio osuđen na smrt.“

Honorije bi svakako bio ponosan na mene: ispleo sam laž u laži...

„I onda?“

„Onda je uspostavljen kontakt sa Hajdrihom da bi mu se predložilo sledeće: Alojz Elijaš u zamenu za obustavljanje sabotaža u fabrikama oružja u Češkoj!“

„Jeste li sigurni u to?“

„Da! Zbog toga što sam ja lično bio Benešov izaslanik!“ Sve bolje od boljeg! Ici ću pravo u raj lažljivaca...

„I šta je odgovorio na to rajhsprotektor?“

„Pa znate ga... – glatko je odbio!“

„I Beneš je odlučio da ga likvidira?“

„Ne!... Vidite, kažem vam da je nastojao da spase život Alojza Elijaša, dobro znajući da bi, ukoliko bi smaknuo Hajdriha, potpisao smrtnu presudu svom čoveku i verovatno stotinama drugih Čeha do kojih mu je stalo... Ne, ne, njegova ideja je bila da se uputi snažno upozorenje Hajdrihu bez žrtava... i da se on navede na razmišljanje kako bi preispitao svoj stav!“

Broj jedan i Broj dva slušaju s najvećom mogućom pažnjom.

„I vi ste učestvovali u celoj toj predstavi?“

Teško sam uzdahnuo, trudeći se da delujem utučeno.

„Na moju najveću nesreću, da!“ To kažem sa najjadnijim mogućim izrazom na licu.

Tišina, moji ispitivači su u šoku!

„Ali, imao sam dobar razlog za to!“; uzviknuo sam odmah.

„Slušamo vas!“

„Kao što sam vam rekao više puta i kao što verovatno dobro znate, Hajdrih je bio moj prijatelj, bliski prijatelj. Rajnhard je posedovao neverovatnu ličnu hrabrost, to je pre bila nepromišljenost nego smelost. U Pragu se nijedan oficir ne kreće bez pratnje! A on, rajhsprotektor, šef bezbednosti Rajha, nije želeo da ima zaštitu!

Mogao je da predstavlja laku metu za bilo kog neuravnoteženog čoveka ili nekog očajnika! Da i ne govorimo o njegovim neprijateljima. Rusi ne oklevaju da likvidiraju sopstvene šefove, dakle, jedan nacistički rukovodilac...!

Iskreno sam mislio da bi ovo Benešovo upozorenje moglo da mu posluži kao lekcija i da ga ubedi da ozbiljno shvati svoju bezbednost. Čak i kada bi nastavio da ispoljava preveliko samopouzdanje po pitanju sopstvene bezbednosti, Hitler mu, posle jednog neuspelog atentata, više nikad ne bi dopustio da se kreće sam bez ozbiljne pratnje!“

„I vi ste poverovali Benešu?“

„Da, naravno, imao sam dobre razloge za to i, kao što sam upravo rekao, on nikada ne bi rizikovao da izloži svoje sunarodnike opasnosti od nemačkih represalija, da i ne govorimo o esesovskoj osveti. Stoga smo pripremili celu operaciju uz blagoslov Engleza!“

„I onda?“, upitao je Broj jedan.

Krenuo sam na sve ili ništa. Načuo sam da je prvi od atentatora imao engleski automat, ali da nije mogao da puca, jer se automat zaglavio. Međutim, bile su to samo zatvorske glasine! Odlučio sam da idem postepeno.

„Primetili ste da je prvi strelac, koji je trebalo da bude i jedini, bio naoružan automatskom puškom marke Sten?“

„Da, tako je.“

Dobro. Sada sam mogao da probam da plasiram drugi deo informacije koja je kružila po zatvoru.

„Trebalo je da se to oružje zaglavi i to se i dogodilo.“

Prestao sam da dišem. Ukoliko je ta glasina bila lažna, bio je to kraj za mene!

„Nastavite.“

Potisnuo sam uzdah olakšanja. Očigledno je da su u Pankracu zatvorenici bili dobro obavešteni...

„Nažalost, pojavio se drugi terorista, naoružan dvema ručnim bombama. Međutim, njegovo prisustvo nije bilo predviđeno ili meni bar o tome niko nije ništa rekao. Dopustio sam da me prevare. Priznajem to. I ja sam bio izmanipulisan, baš kao i Beneš!“

Nemci su bili zaprepašćeni. Odlučujem se za završni udarac:

„Bio je to Čerčilov podmukli udarac! Lukavo je iskoristio čitavu tu operaciju kako bi izmenio cilj misije i likvidirao Hajdriha! Nasamario je i Beneša i mene!“

A onda sam, kao grom iz vedra neba izvukao sledeći argument:

„Za britanskog premijera, Hajdrih je predstavljao zastrašujućeg neprijatelja. Bojao se njegove inteligencije, odlučnosti i efikasnosti, zazirao je od njegovih manevarskih sposobnosti. Želeo je da ga se oslobodi. Da ne bi morao da se suoči s njim u Francuskoj gde je rajhsprotektor trebalo da stupi na novu funkciju.“

„Vi to znate?!“

„Da i Čerčil takođe, Alister mi je to rekao!“ Vidim da je poslednje Hajdrihovo poveravanje imalo efekta! Možda mi Rajnhard u ovom trenutku spasava život...

Gledam pravo u oči Broju dva, pitajući se pritom da li sam možda i sam poverovao u ovu verziju čiji se elementi u krajnjoj liniji ne uklapaju tako loše jedni u druge. Osećam kako se koleba, očigledno ima šansi da proguta moj mamac.

Za jednog gestapovca, otkriće zavere smišljene u Londonu, sa ciljem da se ukloni jedan od mogućih Firerovih naslednika, rađa nadu u fantastično napredovanje, to je neverovatni zalog za uspeh.

Istovremeno, operacija tih razmera, za onoga ko je u stanju da je osudi ili da svedoči o njoj, predstavlja najbolju moguću garanciju opstanka. Drugim rečima, ubuduće, ukoliko Broj jedan i Broj dva prihvate moju verziju događaja i ukoliko uspeju da je proguraju do višeg nivoa, siguran sam da će se prema meni pristojno ophoditi. Uskoro će morati da me predstave međunarodnom javnom mnjenju, nemačkim novinarima, naravno, ali i švedskim, švajcarskim, možda i američkim. Pustiće me da ispričam kako sam upoznao Beneša, kako sam stupio u SOE, kako sam prihvatio da izdam prijateljstvo Rajnharda Hajdriha, sve do nadgledanja njegove inscenirane likvidacije.

Sve te neverovatne ispovesti neće biti ni od kakve koristi ukoliko se ne pojavim u dobrom zdravstvenom stanju i ukoliko se, u skladu sa odredbama jednog prethodno postignutog dogovora, ne prepustim igri pitanja i odgovora ne udaljavajući se od linije svojih priznanja. Organizovanje svega ovoga biće veoma delikatno, a ulog neverovatno veliki: u pitanju je, s jedne strane, kredibilitet Gestapoa, a sa druge SOE. U igri je ugled svake službe, svaki je na jednom tasu vage. Ako se jedan tas diže, drugi se neminovno spušta, a čovek koji o tome može da odluči je švajcarski bankar Gotfrid fon Adler!

Ono što mi teško pada u ovom položaju u koji sam sâm sebe doveo, jeste to da bi Lina mogla poverovati u moju dvoličnost i zlobu, da bi mogla da me odbaci i da me se odrekne u ime uspomene na Rajnharda i svih tih dugih godina

prijateljstva. Za sve ostalo ću se već pobrinuti. Saslušanja se redovno nastavljaju kako bi se iz mene izvukle informacije o zaveri u kojoj sam navodno učestvovao. Teror koji se obrušio na nesrećnu Češku nije poštedeo nikoga: ni stanovnike sela Lidice, optužene da su pružili utočište češkim padobrancima, ni one iz sela Ležaki u kome je, navodno, bio pronađen tajni predajnik.

Terora, pre svega, nisu bili poštedeni počiniooci i saučesnici atentata na Hajdriha. Zahvaljujući jednoj od onih misterija koje izmiču razumu normalnih ljudi, saznao sam kakav je bio kraj ova tri čoveka, i to u zatvoru gde je zabrana komuniciranja bila potpuna. Da bih pojasnio novonastalu situaciju, moram da kažem da sam ponovo zatočen u zatvoru Pankrac. Već više od dva meseca delim ćeliju sa još dvojicom zatvorenika, Čeha. Janoš i Petr su veoma brzo saznali ko sam i zbog čega se tu nalazim. Uveravali su me u svoju solidarnost. Bio sam iznenađen tim znakom poštovanja, ja koji sam slične znake, samo u drugačijim okolnostima, toliko puta primio.

Onda sam, tokom svoje postepene integracije u taj izuzetni zatvorski svet, konačno shvatio razlog takvom njihovom ponašanju. Zatvor, to je pre svega lišavanje slobode, brutalno, elementarno. Zabranjeno je izaći iz prostora od nekoliko kvadratnih metara, udisati spoljni vazduh, razgovarati bilo s kim osim sa onima s kojima ste zajedno zatočeni. Prva reakcija na to je bunt. Čovek ponovo postaje životinja, ona koja je stavljena u kavez i koja će vrlo oprezno trošiti energiju, nadajući se da će joj ta energija poslužiti za druge ciljeve. Zatim dolazi rezignacija, manje ili više brzo, u zavisnosti od karaktera. Uostalom, nisu najizdržljiviji oni za koje se veruje da će biti takvi. A kada, na kraju, jednom prihvati zatočeništvo, zatvorenik može da se posveti tome da sam sebe iznova izgradi, da se, na neki način, rekonstruiše. To znači da treba da se

pozabavi svojim socijalnim statusom, distancom u odnosu na druge zatvorenike, svojim odnosima sa čuvarima i sa hiljadu sitnih stvari koje život mogu da učine podnošljivijim.

Tako se svakako treba uključiti u raspodelu zadataka koje u nekim slučajevima može da dopusti uprava, u raznošenje retke čorbe, u čišćenje i pranje zajedničkih prostorija, u obavljanje sitnih poslova za stražare. Treba se integrisati i treba intrigirati: te dve reči su bliske i slične, a realnosti koje pokrivaju takođe se prepliću, ma koliko trajao boravak u tamnici.

Upravo to, trajanje boravka, nije poznato nikome, ni tamničarima, ni zatvorenicima. Ovi drugi broje dane i da ne bi izgubili račun, urezuju ih u zidove svoje ćelije. Ipak, to tužno računanje nije ono što ih približava nekom nepoznatom ili zastrašujućem kraju, ima mnogo gorih stvari. Jer, u zatvoru Pankrac svakog dana se događaju pogubljenja. Iz svoje tamnice čujem komande i paljbu. To traje satima i ne usuđujem se ni da zamislim zidove zalivene ljudskom krvlju i izbrazdane olovom.

Vraćam se svojoj ovdašnjoj popularnosti. Lažna vest o tome da pripadam organizaciji koja je uspela da ubije surovog neprijatelja brzo je prostrujala kroz ceo zatvor. To je, po mišljenju Gestapoa, govorilo u prilog tvrdnji da sam zaista učestvovao u tome. U protivnom, kako bi svi ti teroristi znali da sam jedan od njihovih? U trenutku nadahnuća, Horst Bem, šef Sipo iz Praga je ubacio doušnika u moju ćeliju, a taj doušnik je bio Petr. Međutim, Bem nije predvideo da će mi taj čovek sve priznati. On je bez sumnje kriminalac, ali je pre svega češki patriota koji je tu ulogu prihvatio samo da bi me upozorio i dogovorio se sa mnom šta da prenosi Nemcima. Umesto da informiše svoje nalogodavce, on ih dezinformiše. Janoš, koji je samo običan švercer, potvrdio mi je da manipulacija uspeva i da je Bem uveren u uspešnost svog manevra.

Na taj način sam saznao za junački kraj trojice učesnika u atentatu, Kubiša, Gabčika i Valčika, kao i za neverovatnu glupost Gestapoa koji nije uspeo, a možda nije ni hteo, da ih uhvati žive. To mi ide naruku jer sam tako ostao jedini osumnjičeni od koga se jednog dana može očekivati istina.

Trojica zaverenika su posle atentata našla utočište u pravoslavnoj crkvi Svetog Ćirila i Metodija, gde ih je jedan čestiti sveštenik – Vladimir Petrek – sakrio, hranio i obaveštavao o onome što se napolju događa. Za to je saglasnost dao praški pravoslavni episkop Gorazd. Na njihovu nesreću, bilo je i izdajnika. Kada sam upitao Janoša zbog čega su tako sigurni u izdaju, on mi mirno odgovara: „Zbog toga što niko nije znao da su se naša tri junaka skrivala u crkvenoj kripti, skoro niko nije znao čak ni da ona postoji!“

Stoga je to bilo pravo iznenađenje kada je 18. juna 1942. godine osam stotina ljudi iz SS-a i Gestapoa opkolilo crkvu i krenulo u napad pre zore. Borba je bila divovska, mada neravnopravna. Ne želeći da padnu živi u ruke Gestapoa, zaverenici su na kraju sami sebi prekratili muke. Naravno, uhapšeni su otac Petrek i episkop Gorazd. Jedino pitanje koje se postavlja jeste ko će od njih dvojice biti prvi streljan.

Jednog jutra, vrata se otvaraju s treskom; to je ona silina koju esesovci unose u sve što rade. Bez reči sam odveden i sproveden u prostorije direktora zatvora gde me očekuju tri krupna momka u košuljama. Sa strane stoji jedan mlađi čovek od tridesetak godina u esesovskoj uniformi. Pažljivo me posmatra i gestom me poziva da mu priđem.

„Gospodine Fon Adler, moram da znam ko su vaši saučesnici. Dopustite mi uzgred da vam čestitam na vašem profesionalizmu kome se ja lično divim. Stoga pretpostavljam da mi nećete odgovoriti i da ćete nastojati da dobijete u vremenu. Zbog toga ću vam predložiti nagodbu i kako bih

vas ubedio u svoju dobru volju, počecu tako što ću vas prvo ponuditi da sednete.“

Jedan od grubijana mi donosi stolicu i, hvatajući me za ramena, prisiljava me da sednem u nju. Ja i dalje ćutim.

„Objasniću vam zbog čega bi bilo glupo da se inatite. Vaša grupa je ne samo obezglavljena, već potpuno rasformirana i njeni članovi su zajedno sa ubicama rajhsprotektora u našim rukama.

Svakako, ovi poslednji su ranjeni, ali su živi. Čak su počeli da govore što nam je omogućilo da proverimo vaše prve izjave.“

„Pa?“ pitam ga zabrinuto

„Pa one su uglavnom tačne, ali veoma nepotpune.“

Blefira. Prvo, moja grupa zaverenika je imaginarna. Drugo, zahvaljujući mreži pripadnika pokreta otpora u zatvoru, čije je postojanje stvarno, znam da su Gabčik, Kubis i Valčik mrtvi i da nisu mogli, a još manje hteli, da kažu ijednu reč. Situacija bi bila nadrealna kada bi on saznao da imam na raspolaganju isto onoliko informacija koliko i on, možda čak i više. Uživam u svojoj prednosti.

On nastavlja:

„Nema nikakve svrhe da od nas krijete istinu. I mi imamo svoje obaveštajce u Velikoj Britaniji i ukoliko lažete, mi ćemo to saznati, kad tad. Jasno mi je da želite da dobijete u vremenu, ali vas podsećam na ono što i sami dobro znate: četiri nedelje su dovoljno dugačak rok da se svi sklone. Međutim, vi ste pali još pre više od dva meseca.“

Znalački upotrebljava reč *pali* kako bi istakao svoju superiornost i kako bi, istovremeno, izrazio poštovanje meni, sada već priznatom obaveštajcu. U neku ruku, osećam se polaskanim. Daću mu nešto, ali ne smem da popustim previše

brzo. Svestan sam da ga neću lako prevariti, pa pokušavam da ga sa svoje strane ispitujem.

„Položimo karte na sto. Daću vam ono što želite. Ali, šta ćete vi meni dati u zamenu?“

„Svakako ne gvozdeni krst.“

Pozdravljam blagim osmehom prvog svog zvaničnog sagovornika u zatvoru koji ima smisla za humor. On saučesnički klima glavom.

„Dakle, nastavlja on, ono što bih mogao da vam predložim nije sloboda, nije čak ni povlašćeni režim. Uostalom, moja ovlašćenja su u tom pogledu ograničena. Stoga bih se opredelio za razmenu. Mislim da bi vaši britanski prijatelji, ukoliko im je zaista stalo do vas, želeli da vas razmene za jednog od naših.“

Krv mi se sledila u žilama. Englezi bi se slatko nasmejali svemu tome: Fon kako ono beše...? Jer, ako su Nemci poverovali u moju priču, Britanci se ni za trenutak neće upecati! I to s razlogom. Verovatno se neće udostojiti čak ni da odgovore. Razmišljao sam najbrže što sam mogao, trebalo je apsolutno da se izvučem iz ove neprilike! Jedna ideja mi je pala na pamet:

„Mogu li da vam postavim jedno pitanje?“

Trudio sam se da zvučim što sam skromnije mogao.

„Slušam vas!“

„Kako mislite da sprovedete tu razmenu, kad nemate zvaničnih kontakata sa Englezima? Vi ste u ratu, zar ne?“

„Ukoliko to može da vas umiri, izvešćemo tu operaciju posredstvom Švajcarske. Vidite, mi ulažemo mnogo dobre volje jer ne možete ni da zamislite boljeg ni poštenijeg posrednika.“

To je činjenica! Ponovo sam počeo da dišem, ukoliko razmena bude išla preko Švajcarske, to će svakako iziskivati

Masonovo angažovanje. Čim bude saznao za transakciju u vezi sa mnom, on će se snaći. Ne sumnjam da će pukovnik znati kako da ubedi Engleze.

„Pa dobro, to izgleda izvodljivo, ali kako ću znati da je pogodba moguća ili čak da se uopšte razmatra?“

„To bi moglo dosta brzo da se obavi, moram da razgovaram sa Berlinom gde ste sada već poznati.“

„Bio sam poznat i ranije!“

„Da ali, verujte mi, ne u istim krugovima!“

„Da li ćete mi dopustiti da razmislim o svemu tome?“

„Nema potrebe, jer ste verovatno već doneli odluku!“

Ne greši. Krenuo sam uskom stazom koja me vodi nezna-
no kuda, ali više ne mogu da skrenem s tog puta. U suštini,
spalio sam sve mostove za sobom i mogu samo da se nadam
da će mi Proviđenje ponovo priteći u pomoć.

„Onda, prihvatam, ukoliko mi dajete svoju reč da ću biti razmenjen.“

„Dajem vam reč da ćete biti predloženi za razmenu!“

Susret je završen i ja se vraćam u svoju ćeliju.

Glava XVI HORST BEM

Kao znak posebne naklonosti, svakako po nalogu nadređenih, dobijam od svog tamničara papir i olovku; na taj način mogu da zapisujem svoja razmišljanja ili neke činjenice koje mi se čine značajnima... za svaki slučaj. To mi takođe omogućava da više ne traćim vreme beskorisno, čak i opasno. Beskrajni očaj zatvorenika potiče upravo iz te nemogućnosti upravljanja vremenom u situaciji u kojoj se našao. Još više od lišenja slobode, njegove odbrambene moći smanjuje bezvremenost i postepeno isključivanje iz sveta živih.

Ipak, trudim se da zavedem neki red u ovo bitisanje koje delim sa svojim drugovima u ćeliji. Ja sam taj koji im, mada sasvim nenamerno, donosi najviše rasonode. Činjenica je da njih nikada ne pozivaju, da nikada ne izlaze, dok mene veoma često saslušavaju. Uzgred, primećujem da raste hijerarhijski nivo mojih ispitivača.

Tako je došao trenutak kada sam izveden pred Bema lično. Šef Sipoa u Pragu sada je na vrhuncu svoje moći. Rajnhardov nestanak ga nije mnogo uzbudio, naprotiv, čak je išao naruku njegovim ambicijama. U očima Himlera, a bez

sumnje i Hitlera, on je čovek koji će povratiti kontrolu nad nepokornom Češkom. Gotovo je s nepotrebnim demonstriranjem hrabrosti u Hajdrihovom stilu, s izlascima bez pratnje, čestim putovanjima za Pariz ili Berlin. Sada Bem neprikosnoveno vlada u Pragu i gvozdеноm rukom sprovodi nacističku disciplinu.

Dok ulazim u njegovu kancelariju, u sedištu Gestapoa, on me posmatra, usana razvučenih u laki osmeh. Iako mi njegovo lice ništa ne govori, vidim da me prepoznaje. On mi to i kaže, gotovo ljubazno mi prebacujući što sam izdao svog prijatelja. Ni najmanje me ne zanima šta on misli, jedino što imam na umu je razmena koja bi mi vratila slobodu. Zadovoljavam se time da mu kažem: „Proživljam veoma složenu situaciju jer sam daleko od toga da sve držim pod kontrolom“, što me ne kompromituje mnogo.

Horst Bem je pravi policajac, profesionalac koga moje intelektualne akrobacije ne mogu da odvrte od glavnog cilja, a to je da iz mene izvuče sve što znam. Ali, pre toga verovatno treba da me uveri u to da je sasvim sposoban da slomi svaki moj otpor. Stoga mi mirno, uz svu opuštenost koja prati jedan mondenski razgovor, priča o Hajdrihovom kraju i o događajima koji su se zbili u Lidicama.

Začudo, iako već nedeljama, mesecima slutim i shvatam nečoveštvo nacističkog režima, ipak sam osetio podjednaki bol zbog priče o agoniji jednog jedinog čoveka, kao i zbog priče o masakru čitavog stanovništva. Verovatno još nisam dovoljno ubeđen, uveren u zverstva celog tog sistema i treba svojim ličnim iskustvom u izučavanju užasa još skuplje da platim to svoje slepilo.

Horst Bem, šef Sipoa, koga doživljam kao podlog ali rafiniranog mučitelja, pronalazi neslućene izraze kako bi mi opisao poslednje dane svoga šefa. Počinje time što bez

ulepšavanja opisuje sve promašaje doktora Valtera Holbauma prilikom operacije uklanjanja slezine. Taj profesor, inače šef katedre za hirurgiju na Karlovom univerzitetu, napravio je iznad pupka rez koji je bio isuviše dug i loše postavljen. Kada je shvatio da je pogrešio povukao se, ustupivši mesto svom asistentu doktoru Diku, načelniku hirurgije u bolnici Bulovka, koji je preuzeo stvar u svoje ruke i napravio novi otvor. Međutim, dok je sve to trajalo, kod pacijenta je došlo do plućnog kolapsa. Nažalost, zlo je učinjeno pre svega tim isuviše velikim rezom koji se neizbežno inficirao. Neminovno je nastupila sepsa i Rajnhard Hajdrih je bio prvi koji je shvatio da neće preživeti ranjavanje.

Ostalo mu je samo još nekoliko dana života i oni najbliži, koji ga okružuju i sada mu pomažu, otkrivaju osetljivog čoveka koji se izvlači iz svoje kristalne čaure cinika. Bem mi tada recituje, po sećanju, fragment iz jedne opere Bruna Hajdriha koju je rajhsprotektor pevušio kako bi nadvladao bol: „Da, svet je samo vergl koji okreće naš Gospod lično i svako mora da igra po tim notama“. Esesovac mi detaljno opisuje užasne patnje tela koje nikako nije htelo da se preda i nestane, dok je duh već težio da pređe s one strane života. U sebi se pitam kakva li je ta strana koja će dočekati dušu do te mere opterećenu zločinima i nepravdama, ali ne nalazim odgovor.

Kao da mi čita misli, Horst Bem kaže da je uveren u Hajdrihovu fasciniranost smrću. Ukoliko to nije tačno, kako shvatiti da tako izuzetan mačevalac kao Hajdrih nije ni osetio ni shvatio da ga neopreznost vodi ka propasti? A zatim, iznenada, šef Sipoa mi saučesnički izgovara ovu strašnu rečenicu: „U trenutku kada sam bio nasamo sa njim, uzeo me je za ruku, napregao čitavo svoje telo i promrmljao: 'Kazaćeš Gotfridu fon Adleru, da ga ja, njegov prijatelj, nikada nisam

izdao!“ Zatim me, nagnuvši se nad svojim pisaćim stolom, netremice posmatra svojim plavim očima i pita me: „Da li shvatate šta to znači?“

Shvatam toliko dobro da i ja njega fiksiram pogledom i odgovaram mu: „Savršeno razumem njegovu poruku i moja se uopšte ne razlikuje od njegove!“

Horst Bem okleva za trenutak i zaključuje tu temu uzdahom: „Njegov kraj je bio užasan. Nikada nisam video da jedan čovek toliko pati“. Ćutim.

Zatim mi opuštenijim tonom govori o lekciji koju je održao narodu Češke zbrisavši selo Lidice sa lica zemlje.

„Zahvaljujući Gestapou iz Klasna saznao sam da je selo Lidice pružilo utočište padobrancima koji su došli iz Engleske. Oni su, bez ikakve sumnje, bili izvršioци atentata i morao sam da ih kaznim, ali isto tako i sve one koji su im pružili utočište. Bilo je neophodno da se energično zastraše teroristi i da se odvrte kandidati pokazivanjem kakva će biti kazna.“

Pet dana posle Hajdrihove smrti opkolio sam selo, pošto sam prethodno za to dobio naređenje lično od rajhsfirera Himlera. Moji ljudi su uhapsili i pogubili na licu mesta sve muškarce iz sela; što se tiče žena, kojih je bilo 195, deportovao sam ih u Nemačku, u Ravenzbrik. Stotinaк dece je upućeno u Lođ. Samo mesto sam spalio i sravnio sa zemljom. Niko neće moći da kaže da nisam humano postupio pošto su žene i deca bili pošteđeni.“

On mirno iznosi ove brojke, kao neki seljak koji svodi račune od žetve i izračunava profit. Zamišljam košmarne scene, kriке, plač, žene i decu sa kojima surovo postupaju, urlanja vojničke rulje i detonacije koje u dugim naizmeničnim rafalima odnose u smrt toliko veliki broj nevinih ljudi.

Ponovo mi se obraća.

„Da li vam to smeta, svi ti ljudi koji su izgubili život vašom krivicom?“

„To je olako rečeno! Stvarnost je mnogo složenija.“

„U tom slučaju, objasnite mi.“

„Ne, neću to učiniti. Rekao sam sve ono što sam imao da kažem. Vi imate puno pravo da me osuđujete, pa i da me kaznite. Ja takođe imam pravo da ćutim. Jedino što mogu da dodam jeste da sam učinio velike usluge Nemačkoj. Rajnhard Hajdrih je to znao, a to je poznato i nekolicini zvaničnika na još višim položajima.“

On ne insistira. Poziva stražu i šalje me nazad u ćeliju. Kada sam se ponovo sreo sa svojim drugovima Janošem i Petrom, oni mi saopštavaju novost koja me potresla: spremaju se masovna pogubljenja u dvorištu zatvora. Govori se o više desetina osuđenih, možda i o stotinama. Ko će se naći među njima? Pripremam se za najgore blagosiljajući pritom svoju srećnu zvezdu koja me je, ipak, pošteđela mučenja.

Sve više detalja govori u prilog glasinama: stigli su kamioni sa strugotinom i kovčezima od bele čamovine. Tu je i jedan snažan vod esesovaca. Tada pokušavam da umirim svoja dva druga ističući da, ukoliko neko iz naše ćelije treba da bude pogubljen, onda ću to svakako biti ja.

„Ali ti čak nisi Čeh!“; uzvikuje Janoš.

„Utoliko bolje. Bolje je da ljudi kao što ste vi žive, vi ste potrebni ovoj zemlji! U suštini, kad pomislim na sve ono što sam doživeo, nemam čak ni pravo mnogo da se žalim.“

„Ali mogao bi da stradaš za cilj koji čak nije tvoj!“

„Cilj koji nije moj? Borba za slobodu jednog naroda kao što je vaš? Nemojte to govoriti jednom Švajcarcu, mi smo miroljubiv narod ali znamo da se pretvorimo u ratnike kako bismo branili naša sela, kantone i zemlju. Ne, prijatelji, verujem da je vaša borba istovremeno i moja!“

Sve to zvuči patetično, ali ukoliko treba da umrem, obećavam sebi da ću to učiniti na najdostojanstveniji mogući način. Konačno, to je poslednja stvar koja zavisi od mene. Sve su to osećanja za koja se, još pre nekoliko nedelja, uopšte ne bih smatrao sposobnim. Ne znam više ko je rekao da *samo bol čeliči dušu*, možda Marsel Prust, takođe zatočenik, ali sopstvene inteligencije i senzibiliteta. Želeo bih da znam odgovor na to pitanje i da mogu da podelim to unutrašnje blago sa čitavim čovečanstvom.

Kakav sam samo put prešao od onog majskog dana kada sam kročio u palatu Valdštajn sledeći onoga čija nas smrt sada sve neumoljivo progoni. Shvatam da je Rajnhard stupio u moj život radi moje večnosti i da je naše prijateljstvo postalo, uprkos svim životnim preokretima, sastavni deo moje sudbine.

Rađa se novi dan, praška zora je svetla i osunčana. U ćeliju se polako uvlači kontinentalna vrelina, koja će se uskoro svom silinom obrušiti na nas. Poskočio sam, prasak detonacija je stigao do našeg prozora. Potpuno istim pokretima, sva trojica sedamo na ležajeve i nemo se uzajamno posmatramo. U tom skućenom prostoru naša tela se gotovo dodiruju i svako može da pročitati strah na licu onog drugog. Neobičan strah, ne strah od smrti jer, paradoksalno, verujem da nam je mogućnost velikog nestanka postala bliska, pa čak i prihvatljiva. Ne, reč je o jednom drugom strahu, strahu da ode onaj drugi, da svako od nas ostane sam. Sada čujemo urlanje komandi: „*Legt an! Feuer!*“^{*} Zatim zlokobnu pucnjavu iz pušaka koje seju smrt. Kada se malo više usredsredimo, možemo čak da čujemo krike i uzvike žrtava, na češkom, slovačkom, a jednom mi se učinilo i na nemačkom. Kažem

* Puške na gotovs! Pali! (nem.)

to svojim prijateljima koji tužno zaključuju: „Počeli su da streljaju i Sudetske Nemce!“

A zatim, iznenada, zemlja počinje da podrhtava. Tutnjava dolazi iz hodnika. U pitanju je topot teških čizama koji naglašava oštar lavež komandi. Jer, uistinu, ne postoji druga reč za to. Treskanje vratima se približava. Gotovo je, sada smo mi na redu. U ovom trenutku jasno čujem kako se otvaraju teška krila vrata na susednoj ćeliji i saginjem se da uzmem cipele i da ih obujem. Ubrzani koraci se zaustavljaju iza naših vrata. A zatim se čudno, neobjašnjivo, udaljavaju i samrtni ples se nastavlja. Sada čitav hodnik odjekuje od beskrajne povorke zatvorenika i dželata; povorka kreće put odredišta koje više nikome nije misteriozno.

Gledamo se ćutke i u neverici, kao da pazimo da ne probudimo zmaja skrupčanog u dnu pećine, to jest hodnika. Saginjem se da bih navukao cipele kada se vrata, bez i najmanjeg šuma, naglo otvaraju. Na pragu je Horst Bem lično i on me poziva.

„Barone Fon Adler, molim vas, pođite za mnom. Nemojte nositi ništa, tamo kuda idete dovoljna je samo vaša ličnost!“

To je rečeno sa takvom surovom ljubaznošću da ne mogu da uskratim sebi poslednje zadovoljstvo prkosa:

„Zahvalan sam vam što ste se lično potrudili da dođete po mene gospodine. Nadam se samo da tamo kuda idem neću naići ponovo na vas!“ Grubo me guraju iz ćelije.

Sada koračam iza Bema. Ne znam da li je u pitanju ljubaznost ili nemar, tek, ruke su mi ostale slobodne, ali osećam dve puščane cevi koje mi namerno nabijaju u rebra. „Ovi zlikovci će mi napraviti modrice“, pomislio sam pre nego što sam shvatio da to neće biti mnogo važno pošto će uskoro moj leš bespomoćno ležati pod ceradom kamiona.

Pratim šefa SS ne pokušavajući da se orijentišem, koračam kroz hodnike, po stepeništima, konačno osećam dašak mlakog vazduha, jer sam se obreo u prostranom dvorištu u kome istovremeno uočavam leđa vojnika koji repetiraju svoje puške, i niz od osam zatvorenika okrenutih licem k nama. Videvši me kako se pojavljujem iza Bema bez okova, jedan od zatvorenika, zaboravljajući za trenutak gde se nalazi, više gledajući u mom pravcu: „Ko je ta izdajica?“ Odmah ga prekida njegov sused koji mu kaže: „Budalo, pa to je Fon Adler“ i njih dvojica nastavljaju zajedno da viču „Adler, Adler!“ Uskoro im se u horu pridružuju drugi osuđenici. Čini se da taj krajnji prkos i bučno skandiranje deluje katarzički na te ljude koje čeka neminovna smrt!

Bem se okreće prema meni, bleđ je i šapuće mi zlokobnog pogleda:

„Đubre jedno, platićeš mi za ovo, nateraćemo mi tebe da propevaš!“

Shvatio sam, reč je o mučenju! Bolje odmah završiti sa svim tim! Gubeći svaku kontrolu, krećem na njega desnim krošeom iz sve snage. Nažalost, dobro istrenirani Bem uspeva da izbegne udarac izuzetno vešto i uvežbano. Očigledno zadovoljan svojim eskiviranjem gleda me pravo u oči i prezrivo mi kaže: „Hajdete, barone, niste mi dorasli!“ Nemam mnogo vremena da odmerim njegovu provokaciju niti da razaznam uzvike drugih zatvorenika koji nastavljaju da viču iz sve snage, udarac kundakom u leđa je tako snažan da me eksplozija bola odnosi u besvest.

Nešto kasnije će mi Janoš objasniti šta se dalje zbivalo. Zatvorenici su poverovali da sam udario Bema i potpuno su se pomamili skandirajući moje ime. Ludilo je zahvatilo i dželate i, što je neobično, čak i samog Bema koji je, kada me je video nepomičnog na zemlji, veoma brzo shvatio tragične posledice inicijative esesovca koji me je poslao na tlo.

On naređuje da se obustave pogubljenja i pokušava da me podigne. Njegovi napori da me osvesti su uzaludni i on odlučuje da me preveze u bolnicu Bulovku, upravo onu u kojoj je preminuo Rajnhard. Paradoksalno, da sam pogodio metu i da sam uspeo da udarim visokog SS oficira, bio bih ubijen na licu mesta. Time što je spretno izbegao udarac, Bem je ispoljio svu svoju budnost ali i spretnost. Pošto je na taj način pokazao svoju superiornost pred svojim ljudima, mogao je da me poštedi, a da pritom ne izgubi obraz.

Došao sam svesti mnogo kasnije u sobi i na krevetu sa čistim čaršavima, nada mnom je nagnuta neka žena, prva žena koju vidim posle više od tri meseca. U pitanju je Čehinja koja mi izgleda božanski lepa, ali koja govori samo češki, pa sa njom mogu da se sporazumevam jedino gestovima. Istini za volju, shvatam da ne mogu da se mičem, čitavo moje telo je uvučeno u neku vrstu gipsanog korita koje je fiksirano za krevet jakim remenima. Glava i noge su mi sputani, ruke su pričvršćene uz to oruđe za torturu, mogu da pokrećem samo šake. Mlada žena mi se ipak osmehuje i, konstatujući da sam se probudio, stavlja prst na usta pre nego što je napustila sobu.

Uskoro se pojavljuje čovek u belom mantilu. Prepoznajem ga i on mene prepoznaje: on je jedan od nemačkih lekara kojega sam video kada sam pokušao da posetim Rajnharda. Da li je to šansa za mene? Ne verujem, jer na njegovom licu vidim tako strog izraz da očekujem da mi najavi moju skorbu smrt. U stvari, to uopšte nije slučaj. On je samo uznemiren zbog suda koji će biti donet o njemu kada bude postalo jasno da nije bio u stanju da spase štathaltera. To je profesor Valter Holbaum lično.

Prilazi mi sa stetoskopom oko vrata i saopštava mi svoju dijagnozu sa mešavinom hladne distance i sasvim german-ske preciznosti:

„Pretrpeli ste snažan udarac u visini drugog i trećeg lumbalnog pršljena, što je prouzrokovalo njihovu frakturu. Srećom, ta povreda nije izazvala oštećenje kičmene moždine. Ipak, da je udarac išao samo dva milimetra više, ostali biste doživotno paralizovani. Vratio sam pršljenove na mesto pričvrstivši ih uz prvi i četvrti lumbalni, ali vam je bilo kakvo kretanje potpuno zabranjeno tokom tri nedelje koliko je potrebno za rekalkifikaciju. Pošto vam je organizam oslabljen, možda će morati da se čeka mesec dana, pa i više... Ostaćete u tom položaju i u tom korsetu sve dok vam ne budem dao dozvolu da ustanete. U svakom slučaju, leđa će vam doživotno biti slaba i to će vam onemogućavati bilo kakvo pomeranje karlice.“

Kada je izrekao ove poslednje reči, zadrhtao sam – zbogom seksualni podvizi. Ipak, na kraju krajeva, dobio sam mali predah i s obzirom na okolnosti, to je ipak dobro. Ali taj predah će trajati samo desetak dana.

Kada su jedna kola Sipoa došla po mene kako bi me vratila u zatvor, shvatio sam da će period mog oporavka biti mnogo kraći od predviđenog minimuma. Zahvaljujući sreći, rutini ili nemaru, ponovo nalazim Petra i Janoša koji su srećni što sam još uvek živ i ponosni na moj prkos, jer je taj prkos spasao život desetini nesrećnika koji su tog dana bili pred streljačkim vodom. Smeštaju me na ležaj, zabranjuju mi da pravim bilo kakav pokret i verovatno me spasavaju od oduzetosti koja mi je ozbiljno pretila. Zaboravili su na nas dovoljno dugo – dve nedelje – tako da su frakture zarasle i ja mogu ponovo da hodam gotovo normalno. U tome nam je pomoglo i to što je Horst Bem pozvan u Berlin kako bi položio račune u vezi sa smrću štathaltera.

To odsustvo je dobrodošlo i ja uspevam, zahvaljujući pomoći jednog češkog čuvara, da pošaljem poruku Moniki

ali pritom uopšte nisam siguran koliko će ta poruka putovati niti da li će uopšte stići do nje. Tu sam dobio malo nade, isto onako nesigurne kao što je i život koji mi je ponovo vraćen.

Stvari se uvek mogu posmatrati na dva načina: čovek se može zadovoljavati svakim trenutkom sreće ili se može stalno bojati najgoreg. Trudim se da usvojim onaj prvi stav, osećajući pritom da će ovi kratki predasi koje proživljavam biti plaćeni dugim patnjama. Ne varam se u tome. Čim se vratio u Prag, Horst Bem me poziva na saslušanje koje će me, bez obzira na moje stanje, dovesti pred vrata pakla.

Ne obazirući se na moje tek zarasle prelome, njegovi grubijani me podvrgavaju raznim mukama u kadi punoj vode, perfidno me mučeći do samog gubitka svesti. Izdržavam tu ponižavajuću torturu u tri navrata. Stavljaju me na dasku, ruku vezanih iza leđa. Taj improvizovani ležaj se stavlja u položaj klackalice iznad kade pune prljave vode koja smrdi na bljuvotinu. Svaki put kada me zagnjure gutam litre te odvratne tekućine i užasavam se kada vidim svoje dželate kako mokre u nju.

U nastupu ponosa, odbijam da me vuku do ćelije i primoravam sebe da hodam teturajući se, štucajući, izubijanih leđa, ali sa neizmernom mržnjom koja mi se zauvek usadila u duh i telo. Moji dželati mi ne postavljaju nikakva pitanja, ništa dakle ne objašnjava njihov bes i surovost, osim osвете. Trebalo je da platim za svoj prkos. To sam dobro shvatio.

Dok prolazim beskrajnim hodnikom koji vodi do moje ćelije, dočekuje me zaglušujuća buka udaranja metalnih posuda o zatvorske rešetke. Zatvorenici znaju da u tom trenutku prolazim pored njih i pokazuju mi solidarnost na taj način. Jednog dana, dok sam se vraćao sa krvničke seanse mučenja, iznenada, kada smo se zaustavili ispred mojih vrata, nastupila je tišina. Potpuna tišina. A onda se odjednom

prolomio uzvik jednog zatvorenika: „Živela Švajcarska!“ Na to se odmah nadovezalo na stotine glasova koji su skandirali u zaglušujućoj buci. Suze, koje sam do tada uspevaio da zadržim, potekle su mi niz obraze.

I danas mi je sećanje na te trenutke dragoceno, toliko sam osetio dubinu i iskrenost prijateljstva tih bezimenih Čeha, tih osuđenika, mučenika koji nisu počinili nikakav zločin osim što su voleli svoju otadžbinu i želeli da bude slobodna. To može da deluje nedosledno, ali ja se osećam kao iskupljen za svoje grehove iz prošlosti tim zajedništvom sa toliko hrabrih ljudi, sa toliko istinskih patriota koji će u sećanju svojih najbližih ostati samo kroz blede uspomene ili stare požutele fotografije na policama.

Od tog trenutka sam počeo da mrzim. To osećanje, koje mi je ranije bilo strano, sada je bujalo kao otrovni cvet, razarajući sva blaga osećanja, pre svega, pređašnju ravnodušnu popustljivost prema nastranostima nacističkog režima. Od smešnih vojnih parada pod bakljama, preko lažnih rimskih pozdrava, do grotesknosti tih mehaničkih povika „Hajl Hitler“ – sve mi to deluje gnusno! Zavesa se pocepala i čitava ta kobna farsa mi se ukazuje onakvom kakva zapravo jeste – surovo tragična, sa svim onim što je prati: pljačka, svirepost, mučenja i ubistva. Da, mržnja, ali mržnja utoliko bolnija što je uperena i prema meni samome, prema Gotfridu fon Adleru koji se isuviše lako dao zavesti i koji je nepromišljeno ušao u igru tih krvoločnih zlikovaca.

Zaista, grešio sam iz diletantizma i nehaja, a kazna koja mi je dosuđena predstavlja cenu za tu moju fatalnu grešku. U tom nacionalsocijalističkom mikrokosmosu samo jedno biće ne podleže mojoj mržnji, a to je Rajnhard. Ne mogu to sebi da objasnim, ali još uvek osećam naklonost prema njemu. Čak sam došao dotle da se upitam nisam li možda ja kriv

što mu nisam na vreme otvorio oči, nisu li možda njegove greške, a potom i zločini, takođe i moji. Tako često sam ga upravo ja savetovao u nebrojenim oblastima i okolnostima.

Ipak, Rajnhardu je očigledno nešto ozbiljno nedostajalo u domenu humanosti. I kako sam uopšte ja, očigledno isto tako nesavršen, mogao da mu pomognem na tom polju?! Postoje svakako neke olakšavajuće okolnosti za mene, ali bez obzira na pukovnika Masona i na moju želju da služim svojoj Otadžbini, morali su nastupiti trenuci kada je trebalo da napravim rez, kada sam morao odlučno da se opredelim i odstupim, ako ne uspem da ga ubedim. Zaslepljen Rajnhardovim prijateljstvom i sopstvenim uspehom, uhvaćen u igru velikih političkih manevara, dopustio sam da moja lična humanost bude postepeno zapostavljena, da bi na kraju postala poražavajuće manjkava. Moji izbori, sada sam toga potpuno svestan, nisu uvek bili umešni i svakako nisu briljirali kada je reč o poštovanju moralnih vrednosti.

Kako sam onda uopšte mogao da ga na pravi način savetujem u toj oblasti? U svakom slučaju, i danas prema njemu, uprkos svemu, osećam prijateljstvo koje mi možda i nije bilo u toj meri uzvraćeno.

Sada kada se Bem vratio događaji se veoma brzo odvijaju. Već sutradan ujutru dva džina tupog i praznog pogleda dolaze po mene i naređuju mi da pokupim svoje stvari. Jedino što među mojim stvarima vredi jeste nekoliko listova s teškom mukom nabavljene hartije, uz dragocenu olovku, koju skrivam što bolje mogu. Razdvajaju me od mojih drugova iz ćelije i stavljaju me u samicu, kako bi me sasvim izolovali. Tu promenu shvatam kao rđav znak. Šef Sipoa će nastaviti da se sveti i predviđam da će iskušenja koja mi predstoje biti duga i nemilosrdna...

Tri dana kasnije, ponovo se nalazim s Horstom Bemom u kancelariji direktora zatvora gde se on izgleda odomaćio. Šef Sipoa me prima sa širokim osmehom na licu, što najavljuje vesti koje za mene mogu biti samo loše. Ali, grešim i njegove prve reči me uveravaju u to.

„Barone Fon Adler, degenerisani potomče dekadentne aristokratije, želeo bih da vas zadržim kraj sebe u ovom malom raj, ali izgleda da imate prijatelje na visokim položajima. Zbog toga ćete, na moju veliku žalost, morati otići na mesto gde će se prema vama ophoditi u skladu sa vašim rangom i zaslugama!“

Odmah se prisećam Honorijevih predviđanja: prijatelji na visokom položaju će vas izvući iz nevolje! To je gotovo od reči do reči ono što je izgovorio gnusni oficir SS. Pristupiće se razmeni! Moje srce ludo kuca i činim nadljudski napor da ostanem ravnodušan kako ne bi delovao kao da mi je laknulo zbog te vesti. Prikrivam svoje uzbuđenje snuđenim izrazom lica i usudujem se da postavim pitanje za koje se nadam da zvuči sasvim neutralno:

„Što znači?“

„Čak i da mi je dopušteno da vam kažem, ne bih to učinio. Zbogom, ili bolje, dođavola, barone.“

Ne odgovaram, okrećem mu leđa i prkosno krećem ka vratima bez njegove dozvole. Očekujem neko novo nasilje, ali ne događa se ništa. Uskoro sam ponovo vezan, noge su mi okovane lancima, ruke su mi uvezane na leđima konopcem koji se duboko useca u kožu. Grubijani me vode do jednog unutrašnjeg dvorišta i guraju me prema kamionu sa ciradom čiji je motor upaljen.

Tamo se već nalaze trojica zatvorenika. Pošto mi je teško da se popnem tako uvezan, jedan od njih, krupan i snažan, hvata me i diže u kamion. Gledam ga, i on mi se osmehuje.

Bukvalno me je podigao, neverovatnom snagom. Vozilo kreće uz veliku buku. Dvojica stražara sede u dnu kamiona. Očigledno je da ne mogu da nas čuju i mi razmenjujemo nekoliko reči. Onaj džin mi se prvi obraća: „Na kraju, sve je bolje od ovog prokletog zatvora!“ Taj čovek, koga nikada ranije nisam video, izgleda mi naklonjen, možda me je prepoznao, ja to koristim i pitam ga:

„Znaš li kuda idemo?“

„U Terezijenštat.“

Bog, na koga znatno više mislim otkako sam u nemilosti, ne šalje mi više sve one znakove pažnje koji su me do tog fatalnog leta 1942. navodili da verujem da sam miljenik providenja. Bez sumnje misli da mi je dao dovoljno svojih blagodeti, ali se ja ipak nadam da On nema nameru da me potpuno napusti u ovim teškim trenucima.

Sa dubokom zahvalnošću konstatujem da je Gospod za mene ipak sačuvao neke milosti. Tako sam u konvoju koji nas vodi prema jednoj pustojoj železničkoj stanici, desetak kilometara udaljenoj od Praga, pronašao Janoša za koga sam mislio da ga više nikada neću videti. On me upoznaje sa Aleksejem, jednim gospodinom koji je znatno stariji od nas, ali je očigledno snažna ličnost i veoma je uljudan. Čim smo se popeli u vagon, držimo se zajedno i odlazimo da se smestimo ispod jednog otvora sa rešetkama. Kroz njega će, kada voz pođe, ulaziti malo svežeg vazduha u ovaj opšti smrad.

Kompozicija teško kreće na put. Pitamo se neće li možda voz iskočiti iz šina. Vagon se opasno ljulja, kao neki teretni brod na uzburkanom moru. Osećam kako se smešim: srećom, esesovci su nas nagurali po stotinu u vagon, što veoma umanjuje našu mogućnost kretanja. Da nije bilo tog snažnog mirisa oznojenih tela, uz to danima i nedeljama neopranih,

gotovo bih bio zadovoljan ovim novim predahom na mojoj golgoti.

Jedini sam stranac u ovom transportu Čeha i Slovaka. Trudio sam se da budem veoma diskretan u zajednici deportovanih, ali se i tu, kao i u zatvoru, sve brzo sazna. Moje ime je počelo da kruži sa oreolom mojih navodnih podviga, ubistvom Hajdriha, herojskom smrću Kubiša, Gabčika i Valčika čiji sam ja, kako se veruje, jedini preživeli saučesnik. Takođe se priča kako sam udario Bema, što je oduševilo stotine zatvorenika. Ništa ne komentarišem, uzdržavam se od toga da kažem da nemam nikakve veze sa tragičnim krajem svog prijatelja i da sam samo zahvaljujući jednom sasvim nepromišljenom refleksu tako ozbiljno i javno ugrozio autoritet šefa Sipoa.

Uskoro oko mene pogledi postaju prijateljski, na usnama neznanaca počinju da se javljaju osmesi, pa ja i ne želeći, čak ni ne priželjkujući to, vidim kako sam unapređen u red velikih čeških patriota. Kakva šteta što Rajnhard nije tu da prisustvuje ovoj poslednjoj velikoj usluzi koju mi je učinio!

Vrućina je nesnosna i uskoro se javljaju prve iznemoglosti. Tada vidim kako se naše malo društvo organizuje sa zavidnom disciplinom. Aleksej sasvim prirodno postaje vođa. Od Janoša saznajem da je taj odlučan i predusretljiv čovek bio guverner okruga Košice u Slovačkoj. Janoš i ja mu pomažemo koliko god možemo.

Aleksej se pokazuje izuzetno efikasnim na svojim novim funkcijama. Raščistio je jedan prostor kako bi se tu opružili oni kojima je pozlilo, među deportovanima pronalazi jednog lekara, određuje bolničare a iz kofa sa mlakom vodom, koju nam esesovci iz pratnje dopuštaju da natočimo na stanicama, uzima vodu i pravi zalihe za opstanak onih zatvorenika koji su dehidrirali. Čutke se divim taktičnosti tog čoveka.

Od svih vagona – a ima ih dvadesetak, koji prevoze oko 2.000 deportovanih u logor Terezijenštat – naš je sasvim sigurno najdisciplinovaniji. Ja to shvatam kada, posle putovanja koje je trajalo više od 24 sata, tokom kojih je pređeno veoma malo kilometara, stižemo u Terezín.

Konvoj se konačno zaustavlja. Teška vrata našeg stočnog vagona klize uz škripu i oslobađaju otvor čitavom širinom. Treba sići, to jest, skočiti na šljunak, uz opasnost da oni nespretniji slome nogu ili iščaše zglob. Aleksej, Janoš i ja vičemo na sav glas onima među nama koji su u najboljem stanju da pomognu drugima i stvari se ne odvijaju tako loše, kada se odjednom, na pragu vagona, pojavljuje neko stvorenje koje kao da je uteklo iz nekog antropološkog časopisa. Taj pitekantropus namerava da ubrza silazak. Na neprosvećenom, sirovom nemačkom jeziku naređuje Alekseju i meni da odmah skočimo dok stojimo na ivici vagona kako bismo uredili ono što može da bude uređeno. Okrećem se prema njemu i objašnjavam mu, ili bar pokušavam da mu objasnim, kako nisu svi išli na padobranski tečaj. Moj humor ga dovodi do besa, dobijam po nogama žestok udarac kundakom i padam iz vagona čitavom svojom dužinom. Dok gubim ravnotežu nehotice padam na njega, sa poprilične visine, što izaziva radosnu graju svih prisutnih.

Esesovac ustaje, sasvim pomahnitao od besa. Prvi put u životu vidim doslovce penu na usnama. obraćajući mi se istim onim hrapavim glasom, naređuje mi da kleknem što ja kategorički odbijam. Potpuno iskolačenih očiju, brade poprskane vlastitom pljuvačkom, uzeo me je na nišan i repetirao pušku. Osvrćem se od njega i gledam u Janoša. On me netremice posmatra pravo u oči, mogu da pročitam saosećanje, ali i gordost na njegovom licu. To mi daje hrabrost da održim svoje obećanje: umreti dostojanstveno!

„Was passiert?“

Glas dopire otpozadi. To je glas komandanta. Odmah shvatam da stvari kreću drugačijim tokom.

Odgovaram:

„Ovaj vojnik me je oborio iz voza i prilikom pada nisam mogao da ga izbegnem!“

„Tebe ništa nisam pitao. Govorićeš kad ti se budem obratio. Vi mi recite – obraća se esesovcu – šta je učinio ovaj zatvorenik.“

„Skočio je na mene“, promrmljao je esesovac.

„Kako je mogao to da učini ako ste bili na propisnom odstojanju od ovog ološa?“

„Dozvolite, komandante, bila je to nezgoda. Moj drug je pao zbog toga što je dobio udarac u noge.“

Prepoznajem Aleksejev glas, glas čoveka koji je navikao da ga slušaju.

„Ko je taj zatvorenik?“

„Baron Fon Adler, komandante.“

„Kako to znate?“

„Nas nekolicina u vagonu se poznajemo.“

Oficir, koji me je zaobišao, sada dolazi i staje ispred mene. Otkrivam jedno još uvek mlado lice, ali neobično tvrdog i neprijateljskog izraza. Činjenica je da ga ni ja, sa svoje strane, ne gledam sa velikim simpatijama. Uz to moram priznati da sigurno ne delujem prijatno, sa bradom od nekoliko dana, u dronjcima, prljav i smrdljiv.

„Dakle, vi ste baron Fon Adler?“

Odgovaram lakonski *da*. Zaprepašćen sam što me prepoznaje ovaj elegantni oficir koji uz podrugljivi osmeh dodaje:

* „Šta se događa?“

„Počašćen sam što vas upoznajem, barone, vaša reputacija je takva da glas o vama uvek stiže pre vas... Ali, uopšte mi ne ličite na Maksa Šmelinga da tako nokautirate moje ljude...“

„U stvari, on me je oborio. Pogledajte sami!“

Podižem nogavicu; krv teče, što ga mnogo ne uzbuđuje.

„Morate naučiti da se nikada ne nađete na pogrešnom mestu u pogrešnom trenutku, barone! Upotpunićemo vaše obrazovanje. Hajde – obraća se on onom grubijanu i drugim vojnicima – sredite ovo krdo. Čekaju nas u logoru.“

Pridružujem se grupi koja se okupila u redovima, po trojica u vrsti, i sada čekamo znak za polazak. Stajem između Alekseja i Janoša. Posle dva kilometra, pređena brzim korakom uprkos umoru, otkrivamo iza jedne krivine na putu, tvrđavu iznad čijeg ulaza se uzdiže luk sa ove tri reči čiju ironiju ne uočavam odmah: „*Arbeit macht frei*“*. Prolazimo kroz ulaz da bi nas uskoro zaustavili usred jednog prostranog dvorišta, dvorišta jedne kasarne.

Ništa se ne događa, ne čuje se ništa osim našeg šaputanja koje stražari ne nastoje da učutkaju. Ostajemo tako veoma dugo, više od sata, kada se u daljini pojavljuje crna povorka koja se sastoji od dvadesetak vojnika. Esesovci iz naše pratnje oštro izriču komande koje uopšte ne razumem, iako odlično govorim nemački ali, kao nekom čarolijom, svi zatvorenici, gotovo 2.000 izmučenih bića, raspoređuje se tačno onako kako treba, formirajući ogroman pravougaonik dug preko sto i širok petnaestak metara.

Čovek koji se približava na čelu novopridošlih verovatno je šef logora. Primećujem da ima sedu kosu, vojničke brkove i da mu desni rukav visi duž tela. Počinje dugačak govor u kojem nam nalaže da se potčinimo disciplini u logoru i sko-

* Rad oslobađa. (nem.)

ro nas milostivo upozorava da nam se životni uslovi mogu razvijati samo u smislu pogoršanja.

Završava jednim *Heil Hitler* koji prihvataju svi njegovi sledbenici, a zatim se okreće, ostavljajući na licu mesta niže oficire. Oni započinju beskrajnu prozivku koja će trajati gotovo tri sata. Ljudi padaju, podižu ih oni kraj njih, a zatim ih kako-tako pridržavaju. One najslabije, koji zaista više ne mogu da stoje, odnose do bolnice ljudi koje za to određuju stražari. Retko koga od njih ćemo ponovo videti. Aleksej, koji stoji kraj mene, s mukom se drži i mi mu diskretno pomažemo, Janoš i ja. Kada nas konačno prozivaju i daju nam broj barake, odahnuli smo: sva trojica smo ostali zajedno i ja gotovo zahvaljujem na tome naredniku koji s mukom izgovara naša imena.

To je za nas dragoceno jer verujem da ništa nije surovije od samoće usred gomile zatvorenika. Dolazimo u naš objekat i odabiramo uzan ležaj na kome nas četvorica treba da ležimo. Bar teorijski, jer niko još ne dolazi da poremeti naš relativni komfor.

Nemci su nepopravljivi organizatori. Toj krutosti koja im zabranjuje da izlaze iz svojih unapred utvrđenih šablona pridodaju i bolesni zahtev za čistoćom, na šta se ja ni izdaleka ne žalim. U tim uslovima, tuš postaje institucija, ritual koji treba poštovati mnogo više da bi se udovoljilo čulu mirisa naših čuvara nego nama samima. Oni ne idu dotle da nam daju sapun, što je roba rezervisana samo za stražare, niti naravno toplu vodu, i samo nam snaga našeg trljanja obezbeđuje koliko-toliko prihvatljivu higijenu.

Ovaj smisao za organizaciju proteže se na sve aspekte svakodnevnog života. Sve je proračunato: prozivke, odlazak na gradilišta, retki čorbuljak jedanput dnevno, okupljanje u dvorištu, najčešće pod žarkim suncem ili po sibirskoj hlad-

noći. Svi ti naponi, mada tegobni, nemaju nikakve veze sa zatvorskim režimom kojem sam dosad bio izložen.

U zatvoru, gde sam se bio pripremio na najgore, gotovo sam se navikao da živim od danas do sutra. Za zatvorenika više ne postoji horizont, ni na nivou prostora, omeđenog sa četiri zida, ni na planu vremena koje se određuje prema deljenju hrane, odlasku na spavanje i buđenju. Vreme ispunjeno razarajućim neradom gotovo je isto toliko pogubno, koliko i strah koji nas redovno zaokuplja i mora pri najmanjoj promeni logorskog režima. I najmanje glasine, potpuno neproverljive, po pravilu nas izbežumljuju. Ali ta podmukla mōra već predstavlja zaziranje od budućnosti i ja, da bih je nekako pobedio, na sve moguće načine primoravam sebe da živim u sadašnjosti.

U logoru se opredeljujem za isti stav pomirenosti sa sudbinom koja me je snašla. Uostalom, za moju psihičku ravnotežu bolje je da budem pošteđen užasa iščekivanja sutrašnjice ili neizvesnosti novog deportovanja. Već je dovoljno podnositi ili se pribojavati podnošenja, što se svodi na isto, provokacija tamničara, udaraca koji se srućuju iznenadno poput letnjeg pljuska i patnji koje nas sporo ali neumitno izjedaju.

Rastrzan sam između straha da više nikada neću videti draga bića i lude nade da ću ih jednoga dana ponovo sresti. S tog stanovišta, ova gužva i prisilna fizička bliskost s drugim ljudima, koja bi u svakom drugom kontekstu bila nepodnošljiva, smiruje me i pomaže mi da preživim. Uostalom, živim u atmosferi suštinskog paradoksa: brinem se za sudbinu svojih najbližih sapatnika, a ostajem ravnodušan prema sudbini onih daljih, a ti dalji su već oni koji zauzimaju susedne ležajeve.

Moju blisku porodicu sada čine Janoš i Aleksej. U baraci u kojoj su najbrojniji Jevreji, nazivaju nas Česima, i to bez ika-

kve netrpeljivosti i, kako mi se čini, gotovo sa simpatijama. Mi ne nastojimo da se ističemo po bilo čemu, okruženi ovim nesrećnicima. A Jevreji su daleko nesrećniji od nas. Čuvari ih neprestano progone i sistematski zlostavljaju.

Uostalom, u drugim barakama mnogi veruju da smo i mi Davidova deca. Kao što nemamo nikakvog razloga da se krijemo, nemamo razloga ni da se nešto posebno ističemo. Aleksej više nije prirodni šef naše male zajednice. Svi smo postali anonimni činioци jednog složenog sistema u kome se komandovanje, neophodno u suočenju sa ogromnom nacističkom mašinerijom, sprovodi na nama neshvatljiv način preko neke vrste tajne uprave u kojoj ne poznajemo nijednog člana. Mi se, uostalom, i ne trudimo da saznamo nešto više o svom okruženju. U svakom slučaju, bilo bi veoma teško snaći se u neprestanom menjanju i obnavljanju ljudi koji čine logorsku svakodnevicu.

Kada smo jednog jutra shvatili da smo zajedno već tri meseca, to nam se učinilo kao čitava večnost. Zahlađenje koje donosi jesen podseća nas na stvarnost koju nastojimo da zaboravimo. Naravno, kupaonice postaju ledene. Da bismo izdržali, zbijamo se jedni uz druge i naizmenično zauzimamo mesto u sredini gde je najtoplije. Zbog toga primamo bez negodovanja jednog mladića koji stidljivo dolazi da nas pita da li možemo da mu napravimo malo mesta na našem ležaju.

U pitanju je jedan Francuz, za koga sam shvatio da je sa juga, a njegovo fizičko stanje, još uvek zadovoljavajuće, svedoči o tome da je tek nedavno uhapšen. Upućujem mu jednu rečenicu kao dobrodošlicu. Oduševljen što je čuo jedini jezik koji poznaje, odmah započinje svoju dugu ispovest.

Luj je štamparski radnik. Tek je bio završio period šegrtovanja u štampariji marsejskog *Peti Provansala*. Sa nesvesnim entuzijazmom, toliko svojstvenim njegovom uzrastu pod

uticajem porodičnog okruženja, dopustio je da ga lako ubede da čini sitne usluge pokretu otpora, da prenosi namirnice, poruke, a na kraju i novac. Samo, to nije dugo potrajalo. Prijavio ga je jedan ljubomorni suparnik, koga je odbila njegova devojka. Tako ga je francuska policija bila privela, a zatim i predala Gestapou.

„Esesovci su me prvo isledivali da bi me onda poslali ovamo. Ali ja, verujte mi, ne nameravam ovde da ostanem!“

Kada sam ovo poslednje preveo svojim prijateljima, Čehu i Slovaku, oni ne uspevaju da zatome osmeh. Aleksej tiho mrmlija: „Gotfride, reci mu da nije razumno ni da razmišlja o takvim stvarima“. Ali, ja to ne prevodim. Konačno, ukoliko Luj pronalazi neku utehu u planu za bekstvo, bolje je dopustiti mu da se nada.

Ubrzo smo shvatili da je Luj bio veoma ozbiljan kada je govorio o bekstvu. Istini za volju, mladi Francuz je pravi fenomen. Neverovatno dobar posmatrač, maštovit, spretan u svemu što radi, on poseduje jedan neprocenjiv kvalitet, neophodan u takvoj vrsti poduhvata: on ne sumnja ni u šta, a najmanje u sebe. Posmatramo ga prvo s interesovanjem, zatim s radoznalošću i pratimo ga kako užurbano radi, pretura, raspituje se, pravi beleške, misteriozno nestaje, a zatim se pojavljuje tamo gde ga ne očekujete.

Sa puno simpatija ga nazivam duhom, i on je prvi koji se tome smeje. Aleksej i Janoš ne reaguju tako povoljno na šaljivost ovog termina. Drugi se obraćaju nama, a pre svega meni, u situacijama kada Lujevo odsustvo počne da predstavlja problem i kada ga treba pronaći. Pošto neprestano izmišljam opravdanja kod stražara koji ga traže, gubim nit sopstvenih laži, ali izgleda da više logorske instance prihvataju takvo stanje jer me kapoi, koji moraju znati da im pričam priče, nikada ne kažnjavaju. Ponekad mi ipak zasmeta što

sam na ivici da budem kažnjen ili lišen retke čorbe, ali se Luj svaki put pojavi neznano otkuda, nasmešen i opušten, sa dva-tri krompira ili komadom kupusa koje jedemo svi zajedno. Delimo Lujevu hranu sa zahvalnošću. U okolnostima u kojima se nalazimo to smiruje našu zlovolju, a pre svega utoljuje našu glad.

Aleksej, Janoš i ja ne pominjemo tu temu, ali smo gotovo uvereni da je Luj stekao neka poznanstva u logorskoj hijerarhiji. Postajem svestan toga jednog dana kada sam, uznemiren zbog dužeg, a samim tim i opasnijeg odsustva nego obično, uzviknuo: „Ali, pobogu, gde je sada? Šta li to radi?“ Aleksej me čudno posmatra i odgovara mi: „Stvarno ne znaš šta radi?“

„Ne mogu da verujem!“

„E, pa veruj! Ali kakvog značaja to ima ukoliko nam je svima lakše?“

„U krajnjoj liniji, nemamo šta da izgubimo!“, zaključujem ja filozofski.

Kao da pogađa šta mislimo, Luj nam nekoliko dana kasnije sa tajanstvenim izrazom lica priča o jednom smelom projektu bekstva koji nas ostavlja skamenjene. Izložio nam ga je svečano kao neki sveštenik:

„Dragi moji prijatelji, vi koji ste me tako lepo primili i koji ste zabrinuto trpeli moja česta i neobjašnjiva odsustva, izneću vam predlog koji će vam se učiniti smelim, ali koji je naša jedina šansa za spasenje!“

U neverici, okupljamo se oko njega. Mladić očigledno uživa u svojoj tajni i ne žuri mnogo da izgovori reč koju prevodim svojim češkim prijateljima: *bekstvo*. Koliko god da je Janoš zaprepašćen planom, toliko se na Aleksejevom licu može videti izraz odobravanja. Što se mene tiče, rado-

znalost mi je probuđena, pa teram Luja da nam kaže nešto više o celom poduhvatu.

Stvar je značajna i zaslužuje da se o njoj ozbiljno raspravlja. Stoga više ne možemo da se izjašnjavamo na nekom uprošćenom jeziku nagoveštaja, već ja prvi put verno prevodim sve izgovorene reči. Ima ih mnogo ali to je jedini način da napredujemo u smislu boljeg razumevanja Lujevog plana. Razjašnjenja su potrajala i mi smo još uveliko raspravljali o svemu kada je zviždukom označeno vreme za spavanje. U tišini sobe šaputanja se čuju isto tako dobro kao i glasni razgovori. Kako pretpostavljamo da ima uhoda koji bi nas mogli potkazati, ne nastavljamo razgovor. Stoga smo zaspali, stisnuti jedni uz druge, ali svako od nas prevrće po glavi Lujeve neverovatne reči.

Već nam je dovoljno rekao i možemo da pretpostavimo kako je došao na tu neverovatnu ideju. Nije teško zamisliti kakav je mogao biti tok avanture.

Luja, koji uopšte ne izgleda loše, zapazio je jedan mladi SS oficir koji, kako se čini, u tom elitnom korpusu održava homoseksualnu tradiciju Removih smeđih košulja. Naš južnjak, koji je shvatio da nada pa i život zavisi od takvih detalja, nije odbio udvaranja i samo je pazio da nikada ne bude isuviše dugo sam sa plavokosim Saksoncem koji je, ne bi li ga pridobio, počeo da mu daje poklone. Poklone u vidu hrane koju smo jeli ne obazirući se pritom da je ona proistekla iz greha.

Luj je takođe dobio obećanje da će biti premešten u logorsku bolnicu, odeljenje u kojem ekipom bolničara rukovodi jedan francuski lekar. Luj je pitao svog dragog Aksela da li bismo i mi, njegovi prijatelji, mogli da dođemo da radimo s njim. „U redu, ali samo jedan“, pristao je esesovac – zbog čega mi sad imamo težak zadatak i veliku odgovornost da

između sebe izaberemo srećnika koji će uživati u nacističkoj velikodušnosti. Što se mene tiče, dok sam prevodio, izneo sam ideju da bi to trebalo da bude Aleksej: on je najstariji među nama, najslabiji je i bilo bi pravedno da mu se da ta šansa. Aleksej trezveno zaključuje da ćemo o tome kasnije razgovarati.

Mladi Francuz, koji očigledno nije gubio vreme, uočio je u prostoriji koja se nalazila kraj logorske bolnice, gomilu civilne odeće koju *dobrovoljci* dva puta mesečno dolaze da odnesu ko zna gde. Odmah je shvatio da bi to, u slučaju bekstva, predstavljalo dvostruku prednost. Prvo, mogućnost da se ta odeća navuče kako bi se izašlo iz logora, a drugo, posle toga bi bilo dovoljno da se pronade bilo kakva pristojna odeća. Ova poslednja konstatacija predstavljaće značajan adut kada budemo napustili svoje zarobljeničke uniforme da bismo se kretali izvan logora usred zime. Zaustavio se na tome, za sada, a dosta detalja ostaje da bude rešeno.

Sutradan nam Luj saopštava da vremena ima sve manje jer se među čuvarima priča da će u Terezijenštat uskoro doći nova uprava. Svaka promena rutine u logoru mogla bi ozbiljno ugroziti naše planove. Čim smo saznali novost, Janoš počinje da govori. On nam objašnjava da cele noći nije spavao jer ga je mučila ta ideja o bekstvu. Brižljivo je izvagao argumente za i protiv i apsolutno mu je stalo, ne da nam nešto predloži, već da nas stavi pred svršen čin svoje odluke. On sve to izgovara veoma brzo, naglo, očigledno nesklon bilo kakvom vidu diskusije o toj temi.

Janoš oseća umor. Već nekoliko dana ga muči stomak i, pošto se ni na koji način ne leči, ne može sprečiti sve veću iznurenost i opštu slabost, niti može da se nada da će dobiti odgovarajuću hranu kako bi povratio snagu. Stoga ne bi mogao da učestvuje u iskušenjima koja nas očekuju. Čak bi

predstavljao teret za one koji beže, a on to nikako ne želi. Pošto treba da pronade pozitivna opravdanja za svoju odluku, on pokušava da nas uveri da će umeti izvesno vreme da prikriva naše odsustvo i da će na taj način doprineti uspehu našeg poduhvata. I Aleksej se izjašnjava u tom smislu. Ni on nema nameru da napusti ovo mesto. Tvrdi da u svom sadašnjem fizičkom stanju ni on ne bi stigao daleko. Reznirano dodaje da, iako mu nemačko zaglibljivanje pod Staljingradom deluje kao dobar znak, on ipak ne veruje u dovoljno brz nemački poraz da bi se mogao nadati da će ga doživeti. Još manje se nada da bi mogao preživeti kao begunac.

Konačno počinje da govori Luj koji mi odjednom više ne deluje tako mlad. On nije u potpunosti dovršio svoje izlaganje od sinoć i želi da nam iznese poslednje elemente problema. Jasno je da će beguncima biti potrebna dobra doza sreće da ne budu primećeni skriveni među odećom, u korpi. Težina jednog čoveka, čak i neuhranjenog, nešto je što se ipak oseća. Pošto je sada reč samo o njemu i meni, morali bismo da pokušamo da se sami popnemo u kamion. On je mnogo razmišljao o ovom problemu i konačno je smislio moguće rešenje. Trebalo bi privući pažnju čuvara tokom nekoliko sekundi neophodnih da begunci uskoče u kamion i uvuku se ispod cirade među svežnjeve sa odećom. To bi moglo da se učini prilikom nekog okupljanja ukoliko bi neko od deportovanih želeo da nam na taj način pomogne. U tom slučaju će biti potrebno da Luj i ja budemo u blizini logorske bolnice, što ne bi trebalo da predstavlja neki veliki problem.

Janoš, očigledno srećan što može da nam pruži tu dodatnu uslugu, uverava nas da će se pobrinuti da za nekoliko trenutaka napravi gužvu i skrene pažnju stražara. On dodaje ovu rečenicu svu sazdanu na zdravorazumskom rezono-

vanju: „Jedini koji može da se snađe u Nemačkoj kao da je Nemac – to je Gotfrid. A jedini koji može da preživi u prirodi, to je Luj. Verujte mi, vas dvojica ste upućeni jedan na drugoga!“

Ono najbitnije je tako rešeno. Ostaje samo da se utvrdi datum: on će se sam nametnuti. Luj saznaje od svog prijatelja esesovca da će se *prikupljanje odeće* dogoditi kroz dva dana, što mi taman daje dovoljno vremena da se prijavim kao bolestan. Od francuskog lekara, srećnog što može da leči jednog švajcarskog zemljaka, dobijam nalog za prijem u bolnicu na nekoliko dana. Smeštam se tu uz ogromnu prednost dobijanja komada sira koji upotpunjava porcije slabe hrane. Radoznalo posmatram svog prijatelja Luja kako koketira sa mladim esesovskim oficirima, koji je stvarno lep i čak prilično simpatičan čovek.

Mladi Francuz se pravi da nije preterano zainteresovan za mene kako ne bi probudio sumnje svog dragog Aksela. Ipak, sutradan po mom smeštaju u bolnicu, Luj mi, prolazeći pored mog kreveta, sasvim tiho dobacuje: „Sutra u deset sati. Iza ordinacije glavnog lekara.“ Odmah sam razumeo šta želi da mi kaže. U to vreme će se vršiti utovar i to će biti trenutak koji treba da iskoristimo da bismo se kriomice popeli u kamion.

Čitave noći, isprekidane jaucima i krkljanjem bolesnika-logoraša, pripremam se za trenutak koji će, po svemu sudeći, biti najopasniji u mom dosadašnjem životu. Ne plaši me mogućnost da možda upravo preživljavam svoje poslednje sate: potpuno se predajem Gospodu Bogu kada je reč o uspehu ili neuspehu našeg smelog poduhvata. Sigurnost u brzi kraj zatočeništva, bilo kroz slobodu, bilo kroz smrt, pruža mi gotovo čudesan spokoj. Kada je svanula zora sa svim

onim što je prati – prozivka, užurbanost, kretanje bolničara, potpuno me je obuzelo uverenje, čak sigurnost u uspeh.

Trudim se da izgledam kao bolesnik ravnodušan prema svemu što ga okružuje, ali vrebam zvuke koji najavljuju različite trenutke ranog jutra: raspodela bednog čaja, mrmljanje koje prati lekarsku vizitu; ali isto tako i one nepodnošljive zvuke koje pravi esesovska patrola kada bučno i nasilnički dolazi po svoju grupu bolesnika da bi ih sve odvela u nepoznatom pravcu.

Nacisti nisu ni na koji način usporili ritam nestanaka. Po njihovom mišljenju, bilo bi isuviše lako malo ubledeti kako bi se izbegla smrt. Zato i bolnica mora redovno da daje svoj kontingent žrtava, koji je verovatno veći od proseka po drugim barakama. Stoga je rizično tražiti da se ode u bolnicu i odjednom shvatam da bi stvari mogle loše da krenu. Od te ideje me obuzimaju grčevi u stomaku. Srećom, ne čuju se glasovi, niti zveckanje oružja zlokobne kohorte egzekutora – očigledno je da se ovog jutra dželatati odmaraju.

Sada, kada je uzbuna završena, događaji se veoma brzo nižu. Vidim kako prolaze zatvorenici zaduženi za prikupljanje odeće i tada ustajem, praveći se da idem u klozet. U hodniku me zahvata ledena promaja koja izbija iz poluotvorenih vrata. To su vrata koja vode napolje. Prolazim kroz njih, izlazim iz bolnice, a jedini horizont mi je jedan zid koji mi se čini beskonačnim. Desno? Levo? Oklevam za trenutak, mozak mi je blokiran, a zatim se instinktivno posle oklevanja koje, kako mi se čini, traje čitavu večnost, opredeljujem za levo i krećem energičnim korakom. Obilazim zgradu i vidim kamion. Ubacuju se loše uvezani svežnjevi koje dvojica zatvorenika preuzimaju i slažu.

Kako da se popnem unutra? Jedva imam vremena da razmotrim to pitanje, kada je odjeknula sirena. Oštro i sve

učestalije počinju da odzvanjaju zvižduci. Svi radnici nestaju kao jato uplašениh vrabaca. Trčim prema kamionu, penjem se što je moguće brže i skrivam se na dnu tovara.

„Nemoj da me gaziš!“, šapuće mi jedan poznati glas. To je Luj, dobri moj Luj koji mi dodaje pantalone i nekakvu sivu jaknu. Oblačim ih što je moguće brže preko svoje prugaste, robijaške odeće. Otvaram usta da bih nešto rekao, ali mi Luj stavlja svoju šaku na lice da bi me sprečio. U pravu je, čuju se glasovi, sasvim blizu. Na nas padaju poslednji zavežljaji i kamion polako kreće.

Blagosloven bio ovaj potres, prvi u dugom nizu drmušanja, koji me bacaju s jedne na drugu stranu i čine da zaboravim opori miris ovih prnja koje odišu strahom ljudi koji su ih nosili. Ne znam za Luja, ali moje misli lutaju daleko i vode me na neko sasvim drugo mesto. Ja sam Edmon Dantes bačen u more, kraj Šato d'Ifa, u platnenom džaku, čovek kome u tom trenutku slana voda liči na najsavršenije piće. U taj mah kamion naglo koči. Po psovkama, shvatam da su zatvorenici koji su vršili utovar takođe u kamionu. Zbog buke motora nismo ih čuli kako se penju. To će svakako komplikovati stvari, ali me u ovom trenutku mnogo ne uzbuđuje.

Ono što me sada zaokuplja, to su delovi rečenica koje razmenjuju šofer i esesovci na stražarskom mestu koji su zaustavili kamion. Shvatam da nismo mi predmet njihovog razgovora, bar ne direktno... I zaista, govore da je neki logoraš zarobio jednog esesovca preteći mu nožem i sad ga drži kao taoca. Zabarikadirao se u nekoj od radionica gde još uvek potpuno zaokuplja pažnju gomile pobesnelih čuvara, čime ih praktično drži pod kontrolom. Bravo Janoš! Apolutno sam uveren da je on izveo taj beznadežni poduhvat

kako bi nam pomogao i otvorio nam vrata slobode! Za sada čuvari misle na druge stvari i propuštaju naš kamion i njegov, kako veruju, bezopasni teret. Diverzija je uspeła, ovaj put zaista krećemo.

Dok naše glasove pokriva buka motora, Luj i ja se dogovaramo o tome šta da radimo. Ništa nam nije poznato: ni kuda idemo, ni trajanje putovanja, ni kakva su ova tri tipa, koji su nam okrenuti leđima. Nije nam poznat ni broj vojnika koji sede kraj šofera. Ni jedan ni drugi nemamo iskustva u ovakvim situacijama pa samim tim nemamo nikakav precizan plan za događaje koji će uslediti. Ja preuzimam stvari u svoje ruke i predlažem mladom Francuzu jednostavnu strategiju, gde je naš glavni adut iznenađenje.

Čim budemo prešli nekoliko kilometara, u prvoj šumi kroz koju budemo prolazili, zgrabićemo svaki po jedan svežanj odeće i skočićemo koristeći to kao amortizere koji će nam ublažiti pad. Ništa nećemo pokušavati u vezi sa ovom trojicom koji su zatvorenici kao i mi. Bar ukoliko se ne budu mešali... Tada mi Luj stavlja u ruku jedno sečivo, nešto između šrafčigera i bonseka: „Za svaki slučaj“. Gledam ga u čudu, a on mi sasvim ozbiljno šapuće: „Treba stegnuti iz sve snage u trenutku kada udaraš“.

Prva stabla najavljuju šumu. Nemamo ni trenutka za gubljenje. Na sledećoj krivini, čim je kamion usporio, skaćemo. Držeći čvrsto zavežljaje s odećom, snažno raščišćavamo put, a naši saputnici nas zaprepašćeno posmatraju kada se pojavljujemo iza njih. Iznenađenje je potpuno.

Ne brinem se za njih. Nama je sve već znatno teže! U stvari, sada vidimo da je tu i jedan vojnik koji sedi, sa šlemom na glavi i puškom među nogama. Nismo ga ranije opazili. Kada su zavežljaji počeli da se ruše, za trenutak se zbunio a zatim se energično uspravio sa puškom na gotovs. To krat-

ko oklevanje će mu doći glave. Ja sam se pobrinuo za njega; kada sam video kako otvara usta da uzvikne, zabadam mu svoje improvizovano oružje u grlo. Odmah je linuo mlaz krvi. Već sam u vazduhu, svom težinom se strovaljujem na asfalt na kojem se zavežljaj raspada.

Dogodilo se nešto što nismo predvideli. Pošto nisu želeli da objašnjavaju smrt stražara, trojica saputnika iz kamiona takođe iskaču. Njihova odluka da radije pobegnu nego da nas prijave spasava nam život. Ti momci, živahniji i pokret-niji od nas, čim su stali na noge, grabe nas i vuku u zaklon. Kamion je već daleko i nastavlja svoj put, a jedina žrtva je vojnik u samrtnom ropcu.

(Nastaviće se)

Aleksandar Radović i Iv Bone
CRNI KONJANIK

Za izdavače

Dejan Papić, LAGUNA
Zoran Kolundžija, PROMETEJ

Urednik

Dejan Mihailović

Lektura

Borka Kolundžija, IK Prometej

Korektura

Gordana Tomović, IP Laguna

Slog i prelom

Sladana Novaković

Štampa i povez

Margo-art, Beograd

Izdavači

Laguna, Beograd, Resavska 33
www.laguna.rs

Prometej, Novi Sad, Trg Marije Trandafil 11
www.prometej.co.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

